Henri
Bosco

Henri Bosco (n. 1888) face parte din aceeaşi familie spirituală cu Jean Giono, Sadoveanu, C.F. Ramuz. Roman autobiografic, *Mătuşa Martine*, una din ultimele scrieri ale lui Bosco, trece în acelaşi timp în revistă o parte din personajele întregii sale opere, însemnînd întrucîtva o întoarcere la începuturi, o revenire şi o trecere în revistă a întregii mitologii a scriitorului.

EDITURA UNIVERS

mătuşa Martine GLOBUS

Lei 7,50

HENRI BOSCO **mătuşa Martine**

1979

HENRI BOSCO

mătuşa MARTINE

Colecţia GLOBUS / Editura Univers

COPERTA COLECȚIEI: ION STATE

Grafica: Viorel Popescu. Ilustrația: Dumitru Cionca

Henri Bosco

TANTE MARTINE

GLOBUS

HENRI BOSCO

mătușa Martine

Traducere
de
AUREL TITA

Prefață
de
MICAELA SLĂVESCU

EDITURA UNIVERS

București

1979

Lector: ANGELA CISMAȘ
Tehnoredactor: NICOLAE ȘERBĂNESCU

*Tiraj 15.730 ex. broșate. Bun de tipar 14.07.1979
Coli tipar 10,5.*

Tiparul executat sub comanda
nr. 342 la
Întreprinderea poligrafică
„13 Decembrie 1918",
str. Grigore Alexandrescu nr. 89—97
București,
Republica Socialistă România

PREFAȚĂ

Henri Bosco este originar din Provența, pămînt al contrastelor, supus asprimii vîntoaselor ca și dogorii nemiloase a soarelui, pămînt al luminii albe orbitoare, al pietrei vii și-al țărînei roșietice, sădit cu măslini, străbătut de turme în lentă perindare, sau gol, pustiu, unde bălăriile și buruienile și-au întins imperiul. Aici, în Provența, legătura dintre om și natură este mai puternică decît într-alte părți, frumusețea firii răsplătind suferințele îndurate, iar dragostea de pămînt își are rădăcini străvechi, fiind cîntată din cele mai îndepărtate timpuri de chiar primii poeți ai Franței — trubadurii.

Bosco este un fiu bun al pămîntului pe care s-a născut, a crescut şi-şi îndeplineşte menirea. Dragostea lui, mai puţin agresivă şi patriotardă ca a unui Mistral, nu se străduieşte să reînvie trecutul perimat, o limbă uitată, o literatură apusă din lipsă de auditoriu. El oferă lumii o viziune deosebită a Provenţei, o viziune a perenităţii, care, deşi particulară prin elementele ei specifice, vorbeşte oricărui suflet modern despre înfrăţirea dintre om şi natrată cu intelect şi sensibilitate, este omul", omul afirmă Bosco, este o „promovare a naturii". Pămîntul material, mineral, — crede scriitorul, — pămîntul din care-şi trag seva copacii şi întreaga vegetaţie, este însufleţit, într-o neîncetată căutare a unei conştiinţe, a unei gîndiri, a „unei sensibilităţi telurice", şi deci într-o neîncetată mişcare, nedeslușită, a fiinţei sale. „Or, expresia naturii, a naturii înzestrată cu intelect şi sensibilitate, este „omul", omul care a transcendat obscurul, nedeslușitul, şi care prin inteligenţa şi voinţa sa şi-a impus la rîndul său naturii prezenţa lui. El nu trebuie să se lase posedat, dar nici nu trebuie s-o distrugă sau să se lepede de ea : „trebuie să-ţi trăieşti viaţa fără a te lepăda de natură, şi făptuind ceva".

Centrate în jurul unicei teme a pămîntului natal păzit de amintiri şi taine ce se cer deslușite, operele lui Bosco se împart în două mari categorii : cele adevărat romaneşti ale căror eroi sînt pe de-a-ntregul născociţi de scriitor, unde acţiunea, fără a predomina, îşi are sensul şi importanţa, şi cele care îi „romanţează' propria-i viaţă şi copilărie, la limita nehotărîtă dintre vis şi veghe, dintre irealitate şi realitate. Din prima fac parte, de pildă : *L'Âne Culotte*, 1937, *Hyacinthe*, 1940, *Le Mas Théotime*, 1945, *Malicroix*, 1948, *Les Balesta*, 1956, *Sabinus*, 1957, *Le Récif*, 1971. Dintr-a doua *L'Enfant et la rivière*, 1945, *Le Renard dans l'île*, 1956, *Barboche*, 1957, *Bargabot şi Pascalet*, 1958, *Un Oubli moins profond*, 1961, *Le Chemin de Monclar*, 1962, *Le Jardin des Trinitaires*, 1966, *Mon Compagnon des Songes*, 1967. *Tante Martine*, 1972, pare o încununare a acestora din urmă, o orchestrare nouă a temelor şi motivelor mai înainte încercate şi ilustrate, loc de întîlnire al tuturor nălucilor idealizate ale unei copilării solitare.

Eroii sînt mătuşa Martine şi Pascalet : o bătrînă şi-un copil ; ea, întruchipare a senectuţii înţelepte, clarvăzătoare, atentă şi receptivă la graiul obiectelor şi la şoaptele firii, păstrătoare a tradiţiilor ancestrale, el — a copilăriei uimite, singuratice, deschizînd ochi vrăjiţi de încîntarea vieţii asupra unei lumi atrăgătoare prin însăşi umbrele ei. Mătuşa Martine şi Pascalet, — trecutul şi viitorul, născuţi din unul şi acelaşi sînge, supuşi aceloraşi legi, conştienţi de aceleaşi imperative şi legate. Adulţii lipsesc din preajma lor. Se topesc în zgomotul vieţii, absorbiţi de agitaţia lumii moderne, cîteodată amintiţi, uitaţi de cele mai multe ori, neavînd ce căuta în universul aproape nefiresc de tihnă, singurătate, tăcere şi aşteptare care-i învăluie amical. Nu doar că viaţa lor ar fi pur contemplativă, dimpotrivă ! Mătuşa Martine este activă, mereu în mişcare ; roboteşte de dimineaţă pînă seara prin casă şi grădină, cu vioiciunea furnicii şi conştiinţa perfecţiunii ce trebuie realizate, chiar în cele mai umile îndeletniciri. Dar ştie, în zilele în care „timpul are timp" să acorde odihnei partea ei, cunoaşte preţul visului şi-al visării, ştie să privească cu ochii inimii tot ce-o înconjoară şi-l învaţă pe

Pascalet să-i urmeze pilda : „Ar trebui, Pascalet, de douăsprezece ori douăsprezece vieţi ca să trăieşti cu adevărat una bună, cu adevărat plină... Ia să vedem : prin ce vom începe astăzi ?" Şi-astfel trăiesc unul lîngă altul, lucrînd, visînd şi meditînd, în universul uimit al aventurii trăite în minte şi suflet, copilul punînd întrebări şi bătrîna dîndu-le răspunsul cuvenit : „Aveam s-o întreb atîtea şi-atîtea lucruri ! Şi ea ştia atîtea ! — din cele pe care fiinţele în vîrstă ţin să le încredinţeze îndelung copiilor, cînd copiii ştiu să asculte. Şi se vede repede dacă au urechi bune..."

Copilul întreabă, cercetează, priveşte, descoperă şi înţelege. Bătrîna însă rostuieşte, crează premisele descoperirilor, organizează metodic microcosmul căminului, întinzîndu-şi încet autoritatea asupra vecinătăţilor. Actele ei, dictate de imperativele tradiţiei, ale bunului simţ şi-ale sensibilităţii imaginative, întovărăşite şi întărite de cîte un proverb sau zicală, sînt definitive şi rapide. Sosirea ei în casa părintească a lui Pascalet echivalează cu o luare în stăpînire furtunoasă şi este urmată de o reorganizare radicală ce ţine seamă nu numai de nevoile oamenilor ci şi de cele ale obiectelor şi care este întemeiată pe principiii riguroase. Ordinea astfel întocmită ascultă de o misterioasă ierarhie, ţine seama de forma, greutatea, culoarea, întrebuinţarea şi chiar de numele obiectului care trebuie să-şi găsească locul, un „loc bun", un loc care să-l mulţumească. Ofensiva mătuşii Martine porneşte de sus în jos, de la pod la pivniţă. Ea nu înţelege să trăiască într-o casă asupra căreia apasă dezordinea şi murdăria unei îngrămădiri de troace sfredelite de viermi şi carii, năpădite de

molii, pradă şobolanilor, dinlăuntrul căreia imaginaţia ei inventivă vede profilîndu-se chipul urîcios şi sarcastic al necuratului, ce trebuie exorcizat. Căci podul este memoria casei, şi e menit să primească „lucrurile ponosite" şi să le „ocrotească tihna", să păzească obiectele mute, suferinde, conştiente de sfîrşitul lor apropiat, dar care-şi păstrează intactă memoria, — amintirea celor ce le-au întrebuinţat, dăruindu-le prin aceasta cu suflet, într-o vreme cînd erau prezente în viaţa familiei. Mătuşa Martine profesează respectul faţă de lucruri, tovarăşii de fiece zi, şi la bine şi la rău : îşi aşază spre odihnă cufărul ei de călătorii, bătut în cuie de aramă, într-un loc plăcut, aerisit, bine măturat, căci şi el este curat şi deci „are drept la curăţenie. Măcar atît. Trebuie să ne respectăm ce avem. Ce avem, avem". Respectul ei faţă de lucruri este, poate, străvechiul sentiment al *thambos*-ului grecesc, — al prezenţei firii în materia aparent moartă, dar este, nu mai puţin, izvorît din respectul faţă de strădania, de iscusinţa care le-a făurit, dîndu-le sens şi menire. A le nesocoti ar însemna a nesocoti munca omenească inventivă, inteligenţa şi sensibilitatea.

După pod, vine rîndul încăperilor de locuit, şi în special al odăilor de culcare, cele în care îţi odihneşti trupul şi sufletul, unde aştepţi răsplata somnului „cel bun", străjuit de vise „cumsecade", ce continuă în timp de noapte uimirile fericite ale veghii diurne. Întîi nedumerit şi neliniştit în faţa mutaţiilor suferite de odaia lui, Pascalet înţelege curînd că mobilele s-au orientat deodată „spre fericire", că tot ce-l înconjoară este „opera dragostei şi-a înţelepciunii" şi că intrarea viselor este de-acum încolo bine orînduită, şi doarme, somn neîntrerupt, somn sănă-

tos, aspirînd prin obloanele întredeschise răcoarea vitală a nopții „în timpul acestui misterios moment al pămîntului, în care uitînd de soare, își închipuiește că este liber și că se rotește doar pentru plăcerea lui în spațiul luminat de departe de către stele..."

Dragostea, respectul, înțelegerea mătușii Martine pentru obiecte, se răsfrînge bineînțeles asupra casei, pe care refuză s-o părăsească în zile de sărbătoare, în plină iarnă: „Nu putem lăsa casa singură". În astfel de zile, casele au nevoie, afirmă ea, să simtă trosnind focul în cămin, căci suferă de frig la fel ca și oamenii, se tem de întuneric, jinduiesc după o lampă sau o lumînare aprinsă. Nu pot fi părăsite. Casa îi iubește pe cei ce-o locuiesc și le-ar duce dorul: „Casa asta, — vezi? ne iubește și crede că și noi o iubim. Nu-ți părăsești măicuța bătrînă, căci ea e măicuța noastră, mai ales în noaptea asta de Crăciun..."

Relațiile cu vecinii sînt și ele stabilite în funcție de rituri și obiceiuri, sacralizate cu simplitate de bătrînă, cînd îi explică lui Pascalet: „Părinții tăi nu și-au frecventat vecinii mai niciodată. Treaba lor. Dar o vecinătate este o vecinătate, e acolo, nu în altă parte, și trebuie să ții seama de ea".

În universul astfel echilibrat și organizat de mătușa Martine pentru a-l crește pe Pascalet — dar nu prea repede, căci: „Ai vreme, micul meu Pascalet, să ajungi un bărbat" — și pentru a răspunde îndatoririlor ancestrale, în afară de vecini, puțin individualizați, doar cîteva persoane își găsesc locul, cîteva siluete mai atent conturate, de vîrste osebite, la cele două extreme ale traiului omenesc, dar din aceeași familie spirituală, purtători ai înțelepciunii acumulate sau în trezire, — și care toți îi slujesc lui Pascalet de dascăli: braconierul Bargabot, moșneagul-păstor Béranger, rătăcitorul Jéricho, apoi fetița Mâche și, proiectat în filigrană, nomadul Gatzo, băiatul sălbatic și inimos.

Pascalet nu are vîrstă. Căci povestirea țesută din reminiscențe evocate la persoana întîi deapănă imagini și amintiri dintr-o lungă perioadă, de la prima lui întîlnire cu mătușa Martine, pe cînd avea de-abia cinci ani, pînă la dispariția, zece ani mai tîrziu, a mătușii iubite, care-i fusese „mai mult decît o mamă", topită în neființă, integrată pe nesimțite umbrelor strămoșești, a căror prezență dăinuie, vie, în sufletul celor ce-au rămas și care se întorc să tăifăsuiască noaptea, lîngă puț, și să se convingă că totul este în ordine, că urmașii lor nu-i dezmint, că nu și-au uitat obiceiurile și datinile, că-și îndeplinesc îndatoririle. Este binecunoscut cititorilor lui Bosco, fiind eroul predilect al volumelor de amintiri: însuși scriitorul. Prin el, prin Pascalet, pătrundem în universul spiritual al romancierului, îi aflăm crezurile și bucuriile. „Retrăiesc cele pe care le-am trăit, afirmă Bosco. A trăi, și mai ales pentru un copil, este mai bine, cu mult mai bine decît a cunoaște. Înseamnă a primi drept în inimă imaginile lumii, a le înșfăca, a le topi în sine, a le transforma în propria-ți viață și în însăși substanța sufletului, la vremea plămădirii și a creșterii sale." Și tot prin Pascalet aflăm prețul pe care-l acordă Bosco tăcerii, al tăcerii în care vibrează gîndul și amintirea: „Oare nu ne putem lipsi de cuvinte cînd avem putința să tăcem, pentru a spune tot ce vrem să spunem?" — precum și cel hărăzit singurătății și așteptării.

Tăcere, singurătate și *așteptare,* trei cuvinte fundamentale, familiare lui Bosco, desemnînd una și aceeași atitudine, predilectă scriitorului, care introduc temele esențiale ale operei sale. Căci pentru cei mai mulți dintre eroii lui, și în special pentru cei ce-l reprezintă, numai ceea ce tace sau se odihnește vorbește cu adevărat, comunicînd cu omul solitar, la fel de tăcut, și întredeschizînd portița spre înțelegerea și intimitatea lor : „bălțile îmi vorbeau prin tăcerea lor. Tăceau : astfel îmi înțelegeam singurătatea" (*L'Enfant et la rivière*), iar „pentru cei ce trăiesc în tăcere, prin firea lor sau din nevoie, aproape toată viața se petrece ascultînd" (*Antonin*). Tăcerea devine uneori ființă, o prezență reală aproape palpabilă, cu dimensiune, densitate și culoare, proteiformă prin esență dar manifestîndu-se de preferință în straiele nopții sau sub aparența zăpezii : „(Tăcerea nocturnă) se impunea ca o ființă. Tăcerea avea un trup. Luat nopții, zămislit din noapte. Un trup adevărat, un trup nemișcat. Și totuși un trup însuflețit". *(Malicroix)* ; cît despre zăpadă, simbol de inocență și puritate, dar și de renaștere, de reînnoire, de metamorfoză a tăcerii primordiale, ce sosește ca o ploaie fantomatică dintr-o lume-mumă, acoperind pămîntul și redîndu-i inocența și puritatea dintîi, ea reprezintă puntea de legătură a „tuturor tăcerilor lumii" dintre gîndirea și sufletul omenesc și adîncimile abisale ale firii.

Tăcerea precedă descoperirea, fiind un mijloc de cunoaștere ; o clipă de revelație, o fereastră deschisă înspre necunoscut, preludiul unei uimiri. Este undă muzicală, ștergînd granițele Timpului și-ale Spațiului, vestigiu al trecutului și-al amintirii, avertisment la fel de elocvent ca și zgomotul. Este apanajul bărbaților, al virilității călită în singurătate, și mai ales al oamenilor din Provența : „Lai noi, la țară, nu te trezești vorbind oricui ; cuvintele sînt cîntărite ; și un cuvînt bine cîntărit coboară întotdeauna din ureche în suflet. Asta-i esențialul". Iar cei ce vorbesc mult, folosindu-și seducția verbală, sînt întotdeauna din tagma sufletelor rele sau perverse. Elocvența gratuită, tendențioasă, este urîtă de Bosco, pentru care adevărul și înțelegerea nu se exprimă prin flux verbal, ci prin cuvinte drămuite.

Singurătatea eroilor lui Bosco este „semn de putere" ; o au în sînge. De aceea acțiunea romanelor sale se petrece de cele mai multe ori într-o insulă greu accesibilă, în proprietăți bine delimitate și depărtate de oameni, sau, ca în *Mătușa Martine,* într-un vechi *mas* (fermă) provențal, mică lume autarhică în care tăcerea și singurătatea sînt premisele așteptării. A unei așteptări treze, în stare de alarmă, pasivitate aparentă și încordare lăuntrică, pregătire timpurie pentru asprimile vieții ce va să vină. „Și deci așteptam. Nu știam nimic despre lucrul (sau ființa) pe care o așteptam, dar îi presimțeam natura... Ghiceam..." „Să aștepți este o artă dificilă", dar „să aștepți : ce grozav lucru pentru cel ce se află în fața vieții !" Așteptarea, uimită, naivă, totală, — iată cea mai mare bucurie a copilăriei, și cea a copilului Pascalet în universul totodată magic și real ce-i servește de dascăl.

Mătușa Martine, prima carte de Bosco oferită în traducere publicului cititor din România, scrisă la sfîrșitul unei lungi și fecunde cariere de romancier, este semnificativă în sensul că reprezintă o reluare în surdină a temelor tratate și-a crezurilor afirmate, o chintesență a universului pe care l-a creat. Un uni-

vers insolit pentru oamenii activi ai secolului nostru, care nu se regăsesc în paginile povestirii, ei fiind „adulții" înlăturați din orizontul restrîns al mătușii Martine și-al lui Pascalet, — și totuși un univers ce le este familiar prin valorile prețuite. Valori perene, prea ușor uitate : bucuria regăsirii contactului cu pămîntul și natura, netulburat de zgomotele lumii civilizate ; bucuria miresmelor grăitoare ale firii ; bucuria clipelor de tăcere și însingurare, de reculegere în fața farmecului nopții înstelate și-al cîmpiei treze sub veghea lunii ; bucuria în fața focului trosnind în vatra veche și, mai presus de orice, credința în puterea transfiguratoare, înnoitoare a imaginației și-a sensibilității omenești, creatoare de bine și frumos.

MICAELA SLĂVESCU

Non immemor tui

ÎN ULTIMA VREME A VIEȚII SALE...

Astă-iarnă s-a întors din nou. Vorbesc despre Mătușa Martine. Aș ajunge chiar să spun că m-a obsedat. Cînd un personaj atît de pasionant revine cu atîta stăruință, înseamnă că mai are ceva de spus. Și mi-am închipuit, Dumnezeu știe de ce, că se întoarce ca să-mi spună bun rămas. Dar șovăia. Nu voia să mă amărască. Or, în momentul acela, mi-am dat seama că nu știam cum murise. Căci murise. O mai spusesem, nu fără mare tristețe, într-o povestire din adolescență, *Tovarășul meu de vise*. Dar desigur prea pe scurt, după năzuin-

țele inimii ei. Merita mai mult decît acele cîteva fraze. Atît de mult o iubisem !... Se cade, m-am gîndit atunci, să închin o mică lucrare dragostei pentru Umbra ei. Și m-am apucat să scriu...

Am povestit că nu murise în cutare an, în cutare zi, la cutare oră, dar că intrase în umbră pe nesimțite, cu atîta gingășie se săvîrșise dispariția ei de pe lumea asta.

Dar, pe măsură ce se mistuia, începea să renască și am uitat ce spusesem. În cele din urmă, niciodată n-o simțisem atît de vie. În locul unei plecări clandestine, asistam la o sosire strălucitoare de viață și, de atunci, n-am mai părăsit viața aceea. Am regăsit și am retrăit fără prihană eu însumi zilele acelei vremi memorabile, în care trăia printre noi la ferma Chezășiei.

Și aici e întreaga carte. În definitiv, s-a ticluit bine...

Rămînea totuși un punct de umbră, umbra unei taine, taina Mătușii Martine. Tare aș fi vrut s-o cunosc. N-am putut decît să fac unele aluzii...

Poate că e mai bine că n-am lăsat, acolo, decît o ușă întredeschisă către profunzimile acestui suflet. Căci era un suflet profund și asemenea suflete țin cu pietate să-și apere misterul.

În ultima vreme a vieții, Mătușa Martine se retrăsese cu discreție în sine. Cu atîta discreție încît nimeni nu băgase de seamă. Aparențele nu dădeau în vileag vreo schimbare. De multă vreme, chipul îi fusese atît de șlefuit de viață și de truda unui suflet exigent, încît nimic nu l-ar fi putut purifica mai mult. Trupul, care fusese totdeauna subțire și cu o osatură ca de pasăre, ajunsese atît de subțirel, că-ți venea să crezi că nu mai exista. Dar rămăsese foarte rezistent la încercări. Ochii ei cenușii își păstraseră privirea, o privire vie,

curioasă, neîncrezătoare şi chiar agresivă. Întocmai ca ea.

Îmi închipui că hotărîse în deplină conştiinţă să-şi pregătească retragerea. Nu voia să fie văzută îndepărtîndu-se. Căci era vorba să se strămute de pe lumea asta pe cealaltă, oarecum fără ştirea noastră. Îşi pregătea absenţa din gingăşie sufletească. Plecarea ei avea să fie astfel mai puţin dureroasă pentru noi. Din dragoste. Poate că nu ajungea atît de departe încît să dorească s-o uităm. Ar fi însemnat să-i cerem prea mult, căci nici ea nu era în stare să uite. Presupun că se gîndea că amintirea ei avea să dăinuie în noi pînă la adînci bătrîneţe. „Avem aceeaşi plămadă sufletească", spunea ea uneori, cînd se credea singură. Şi eu, care adesea n-o scăpam din ochi în timpul ultimelor luni ale bătrîneţii, o auzeam de multe ori murmurînd cuvintele astea. Să nu-mi luaţi în nume de rău că am spionat-o. Ghicisem că ne ascundea ceva şi am fost totdeauna curios. Şi apoi o iubeam.

O iubeam, poate, ceva mai mult decît o iubeau ai mei, deşi le era dragă. Dar între mine şi ea, între Pascalet şi Mătuşa Martine, exista o înţelegere ale cărei semne vădite nu erau decît un reflex, o răsfrîngere banală a unei iubiri din care vieţuiau în taină inimile noastre. Dar nimeni nu trecea mai departe de imaginea aceasta.

Fără îndoială, acestui simţămînt profund i-am datorat faptul de a fi observat, primul, această lentă manevră, care îndepărta de noi prezenţa pămîntească a Mătuşii Martine, pornită agale pe drumul apusului. Aşa cum o cunoşteam eu, acest apus firesc, ale cărui semne mintea ei atît de limpede le şi notase, nu voia să se săvîrşească fără a-l orîndui şi ea puţin. Neputîndu-l opri, îşi asumă, după matură chibzuinţă, conducerea. Îl încetini, îi scoase în evidenţă caracterul şi îl obligă să se adapteze concepţiei sale despre bătrîneţe şi îndeosebi despre bătrîneţea ei. O inteligentă, răbdătoare şi misterioasă bătrîneţe. De obicei activă, şi chiar neobosită, cu luare-aminte la orice şi nu numai la lucruri, ci şi la vorbe, la gesturile şi la mişcările oricui şi ale tuturor, fără să pară, dar nu fără să nu drămuiască toate — lucruri, oameni, gînduri, — era, trup şi suflet, — peste tot prezentă. Prezenţă uneori dramatică, alteori ştearsă, dar mereu atentă să-şi ocupe locul. Din ziua în care îmi dădui seama că un nu ştiu ce profund, de la ea la noi, se schimbase, mă simţii răvăşit şi cuprins de spaimă. O teamă fără temei, întrucît nimic nu tulburase relaţiile dintre noi. Observai totuşi că ea, atît de bogată în proverbe, nu le mai pomenea sau le rostea rar. Mă hrănise cu ele ani de-a rîndul. De aceea le simţeam lipsa şi eram îngrijorat.

Îmi aduc aminte că ne aflam pe la mijlocul lui noiembrie şi era un timp nefiresc de frumos. Nu se zărise încă pe cer nici un singur stol de raţe sălbatice.

— Mătuşă Martine, nu ţi-au trecut raţele. Asta înseamnă oare că va fi frumos în noaptea de Crăciun ? Îmi aduc aminte de proverbul tău : „Raţele ce zboară sus, pe cer, vestesc a

iarnă cu ninsori și ger". Și nu s-a văzut picior de rață. Așa că, lămurește-mă.

Ea și-a întors ochii în altă parte, a rămas pe gînduri un moment, apoi mi-a spus, tot fără să mă privească :

— Iarna vine mereu, Pascalet, și aduce zăpadă ; dar uneori o vestesc îngerii... Și apoi, cum avea chef de glumă, cînd voia să ascundă ce gîndește, a adăugat : — Știi, un înger e mai bun decît o rață. Dacă ai să auzi vreunul, la noapte, trecînd peste acoperișul casei, să vii să-mi spui...

Cum aveam, pe atunci, ceva mai mult de doisprezece ani, n-am crezut povestea cu îngerul. Îmi închipuiam că e un om. Mi-au trebuit, mai tîrziu, mulți ani ca să ajung în stare să cred în îngeri...

Nu știu dacă Mătușa Martine bănuia că-i ghicisem gîndul. Degeaba o cercetam, nimic nu arăta că m-ar fi înțeles. Cu toate acestea, se mai întîmpla să mă măsoare cu priviri stăruitoare, a căror expresie mi se părea ciudată. Îmi lăsam îndată ochii în jos. Mă simțeam stingherit și căpătam mutra aceea nătîngă și prefăcută a copiilor care au făcut sau care au să facă în scurt timp o prostie. Dar niciodată nu mi-a arătat, prin cea mai neînsemnată vorbă, bănuiala că-i ghicisem scopul.

Astăzi îmi vine să cred că citise în adîncul meu așa cum citisem și eu în adîncul ei. Nu ne puteam ascunde nimic, pentru bunul temei că ne iubeam mai mult decît orice pe lume.

IUBIREA ACEASTA...

...Iubirea aceasta, în ceea ce mă privește pe mine, data chiar din ziua în care venise dînsa în casă.

Aveam cinci ani și n-o văzusem niciodată. Dar o cunoșteam un pic. Se vorbea uneori despre ea, mai ales seara, la masă. Totdeauna fără să se insiste. Ai fi zis că, ajunsă la un anumit punct, discuția trebuia să se curme brusc. Se împotmolea deodată într-o tăcere ciudată ori o lua razna — și se isprăvea. O tăcere destul de lungă, una dintre tăcerile acelea în care cel care vorbește ca și cei care îl

ascultă par năpădiți pe neașteptate de o amintire, opriți de un gînd. Un gînd care vine de departe, de foarte departe, care zăbovește mult pînă ajunge și care pare să-și fi părăsit cu părere de rău sihăstria... Dar ce amintire și ce gînd — și ce sihăstrie ?...

Asemenea întrebări nu-mi puteam pune la vîrsta de cinci ani. Însă mai tîrziu am fost mirat de tăcerile acelea îndelungate...

Mă surprindeau cu atît mai mult cu cît discuțiile părinților mei cu privire la Mătușa Martine nu erau decît discuții obișnuite, la urma urmelor niște banalități. Cîteodată, totuși, vreun cuvînt scăpat îmi spunea ceva. Nimic precis, dar aducea o licărire. Și mă întrebam de ce-mi trezea și-mi tulbura curiozitatea, care e vie și care jinduiește mereu vreo aventură.

Așa, de pildă, înainte de-a o cunoaște, mi se întîmpla adesea să mă întreb cine era și cum era această Mătușă Martine... Eram nevoit să mi-o închipui...

După mine, trebuia să fie o femeie pirpirie, plăpîndă, vioaie, șireată. Avea neapărat părul alb, bine netezit și tras la spate, și și-l acoperea cu o bonetă tighelită la mașină. Gura, o voiam subțire, nasul prelung, ochii cenușii, niște ochi ascuțiți, cu priviri repezi și limpezi.

Toate astea le vedeam bine, dar nu-i auzeam vocea. Nu-mi lipsea decît vocea în personajul acesta făurit de închipuirea mea.

Căci așa cum o făurisem eu era după gustul meu. Dar aș fi vrut s-o aud vorbind... Nu știu

de ce, prezența aceasta imaginară rămînea mută, iar faptul acesta mă necăjea mult.

Eram totuși convins c-ar fi simțit o mare plăcere dacă i-aș fi ținut de urît. Aveam s-o întreb atîtea și atîtea lucruri ! Și ea știa atîtea ! — din cele pe care ființele în vîrstă țin să le încredințeze îndelung copiilor, cînd copiii știu să asculte. Și se vede repede dacă au urechi bune.... În privința asta, în răstimul celor zece ani pe care i-am trăit toți patru, în familie, am avut mii de dovezi că Mătușa Martine ghicea pe loc cu ce fel de urechi avea de-a face.

— Urechile de măgar nu-s totdeauna lungi, spunea dînsa.

Și e adevărat.

Dar ca personaj închipuit, dacă avea de pe atunci cugetări la fel de înțelepte, nu și le-a expus cu indiscreție.

Și cum ar fi putut s-o facă ? Aștepta, din lipsă de ceva mai bun. Ca să poată vorbi, a trebuit ca imaginea pe care o făurisem în minte după gustul meu să treacă pragul, aievea.

Lucrul acesta se înfăptui într-o bună dimineață. Se ivi pe neașteptate și în modul cel mai firesc. Nu mi se dăduse de veste. Eram singur și, pe ascuns, mîncam o caisă mare în bucătărie.

Se opri, mă văzu și spuse în șoaptă :

— Uite-l pe cel mic.

Apoi își plimbă o privire zăbovelnică, dezaprobatoare, peste toată bucătăria, lucru cu lucru, serviciul de supă, serviciul de aramă cu

cele douăsprezece cratițe, covata pentru păstratul pîinii, cufărul cel vechi de lemn, dulapul pentru vase, masa de stejar, chiuveta de spălat vase... și mai știu eu ce ? — și bombăni :

— Nu-i cum îmi place mie ; va trebui să fac o ordine strașnică.

Mătușa Martine era ca la ea acasă, iar eu nu îndrăzneam să mișc. O priveam cu ochi mari. Judecînd după înmărmurirea mea, era cu tot dinadinsul Mătușa Martine, Mătușa Martine pe care o visasem, pe care o așteptam, care nu venise decît pentru mine, firește, și care se pregătea să vorbească...

Ceea ce și făcu :

— La urma urmelor, ne-om găsi rostul după ce voi orîndui altfel vesela și voi muta lampa din loc.

Apoi se uită din nou la mine. Spuse :

— Cred că ne vom înțelege.

După aceea, cu severitate :

— Va trebui să-mi dai ascultare, — asta-i tot.

Cum nu știam ce să răspund, mă întrebă :

— Ești mut ?... Pun rămășag c-ai șterpelit caisa aia... Vino lîngă mine.

Mă dusei.

Își așeză puțin cam aspru mîna uscată pe capul meu, tuns de curînd.

— Ai oase zdravene, îmi spuse. Dar ești încăpățînat, nu-i așa ? Și eu sînt.

În momentul acela intră Barboche.

Abia atunci reușii să vorbesc.

— E cîinele nostru, Barboche.

Dînsa se întoarse și se priviră.

— Tustrei, spuse Mătușa Martine, vom izbuti să facem din casa asta o sălășluință bună de locuit.

Se îndreptă către dulap. Acolo era agățat calendarul.

— Sîntem într-adevăr în 17, ziua sfintei Bibiane. Sînteți la zi.

Înaintă către dulapul de zarzavaturi, așeză jos o paporniță mare, scoase din ea o legătură de ceapă, una de morcovi, niște napi, două roșii, o ramură de țelină, un praz.

— Am să pregătesc îndată supa, Pascalet. Adu-mi lemne, pune apă în cratița asta și sare; dă-mi sarea — aceea, mare. Așa. Aprind focul. S-a aprins. Acum, ai grijă de foc și, dacă vezi că scade flacăra, suflă în el, Pascalet, suflă.

Își făcu semnul crucii.

— Bine ! Trosnește. În zece minute, are să fiarbă apa. *Deo gratias !...* [1]

*

Așa sosi Mătușa Martine în casa noastră. Luă deîndată conducerea casei în chipul cel mai firesc și avea s-o păstreze fără discuție cîte zile îi mai avea hărăzite să trăiască.

După o săptămînă ajunsese un lucru bine vădit că viețuise totdeauna cu noi. Era acolo cu mult înainte de venirea mea pe lume. Nimeni nu se îndoia de faptul acesta, începînd cu dînsa.

Cunoștea din pod pînă în pivniță, de la puț pînă la acareturi, toate colțurile și colțișoarele

---

[1] Slavă Domnului ! (lat.)

fermei[1], rostul lor, neajunsurile lor, pe care le pecetluia cu o sentință pentru vecii vecilor. Oricare putea să se învrednicească de prețuirea sau de categorica ei dezaprobare. Prețuire și, pentru unii, o dragoste pe care n-o ascundea de nimeni și pe care nimenea nu se gîndea s-o discute. Ar fi fost de prisos. Dezaprobarea, dimpotrivă, nu se arăta decît printr-o tăcere totală. O mobilă despre care nu vorbea niciodată Mătușa Martine nu mai exista. Prin atîta tăcere, o spulbera. Ea tot la locul ei rămînea, dar se afunda în nimicnicia ei. Și niciodată nu mai ieșea la iveală. Ne spunea uneori temeiurile care lămureau iubirea ei pentru cutare lampă, pentru cutare scaun, pentru cutare sipet. Dar temeiurile ei nu se refereau la plăcerea cu care puteau fi folosite.

— Lucrurile, spunea dînsa, nu sînt unde sînt pentru altceva decît pentru noi. Trebuie să ne facem din ele prietene de nădejde. Trebuie să le servim și noi cum ne servesc și ele. Ca să intre cheia în broască, se cade ca broaștei să-i fie dragă cheia.

De aceea, marea ei preocupare părea a fi să rostească, despre tot și toate, aprecieri clare.

Îl prețuia pe tatăl meu, bărbat retras în sine, taciturn, întrucît, în privința aceasta, era întru totul ca dînsa.

— Maestrul Jacques, spunea dînsa, știe să judece. Și asta e o treabă bărbătească.

[1] În text : *mas,* fermă caracteristică sudului Franței

Și, ca să dea greutate propriei sale sentințe, ne oferea unul dintre proverbele acelea lapidare pe a căror comoară nesecătuită era stăpînă sau a căror taină o deținea :

Cine nu judecă e judecat.

Asta înseamnă că, dacă asupra lucrurilor exercita această extraordinară justiție, pentru oameni, vă puteți închipui, era de temut.

Și, cu toate acestea, avea o inimă, o inimă în care se ascundea iubirea. Dar asemenea inimi au exigențe neobișnuite. Iar iubirea aceasta o ascundea, dealtfel, mai mult sau mai puțin bine...

Așa, de pildă, avea mare grijă să pară severă. Grijă naivă, întrucît nimeni nu credea în severitatea ei, și Pascalet, firește, mai puțin decît ceilalți. Dar pentru a-i satisface această neprihănită manie, ne făceam — cu fățărnicie — că ne e teamă de dînsa. Trebuiau totuși unele precauțiuni, căci dintr-o singură privire ghicea prefăcătoria... Erau riscuri mari, într-atît de prompt și de tăios sărea cu gura. Dar tatăl meu, care o cunoaștea, spune despre dînsa, cînd ne dojenea — ceea ce nu era lucru rar :

— Mătușa Martine nu e îngăduitoare, e-adevărat ; dar e bună.

Și era adevărat.

Asta îi îngăduia să rostească vorbe aspre și aprecieri tăioase, care pentru moment îți luau piuitul, dar despre care îți dădeai repede seama că nu arătau atîta vigoare decît ca să ascundă

o inimă prea duioasă. Nimeni n-ar fi cutezat să-i spună însă lucrul acesta : ar fi strigat în gura mare. Căci îi plăcea să arate că nu punea mare preț pe inimile sensibile.

„Cei cu inimi sensibile sînt niște molîi și niște piază-rea“, spunea dînsa. Și cădea, clar și tăios, proverbul care nu suferea crîcnire :

Te lași mișcat de un nimic ?
N-ai minte-n tiugă nici un pic.

Căci Mătușa Martine avea minte, slavă Domnului !... Ceea ce îi îngăduia să salveze aparențele. Și cum bătrîna ei inimă se înduioșa în taină, cu cît își ascundea mai mult slăbiciunea, cu atît mai mult inima ei căuta să vorbească. De obicei reușea să-i impună tăcere. În cele din urmă, în mod fatal, inima ei vorbea totuși, nu cu ajutorul gurii, se înțelege de la sine, ci prin fapte.

Fără să-și dea seama Mătușa Martine, inima o trăda pe Mătușa Martine.

Cuvintele erau tăioase, faptele erau, în taină înduioșătoare ; dar închidea ochii asupra faptelor.

Cu toate acestea n-ar trebui să se creadă că era fără apărare. Avea o voință mereu trează. Cînd voia Mătușa Martine un lucru, îl voia cu îndrăzneală. Niciodată nu se lăsa cu una cu două, dar voia să-și justifice dîrzenia. Căci la temelia celor mai bizare inițiative ale sale se găsea totdeauna o idee chibzuită, peste care dăduse însă fără să chibzuiască. Era astfel întruchiparea Înțelepciunii.

Cînd se întîmpla ca vreuna dintre faptele sale să se izbească de duioșia inimii, își apostrofa inima fără cruțare : „Bine ne-ar mai sta de-ar fi să-ți dau ție ascultare ! N-ar trece mult și Mătușa Martine ar ajunge de rîsul lumii. Au asta vrei ?“ Evident, nu voia una ca asta, dar întrucît cuvintele acestea o mîhniseră, inima răspundea printr-un lung suspin. Fapt care o mînia grozav pe Mătușa Martine. Sentința cădea fără zăbavă :

Inima suspină, grea ?
Nu e alta rea ca ea.

La care adăuga, ca pentru sine, și — zău așa ! — cu oarecare îngăduință : „Sufăr că te am ca inimă, mă înțelegi ?... E un chin !“

Se vede bine, avea gustul, deprinderea, geniul, graiul contestației. Ochii ei mergeau de-a dreptul la defect. Întotdeauna îl descoperea și nu se putea stăpîni să nu-l denunțe cu toată vigoarea. Nici lucrurile, nici oamenii nu scăpau de ochii ei. Se lua la harță chiar cu materia.

— Zidul ăsta e posomorît, spunea dînsa. Îți sare în ochi cît de colo. Trebuie să fie bolnav... Pun prinsoare că se ascund în el niscai șobolani în vreo bortă... Ca mîine — o să se năruie... Și noi ce facem în vremea asta ?... Tăiem frunză la cîini, bine-înțeles !...

Cine are urechi de auzit să audă !

Ah, da, un caracter ciudat ! Încă din ziua sosirii și-l impusese fără discuție. Ar fi trebuit să pară de nesuportat. Dar n-a fost așa. L-am

admis, l-am iubit. L-am socotit absolut necesar. Fusese făurit, întru totul făurit, pentru casa aceasta. În așa măsură încît dacă, din întîmplare, Mătușa Martine rămînea liniștită, ne cuprindea o vagă îngrijorare și eram indispuși.

Mama (neliniștită, dealtfel, prin firea ei) ajungea să spună în cele din urmă :

— Nu care cumva să fie bolnavă... Ce-ar fi să vedem ?... Măi, Pascalet, du-te tu să vezi, dar umblă încet...

Și vă închipuiți că Pascalet nu se lăsa rugat, cînd trebuia s-o caute pe Mătușa Martine!

Și o găsea. Nu se putea să n-o găsească. Instinctiv.

Dar dacă îi era ușor să-i dea de urmă, îi venea mai greu să intre în vorbă cu ea. Era nevoie de oarecare prudență. Cu Mătușa Martine nu puteai intra în vorbă cu una cu două. Primirea ei ținea de loc, de oră. De treaba cu care se îndeletnicea. Experiența nu era de ajuns, fără un pic de fler. Și cîte altele ! Căci faptele și gesturile Mătușii Martine erau mereu neașteptate. Mai ales nu trebuia să speri c-o vei surprinde ; dealtfel, era mai bine așa. Căci nimic nu putea s-o supere mai mult. Presimțea cele mai tiptile apropieri. Cel mai cuminte lucru era să te anunți de cît de mai departe cu putință. Eu nu uitam niciodată. Îmi hîrșîiam pingelele de pietrișul drumului. Tușeam, fluieram, și atunci, fără să se întoarcă, Mătușa Martine îmi spunea cu o voce aproape amabilă :

— Te-am auzit de departe, Pascalet. Ești un copil bun. Umbli cu nădejde. Dar mă cunoști și știi că am niște ochi mari în urechi...

Cuvinte de înaltă favoare, care îmi făceau atît de mare plăcere, încît mă îndreptam îndată către dînsa, ridicîndu-mi cu îndrăzneală ochii, apoi, fără să spun ceva, o priveam.

Și o găseam frumoasă.

Dar nu mi-ar fi trecut niciodată prin gînd să i-o spun. M-ar fi pus răspicat la locul meu.

Și nu i-aș fi furat ceva. Ar fi însemnat o indiscreție.

Ce rost avea, dealtfel ? Oare nu ne putem lipsi de cuvinte cînd avem putința să tăcem, pentru a spune tot ce vrem să spunem ? În ceea ce mă privește, bruftuluit, nu știam oare ce ascundeau aceste bruftuieli ? M-am deprins repede cu toate astea. Mătușa Martine, care avea despre sine o părere de neclintit, ținea să-mi dea lecții de modestie.

— Ești înfumurat, Pascalet... Răspunde, ești? Mărturisește...

— Da, Mătușă Martine, sînt, sînt un pic...

— Și, mă rog, la ce ești tu bun ? Poftim, privește-l pe Barboche : stă la locul lui și-și face meseria de cîine... Asta înseamnă un cîine... A înțeles... Și tu ?... te duci, te-ntorci, te fîțîi. Mereu în fustele mele și cu nasul pe sus... Du-te și prășește morcovii...

Mă duceam fără rîvnă, îi prășeam ca vai de lume. Nu pentru că aș fi fost îmbufnat pe Mătușa Martine... Prășeam prost din vocație. Prășeam ca să pot aștepta. Căci știam bine că avea să vină. Era ceva mai tare decît ea.

Îi auzeam pașii și, întors cu spatele, mă prefăceam că mîntuiam modeștii morcovi de bălării.

Se uita o clipă la mine fără să vorbească, apoi îmi spunea :

— De ajuns, Pascalet. Eşti pe cale să prăpădeşti o sumedenie de morcovi. Lasă săpăliga şi vino. Ai să-mi cureţi zarzavaturile, şi, dacă ai să le cureţi cum îmi place mie, vom avea o supă straşnică...

M-a şi înhăţat numaidecît la lucru.

Dar, făţarnic, îmi luam o mutră tristă. Dînsa vedea lucrul acesta şi, după ce mustrase focul, cratiţa, soba de gătit, în cele din urmă aveam şi eu parte de reproşuri...

— Pascalet, cam dormi şi ai un aer de prostănac, — şi nimic nu e mai de nesuferit. Cînd te afli în asemenea momente, mă întreb la cine ţii tu pe lumea asta...

Ştia şi dînsa la fel de bine ca mine, şi ştiam şi eu ce-nseamnă să vorbeşti. Noi ne înţelegeam repede. După trei săptămîni îi citeam, ca într-o carte, toate gîndurile.

Bunăoară, cînd mi se spunea să plec în căutarea ei, totdeauna ştiam în ce punct al micului nostru teritoriu voi putea s-o găsesc de la început. Erau trei puncte : grajdul, marele plop „Agricol" şi puţul. Fiecare îşi are sorocul şi rostul lui ; dar toate trei erau locuri de chibzuinţă.

Grajdului îi erau rezervate, dimineaţa, cîntatul cocoşului şi săritura primei veveriţe pe acoperiş.

Plopului, amurgul, tihna duhului şi, cu gura ferecată, mărturisirile pe care Mătuşa Martine le făcea propriei sale gîndiri.

În sfîrşit puţului, societatea nocturnă a fiinţelor misterioase din viaţa ei, care alcătuiau o lume de taină. În timpul vieţii ei, nimeni n-a ştiut de ele. Numai după ce-a murit am descoperit din întîmplare (sau călăuzit de Umbra ei) o imagine a lumii aceleia care avea nevoie de noapte ca să se reîntoarcă spre ea.

Dacă, dealtfel, am putut să dau în vileag simţămintele şi gîndurile care o asaltau pe Mătuşa Martine în fiecare dintre locurile pe care le alesese ca tărîm al micilor ei sihăstrii, e numai datorită norocului descoperirii, despre care am vorbit puţin mai înainte. Chiar şi mie, care totuşi îi eram atît de drag, nu mi-a făcut niciodată vreo destăinuire.

Poate că mai tîrziu aş spune mai mult, dacă i-aş obţine îngăduinţa. Dar mă îndoiesc.

Căci ea însăşi ne dădea, la tustrei, totul, în afară de ceea ce avea dînsa mai intim, dincoace de devotamentul ei înflăcărat. Devotamentul viu, eficace, precis, neobosit şi cu chibzuinţă nesăbuit, care nu era decît străfulgerarea scînteietoare a unui foc ascuns. Îmi închipuiam cîteodată că va fi ars, pesemne, undeva, înainte de naşterea pămîntească a Mătuşii Martine şi că mai dăinuieşte încă şi astăzi acolo unde nu mai este ea, căci uneori simt căldura răsuflării ei alunecîndu-mi pe obraz.

Văzînd-o trebăluind în plină lumină pe Mătuşa Martine, nu reţineai decît activitatea ei pitorească, mişcările, gesturile, cuvintele, expresiile fericit alese, jocurile chipului (rapide, sobre, vii), şi neastîmpărul trupului, totul fiind încolo la adăpost. Or, pentru ocrotirea acestui

adăpost, pentru evitarea vreunor surprize în el, Mătușa Martine era de-o vigilență necurmată.

Așadar, Mătușa Martine avea un soi de tărîm privilegiat care mă ispitea, cel pe care îl frecventa de preferință, dar în care era greu, dacă nu cu neputință, să pătrunzi. Domeniu rezervat, refugiu interzis, fascinant, și a cărui tentație avea o atare putere asupra mea încît îmi închipuiam lucruri nemaipomenite.

A mă furișa pe acest tărîm fără îngăduința ei ar fi însemnat o încumetare de temut. Iar a-i cere Mătușii Martine să merg și eu cu dînsa acolo, încercasem pînă atunci s-o fac, oh ! nu chiar în mod deschis, ci prin aluzii ; dar fără succes...

*

Tărîmul acela interzis era podul.

Or, nu e nimic mai atrăgător decît un pod, măcar pentru rostul lui casnic, care constă în primirea lucrurilor ponosite și în ocrotirea tihnei lor. Lucruri în care, de cele mai multe ori, mai stăruie un pic de viață, care poate pricinui încă suferință.

Căci obiectele betege se urcă, îndurerate, în pod, uneori gemînd și alteori mute ; dar totdeauna într-o stare de somnolență. Cu toate acestea, fiecare dintre ele ia cu el cel puțin o amintire sau două.

Toate mai au încă o memorie. Poate că simt în mod neclar că sînt osîndite să și-o piardă. Or, amintirile lor sînt și amintirile noastre și ceea ce moare sus, în pod, moare și în noi, în inimile noastre. Îndepărtînd fără să ne sinchisim aceste obiecte scoase din uz, ar trebui să le atingem cu luare-aminte corpurile istovite, în care am pus un pic de suflet cînd nu ne gîndeam că erau fără rost.

Vai, aceste lucruri vechi le azvîrlim la voia întîmplării în podurile noastre sinistre, fără să ne închipuim că în surghiunul lor vecinătatea altui prieten surghiunit ar putea să le consoleze pentru faptul că au fost izgonite în împărăția morților.

În felul acesta un pod nu este adesea decît un dureros muzeu al nerecunoștinței oamenilor. Și, cu toate acestea, ar fi atît de simplu să-l orînduim cu respectul pe care îl datorăm lucrurilor inutile, care n-au ajuns așa decît din lipsa noastră de dragoste.

Căci lucrurile acestea au făcut parte din familiile noastre. Atunci de ce-ar fi ceva nechibzuit să ne mai gîndim cîteodată la ele, în zilele noastre de melancolie ?

Îmi pare rău, dar trebuie să spun că podul nostru ajunsese, în cursul anilor, o adevărată debara.

Înainte de sosirea Mătușii Martine, aruncasem întîmplător o privire în el și mă cuprinsese spaima. Din toate acele obiecte zvîrlite claie peste grămadă, văzusem ridicîndu-se două fantome jalnice, și nu cutez să spun care anume, căci erau niște fantome moarte, cele mai cumplite dintre toate.

După această descoperire mă ferisem să mai dau ochii cu acel azil rezervat spectrelor. Mă feream chiar să urc mai sus de etajul la care îmi aveam camera ; dar mi se întîmpla, cînd

mă aflam în pat, mai înainte de a mă lăsa biruit de somn, să mă gîndesc că sus, peste tavanul meu, chiar deasupra capului, apăsa toată greutatea acelor lucruri posomorîte ale căror fibre trosneau uneori din pricina căldurii sau a umezelii.

Şi îmi închipuiam că era graiul lor, că ele vorbeau cu adevărat între ele, dar că puteau să înțeleagă numai lucrurile jalnice pe care aveau să şi le spună...

În nopțile acelea adormeam tîrziu, mai tîrziu ca de obicei, şi dacă uneori mă înfioram de teamă, erau nopți în care intram şi eu în vorbă cu făpturile acelea date uitării, şi atunci le înțelegeam, căci atunci vorbeam graiul lor, graiul fără gîndire pe care l-au născocit lucrurile...

MAI SUS AM POVESTIT...

Am povestit mai sus cum într-o bună dimineață venise la noi Mătuşa Martine, cum şi-a făcut pe neaşteptate apariția la uşa fermei, cum îşi luase postul de comandă în primire, dar şi surprinzătoarea emoție stîrnită în inima mea.

Şi inima ei bătuse, îmi dădusem bine seama. Sosirea lui Barboche, la timp, adăugase la emoția aceasta reciprocă ceva — nu ştiu ce anume — înduioşător şi cinstit, acea stare pe care cîinii o aduc, în mod firesc, întotdeauna cu ei şi pe care o dăruiesc, cu naivitatea dra-

gostei, copiilor şi femeilor în stare să răspundă la acest neprihănit omagiu. Barboche mă iubea, şi eu îl iubeam, iar faptul că o îndrăgise numaidecît pe Mătuşa Martine a statornicit între noi trei o înţelegere atît de rapidă, încît asociaţia noastră a fost pecetluită dintr-odată pentru întreaga noastră viaţă.

De aceea, în momentul în care părinţii mei, reîntorşi de la plimbare, se iviră către prînz, noi, tustrei, unanim orînduiţi unul lîngă altul, îi primirăm la poartă.

Or, era în noi, în momentul acela, o atît de mare plăcere de a vieţui laolaltă, încît se opriră la zece paşi de noi ca şi cum ar fi fost uimiţi că ne văd atît de mulţumiţi în faţa casei.

— Apropiaţi-vă, apropiaţi-vă, le spuse pe un ton aproape îmbietor Mătuşa Martine. Masa e pusă şi mîncarea e gata. O să se răcească, dacă mai tîndăliţi mult...

— Totuşi, putem să ne sărutăm, nu ? fu de părere mama, care ţinea mult la rînduielile astea.

— Să ne sărutăm, dacă vreţi, replică prompt Mătuşa Martine.

Ne sărutarăm, dar fără să întîrziem mult.

— Şi acum, să mîncăm, porunci dînsa. După aceea, vom vedea... Am şi schimbat locul căpisterii...

Cu toată bucuria regăsirilor, dealtfel discretă, şi cu tot schimbul de amintiri, de noutăţi, de regrete şi de speranţe — schimb tot aşa de discret ca şi bucuria noastră, în timpul mesei, Mătuşa Martine nu se strădui cîtuşi de puţin să-şi ascundă proasta dispoziţie.

Tata mărturisi cu prudenţă impresia aceasta.

Ea tăcu mai întîi, îşi încruntă sprîncenele, chibzui, apoi se sculă să se ducă pînă la cămară, de unde se întoarse cu gravitate aducînd un taler cu roşii. Roşiile abureau, răspîndind un miros de usturoi, de pătrunjel şi de cimbru. Or, după cum se ştie, asta e o mîncare grozavă. Îi poţi aprecia meritele doar respirîndu-i mireasma. Are virtuţi plăcut mirositoare, care sporesc plăcerea de-a trăi. Chipurile se luminează. Nu ni se pot perinda prin minte decît imagini senine ale vieţii.

Chipurile părinţilor mei se luminară deci, ca de obicei, şi mărturisesc că al meu se însenină deplin.

Numai chipul Mătuşii Martine căpătă o expresie de severitate. Rămase în picioare în faţa farfuriei şi tăcu.

— Ce ai, Martine, de stai aşa de ţeapănă ? o întrebă tata. Eşti nemulţumită de noi sau de tine ? Mîncarea ta e grozavă. Răspîndeşte o mireasmă... E un semn bun, să ştii !...

Mătuşa Martine se mulţumi să spună :

— Nu pot pricepe cum puteţi voi să trăiţi aici, tustrei, cu tot ce atîrnă deasupra capului vostru...

— Tot ce atîrnă ?... Şi ce anume ?

— Cum ce ? Păi, podul, fiule !

— Podul ? Dar ce-are podul ăsta aşa de primejdios ?

— Atîrnă greu.

— Crezi ? Dar tavanul e solid, Martine...

— Sînt greutăţi printre greutăţi, şi ceea ce e greu aici e „adunătura".

— Adunătura ?... Ce adunătură ?
— Harababura aia, talmeş-balmeşul ! Babelul şi Babilonul, — asta e ! M-ai înţeles ?
Eu înţelesesem numaidecît, dar tata nu, iar mama nici atît.
Mătuşa Martine se îndură să se explice în cuvinte puţine, dar tari :
— Jacques, fiule, şi tu, mica mea Louise, n-aveţi minte nici de două parale. Din fericire, iată-mă-s aici, şi e un noroc ; dar vă pun condiţii... Podul ăsta îl vreau în întregime doar pentru mine... Podul şi camera, camera aia de alături... Perfect !... Altfel, plec îndărăt chiar în seara asta, cu inima strînsă pentru ăsta micul, şi pentru cîine, care merită mai mult... Pentru că podul ăsta este Cetatea Gherlanilor, Ţara lui Vraişte-Vodă şi Satul-lui-Cremene... Dar o să pun eu rînduială în el, şi asta cu toată străşnicia, pe cuvîntul Mătuşii Martine!... I-a venit sorocul... Pun rămăşag că diavolul doarme în pod măcar o dată pe săptămînă, atît de plin e de şobolănime... Şi acuma, am spus ! Ori laie, ori bălaie... O să poftiţi după mine sus... şi, după ce veţi vedea, o să roşiţi de ruşine... Cu drept temei !...
Tata şi mama erau uluiţi, dar subjugaţi. Nu era chip să rezişti în faţa argumentărilor Mătuşii Martine.
Am mîncat în pripă.

*

Ah, cîtă dreptate avea Mătuşa Martine !... Ce spectacol ! Ce infecţie ! O prăfărie care te trăsnea ! Şi care plutea la înălţimea nasului şi

a gîtlejului, între podeaua veche şi acoperişul ponosit. Totul duhnea a lemn ros de carii, a rumeguş mucegăit, a grăsime rîncedă, a lînă roasă de molii, a blană roasă de viermi, a cantaridă, a arahnidă uscată, a şobolan, a gherlan mort şi împuţit, a scîrnăvie de lilieci, a şvabnemţesc, a ipsos, a fontă coclită, a fermentaţie de miasme şi a duhoare funebră de insecte moarte, a tot soiul de lucruri împuţite care îţi mumificau duhul, inima şi trupul şi care îţi cutremurau sufletul... Dar era şi mai rău ce-ţi era dat să vezi !... Un inexplicabil şi surprinzător talmeş-balmeş de vechituri, aşa cum îl poate născoci mintea unui diavol ţicnit, care devastează un vechi mobilier — scaune, taburete, fotolii, plapume, saltele de paie, lighene, scrinuri, somiere, urinale, lămpi, stacane, plapume de puf, covoare, vase de aramă, rame, lighene cu toarte, sfîrleze, jalnice obiecte vrăfuite, azvîrlite, zdrobite, claie peste grămadă, într-o încîlcire de neînchipuit, ca sub izbitura unui hohot infernal de rîs, rîsul unui monstru care joacă, ţopăie şi rînjeşte cu o bucurie diabolică, în stare să prindă în vîrtejul lui şi să ducă bietul bun simţ într-o asemenea dezlănţuire de nebunie, de dispreţ, de ironie, de ură încît, în faţa acestei harababuri, în faţa acestui adult al răutăţii, în faţa acestui dezastru, renunţi, dai îndărăt, o rupi la fugă...
Căci primul imbold este fuga...
Şi eu şi părinţii mei, înnebuniţi, eram ca împinşi, zvîrliţi, de-a-ndăratelea, cuprinşi de panică...

Dar Mătușa Martine, nepăsătoare, schiță atunci un gest de poruncă și spuse clar :

— Îi vin eu de hac diavolului.

Apoi scoase din buzunar o bucățică de cretă și însemnă patru cruci pe ușă, una sus, una jos, una pe țîțîni și una pe broască, spunînd :

Scîrțîie,
Rîcîie,
Zgîrie,
Diavolul cornut !
Tuquetut și Rateplut !
Vei fi bătut
și răzbătut,
Huo, Belzebut !

Descîntecul acesta o impresionă atît de mult pe mama, încît își făcu semnul crucii de zor. După care am coborît tuspatru din pod.

Atunci am zărit, pe tăpșanul din fața casei, o șaretă, un cal voinic, un căruțaș și un cufăr. Cufărul era în șaretă și căruțașul în fața calului.

— Martin, i-a spus numaidecît Mătușa Martine, dai cufărul jos și-l pui sub bolta de viță.

— Păi, dacă vrei tu... îngăimă Martin. Că, știi oare ? cufărul tău e greu ; pot să ți-l urc îndată în pod...

— Nu încă, Martin, răspunde Mătușa Martine, că trebuie mai întîi să mătur. Un măturat în toată legea... Cufărul meu e curat. Are drept la curățenie. Măcar atît. Trebuie să ne respectăm ce avem. Ce avem, avem. Și-atunci?

Martin a dus cufărul sub bolta de viță, a tras o dușcă și apoi, cînd era gata de plecare, a spus :

— Martine, cînd o să vrei tu, n-ai decît să-mi dai de veste. Cunoști calul, pe Bivouac? Va veni cu dragă inimă. Amélières nu e așa departe de casa asta...

Și Martin, un om de ispravă, a plecat cu șareta.

Mătușa Martine s-a uitat după ei cum se îndepărtează — șareta, calul, căruțașul — înspre ferma Statornicia.

Apoi, brusc, s-a întors și a dat cu ochii de mine...

— Măi, tu visezi ?

Visam. Nimic mai exact. Visam într-adevăr, visam din tot sufletul.

Dar am spus :

— Prietenul tău Martin are un cal frumos, Mătușă Martine...

Ochii ei cenușii au devenit blajini.

— Da, ai dreptate, Pascalet, un cal frumos. Și se înțeleg amîndoi... Și asta-i de ajuns ca să trăiești mult, atît cît ține iubirea...

Apoi ne-am dus sub bolta de viță.

Cufărul era acolo. Închis, ferecat în fier, încuiat cu lacăt, legat cu o funie, bătut în cuie de aramă. Un cufăr cafeniu, care mirosea a camfor și a păr de capră.

Și el purta patru cruci, dar pe capac, pictate în albastru. Apoi trei inițiale cu litere majuscule :

B.A.M.

— Pascalet, o să-i pregătim sus un pod încăpător și de toată frumusețea, fără șoareci, fără șobolani, fără gherlănime. Și am să dorm acolo.

Dar toată lumea protestă în gura mare. Chiar lîngă pod se afla o cămăruță. Mansardată, ce e drept, dar cu un drăguț tavan de trestii, cu ziduri împodobite cu lambriuri și pardosită cu cărămizi...

Pentru prima și, fără îndoială, pentru ultima oară, Mătușa Martine trebui să cedeze.

Și asta cu destulă bunăvoință, dar spuse :

— Atunci n-am să-mi pun cufărul în pod, ci în odaia mea... Bine !... Dar podul va rămîne totuși la dispoziția mea. Mă voi îngriji eu de el. Am să-mi pun în el ideile...

I se dete deci, cu depline puteri, podul cel dezgustător și autorizația de a-și pune ideile în el.

Darul acesta o însenină iar.

Cu cugetul împăcat, se îndreptă agale către țarină. Lanuri de grîu, vii, pomi se întindeau fără vreo cută de teren, pînă la rîul din depărtare.

Le drămui toate din privire, încreți din buze apoi declară :

— Oable ca-n palmă...

Apreciere hotărîtoare, care ni se păru crudă, căci țarinile astea ne erau familiare, ba chiar ne erau întrucîtva dragi sau cel puțin ne ajunseseră încetul cu încetul dragi...

Pesemne că Mătușa Martine bănui toate astea, căci adăugă, pe un ton ceva mai blajin :

— Va trebui să mă obișnuiesc... La urma urmelor, asta e țarina... Și pomii cresc din ea...

Mama îi spuse :

— Sîntem tare singuri...

Observația asta o făcu pe Mătușa Martine să se încrunte. Răspunse tăios :

— Eu una nu sînt niciodată singură, micuța mea Louise...

Mi se păru atunci un lucru în afară de tăgadă că dintre mama și tata îl prefera pe tata.

Mama luă aminte.

Pentru Mătușa Martine, sîngele familiei era adevărata și singura legătură. Tot ce se mai amesteca, dealtfel, cu sîngele nostru avea iz de ceva străin...

— Și Taina căsătoriei, Martine, verigheta și Ochiul Domnului care privește nunta, toate astea nu contează pentru tine ?

Așa îi vorbea tata uneori.

Ea chibzuia cu aerul acela de îndîrjire pe care îl au cei care s-au născut încăpățînați, apoi spunea cu răceală :

— Contează urmarea.

Apoi, cuprinsă deodată de o căință, dînd cu ochii de mine :

— Cînd e Pascalet, mai treacă-meargă... Dar e nevoie de cineva care să vegheze. Pentru asta am venit aici.

*

Părinții mei părăsiră ferma pentru o vreme îndelungată. Absență prevăzută. Cum Mătușa Martine era de pază, plecau liniștiți în privința gospodăriei : eu, Barboche și casa noastră.

Mama totuși, — o întruchipare a îngrijorării — căreia Mătușa Martine îi inspira mai mult teamă decît iubire, mama lăsa să i se vadă o umbră de neliniște, care nu scăpa de ochii limpezi ai bătrînei, acei minunați ochi limpezi care pătrundeau pînă în străfundul sufletelor. Treceau, repezi, niște nori de nemulțumire. Dar Mătușa Martine se stăpîni.

— O înțeleg, se destăinui ea mai tîrziu tatălui meu — care o cunoștea —, în locul ei aș face și eu la fel. Toate femeile sînt neîncrezătoare. Nu în bărbați... ci în celelalte femei... La urma urmelor, soția ta e bună, dar — mărturisește — ți-l crește tare prost pe Pascalet... E de pe acuma moliu... Am să-l întăresc eu. O să mai stăm noi de vorbă...

Cu aceste cuvinte de speranță, de aspră speranță, o părăsi tata (dealtfel, fără îngrijorare) pe Mătușa Martine. Firește că mama n-a știut nimic despre discuția asta.

Dar Pascalet o auzise. Și Pascalet își spunea :

— Să mă întăresc ? Eu, un bărbat ?...

Și nu era cîtuși de puțin liniștit.

MĂTUȘA MARTINE NU SE PREA FEREA...

Mătușa Martine nu se prea ferea : ardea de nerăbdare să-i vadă pe părinții mei la drum. Riscau să stînjenească (adică să modereze prin temeiuri înțelepte) niște fapte care aveau să le pară negreșit nechibzuite. Toate, prin urmare, sau măcar multe dintre ele. De bună seamă că Mătușa Martine ținea la ei, dar era mai bine (se gîndea ea), pentru binele lor, să-i știe departe de casă, ca nu cumva să fie ispitiți să dea, fără destoinicie, o mînă de ajutor la ceea ce numea ea „Marea deretecare“.

S-au îmbrățișat îndelung în momentul plecării. Era o nevoie și o deprindere a familiei. În timpul nopții, Mătușa Martine visase un vis însemnat. Își consultase *Cheia viselor*. Din ea reieșea limpede că părinții mei aveau să facă o călătorie plăcută, care va ține mult, datorită plăcerii pe care le-o va procura.

Cum toți, mai mult sau mai puțin (și mai ales mama), luam visele în serios, ne-am despărțit cu făgăduința aceasta, emoționați, dar liniștiți în privința viitorului. Numai Barboche ni s-a părut trist, dar lui, — așa era el — nu-i conveneau plecările. Atunci le întorcea spatele celor care plecau și se retrăgea în fundul cuștii, unde gemea o dată sau de două ori. Nu mai mult. Căci era discreția întruchipată.

Așadar, iată-ne singuri tustrei, Mătușa Martine, eu și Barboche.

Bricul care îi ducea pe părinții mei la gară doar dispăruse după șirul plopilor înalți care adăpostesc ferma Renovării, că trei bărbați, ascunși în remiză, ieșiră din ea și se îndreptară spre noi.

Mergeau unul lîngă altul.

Se opriră la zece pași și ne dădură bineţe.

Mătușa Martine le vorbi :

— Uite, veți avea de lucru pentru trei zile, cu un franc și douăzeci de cenți pe oră — plată bună —, plus un urcior de vin de persoană și o pîine de două livre. Încolo, vă descurcați. Dar înțeleg ca totul să fie strîns, împins, cărat, orînduit, măturat, pus în ordine întocmai cum am să vă spun îndată. Și isprăvit la țanc

în răstimp de trei zile. V-ați învoit ? Ați priceput ?

S-au învoit și au înțeles fără crîcnire. Cei trei inși aveau aerul unor oameni de nădejde: tatăl, fiul și un nepot. Toți trei puțin cam domoli, dar puternici și de o cinste ireproșabilă. Și, dealtfel, îți era mai mare dragul să-i privești.

— Asta-i familia Branquebras, îmi spuse Mătușa Martine : tatăl Nestor, fiul Sébastien și nepotul Amédée. Îi cunosc. Toți buni. Ei țin ferma Bărcii. E un trib. Au chiar și fete, cred, vreo trei sau patru, — dar asta n-are mare importanță...

Mătușii Martine nu-i plăceau fetele.

„Te deranjează", pretindea ea. Cuvintele acestea cuprindeau atîtea lucruri, încît mă mai întreb și astăzi dacă s-ar putea atinge cineva de ceva, fie cît de ușor, fără să deranjeze ordinea născocită de strădaniile Mătușii Martine. Dealtfel, chiar *a deranja* singur era un cuvînt nefast. Dumnezeu aranjează ; diavolul deranjează.

După încheierea înțelegerii cu cei trei Branquebras, oamenii se apucară de lucru. Fără grabă, însă imediat și cu o înceată dar irezistibilă putere.

Pe spatele celui voinic, Nestor, tatăl, am văzut plecînd cufărul și urcînd de sub bolta de viță în pod.

Era atît de greu încît bărbatul, deși vînjos, urca scara depărtîndu-și picioarele, ca să-și țină echilibrul. Ce era atît de greu înăuntru?... mă întrebam eu... Întrebarea aceasta, rămasă

firește fără răspuns, mi s-a învîrtit multă vreme în cap. Mai tîrziu, mai revenea cînd și cînd, iar și mai tîrziu — cu ani mai tîrziu — avea să mă împingă la o încumetare de mare importanță...

Dar, pentru moment, „marea deretecare“ era în toi în casă. Cum mi se interzisese să intru, eu nu vedeam nimic, dar auzeam tot și îmi închipuiam ceea ce auzeam. Era și asta o trăsătură a firii mele... Și, dealtfel, zgomotele erau elocvente... Se trăgeau lucruri, se împingeau, se tîrau, se rostogoleau, se ridicau, se orînduiau sau se deranjau — mai știu și eu? Mobilierul vechi, în suferință, parcă gemea.

Și eu sufeream; eram, cu toate acestea, încîntat de mișcările acelea nevăzute care anunțau revoluții extraordinare. Căci deranjul și perturbațiile stîrnesc bucuria copiilor. Lor le place tot ce se schimbă, dar anunță ceva mai mult și din momentul acela așteaptă neașteptatul, marea și grozava minune! Îl așteptam deci, dar curios de mama focului și — răutăcios — căci îmi închipuiam, cu o condamnabilă plăcere, ce spectacol uluitor va oferi bătrîna fermă după „marea deretecare“, cînd, la întoarcere, mama va vedea, înmărmurită și furioasă — starea uluitoare a propriului ei cămin ajuns de nerecunoscut prin sîrguința Mătușii Martine. Își va ridica brațele spre cer și își va revărsa indignarea nestăvilită. Potrivit firii ei...

Dar temerile acestea fură dezamăgite.

La întoarcere, mama tăcu mîlc. Doar și ea era femeie... Își luă înfățișarea cea mai firească din lume, surîse și arătă că nu vede nimic, de vreme ce (veți fi de acord?) nu era nimic nou de văzut.

Nu rosti decît o frază banală:

— Îți mulțumesc, Mătușă Martine: casa a fost foarte bine îngrijită.

Ceea ce o jigni pe Mătușa Martine, care nu se putu stăpîni să nu răspundă:

— Oleacă de praf mai mult sau mai puțin și — atîta tot. N-am avut nici o bătaie de cap...

Mărturisesc că tremuram tot. Așteptam un scandal. A trebuit să mă mulțumesc cu un schimb de amabilități.

Tata zîmbea pe furiș.

Nimeni, nicicînd, n-a făcut aluzie la drama aceasta, care avea tot ce trebuia pentru o explozie; dar fitilul s-a stins de la sine.

Însă nu e mai puțin adevărat că ferma Chezășiei purta pentru vecie, din punct de vedere material și moral, pecetea Mătușii Martine.

*

După ce și-au terminat munca, după ce au băut cele trei urcioare și au mîncat cele trei pîini de cîte două livre, cei trei Branquebas se întoarseră la pămîntul lor — patru hectare de pepeni, de vie și de livezi în jurul fermei Renovării.

Cînd se mistuiră în zare, Mătușa Martine plecă să se așeze pe banca de piatră a puțului și privi îndelung fațada fermei. Contemplația aceasta ținu destul de mult. Apoi, după ce-și spuse, în privința aceasta, tot ce avea să-și

spună, băgă de seamă că rămăsese singură-singurică, fapt care o uimi mult, căci strigă :

— Pascalet, Barboche, unde sînteți, măi ? Locul vostru e aici, lîngă Mătușa Martine. Haideți ! Aștept ! Aveți șase labe, — dați fuga !

Nu așteptă mult. Ajunserăm într-un suflet.

Atunci Mătușa Martine îmi spuse să mă așez lîngă ea și îmi zise :

— Pascalet, am chibzuit bine. Voi numiți ferma asta ferma Chezășiei. E un nume frumos. Prin urmare, vine de departe. Sînt sigură că dăinuie de la obîrșiile familiei noastre. Se și vede, dealtfel, că e vechi. Asta înseamnă că nimeni nu mai știe astăzi, din nefericire, ce vrea să spună numele ăsta... Și cu toate acestea e foarte simplu... Dacă se cheamă ferma Chezășiei asta înseamnă că, pe vremea aceea, oamenii și-au dat chezășii... Chezășie dată unuia, primită de altul... Primită și păstrată, sînt sigură... Casa are aerul că păstrează ceva... E o paznică, — pe cuvîntul Mătușii Martine !... Așadar, chezășia pe care a primit-o se află cu siguranță tot aici. Poate că o comoară... Asta e, o comoară !... Ei bine, Pascalet, trebuie s-o găsim... O să căutăm... Ai să mă ajuți tu, ca și Barboche... E nevoie de nas bun și de ochi buni. Nasul acela e nasul lui Barboche, iar ochii, ochii aceia strașnici, sînt niște ochi de copil, ai tăi, Pascalet. Tu ești copil...

Mă privi.

— Am încredere. Un copil găsește...

Atunci spusei :

— Mătușă Martine, va fi nevoie de mult timp pînă găsim ? Pentru că — știi — eu sînt în creștere. N-am să fiu mereu un copil. Ar fi mai bine un bărbat...

Și ea îmi spuse cu o blîndețe și cu ceva — nu știu ce — deosebit de duios, la care nu mă așteptam :

— Ai vreme, micul meu Pascalet, să ajungi un bărbat... Nu te gîndi decît la comoara pe care o s-o căutăm... Bărbații nu găsesc niciodată comori atît de frumoase... Profită de vîrsta pe care o ai...

Or, Barboche, culcat între noi, asculta cuvintele acestea. Se prefăcea că doarme, dar, din cînd în cînd, suspina de mulțumire, de parcă visa și el un vis frumos... Și de ce nu ?...

Se însera. Începuse să se insereze de cîteva momente și îmi aduc aminte că brotăcelul nostru, căruia îi plăcea seara și puțul, a început să-și cînte micul lui cîntec de fluier nu departe de puț, cu familiaritate, căci glasurile noastre erau prietenești, așa cum sînt uneori glasurile omenești pe care le face mai blajine și le potolește apropierea nopții.

•

Mătușa Martine mai avea un dar, printre atîtea altele, dar un dar dintre cele mai rare — și de care habar nu avea : darul de a dezorienta.

Cu toate acestea, nu era un dar de uz curent, unul dintre darurile acelea fără nici o grijă, care se exercită mereu cu aceeași vigoare, o vigoare cunoscută, în împrejurări cu-

noscute, asupra unor personaje cunoscute. La urma urmelor, unul dintre darurile acelea care operează totdeauna în acelaşi fel şi care au, de fiecare dată, aceleaşi rezultate. Darurile acestea trec neobservate.

Nu ! Era darul neaşteptatului şi al neobişnuitului. Acţiona din bun senin. Cînd asupra ta, cînd chiar asupra Mătuşii Martine.

Căci i se întîmpla să se dezorienteze chiar ea şi în aşa măsură încît se mira şi şi-o spunea pe şleau... „Oare tu, chiar tu, Martine, după ce ţi-ai orînduit şi ţi-ai curăţat atît de bine podul, afumîndu-l cu ierburi amare, ai adus stropitoarea aceea veche, ciuruită de găurele ? Ia spune-mi, rogu-te, cum de s-a întîmplat una ca asta ?..."

Toane ? Ciudăţenii ?... Nu !... Mătuşa Martine era de o neclintită seriozitate. Chibzuia din zori şi pînă-n noapte. Era uşor să-ţi dai seama, căci chibzuia cu glas tare. Aflai, în felul acesta, că toate faptele ei aveau o preconcepută utilitate şi un sens. Doar văzînd-o cum pregătea vreme îndelungată, minuţios, cu evlavie, o mîncare cu carne înăbuşită, la cuptor (cu atîta sare, cu atîta piper, cu atîta ceapă, cu atîtea foi de dafin şi doar cu un bold de cuişoare şi cu atîta nucşoară), nu te puteai abţine să nu-i admiri spiritul metodic, care nu lăsa nimic la voia întîmplării...

Iar după aceea, pe nepusă masă, într-o bună zi, (zi nefastă pentru mine), după ce-şi pregătise cu tot dichisul carnea înăbuşită, declara pe neaşteptate că mîncarea aceea era cu neputinţă de mîncat :

— O asemenea mîncare e o adevărată ruşine, Pascalet !... Cum de-am putut să fac aşa ceva ?... Du-te repede şi du-o cîinelui, dacă i-o plăcea, dar mă îndoiesc...

După care mîncam cu jale cartofi fierţi cu sare multă.

Iar Barboche, carnea înăbuşită.

Misterul firilor simple care, de fapt, nu-s niciodată simple, şi în mod deosebit Mătuşa Martine. Căci în trupul său vizibil dînsa avea, nevăzute, două Mătuşi Martine opuse, care însă se înţelegeau cîteodată, şi atunci cădeai de-a dreptul din nori.

Dar cum să prevezi imprevizibilul !

Presupun că asculta de îndemnul neaşteptat al adevăratului ei talent, care era gustul, plăcerea, nevoia de a născoci. Sînt sigur astăzi că născocea orice, necontenit. Pînă într-atît încît îşi inventa un bun simţ atît de deosebit, încît obîrşiile şi mecanismul lui mi-au rămas cu neputinţă de pătruns.

Dar ce rost are, aici, digresiunea asta ? Căci e o digresiune...

Pur şi simplu ca să vă explic, ulterior, — de bine, de rău — ce s-a petrecut, după plecarea părinţilor mei, cînd, în sfîrşit, singuri la fermă, Mătuşa Martine a avut mînă liberă şi depline puteri...

O aşteptam acolo, plin de speranţe. Nici nu mai încăpea vreo îndoială pentru mine : aveam să ne încumetăm într-o mare aventură. Dealtfel, mă şi anunţase. Şi, inspirîndu-mă

din spusele ei, mă gîndeam : „O să începem cu podul".

Podul !... Dar ce ajunsese oare, după „marea deretecare", podul acela în care Mătuşa Martine domnea de data asta singurică ? Vai, nu ştiam nimic !

Căci încuiase imediat uşa şi vîrîse cheia în buzunar. Închis şi interzis, podul... Închis fără întrerupere, căci cheia care umfla buzunarul Mătuşii Martine (atît era de grea şi de voluminoasă) nu ieşea niciodată din el.

Dacă am reuşit uneori, dar mult mai tîrziu, să pătrund în pod, a fost datorită vicleniei şi norocului.

Pentru moment era de nepătruns. Eram nevoit să mi-l închipui. Or, cu toate că îmi venea fireşte uşor şi chiar plăcut să mi-l închipui, atît de bine mă deprinsesem, — nu eram mulţumit.

Căci legam de pod prezenţa acelei comori despre care îmi vorbise atît de straniu Mătuşa Martine, acea „chezăşie" care, pe vremuri, îşi dăduse numele fermei noastre. Or, comoara acolo era. Eram sigur de asta. Şi ardeam de nerăbdare s-o găsesc. Îmi închipuiam miraculoasa clipă a descoperirii în fundul unui cufăr cu două rînduri de scînduri sau în ascunzătoarea unui zid în care era scobită o nişă secretă. Îmi închipuiam de asemenea nerăbdarea Mătuşii Martine de a începe căutarea, nerăbdare deopotrivă cu a mea, pe care o înflăcăra ideea mereu fascinantă a unei comori ascunse...

Dar Mătuşa Martine, prinsă iarăşi cu totul de istovitoarele-i treburi casnice, nu arăta în nici un chip o asemenea nerăbdare. Să fi uitat ?...

Dar era cu putinţă să uite ? S-o întreb ? Ar fi fost nevoie de o cutezanţă pe care n-o aveam. Şi aşa, tot aşteptînd în zadar, mai aşteptam încă. Nici un semn şi nici un cuvînt nu se ivea să-mi schimbe vana aşteptare în speranţă.

Mătuşa Martine a „chezăşiei" ajunsese fără noimă Mătuşa Martine a unei banale gospodării. Eram dezamăgit. Şi totuşi...

Căci, lăsînd la o parte comoara aceea, cîte descoperiri, cîte uimiri, numai şi numai privind multiplele activităţi ale Mătuşii Martine, atît în casă cît şi în grădină ! După ce se instalase repede şi imperios în camera ei de sus (interzisă, ca şi podul, curiozităţii bietului Pascalet), rîvna ei coborîse la primul etaj şi, de acolo, căzuse peste capul parterului. În trecere, camera mea fusese onorată de toate sîrguinţele ei. O răvăşise toată.

— Casa asta nu-i decît o dezordine, bombănea dînsa, în timp ce înteţea răvăşirea. Eu am principii... Aici, nici vorbă de principii... Nu s-a ţinut seama de nimic, nici de sus, nici de jos, nici de tavan, nici de pardoseală, nici de uşa care se mişcă scrîşnind, nici de fereastra prin care fluieră crivăţul... Tot ce mi-i dat să văd e fără noimă...

Tot ce schimba dînsa părea la fel la prima vedere. Dar, pe măsură ce reorganiza, vedeai cum se iveşte o ordine. Ordinea aceasta se supunea unei ierarhii, o ierarhie foarte misteri-

oasă, care dădea în vileag sentimentele totdeauna vii şi categorice pe care le nutrea sau nu, pentru cutare lucru, inima exigentă a Mătuşii Martine.

Căci ordinea ei ţinea seama în mod riguros de forma, de greutatea, de folosinţa, de culoarea, de numele fiecăruia dintre obiectele de care ne foloseam şi ea dispunea de ele în funcţie de calităţile lor şi de tulburările pe care le provocau în sufletul ei.

Deschideam nişte ochi mari.

— Acum ai să poţi, Pascalet, să dormi cu capul spre răsărit şi cu picioarele spre scăpătat, într-o adevărată cameră, o cameră în care toate şi-au găsit locul lor potrivit. Numai aşa ai parte de un somn bun şi cei patru pereţi îţi trimit visuri frumoase.

Dacă patul nu se clintise din alcovul lui, scrinul şi dulapul îşi schimbaseră locul, primul la nord şi ultimul la sud, în vreme ce, din faţa patului, covorul gri-deschis, împodobit cu flori mov, fusese definitiv izgonit de un alt covor, mai mare, mai bogat, pe care dormea un leu enorm, cu botul între labe. Leul era negru, iar covorul roşu.

— Iată ce numesc eu un covor de bărbat, declară cu fermitate Mătuşa Martine ; albastrul şi florile sînt bune pentru fete. Leul se potriveşte pentru băieţi, şi e şi drept să fie aşa.

În fundul alcovului, atîrna pe perete un mic crucifix de lemn. N-a îndrăznit să se atingă de el...

— Acolo e, acolo să rămînă. E un crucifix pentru un băiat. Se potriveşte. Dar, cu toate acestea, vor atîrna de el un medalion frumos. L-am adus eu. E din argint şi a fost sfinţit. Îl am de la biata mea mamă, sărmana Blandine. E adus de la Saint-Michel-de-Frigolet. Aduce noroc. În el se vede Arhanghelul.

În sfîrşit, schimbă perdelele alcovului. Erau nişte vechi, dar bune perdele de bumbac, cu măslinuţe ; dar îi lipseau cîteva măslinuţe. Fu condamnat.

Şi văzui sosind, scoasă din nu ştiu ce dulap necunoscut, altă perdea de bumbac, care cădea însă în cute mari sub o cornişă de ciucuri. Era presărată cu semănături de stele mari, imprimate în verde pe stofă.

Înconjură una cu un chenar.

— Pascalet, îmi spuse ea, asta va fi steaua ta. Să te uiţi bine la ea, cînd îţi vei spune rugăciunea de seară. E Steaua lui Solomon, mă înţelegi ?...

— Da, te înţeleg, Mătuşă Martine. Dar cum ştii tu că e Steaua lui ?

— Pentru că ştiu, se vede cît de colo. Taci din gură !

Şi atunci, terminînd ce avea de făcut, privi cu mulţumire.

— Mai e pe ici pe colo de făcut cîte ceva şi se va putea locui în camera asta.

Apoi îmi spuse, întorcîndu-se către mine :

— Vezi şi tu acum se înseamnă o cameră ?

Vedeam şi admiram. Admiram cu dragă inimă, cu o admiraţie spontană. Căci nu ştiam ce admiram ; admiram totul. Dar presimţeam

că odaia mea avea să trăiască și să mă facă să trăiesc de acum înainte în alt fel, și eram neliniștit. Căci pînă atunci, cu Ființa aceasta cu toane schimbătoare, avusesem legături mai strînse sau mai slabe. Totuși, o cunoșteam. Dar aveam oare să mă recunosc în ea, mai ales noaptea, cînd nesfîrșitele mele insomnii mă sileau să aștept ore întregi între cei patru pereți mai misterioși decît oricînd ?...

Mătușa Martine era cu ochii pe mine. Îmi citea pe față.

— Pascalet, îmi spuse ea, fii liniștit, eu stau de veghe și ți-aș auzi inima chiar dacă ar fi să bată la șapte leghe de aici. Și apoi am să pun o ramură de măslin sfințit deasupra ușii tale... Va fi de ajuns. Măslinul e pomul familiei noastre.

Isprăvind orînduirea camerei mele după gustul ei, Mătușa Martine coborî la parter, precedată de Barboche, care asistase de la ușă la aceste schimbări dramatice. Calm, dealtfel, bunul nostru Barboche. Cu toate acestea, puteai bănui că era mirat de răvășirile acestea neobișnuite (căci avea și el vechile lui deprinderi), dar, din politețe și din respect pentru Mătușa Martine, n-a arătat nimic pînă seara. Seara, cînd mă aflam în fundul patului, veni să se culce la ușa mea și-l auzii gemînd de mai multe ori. Gemete ușoare, atît cît era de ajuns ca să le audă Pascalet. Era (am mai spus), o întruchipare a discreției.

În așteptare, îi urmai pe amîndoi, cu Barboche în frunte, pînă la parter.

Totuși, ajuns la capătul scării, o zbughii în grădină.

Cînd constatai că, înfrigurată de amploarea și de greutatea noii sale sarcini, Mătușa Martine mă uitase, mă strecurai, fără știrea ei, în casă și urcai din nou pînă la primul etaj. Voiam să văd, singur-singurel, ce ajunsese camera mea. Ca de obicei, eram totodată curios și îngrijorat. Curios cum sînt copiii de vîrsta asta, cărora le este drag ce este nou ; îngrijorat pentru că, firește, dacă îmi plac noutățile, mă și tem de ele. Visezi o lume nouă cînd trăiești într-o lume veche și, din nefericire, nu mai poți visa cînd lumea nouă a luat locul celei vechi.

Or, cum să trăiești fără să visezi oleacă ?

Încă din copilărie, după ce am făcut din viața mea un șir de vise, mi-a fost adesea teamă că nu voi mai visa.

Ce-aș fi ajuns atunci, în sihăstriile mele tăinuite, fără această lume fictivă, în care născocisem un paradis misterios, pe măsura mea ?...

Organizasem treptat, după trebuințele sufletului meu, această lume imaginară. Dar știam că o „nimica toată“ ar fi putut s-o nimicească. Desigur, aceste „nimicuri“ nu sînt ceea ce lipsește. Oricare ar fi ele, se năpustesc mereu prostește asupra înfiripărilor atît de șubrede ale visurilor noastre. Și visurile noastre se năruie. Căci materialele din care sînt clădite nu sînt decît niște aburi care n-au ca temelie decît o dorință.

Și ce e oare mai nesigur decît o dorință ?...

Aşadar mă temeam ca odaia mea, ajunsă de nerecunoscut, să nu fie, de aici înainte, duşmana visurilor mele.

Asta mă oprea în faţa uşii ei închise, temerea aceasta. Ea mă înfricoşa.

Din capul locului şi fără alt temei în afară de temerea aceasta nelămurită, mi-o închipuiam sumbră, mută. Sumbră chiar în toiul zilei ; mută, noaptea, ea care de ani de zile îmi vorbea în timpul nopţii. Fie că vorbele ei erau dureroase sau liniştitoare, prietenoase, ea îmi vorbea. Eram sigur : avea un glas al ei. Înţelegeam vorbele graiului ei. Îi puneam întrebări, îi răspundeam. Dacă uneori era un pic cam aspră, alteori tot ce-mi spunea venea din inimă. Dormeam sub paza ei şi o iubeam. În timpul insomniilor mele, — prea dese, vai ! — şi atît de lungi, o priveam cum dormea, la rîndul ei, şi cum visa. Căci visa şi ea şi se întîmpla ca visele ei să fie atît de asemănătoare cu visele mele încît nu mai ştiam care dintre noi doi le visa... Nu aveam, ea şi cu mine, decît un suflet. Dacă se întîmpla ca sufletul ei să se desprindă din contopirea aceasta pentru că aveam o stare tristă sau neplăcută, ştiam încă la prima chemare se va reîntoarce, părinteşte.

De data aceasta mă temeam să nu fi asurzit. Glasurile ei se retrăseseră — poate — şi eu mă temeam de tăcerea aceea stranie care ocupă camerele singuratice, în care zidurile şi mobilele au amuţit pentru totdeauna.

Dar cînd ne îndoim de ceva şi cînd încurcătura noastră ajunge prea crudă, se poate să

ne vină un ajutor neprevăzut. Dacă sîntem îndeajuns de afundaţi în noi înşine ca să uităm orice, obstacolele se destramă. O uşă duşmănoasă se deschide singură. E de ajuns o adiere, cea mai uşoară, sau, fără să ştim, propria noastră mînă. E ca o vrajă ; dar adieri şi mîini n-au oare în ele asemenea vrăji ?... Poate că am împins aşa, fără să ştiu, uşa camerei mele.

Uşa s-a întredeschis şi am intrat în cameră. Era ora cinci... Am auzit un tren fluierînd departe, la capătul cîmpiei. Trecea peste pod şi eu ştiam lucrul acesta. E un vechi tren de mărfuri. Îl cunosc bine, cum cunosc şi podul. Cînd vede podul, trenul fluieră de fiecare dată şi toată lumea ştie că e ora cinci. Tocmai asta îmi amintea, şi eram fericit.

Căci camera în care intrasem, care era totuşi noua mea cameră, mi se păru atît de leită cu vechea cameră, încît respirai uşurat. În picioare, în mijlocul încăperii, o priveam. Recunoşteam în ea o veche prietenă. Cu toate acestea, privirile mele se minunau, ca de o descoperire. Căci dacă încăperea aceasta era într-adevăr camera în care se scurseseră ani de somn şi de insomnii, care mă legau de ea, faptul că mă minunam îmi stîrnea mirarea. Bănuiam, aici, un mister. Fără să-mi spun cuvîntul (la vîrsta aceea nu auzi decît cuvinte nelămurite), îmi dădeam seama că în lumea aceea veche, în armonie cu deprinderile mele şi cu dorinţele mele de odihnă, tocmai pătrunsese o căldură omenească prielnică vieţii mele

nocturne. Mobilele fuseseră mutate de la locul lor, dar adevărata schimbare nu constă în asta. Oriunde ar fi fost așezate mobilele, le recunoșteam înfățișarea binevoitoare, dar ceea ce mi se părea nou, în ele și pretutindeni, era o claritate misterioasă care ilumina bunăvoința asta.

Ora și lumina serii orînduiseră lucrurile mai aproape de inimă decît de privire. Inima le făcuse ușoare. Ajunseseră imponderabile. Masele lor erau acum transparente și, lîngă perete, deasupra solului, molcom luminate de această radiație, începeau să trăiască o viață de care nu știuseră pînă atunci și pe care o trezise în ele geniul Mătușii Martine, doar prin atingerea mîinilor ei bătrîne, care însuflețeau obiectele cele mai umile, ca și făpturile umane și jivinele familiare.

Și ce tăcere ciudată!... Nu era tăcerea cunoscută, obișnuită, a casei pustii, nici tăcerea cîmpiei potolite la ceasul în care lumina, pe sfîrșite, își retrage zgomotele, glasurile, ecourile din fața nopții încă nevăzute, dar a cărei apropiere este anunțată de zbuciumul culorilor pe acoperișuri, pe ziduri și pe arbori. Oră lentă, în care viața, cu melancolie, se îmbină în cer și pe ape cu intensificarea tăcerilor care se contopesc treptat în negură, pînă cînd negura și tăcerile sînt una și formează noaptea. Era o tăcere nouă, tăcerea a ceea ce tace, dar care rămîne gata să răspundă, o tăcere de popas, care nu așteaptă decît un cuvînt, spus tare sau rostit foarte departe, în gînd. O tăcere a cărei neclintire atentă poate fi tulburată de o durere, de o dorință sau de o chemare.

Îmi venea o astfel de tihnă și un astfel de răgaz al privirii încît, în ceea ce descoperisem cînd am intrat, începeam să fac alte descoperiri, să zăresc obiecte noi sau reînnoite de schimbare. Și toate erau semne ale unei iubiri discrete. Fuseseră așezate exact în punctul în care prezența lor era de folos ideii care o inspirase pe Mătușa Martine în orînduirea camerii, în care, prin menirea ei, trebuia să intre în fiecare noapte somnul meu.

Căci Mătușa Martine era convinsă că somnul nu venea de la noi, ci ne sosea din afară, după ce rătăcise peste plante, peste arbori, peste fructe, în vremea anotimpurilor frumoase, iar iarna, după ce își luase de la noapte gustul de cristal, de rouă și de sare. Intră atunci plin de miresme, proaspăt culese, de harnica fereastră, cea care dădea spre cîmpiile sudului — căci, spunea ea, de acolo vine aerul pe care îl respirăm mai bine, cînd am adormit și începem să visăm.

Dar ea însăși, ea, Mătușa Martine, nu era oare visul cel mai familiar din toate, un vis care trecea prin ziduri și prin ușile încuiate, pe care îl întîlneai mai pretutindeni în casă și al cărui pas, al cărui glas însuflețeau tăcerea ? Căci era neîncetat în mișcare.

Pe cine căuta ?... Chiar atunci — și eram încă un copil — mă gîndeam că reușise în cele din urmă să descopere refugiul necunos-

cut în care se retrăseseră vechii locuitori ai acestei ferme după anii lor de viață firească pe lumea aceasta. Altfel, cu cine ar fi vorbit și ar fi tot vorbit ea, cum ar fi vorbit cu tatăl meu?... Căci o auzeam cînd în surdină, cînd pe un ton mai viu punîndu-le întrebări acestor făpturi mute, fie că voia să le îmbuneze, fie că, mîniată de tăcerea lor, își pierdea răbdarea și le spunea verde tot ce gîndește.

Căci făpturile acelea erau încăpățînate și cu gurile încleștate. Eu nu le-am auzit niciodată sunetul glasului. Tăceau în mod inexplicabil, dar erau acolo, nu încape vreo îndoială. Dacă nu răspundeau, Mătușa Martine, apostrofîndu-le, repeta răspunsurile lor imaginare, care erau mai totdeauna de necrezut... Atunci adăuga cu glas nespus de încet :

— Mă înfricoșați... Unde mai puneți că nu știu totul ! Dar nu vreau să știu totul... Cu toate acestea, ce mi-ați povestit, mai adineauri, ar merita să fie spus în gura mare... Cine ar fi crezut una ca asta despre voi, Sfîntă Fecioară !...

Și apoi, după o îndelungată tăcere, declara — tot cu voce șoptită — ba chiar din ce în ce mai stinsă :

— Dar fiți liniștiți : oricît m-aș simți eu de tulburată, oricît aș fi de indignată, nu le voi spune nimic din toate astea. Știu eu ce înseamnă o taină. Am și eu tainele mele. Puteți să vă bizuiți pe Mătușa Martine. Dar pentru tihna bietelor voastre suflete, ar trebui să spuneți, în fiecare vineri seara, mai înainte de a vă duce la culcare, o rugăciune ca lumea.

Noi avem rugăciuni strașnice și verificate în familia noastră, de pildă, rugăciunea sfîntului Théotim. Are trecere. Rugăciunea lui dă mari rezultate. Mai întîi, alungă duhoarea infernală de pucioasă și usucă limba Diavolului. Pe lîngă toate astea, îți asigură o bună digestie. E ceva...

Și cîteodată, în zilele ei de bună dispoziție, Mătușa Martine rostea cu glas tare această ciudată rugă :

Împotriva Nešanselor și a Fluidului
Și-a Cornului — vidului —
și-a Lunii Nefaste,
a Unghiei Negrei Năpaste
cum și a Răului,
și împotriva a ceea ce crezi
că vezi fără ca totuși să vezi,
și-a Peșterii și-a Hăului,
o, sfinte Théotime, oblăduiește-ne,
ferește-ne
și-n sfeșnic ți-oi aprinde-n orice seară
lîngă icoană, o lumînare de ceară.
Laus Deo !

Am auzit rugăciunea aceasta de mai multe ori și n-am uitat-o.

Dar tot ce pomenesc aici din cuvintele, din faptele, din gesturile, din maniile Mătușii Martine, doar zi de zi, vreme de mai bine de zece ani, le-am observat, le-am îndurat, le-am iubit, le-am privit cu teamă și le-am admirat necontenitele manifestări.

Din ele s-a înjghebat o comoară în care astăzi îmi afund agale mîinile și de care mă bucuram atunci, fără să le pricep încă bogățiile. Cu toate acestea, gustam plăcerea pe care o aducea contactul cu un aur care este aur fără să știi că este...

Căci pătrunsesem de pe atunci în comoara aceasta, într-un sfîrșit de după-amiază al unei toamne de o minunată blîndețe, care încropea întreaga cîmpie, și asta abia la cîteva zile după sosirea Mătușii Martine. Aveam impresia că, pentru sosirea ei, primirea atît de prietenoasă a anotimpului îi oferea la momentul potrivit un temei de a iubi meleagurile acelea în care toți îi doream să rămînă multă vreme cu noi.

Tocmai dorința aceea mi-a inspirat deodată o temere.

N-o mai vedeam, n-o mai auzeam pe Mătușa Martine. Oricît de absurd ar părea lucrul acesta, îmi trecu prin minte că părăsise casa și plecase înapoi.

Îmi aduc aminte că m-am dus, neliniștit, la fereastră.

Era o fereastră minunată. Prin geamurile ei întredeschise, pătrundea lumina înserării. Dintre toate ferestrele casei, aceasta îmi era cea mai dragă. Se deschidea într-adevăr către sud și oferea privirilor un orizont atît de pur încît niciodată n-am mai contemplat altul la fel. Am descoperit totuși multe altele în cursul călătoriilor mele, orizonturi mărețe, înfricoșătoare, bucolice, severe, liniștitoare și chiar uneori imateriale, dar niciodată n-am mai găsit așa de luminoase, așa de gingașe, așa de prielnice pigmentațiilor de lumină. Nu erau totuși decît perspective depărtate de dealuri, dar de dealuri desprinse de glie, care alergau foarte ușor, la jumătate cale dintre cer și pămînt, niște dealuri din care se iveau, la orice oră din zi, imagini fermecătoare și elanuri spirituale cu neputință de conceput în altă parte.

Îmi aduc perfect aminte de toate astea, ba, mai mult, știu, le înțeleg miracolul !...

Revăd ce-am trăit. A trăi, mai ales pentru un copil, înseamnă mai bine, mai mult decît a cunoaște. Înseamnă să primești de-a dreptul în inimă imaginile lumii, să le prinzi și să le contopești în tine ; înseamnă să faci din ele propria ta viață și însăși substanța sufletului tău în timpul creșterii lui.

Astăzi vorbesc despre ele ; nu am la îndemînă decît cuvinte. Atunci prindeam totul deodată, vederea, miresmele, sunetele, emoțiile, avînturile, și îmi era de ajuns o simplă fereastră de țară, care se deschidea către o întindere familiară, ca să mă umplu întreg de o imensitate infinit mai vastă decît spațiul oferit privirilor mele.

Imensitatea aceea m-a atras mai întîi, pentru că, mai presus de orice și mereu, m-a fascinat. Chiar astăzi, atît de departe de copilăria mea, cînd îmi aduc aminte, mă simt captivat ca pe atunci. Nu mai este un vag miraj mintal care mă obsedează, ci un tărîm al memoriei mele la fel de aievea ca propria-mi prezență.

Acolo regăsesc, cu atîta precizie, de parcă evenimentul îndepărtat ar data de ieri, un cîmp mare, cald și roșcat, pe care un plug greu, tras de cai voinici, făcea arătura de primăvară. Doi cai, plugul și un plugar, în cămașă cu mîneci scurte, care se lăsa cu toată greutatea pe coarnele plugului. (Era pesemne unul dintre feciorii lui Clastre.) Plugul trăgea, dreaptă, o brazdă lungă, dar pămîntul era probabil tare, căci din cînd în cînd caii suflau din greu. Atunci plugarul se rezema de ei. Și pentru el trebuie să fi fost tare pămîntul. Se ștergea de sudoare.

Așadar priveam cu pasiune această importantă muncă țărănească. Totdeauna mi-au plăcut faptele simple, înceata apăsare a brăzdarului de metal în argila sfărîmicioasă, pasul potrivit cu evlavie cu suflul cailor care își întind gîtul înainte, și greutatea, pe coarnele plugului, a plugarului care trudește și conduce, preocupat de adîncimea și de rectitudinea grelei sale trude, prin care glia lucește și sufere. Și eram atît de cucerit de spectacolul acela, încît m-aș fi lăsat captivat de el pînă seara dacă, plecîndu-mi ochii din întîmplare, n-aș fi zărit-o pe Mătușa Martine.

În picioare pe taluzul care ne limita țarinele, cu mîna dreaptă strașină ochilor, ca să-i apere de soare, ca și mine, Mătușa Martine privea ogorul. În spatele ei, se vedea Barboche. Nu se clintea. Dar era acolo. Nici nu putea să fie în altă parte. Își iubea funcția modestă de însoțitor al oamenilor și o îndeplinea fără greș,

cu tragere de inimă, meritul cîinilor din rasa lui, rasa Barboches-ilor.

Or, dînd cu ochii de Mătușa Martine, am simțit imediat cea mai mare plăcere ! Nu plecase !... Ba dimpotrivă ! Cerceta cîmpia, dar privirile ei se abăteau adesea spre ferma Sirenei.

O fermă misterioasă, ferma Sirenei. Coama acoperișului ei turtit abia dacă ieșea din frunzișul arborilor, dar de două ori pe an numai, în cursul dimineții și seara, urca din horn un lung fir de fum. Se spunea atunci : Sirena fumează, ceea ce mă mira mult. Căci eu văzusem Sirene ! Văzusem în fața cheiurilor Portului-Vechi, la Marsilia. Sirene sculptate la prova fiecărui velier și aveau obraji lungi, aurii. Erau niște fete frumoase. Nu-mi închipuiam că pot să fumeze.

Îmi spusesem adeseori : „Pascalet, ai să faci tu ce ai să faci și ai să te duci să vezi Sirena aceasta... Și ai să fii cu cugetul împăcat..."

Dar eram supravegheat și ar fi trebuit să calc povețele. Or, eu nu știam să ies din cuvîntul alor mei... Încă nu știam... Dorința îmi da ghes s-o fac, dar unde să găsesc curajul necesar ?... A fost nevoie de sosirea Mătușii Martine, care trăia, ca și mine, în două lumi deodată, ca să aflu că și din una și din alta se putea evada...

Nu scăpai prilejul...

Dar, deocamdată, mă mai bucuram încă de spectacolul, minunat dealtfel, pe care mi-l oferea, la granița pămînturilor noastre, și Mătușa Martine și Barboche, contemplînd nobila muncă

a pămîntului. Se însera treptat și jarul scăpătatului îmi încălzea fața, căci eram cu soarele în față.

Soarele acela a fost momentul cel mai hotărîtor ! Căci învăluia în aceeași lumină țarina, pe Mătușa Martine, pe Barboche, ogoarele, ferma, și, chiar și pe Pascalet, care, în seara aceea, formau un tot. Zi fericită, pecetluită pentru totdeauna de amintirea unei lumini stranii, care, în mersul ei imaterial, trecuse de pe pămînt și din cer pînă în sufletul meu, în care soarele, chiar și în timpul nopții, nu se afundă niciodată prea departe, sub linia zării.

Cînd îmi venii în fire, eram tot aplecat la fereastră, dar plugul dispăruse de pe cîmp, ca și Barboche și Mătușa Martine. Auzeam la parter zgomot de cratițe și mirosul acrișor al cărbunilor de lemn urca de la bucătărie.

Mătușa Martine pregătea mîncarea de seară. Mirosea plăcut. Pesemne că era o mîncare care fierbea înăbușit.

Am cinat tustrei la lumina lămpii, Mătușa Martine și cu mine față în față, iar Barboche proptit în coadă. Își plimba botul prin aer și se uita la masă. Masa te îmbia cu o mireasmă plăcută.

Și Mătușa Martine a spus :

— Barboche, vei avea și tu partea ta. Nu niște rămășițe, ci o bucată împărătească, — gîtul găinii.

O avu într-adevăr și își mîncă împărăteasca bucată cu grijă și gingășie.

După aceea, Mătușa Martine mi s-a adresat mie :

— Pascalet, am privit cu luare-aminte, am chibzuit și am hotărît, uite așa. Meleagurile astea nu fac doi bani, dar le putem folosi, dacă știm cum să procedăm. Există, în primul rînd, vecinii. Părinții tăi nu și-au prea frecventat vecinii mai niciodată. Treaba lor. Dar o vecinătate este o vecinătate, e acolo, nu în altă parte, și trebuie să ții seama de ea, iar eu găsesc trei vecinătăți. Așa e, Pascalet ?

— Da, Mătușă Martine, așa e. E Statornicia, e Renovarea și Sirena. Trei.

— Bine, Pascalet. Vreau să le văd și să le cunosc. Spune-mi numele.

— La Statornicia e familia Clastre ; familia Branquebras locuiește la Renovarea, iar la Sirena, nu știu cine o fi. Nimeni nu le vorbește...

— Eu le voi vorbi, Pascalet, și o să vedem noi... Și acum, cum sînt ?... Lasă-i la o parte pe cei din urmă, am să mă ocup eu de ei... dar celelalte două familii ? Alde Clastre, mai întîi ?

— Sînt niște oameni de aur, Mătușă Martine. Așa se spune peste tot prin partea locului. Bătrînii au murit, dar copiii nu... Mai sînt patru, trei băieți și o fată. Ne ducem la ei ca să cumpărăm ouă și fragi... Fata — ea e cea mai mare dintre ei — se numește Claire... Ea pune toate pe roate. Și e frumoasă...

— De unde știi tu, Pascalet, că e frumoasă ?

— Toată lumea spune la fel, Mătuşă Martine. Eu doar spun şi eu după ceilalţi. Asta e tot...

— Hm ! Asta e tot !... În sfîrşit, să trecem mai departe ! Deci, e frumoasă... Ei bine, cred că vom începe cu ei, Pascalet... Ne vom duce împreună s-o vedem pe Claire şi pe băieţi...

— Şi Barboche, Mătuşă Martine ?

— Presupun că au cîini în ferma lor, nu-i aşa ?... Şi atunci, pricepi ?...

— Au, Mătuşă Martine, dar ţin la Barboche. De obicei cîinii nu ţin unii la alţii. Aici e unul dintre cazurile cele mai ciudate. Dar, la Statornicia, aşa cum oamenii sînt de aur, pesemne că şi cîinii sînt la fel.

Despre Renovarea aveam puţine informaţii de dat Mătuşii Martine.

— Alde Branquebras, îmi atrase atenţia Mătuşa Martine, fără să fie „de aur", cum sînt alde Clastre, nu-mi displac. I-am folosit la „marea deretecare". Nu fac mofturi la treabă. O să le facem o impresie bună.

Nu cutezam să vorbesc despre Sirena. Căci mă înfricoşa. Ce era oare Sirena asta ?

Mătuşa Martine, care nu se temea de nimic pe lumea asta, în afară de Dumnezeu şi de sfînta Filomena, îmi spuse atunci :

— Pascalet, la Sirena am să mă duc singură. Tu mă vei aştepta aici, cu Barboche. Voi lăsa Sirena la urmă... N-au decît să aştepte...

Mătuşa Martine se sculă, luă luminarea şi urcarăm la etajul întîi.

— Nu e încă ora opt, spuse ea, dar ne putem duce la culcare.

Mă împinse înaintea ei şi intrarăm în camera mea, ea, eu şi Barboche.

Mai întîi, Mătuşa Martine şi cu mine ne-am rostit rugăciunile. Barboche ne-a ascultat.

— Acum, Pascalet, spune tu un *Pater* pentru străbunica Filomena. Niciodată nu uita de Filomena, pentru că toţi, aici, cîţi mai sîntem, din acelaşi sînge ne tragem, sîngele ei, bruneţi sau blonzi, mici şi mari, băieţi şi fete, *Deo gratias !* Am să-ţi trag perdelele în lături şi am să-ţi aduc un somn minunat, pînă în culcuşul tău... Camera e plină de somn...

După ce s-a închis uşa şi Mătuşa Martine a plecat, am rămas singur.

Totuşi, nu pe deplin singur, întrucît la căpătîiul meu ardea lămpiţa de noapte. Încă de la vîrsta celor mai fragezi ani ai mei ea îmi lumina nopţile. Acasă, fiecare avea lămpiţa lui. Nici nu se putea închipui o cameră fără lămpiţă şi nici o lămpiţă fără uşorul castronaş de ceai care se încropea peste flăcăruia ei. Minusculă fărîmiţă de lumină care ardea molcom pe un flotor de ceară. Ei îi lăsam în pază somnul nostru. E bine ca somnul să nu fie singuratic, mai ales somnul copiilor. E de ajuns o luminărică, răbdătoarea licărire a lămpiţei de veghe. Oricît de plăpîndă ar fi, e totuşi o viaţă. Prezenţa unei făpturi vii dă tihnă somnului. E cineva la căpătîi, cineva credincios şi calm, care nu aţipeşte decît în zorii zilei, dar care se va ivi iar la căderea nopţii.

Ţineam de multă vreme la lămpiţa asta, dar niciodată n-o văzusem cum o vedeam în noaptea aceea. Ajunsese o întruchipare a prive-

gherii. Era o cugetare. O să pară ciudat. Dar nu era ceva mai prejos de-o cugetare. Cugetarea lămpiței mele era simplă și chibzuită. Ea orînduia intrarea viselor în cameră. Recunoșteam în ea prudența Mătușii Martine. Pînă atunci, lămpița mea orientase și potolise anevoie trezirile mele nocturne, atît de tulburătoare, dar fără să mă ducă pînă la somnul cel mai bun. De data aceasta, avea — eram sigur — să-i atenueze tresăririle într-atît încît nu făcea din întreaga mea noapte decît o lungă depănare de imagini binevoitoare.

Rămăsei totuși mult timp treaz.

De obicei, îmi era teamă de somn. Mă feream de apropierea, de pragul, de trecerea, de pantele și de hăul lui.

Eram obsedat pînă la groază de ideea că, poate, nu voi putea să mă mai trezesc niciodată. Și așa, înainte de a adormi, pregăteam apariția ulterioară a monștrilor și dădeam beznelor un zbucium dramatic fără ca abisul necuprins al neantului să-și curme groaza.

Și de data aceasta rămîneam treaz.

Dar nu teama de somn mă ținea în starea de veghe. Știam că somnul va fi bun. Rămîneam treaz ca să savurez o vrajă, o vrajă nouă, necunoscută de vegherile mele de altădată.

Îmi închipuiam că Mătușa Martine, care stăpînea cîteva farmece, orientase către fericire tot mobilierul din camera mea și, cu totul altfel decît se făcea de obicei, îmi lăsase obloanele întredeschise pentru ca aerul atît de curat al nopții să pătrundă pînă la culcușul meu și să-mi aducă tot ce avea el ca miresme, murmure, răcoare vitală în timpul acestui misterios moment al pămîntului, în care uitînd de soare, își închipuiește că este liber și că se rotește doar pentru plăcerea lui în spațiul luminat de departe de către stele...

De atunci, în cursul unei vieți de pe acum destul de lungă, am văzut nopți cu duiumul, și mari, și luminoase, și de neuitat, dar ca noaptea aceea, înfiripare modestă a dragostei și a înțelepciunii, niciodată n-am mai găsit ceva asemănător.

— Dar, în noaptea aceea, ai dormit bine, Pascalet, în noua ta cameră ?

— Desigur, am dormit bine, ba chiar mai bine, dar cu un alt somn. A venit cu mare zăbavă somnul acesta, întrucît eram, ca de obicei, de o curiozitate prostească. Voiam să știu cum aveam să adorm, de data asta. Dar nimeni nu știe niciodată cum adoarme, căci ar trebui să surprinzi somnul, să-l înhați în trecere în momentul precis în care intră, în tăcere, în capul nostru, dar capul nostru doarme dus. Nu știam lucrul acesta și deci vegheam, cu toate simțurile în stare de alarmă... Or, ce simț poate să atingă pasul ireal al somnului ? Somnul are sandale de pîslă. Ascultam, numai urechi, dar ajungeau pînă la mine numai murmurele și zgomotele nocturne. De pildă, deplasările lui Barboche, care era într-un necontenit du-te-vino de la bucătărie pînă la acoperiș.

Sărmanul Barboche ! Cîtă alergătură de la sosirea Mătușii Martine ! Avea, acum, de supravegheat două uși, cea de sus, a Mătușii Martine, și ușa mea, de la primul etaj.

Două uşi deopotrivă de scumpe inimii lui drepte şi o îndoită datorie pe care trebuia să şi-o facă. O îndeplinea fără afectare şi în tăcere. Dar, din cînd în cînd, sufla din greu, scara fiind lungă şi abruptă !...

Atîta vreme cît a circulat pe scări, somnul meu a rămas la distanţă.

Şi apoi (poate că era ora zece), Barboche s-a oprit în faţa uşii mele şi am înţeles că o alesese ca să doarmă. A scos atunci, ca de obicei, trei gemete uşoare, care ne semnalau prezenţa lui.

Înştiinţarea amicală, care dădea de veste că totul mergea bine în casă, dar prin care îşi arăta totodată reprobarea pentru o asemenea răvăşire în casă, care-i ameninţa deprinderile. Cu toate acestea, ne asigura că puteam să dormim fără grijă.

Ceea ce am şi făcut.

*

Evenimentele acestea hotărîtoare pentru viaţa viitoare a gospodăriei noastre nu erau decît semnalul altor încumetări. Mătuşa Martine avea în cap nişte idei cu totul aparte. Nu semănau deloc cu ale altora. Ea îşi socotea ideile indiscutabile şi prin urmare excelente. Cum de nouă ori din zece chiar erau. Dar îi plăcea să şi le facă agresive. De fapt, nici că era ceva mai chibzuit. Numai că judecata ei se rostea cu asprime. Muşca. Dar numaidecît, mişcată, Mătuşa Martine sărea în ajutorul celui muşcat, care, mîhnit, respingea caritatea aceea neaşteptată şi de neînţeles. Atîta nerecunoştinţă o mira şi o întrista pe Mătuşa Martine. În zadar căuta s-o înţeleagă şi, jignită la rîndul ei, spunea : „Asta o să te înveţe minte, fetiţo !... Şi, cu toate acestea, pornea din inimă !... Cînd o să mă mai dojenească iar, cîinii vor avea aripi !...“

Dar iar o dojeneau, prin forţa împrejurărilor. Aşa îi era ei scris.

Dealtfel, fiind ceea ce era, această biată Mătuşă Martine, cum s-ar fi putut descurca fără daune ?

Căci nici o putere de pe lume nu i-ar fi putut stăvili focul limbii, nici elanul simţirii, după prejudicii.

Ştia. Şi, dealtfel, chiar dacă şi-ar fi constrîns spiritul muşcător să tacă, ochii ei vii şi limpezi ar fi vorbit în locul lui. Şi cine ar fi cutezat să-i ceară să-şi închidă ochii ? Şi apoi erau atît de curaţi şi de frumoşi, încît vedeai prin ei în adîncul sufletului, cel puţin în zilele ei de fericire, cînd cîrmuia cu autoritate casa.

Dar în alte zile sufletul i se voala. Atunci cobora în mine o tristeţe ciudată, pentru că Mătuşa Martine era tristă.

DUPĂ NOAPTEA ACEEA DE NEUITAT...

După noaptea aceea de neuitat, de îndată ce m-am trezit, ca totdeauna, am deschis larg obloanele. Era frumos.

Jos, pe tăpșan, lîngă puț, o zării pe Mătușa Martine. Era cu spatele spre puț și privea cu atenție casa.

Mică, subțirică, dreaptă, părea că așteaptă. Soarele, destul de sus pe cer, lumina din plin fațada, ca și fereastra mea. Zărindu-mă, Mătușa Martine strigă :

— Te tot zgîiești... Mereu te zgîiești la cîte ceva ! Vino-ncoa'. Am ceva de lucru pentru tine...

— Ce lucru ?

Fericit desigur că am ceva de lucru la porunca Mătușii Martine, dar — instinctiv — nu prea aveam încredere. Mătușa Martine avea atîtea idei !...

Coborîi totuși.

Mă întrebă :

— Ai dormit bine, Pascalet ?

— Am dormit bine, Mătușă Martine.

— Și ai visat ?...

— Nu prea mult.

— Cu atît mai bine ! Noaptea, omul doarme ; ziua visează... Și cînd visezi ziua, asta te face să nu mai visezi noaptea. E mai bine așa. În privința asta, *Cheia Viselor* spune cu de-amănuntul tot ce se poate spune.

După o tăcere :

— Eu, una, am visat.

— Și ce-ai visat, Mătușă Martine ?

— Un măgar, Pascalet, și asta nu-mi place...

Eu, care țin la măgari, fusei mirat.

Și îi spusei.

— Și eu țin la ei, Pascalet. Dar măgarul din vis mă neliniștește. Nu știi de unde vine, nici unde se duce. E singur. Nu am încredere într-un măgar singur, fără stăpîn.

Eu o întreb :

— Atunci îl și cunoști.

— Adică mi s-a vorbit despre el...

— Și e un măgar sălbatic ?

— Mai degrabă un măgar năzdrăvan, micul meu Pascalet. Există și din ăștia. Și pe ăsta cred că l-am văzut, acum trei ani, lîngă Pier-

rouré, satul meu natal, şi după aceea l-a furat un copil...

— Mătuşă Martine, dar măgarul ăsta a trecut pe-aici pe „Drumul ouălor“ ?

— Nu, încă nu. Dar o să treacă, *Cheia* mea aşa spune. Şi-atunci, să faci întocmai ce am să-ţi spun eu. Du-te în grajd, caţără-te în chiţimie, culcă-te în fîn şi să nu te mişti cînd va veni măgarul...

Mi-a fost frică...

— Va veni ?

— Probabil. Dar tu îl vei avea pe Barboche. După ce va intra în grajd, se va duce pînă la iesle. Am pus în ea ovăz. Măgarul va mînca. Ai să te uiţi atunci dacă are pantalonaşi. Nu te mişca pînă ce nu pleacă. După ce va pleca, mai aşteaptă puţin, apoi ieşi şi cheamă-mă. Voi fi la puţ şi vom sta de vorbă.

Mi-era din ce în ce mai teamă şi mărturisii. Ea îşi puse cu fermitate mîna pe capul meu.

— Din momentul în care te încredinţez lui Barboche, n-o să ai de ce te teme. Du-te în grajd numaidecît. Eu supraveghez „Drumul ouălor“.

Fără tragere de inimă, mă îndreptai către grajdul nostru.

Barboche venea în urma mea, foarte aproape. Va putea oare să mă apere ? Era destul de mare, destul de puternic, îndeajuns de curajos ?

Curajos, da. Aruncai o privire spre el. Mă liniştii. Era spătos.

Intrai şovăind în grajd... Dar dacă măgarul se şi afla acolo ?... Dar nici urmă de măgar în grajd...

Dealtfel, de multă vreme caii şi măgarii plecaseră. Mai rămînea mirosul lor. Îmi plăcea mirosul acela. Îmi închipuiam vitele cele mari, domestice, dintre care ultima ce vieţuise acolo fusese un bătrîn cal de tracţiune şarg, numit Ganteaume. Murise de bătrîneţe. Grajdul era deci pustiu, dar, deşi era părăsit, se afla într-o stare destul de bună. M-am căţărat pînă la chiţimie, urmat de Barboche. Se urca tot aşa de bine ca mine pe scări, ba chiar (ispravă uimitoare pentru un cîine) cobora pe scară.

O dată sus, am găsit paie şi două baloturi de fîn desfăcute.

M-am aşezat pe unul dintre baloturile acelea ; Barboche s-a dus să miroase colţurile chiţimiei, apoi s-a întins pe marginea podului de fîn, deasupra golului, cu labele atîrnate — şi a suspinat.

Bunul şi viteazul Barboche ! E cu ochii în patru ! Are să supravegheze uşa...

Asta voiam şi eu.

Apoi, amîndoi am început să aşteptăm.

Era plăcut în chiţimie ; de acolo, auzeam cum umblau pîrşii pe acoperiş.

Afară, tot coteţul de păsări, lăsat liber la soare, cîrîia, cotcodăcea şi se ciondănea proşteşte. După datina coteţelor ! Căldura se înteţea treptat. Îmi dădea chef să dorm. Mi se părea că timpul trece foarte greu. Aveam impresia că, în dimineaţa aceea, nu trecea ca de

obicei : se tîra de-a lungul tufişurilor şi pe cîmpuri şi mai ales întîrzia în frunzişurile proaspete ale stejarilor colosali care acopereau ferma Statornicia... Pesemne că se simţeau atît de bine acolo !...

Şi îmi adusei aminte că Mătuşa Martine spunea, cînd orele sunau cu întîrziere la pendule : „Pascalet, timpul are timp, astăzi". În astfel de zile e plăcut să trăieşti. Dar asta o afli mai tîrziu. Pentru un copil, să trăieşti înseamnă să alergi. Şi eu şedeam pe o grămadă de fîn !...

Măgarul se lăsa prea mult aşteptat, aşa încît aţipii şi avusei nişte vise uşoare, dacă cel puţin ar fi fost vise... Mai auzii încă — dar departe — găinile cîrîind şi pîrşii umblînd pe ţigle... La un moment dat, crezui că Barboche se mişca şi mă gîndii la măgar, dar cum Barboche nu mîrîise, gîndul acesta mi-l atribuii mie şi cum eram încă aţipit, grija cu măgarul dispăru şi eu mă simţii fericit că mă găseam în fîn... Asemenea fericiri te fac să uiţi de toate...

Totuşi, în cele din urmă, fusei trezit de Mătuşa Martine. Era lîngă scară, jos. Îmi spunea :

— Dormeai, Pascalet ? Dacă o fi venit măgarul în timp ce tu dormeai ?

Îi spusei :

— Dar tu ai văzut măgarul ăla ?

— Nu. Totul merge bine. Ţinutul e liniştit... Ne vom duce mîine la alde Branquebras, iar poimîine la alde Clastre.. .

Un lucru totuşi îmi umbla prin minte : Mătuşa Martine îmi spusese : „Să te uiţi bine la

măgarul acela ca să-mi spui dacă are pantalonaşi".

De ce pantalonaşi ?

O întrebai pe Mătuşa Martine şi ea îmi răspunse :

— E o poveste veche. Am să ţi-o povestesc într-o seară ploioasă, la iarnă. Află numai că măgarul acela nu e un măgar ca toţi măgarii... Dar tot îmi place să nu vină să dea tîrcoale pe aici...

Fusei nevoit să mă mulţumesc cu aceste cuvinte vagi care îmi sporiră curiozitatea, rămasă nepotolită.

*

A doua zi şi a treia zi am făcut cele două vizite plănuite.

Cîmpia era luminoasă şi tihnită. Cele două expediţii s-au desfăşurat în condiţii minunate. De fiecare dată, înainte de plecare, Mătuşa Martine privea spre apus şi spunea :

— Nici urmă de umbră în colţul acela rău. Cerul s-a limpezit.

Ne-am dus mai întîi la familia Branquebras, apoi, a doua zi, la familia Clastre. Căci Mătuşa Martine, după ce şi-a consultat *Cheia*, dimineaţa, devreme, găsise în ea bune temeiuri ca să schimbe ordinea vizitelor.

Temeiuri bune, dar care anume ?... Mucles, în privinţa asta !... Dar îmi spuse :

— Aceşti Branquebras sînt serviabili. Am înţeles lucrul acesta din capul locului. Şi am să am nevoie de ei pentru vie.

Mă aşteptam la altceva, la ceva mai bun decît dăduse în vileag *Cheia?*... Eram dezamăgit. Dar lucrul cel mai chibzuit era să tac...

Cu toate acestea, iată-ne la alde Branquebras.

Cine le dăduse de veste, cine le anunțase vizita noastră ? Cine oare ?...

Căci i-am găsit pe toți şapte aliniați în fața casei, tatăl, mama, cele două fete şi cei trei băieți. Toți aidoma. Aceleaşi trupuri şi aceleaşi chipuri. Fetele roşcovane, băieții spătoşi şi mama corpolentă.

Aveau toți şapte aerul blajin, erau calmi şi cu mişcări domoale.

Spre apus, aveam parte de o bună vecinătate.

Se făcură luntre şi punte şi ne oferiră şase ouă, patru salate şi un borcan de dulceață. Daruri de bun venit.

Dar Mătuşa Martine îi intimida. Îşi dădu seama numaidecît şi le spuse :

— Puteți să vă bizuiți pe Mătuşa Martine. Dacă vi se îmbolnăveşte careva, chemați-mă. Am ierburi şi mînă bună. E nevoie de amîndouă.

Să ții, împotriva veninului,
În mînă-ți, frunzele spinului,
Cu mîna pe inimă-n zori,
Nicicînd nu mai mori, nu mai mori.

Proverbul acesta tulbură mult familia Branquebras.

Ne-am despărțit cu părere de rău.

Era într-o luni. O zi frumoasă.

*

Marți, ne-am dus să vizităm familia Clastre. Locuiau la răsărit şi mult mai departe decît familia Branquebras. Douăzeci de minute de mers.

Barboche nu ne mai părăsea o şchioapă. Îşi lua în serios rolul de cercetaş. Două potîrnichi îşi luară zborul la zece metri de botul lui. Nici nu le băgă în seamă.

Ca să te duci pînă la familia Clastre, trebuia să treci printr-o recoltă de porumb, printr-o vie, printr-o livadă şi peste un pîrîiaş. Trecurăm prin porumb fără să spunem nimic, dar în livadă făcurăm popas. Era o livadă frumoasă, cu vreo sută de pomi, piersici, cireşi, caişi, peri, migdali şi meri, toți în puterea vîrstei şi plantați în pămînt sfărîmicios.

— Eu mă opresc, spuse Mătuşa Martine. Îmi place să respir. Ca să respiri cum trebuie, nimic nu face cît un pom. În frunzişul lui e aer bun. Miroase a miere şi te hrăneşte. Nasul e mulțumit, Pascalet...

Un nas ce merge strună
E ca o vreme bună.

Vîră-ți asta-n cap.

Mi-am vîrît-o în cap, dovadă că-mi mai amintesc şi acum de zicala asta.

Aşadar, după ce ne-am desfătat nasul şi după ce Barboche s-a tăvălit nebuneşte pe sub pomi, am ajuns, cam pe aproape de ora opt, prin aleea Stejarilor, în fața portalului fermei Statornicia.

Doi stîlpi enormi din pietre, fiecare cu o sferă deasupra.

Cele două porţi cu gratii erau larg deschise. Şi dincolo, umbra solemnă a stejarilor.

La dreapta, cişmeaua cea mare a sfintei Constance. Un zid masiv, un bazin adînc şi o mască de piatră din care ţîşnea apa. Zidul, încununat cu un fronton ; masca, buzată şi bărboasă.

Zgomotul apei, mirosul frunzelor, răcoarea dimineţii şi, aşezaţi pe marginea cornişei, doi porumbei mici. N-am uitat nimic. Parcă mai sînt şi acum acolo.

Mătuşa Martine se oprise. Se vedea cît de colo că primirea monumentală a pietrei şi a arborilor îi lăsase o impresie nemaipomenită.

Ca şi tăcerea.

Între cişmea şi marile clădiri ale fermei nu se vedea nimeni.

Mătuşa Martine tăcea.

Eu îi spusei :

— Dimineaţa, sînt toţi pe cîmp.

Ea îmi apucă mîna şi mi-o strînse.

— Nu toţi, Pascalet. Aud pe cineva în casă. Lucrează. E o femeie...

Eu spusei :

— Atunci e Claire.

— Claire ? Probabil că ea e... Ţii mult la ea, Pascalet ?

Îmi surîse.

— Atunci n-o vom aştepta mult. Are să vină. A auzit ce spuneai.

Şi veni.

Astăzi, cînd mă gîndesc la Claire, parcă o văd iar. Eram totuşi mic, dar aveam ochi buni.

Era o fată frumoasă. Toată lumea va înţelege ce vrea să spună asta. O fată bine făcută.

Pe de altă parte, tenul alb, obrajii proaspeţi, o frunte curată şi fără prihană, şi părul negru, colorat uneori cu puţin auriu, cînd trecea la soare. Şi ochii ei aveau un licăr de aur. Surîdeau. Chipul său, calm şi deschis, venea spre tine cu o expresie familiară de certitudine care te încînta, şi gura ei era frumoasă.

Probabil că fusese iubită. Nu împlinise încă treizeci de ani. Dar rămăsese, încă tînără, la fraţii ei, ca să ţină locul mamei moarte. Şi ea le purta de grijă.

Avea destulă minte, voinţă şi curaj ca s-o facă.

Fraţii ei, la fel de frumoşi, îşi puneau toţi trei nădejdea în ea.

Strîns uniţi, aveau tuspatru o mare putere asupra ogoarelor.

Nimeni nu le tăgăduia puterea asta.

Mai tîrziu, Mătuşa Martine spunea, cînd venea vorba despre ei :

Din grîul lor se face pîinea, adevărata pîine din făină. Nu există altul mai bun. Mănînci în ea tot soarele.

Fusese cucerită de la prima privire pe care o aţintise Claire asupra ei.

Ca şi mine, ca toată lumea.

Lucrau cu doi catîri, cu trei cai şi cu nişte pluguri puternice.

*

Ne-am întors de la ei, cu inima plină. Şi e plăcut să-ţi simţi inima plină.

Mătuşa Martine, care se gîndeşte adesea cu glas tare, spunea de-a lungul drumului :

— Cînd vezi ce fericiţi sînt, te simţi fericit.

Eram fericit c-o auzeam...

A fost într-o marţi, de asemenea o zi bună.

Zilele care urmară consolidară instalarea Mătuşii Martine la ferma Chezăşiei şi de acolo în tot ţinutul. Ţinut puţin populat, în afară de cele trei vecinătăţi pe care le-am evocat. Demersurile Mătuşii Martine fură aşadar mai puţin active. Nu se grăbi, dar asta fără să piardă din vedere că acolo unde trăia Mătuşa Martine trebuia ca nimic să nu scape privirii Mătuşii Martine.

Ca să-şi definească poziţia, avea, ca de obicei, un proverb :

Chiar din colţu-n care şezi,
Tu departe poţi să vezi.
Chibzuind acolo bine,
Ştii apoi ce se cuvine.

Şi Mătuşa Martine ştia. Dar i se întîmpla să mai şi uite oleacă. Căci mintea aceasta, grozav de lucidă uneori, nu mai lumina ţelurile precise, hotărîrile categorice, faptele clare ale cîrmuirii casnice. Primea în oglinda ei limpede alte imagini ale vieţii, nişte imagini mai

vaporoase. Mătuşa Martine avea visele ei. Se părea atunci că în Mătuşa Martine venea o altă Mătuşă Martine. Se izolau amîndouă şi apoi îşi comunicau atîtea şi atîtea lucruri.

Căci există trei lumi şi este un soare în fiecare lume. Există lumea terestră şi soarele pe care îl cunoaştem cu toţii.

Există lumea lunară, care nu este oglindirea soarelui terestru, ci care îşi are soarele ei propriu, de la care îşi ia mereu lumina — luna ! Nu-l vedem, dar există.

Mai este, în sfîrşit, „lumea de dincolo“, cu „Soarele ei de dincolo“, care se roteşte în jurul unei planete invizibile de pe pămînt — şi căreia i se spune Căpriţa. Un fel de Paradis care seamănă cu Alpilii.

Acolo, arborii vorbesc graiul pietrelor, iar pietrele graiul arborilor. Îşi spun calendarul şi cuvinte de dragoste.

Aşa se gîndea Mătuşa Martine. Dar n-am ştiut toate astea decît mai tîrziu, mult mai tîrziu. Cum ?... Ar fi prea mult de povestit. Poate că am s-o fac, dacă voi descoperi într-o bună zi, pe cer, cea de-a treia planetă, cea din lumea de dincolo, cu „soarele ei de dincolo“.

Dar ca să mă întorc la vremea copilăriei mele şi la primele zile ale cîrmuirii pe care o înscăună în casa noastră Mătuşa Martine, se petrecu un eveniment pe care nu vreau să-l trec sub tăcere : prezenţa unei fete roşcovane. Aşezată cuminte la uşa noastră, am descoperit-o la întoarcerea noastră de la ferma Statornicia. Am recunoscut-o numaidecît. Era fata

cea mai în vîrstă (poate că de cincisprezece ani) a inşilor de la Renovarea, cea mai mare dintre cele două roşcovane.

Ţinea în mînă un plic lung pe adresa Mătuşii Martine, care îl deschise, indispusă.

Scrisoarea aceasta de la părinţii mei o sfătuiau pe Mătuşa Martine să ia în slujba noastră acest vlăstar al familiei Branquebras, ca să ne ajute în gospodărie.

„Este, scria mama, o fată serioasă, care munceşte la orice şi care ştie să-şi ţină gura. Plînge cu uşurinţă, ăsta e ponosul ei. Trebuie să-i spuneţi «Mâche», (ca salatei [1]), nu pe numele ei de botez, care este «Dorothée», şi de care îi este ruşine, nu ştiu de ce... În timpul zilei va lucra la fermă, iar seara se va întoarce acasă la ea. Spală rufe.“

„Mâche-Dorothée“, trebuie s-o spunem, fu primită ca un cîine într-un joc de popice. Mătuşa Martine fu urîcioasă, dar în cele din urmă o primi.

— Fac asta pentru tatăl tău, Pascalet. Ţine la ea, aşa cum a scris pe marginea de jos a scrisorii... Cu atît mai rău !...

Eu, unul, ziceam ca Mătuşa Martine ; dar Mâche avea cincisprezece ani, iar eu zece. O diferenţă de cinci ani. De aceea îmi inspira frică, nu ştiu de ce, dar îmi era frică de ea. Îmi dădeam bine seama. De aici, neîncrederea şi refuzul meu arţăgos. Osteneală zadarnică. Dar ea nu observă nimic. Cel puţin aşa crezui eu. Mai tîrziu aveam să-mi schimb părerea. Capul

---

[1] *Mâche* înseamnă „fetică“ *(Valerianella olitoria).*

ei ca de lemn, aerul ei adormit, ochii ei rotunzi şi mari mă înşelaseră de-a binelea, căci se născuse ca să înşele, dar în felul ei...

— Are să mă stingherească, spunea Mătuşa Martine. Un cap străin în casă, mă încurcă şi apoi descompletează farfuriile. Am s-o trimit în grădina de zarzavaturi să sape cuiburi în răzoare. Cuiburile astea dau de lucru. Am să-i cer să le facă mari. La iarnă o să punem în ele ceapă.

Dar, nu ştiu cum, fata asta de lemn ajunse repede un corp impalpabil. Din locul în care se afla, se mistuia de îndată ce soseai acolo, chiar pe neaşteptate. Dacă aveai însă nevoie de un tacîm, de o farfurie, de o cană cu apă sau de o salatieră, se ivea imediat, îţi aducea obiectul şi dispărea numaidecît.

— E mai bună decît mi-aş fi închipuit, mărturisea cîteodată Mătuşa Martine ; dar, cu toate astea, mi-ar plăcea s-o văd ceva mai mult. La urma urmelor, poate că nu e urîtă, dar e atît de proastă încît prostia asta o urîţeşte.

Eu, personal, o găseam urîtă. Îi spusei Mătuşii Martine. Ea îmi răspunse :

— O, nici vorbă, Mâche nu e Claire, micul meu Pascalet. Se vede cît de colo.

Răspuns care mă făcu să roşesc prosteşte. Şi plecai.

— Asta e, du-te şi zgîieşte-te încoa' şi-ncolo pe lîngă puţ, şi numără muştele. Vei reflecta.

Or, eram la vîrsta la care se poate reflecta. Pe meleagurile mele, copiii sînt precoci.

Mai mult încă, prin nevoia îndelungatelor singurătăţi dureros înfruntate pînă acum, căpă-

tasem deprinderea aceasta de vreme foarte îndelungată. Aveam mereu cîte ceva la care să mă gîndesc, pe care să-l văd sau să-l aud în adîncul minții mele. Dar ca să-i dai o bună folosință acestei deprinderi, e nevoie de multe ceasuri de răgaz...

Iată însă că după venirea Mătușii Martine la noi, nu prea mai aveam parte de asemenea răgazuri. Ea ocupa tot : casa, grădina, chiar și pe Pascalet.

— Am nevoie de tine, spunea ea ; cînd ești aici, lîngă mine, fac de douăzeci de ori mai mult decît dacă sînt singură. Rămîi și zgîiește-te mai departe, că nu-i nimic. O să-ți vie și ție rîndul.

Atunci nu-mi mai rămînea decît noaptea. Or, nopțile mele erau bune, chiar foarte bune. De la sosirea Mătușii Martine, dormeam mult și visam puțin. Între somnul acesta monoton și visele mele firave, îmi petreceam noaptea odihnindu-mă din capul locului. Nici o tulburare, nici o tresărire, nici o indispoziție. Poate că, în cele din urmă, aș fi găsit odihna asta plictisitoare. Din fericire, îmi păstrasem o stranie ușurință să-mi presar somnul ușor cu cîteva gînduri. Niște gînduri exigente, plămădite în timpul zilei, care așteptaseră în van o întrebare. Căci unde puteam să găsesc timp să pun asemenea întrebări în preajma Mătușii Martine, a cărei activitate neistovită mă trăgea necontenit mai departe, trup și suflet, și mă zăpăcea ?

Fiind toată ziulica acaparat de ea, trebuia deci să aștept noaptea și somnul ei lung. Atunci primeam în sfîrșit o vizită, vizita unui gînd nemulțumit. Nu mă trezeam decît pe jumătate, dar de ajuns ca să-l iscodesc cu întrebări, ca să-i pîndesc răspunsul și ca să-mi închipui că nu visam.

Astfel, într-o noapte, în starea aceasta de somnolență, văzui sosind agale un cuvînt pur. Se opri în fața patului meu și căpătă grai. Era un cuvînt abia colorat și tăiat din masa unui cristal delicat. Mai întîi, nu știui să-l recunosc, dar, tot privindu-l, îl văzui cum căpăta un sens.

Era un cuvînt misterios. Părea că are în el o stranie putere. Încetul cu încetul, îl înțelegeam. Îmi spunea : „Eu sînt ființa ațipită a vechii tale case, eu sînt Chezășia, dar am fost dată uitării. Nimeni nu mai știe ce-am fost eu, silabele mele și-au pierdut vraja, iar locul în care sînt înmormîntată nu mai obsedează gîndirea nimănui. Dormiți deasupra unei comori necunoscute... Ce așteptați oare ?...

Și mă întrebam în această somnolență supranaturală cum se făcea că *cuvîntul acesta*, minunat, care stîrnise atît de puternic curiozitatea Mătușii Martine, nu mai reapărea în spusele ei. Doar trecuseră de atunci două săptămîni. Două săptămîni de așteptare în timpul căreia, în fiecare dimineață, speram că aveam să începem căutarea comorii. Și în fiecare seară mă întrista faptul inexplicabil că nu se mai pomenise nimic despre ea, măcar o singură dată...

Să aduc, eu, primul, vorba despre căutarea aceasta, era pur și simplu ceva de neînchipuit.

Dacă ar fi fost vorba de un plan banal, aş fi făcut-o. Dar cuvîntul, cuvîntul singur, cuvîntul de „chezăşie“, acea fărîmă care mai rămînea dintr-o taină din care îşi trăgea numele ferma, cuvîntul acela de făgăduinţă necunoscută mă fascina şi mă înfricoşa.

Un glas îmi spunea (din întuneric) că nu trebuia să mă ating de el.

Am înţeles mai tîrziu — dar mult mai tîrziu — că sălăşluise odinioară, în cuvîntul acesta, sufletul cuiva uitat, care făcuse o făgăduinţă. Ferma nu supravieţuise pînă la noi decît prin amintirea acestui legămînt. O voinţă pieritoare legase de el un act de credinţă. Chiar dacă doar cuvîntul avea să scape de moarte, sufletul acela necunoscut săvîrşise, cu evlavie, singurul act cu putinţă menit să încredinţeze viitorul cîteva destine viitoare, aflate încă în limb. Despre destinele acelea ea nu ştia nimic, decît, ca printr-o pîclă, impresia că-i erau dragi.

Şi eu fusesem, şi mai eram încă, unul dintre acele destine de neprevăzut. Nu supravieţuia oare în mine „chezăşia“ ?

Vîrsta îmi îngăduie acum să-i adresez cu răbdare acestui mister cîteva întrebări chibzuite; dar răspunsurile pe care mi le dă rămîn mereu neterminate. Iată însă că, în lipsa acestei puteri inutile, încă de pe cînd eram doar un copil, sunetul acestui cuvînt, care îmi tulbura simţirea, nu trezise oare ecouri în adîncul unei memorii subterane pe care o purtam în mine fără să ştiu ?

Ecouri, glasuri necunoscute, glasurile acelea din care se ridică prevestirile ?

Aşadar ştiam prea bine că existau prevestiri. Chiar şi cuvîntul îmi era bine cunoscut. Părinţii mei îl foloseau adesea. Trăiau, intim, în mijlocul prevestirilor şi al supranaturalului în care nu există mai nimic care să nu fie o prevestire. Părinţii mei le aşteptau chiar şi în şuvoiul vieţii obişnuite. Cînd apropierea lor era vădită, ai mei supravegheau punctele obişnuite ale temutelor lor apariţii. Toate sau aproape toate într-adevăr anunţă nenorociri. Părinţii mei se obişnuiseră în aşa măsură cu prevestirile încît, sub privirea acestor semne sumbre (pe care o nimica toată le făcea să iasă din lucrurile casnice), ei vieţuiau în mod firesc. Le era, mai departe, dragă viaţa, căci o iubeau aşa cum o făurise Cerul, cu tot atîta lumină cîtă negură, cu tot atîtea cuvinte fericite cîte semne mute grăind în felul lor pentru bezne.

La urma urmelor, fără să creadă în fericire, o cultivau cît puteau mai bine. Şi cu toate acestea domnea în toată casa o nelinişte mocnită.

Deci, închipuiţi-vă noul cuvînt pe care avea să-l dea Mătuşa Martine acestor ciudate frămîntări ale sufletului pătrunzînd cu vigoare în viaţa noastră. Căci cu mult mai mult decît noi, Mătuşa Martine avea gustul acestor povestiri, preocupare pentru ele, pentru tîlcul şi pentru mînuirea lor, cum dovedea *Cheia viselor*, de care nu se despărţea mai niciodată. Era Biblia ei, cartea sfîntă a Prevestirilor. Vorbea despre ea cu un respect religios, fiind con-

vinsă că prevederile cele mai sigure ne vin pe calea Viselor.

E adevărat că visele ei n-aveau nevoie de somn ca să se înfiripeze. Mătușa Martine visa atît de bine cu ochii deschiși încît imaginile somnului treceau fără greutate prin imaginile veghei.

Mi se întîmplă așadar să mă întreb, ajuns la disperare, dacă în legătură cu „chezășia“ Mătușa Martine nu visase, cînd îmi anunțase planul ei de a pătrunde misterul. Era un mod modest de a spera.

În chip de consolare, eu îmi spuneam :

— N-ai decît să aștepți... Pînă la urmă, își va relua visul...

Dar copilul care mai eram încă habar nu avea că niciodată nu reiei un vis. Există altele, atîtea altele, ațipite sub somnul nostru, care așteaptă să fie visate...

Atîtea altele ! Și mai ales în capul Mătușii Martine. În așa măsură încît unul împingîndu-l pe celălalt și luîndu-i locul, activitatea totuși uluitoare a Mătușii Martine nu era de ajuns să le mulțumească pe toate ; multe rămîneau în pană. Și, cu toate acestea, sînt sigur că niciodată nu pierduse din vedere un singur vis.

— Ar trebui, Pascalet, de douăsprezece ori douăsprezece vieți, ca să trăiești cu adevărat una bună, cu adevărat plină... Ia să vedem : prin ce vom începe astăzi ? Cu ce e mai urgent... O să plecăm tustrei, către sfîrșitul dimineții ; e ora cînd oamenii sînt acasă. Ne vom duce mai departe de Statornicia, să vedem

cum arată oamenii pe-acolo... Niciodată, Pascalet, nu știm prea mult despre oameni...

Fapt curios și care m-a izbit, Mătușa Martine nu pomenise nimic despre ferma Sirenei.

Vă aduceți aminte de ferma aceasta ? Mătușa Martine mă întrebase „cine sînt ăia de la Sirena ? — iar eu răspunsesem : „Nu știu ; nimeni nu vorbește cu ei...“ La care îmi replicase prompt : „Eu, una, am să vorbesc cu ei, — vom vedea noi... Dar îi las la urmă. N-au decît să aștepte...“

Și mai așteptau încă. Spre marea mea părere de rău. Căci misterul unor inși cu care nu vorbește nimeni dă de lucru minții unui copil ; și mintea mea se frămîntase. În ținutul nostru, oamenii își vorbesc. Rareori degeaba. Totdeauna pentru un „motiv“. Nu trăncănesc. Se întîlnesc, schimbă cîteva cuvinte : vremea, recolta, sănătatea, — atîta tot. Dealtfel, cu amabilitate — și își văd de drum. Se întorc acasă, la treburile lor.

Asta era mentalitatea care domnea la Chezășia, la Statornicia și la Renovarea. Asta se numea „a întreține legături de bună vecinătate“. Fapt e că doar expresia aceasta lega între ele cele trei case. Ea conținea, discret, simțăminte trainice.

Însă de oamenii de la Sirena nu ne lega nimic. Ferma lor era cea mai departe de ținut, spre răsărit, și atît de afundată sub arbori, încît dispărea sub frunzișurile lor dese — și ce umbre !... Cînd trecea careva pe lîngă ea, o lua mai pe departe. Dealtfel, pămînturile acelea

umede, ultimele din ţinutul nostru, se învecinau cu nişte heleşteie mari, unde vieţuiau nişte păsări sălbatice necunoscute în restul ţării. Cel puţin aşa se povestea, dar nimeni nu se ducea să vadă la faţa locului. Îmi spuneam că oamenilor le era frică, dar că Mătuşa Martine, care nu se temea de nimic, se va duce cu tot curajul singură-singurică şi va vedea...

Ce să vadă ? Cu siguranţă, nişte lucruri nemaipomenite, care să-ţi facă părul măciucă ! Pricepeam deci pentru ce temeiuri mă ţinea departe de aventura asta neliniştitoare. Cu toate acestea, dorinţa de a mă afla şi eu în treabă îmi înflăcăra mintea. O dorinţă atît de năprasnică încît mă înspăiminta. Cunosc violenţa dorinţelor de felul ăsta. Poate să ajungă pînă la beţie, iar beţia la cutezanţă. Din nefericire, cutezanţa provoacă în mine, nu ştiu de ce, o teamă cumplită...

Fie ce-o fi, în fiecare dimineaţă aşteptam semnalul plecării.

— Astăzi e ziua în care ne vom duce să-i privim oleacă mai de aproape pe ăia de la Sirena, şi asta pînă spre seară, Pascalet, chiar sub nasul lor, de-o fi nevoie. Acolo îţi dai mai bine seama de cîtă cinste sînt în stare, iar prin suflul acesta de cinste vom ghici ce le mocneşte în inimă.

Totul îmi părea aşadar gata pentru această zi de înfrigurare dramatică şi eu îmi prevesteam plăceri şi lucruri de groază, de departe, ce e drept, dar ce puteam face ? Plăcere şi groază, totuşi. Eram sigur, dacă nu puteam să fiu şi eu de faţă, că-mi puteam înfăţişa în închipuire, tragica întîlnire care o va pune faţă în faţă pe Mătuşa Martine cu cei de la Sirena.

Dar şi de data asta — ca şi pentru Chezăşia — Mătuşa Martine mi-a înşelat aşteptarea.

Potrivit firii ei, îşi schimba brusc proiectele, fără să dea vreo justificare.

Cel mult, spunea :

— Azi-noapte am văzut-o pe Străbunica Filomena. La picioarele patului, din partea stîngă. Asta nu e semn bun.

Iată de ce, pe temeiul unui vis şi potrivit poveţii Străbunicii Filomena, amînarăm pentru zile mai prielnice expediţia către Sirena. Era, după cît se pare, neapărată nevoie să explorăm mai întîi Marea Pîrloagă, care începea dincolo de ferma Statornicia şi care se întindea pînă la malurile depărtate ale rîului.

MAREA PÎRLOAGĂ

Marea Pîrloagă (așa i se spunea) nu era poate un teren mai gol decît pămînturile noastre, dar rămînea stabilit între noi că dincolo de ultimele ogoare ale Renovării și dincolo de pădurea Statorniciei, pătrundeai într-un ținut sălbatic, atît prin firea lucrurilor, cît și prin moravurile locuitorilor, — dacă existau. Acolo era ceva care ne îmbia la vis. Așadar, Mătușa Martine, ca și mine, nici nu doream altceva...

— Tu știi, micul meu Pascalet, mă povățuia dînsa cîteodată, ținutul tău e șes, și e păcat că e așa, dar cînd îl privești vreme destul

de îndelungată, sărmanul, în cele din urmă îți spune ceva. Poți să-i răspunzi, poți să-l prețuiești, în vreme ce există ținuturi la fel de netede ca-n palmă, care nu știu să-ți spună o iotă cînd te gîndești la ele. Atunci ce rost are să rămîi acolo ? Nu găsești acolo nici măcar o buscarlă — o păsăruică să cînte pentru tine...

Așadar, Marea Pîrloagă, în care se înșirau jalnic, la distanță, rare tufe de ienuperi pitici și de mărăcinișuri, în lipsa buscarlei, răspîndea un cumplit miros de rădăcini și de argilă și oferea privirilor niște pămînturi cafenii pe care nu le pătrunsese nicicînd vreun brăzdar. Și pămîntul acesta îți cotropea sufletul. Marii Pîrloage nu-i plăcea să vorbească, dar sălășluia în ea o tăcere care îți spunea totuși ceva. Căci avea graiul ei grav și un fel de gîndire. De îndată ce pătrundeai în ea, aveai chef să taci și să asculți.

Niciodată nu pusesem piciorul pe meleagurile acelea. Cu toate acestea, aveam o vie curiozitate, care îmi dădea ghes la aventură. Curiozitatea aceasta a fost ca un imbold al copilăriei mele. Dar în fața Marii Pîrloage, curiozitatea mi se oprea : Marea Pîrloagă îi îngheța avîntul. Marii Pîrloage nu-i era pe plac. Avea oroare de curioși. De aceea, pe vasta ei întindere, nu vedeai niciodată pe nimeni. Nici măcar două capre și ciobănașul lor. Nici măcar vreun braconier, nici țipenie de om. Căci, pe ici, pe colo, există sihăstrii la fel de vaste ca Marea Pîrloagă, în care, prin semne vădite (un arbore care se mișcă, o coțofană care își ia zbo-

rul), ghicești că sub arborele acela există o făptură însuflețită, o făptură rea, care înspăimîntă coțofana, și-atunci e mai bine să faci ca ea. Dar Marea Pîrloagă era atît de pustie, încît nici semnele acestea neliniștitoare nu se arătau nicicînd. Și asta o făcea și mai misterioasă. Neclintirea ei, tăcerea ei, măreția ei sălbatică făceau din ea o pustietate dramatică, în care, neapărînd nimic, putea să apară orice.

Și, cu toate acestea, era o ființă, întrucît îi percepeai gîndirea cu neputință de înțeles, iar tăcerea ei avea un grai.

Mai întîi, Mătușa Martine habar nu avea de Marea Pîrloagă. Din prudență, părinții mei nu vorbiseră niciodată despre Marea Pîrloagă în fața ei, căci, cunoscînd-o bine, se temeau ca numai la rostirea numelui acestuia deosebit, să nu fie cumva cuprinsă de ispita irezistibilă de a porni să vadă ce era acea Mare Pîrloagă și poate să mă îmbie și pe mine.

Vecinii noștri de la Statornicia și de la Renovarea se fereau și ei să rostească numele acela. Le era frică de el. Un asemena nume nu e niciodată bun să-l ai pe vîrful limbii sau în scobitura urechii.

Cît despre furnizori, ăștia veneau de departe, de la oraș. Nu cunoșteau nimic despre ținutul nostru și nici nu se sinchiseau să cunoască ceva. Nu erau dealtfel decît niște oameni de rînd, spunea Mătușa Martine.

În condițiile acestea, ea își făurise proiectele doar pe temeiul existenței celor trei ferme, a căror vecinătate îi trezise prudența. Erau vecinii noștri cei mai apropiați. E înțelept să știm

cine hălăduiește pe marginile hotarelor noastre. Există oameni buni, oameni răi și oameni neutri. Prin forța împrejurărilor, sînt acolo. Poți să te învecinezi în mod plăcut cu cei dintîi, să fii în gardă cu cei din a doua categorie și să nu-i iei în seamă pe ceilalți. Căci de la aceștia din urmă nu poate să-ți vină nici bine, nici rău. Să reținem că cele trei ferme, pămînturile și pădurile lor ne astupau din trei părți vederea. Creșteau acolo arbori uriași. Nimeni nu face cu timpul, la Statornicia, nici la Renovarea, nici cea mai mică aluzie la Marea Pîrloagă. Mătușa Martine nici nu știa că există.

Eu însă, da. Cel puțin auzisem vorbindu-se despre ea. Arareori, adevărat, și prin aluzii, pe tonul neîncrederii și chiar al temerii.

— Deocamdată, ne atrăgea atenția mama (care își cultiva cu grijă temerile), nu s-a clintit. Să sperăm că...

La care tata răspundea așa :

— Și de ce-ai vrea să se miște ? Nu există nimic în Marea Pîrloagă, doar știi la fel de bine ca și mine, Louise. Păi atunci, cine ar putea să iasă de acolo ?... Nici măcar o „larmusă"...

Vorbea așa ca s-o liniștească, dar eu bănuiam că și el era obsedat de unele îngrijorări. Trăia prea singur și își făurea prea multe visuri, ca să nu țină seama de vecinătatea aceasta pustie.

Însă ființelor supranaturale le place să cutreiere sihăstriile. E un fapt. Și el credea ca noi toți în existența acestor ființe...

Eu, unul, nu mă îndoiam. Ba chiar mi se întîmpla să cred, cînd se mişca fără rost vreun mărăcine, că o asemenea fiinţă supranaturală era acolo, lîngă puţ, căci oricine ştie că lor le place apa. Tare aş fi vrut să văd şi eu o asemenea fiinţă, deşi eram cuprins de spaimă numai cînd mă gîndeam la aşa ceva, dar ţineam mult la prezenţa lor. Fără fiinţele acestea m-aş fi simţit tare nefericit. Ferma Chezăşiei, care avea atîta farmec pentru mine, şi-ar fi pierdut trei pătrimi din farmecul ei.

Şi astfel, fără să fi văzut, chiar şi de departe, hotarele Marii Pîrloage şi constrîns să mi-o închipui, nu cîntărea mai puţin, într-o bună măsură, în lumea născocită de mine. Printre ficţiunile cu care mă înconjuram ca să trăiesc, după placul meu, nişte evenimente ireale, trecusem şi Marea Pîrloagă, a cărei întindere fictivă nu îndrăznisem niciodată s-o explorez, aşa cum nu explorasem întinderile Marii Pîrloage reale, ale cărei pămînturi mute îmi dădeau impresia unui mister apăsător...

Poate că aş fi ajuns, într-o bună zi, s-o trag în direcţia aceasta pe Mătuşa Martine. Dar şovăiam, şi apoi cineva nu mi-a dat răgaz, şi m-am simţit jignit.

Acasă, după cum ne mai aducem aminte, luasem fără plăcere, o fată de la Renovarea, pe Mâche. Aşa se numea ea şi era roşcovană. Însă Mâche suferea că este Mâche, iar Mătuşa Martine, care nu ţinea deloc la ea, o trata ca pe un simplu lucru casnic de care te foloseşti, în lipsă de ceva mai bun. Dar pînă şi cele mai

resemnate obiecte casnice au nevoie să le arăţi, din cînd în cînd, oleacă de consideraţie.

Mâche avea şi ea nevoie, iar Mătuşa Martine nu bănuia. Dar ce-ar fi putut să facă dacă Mâche, care tremura de frică înaintea ei, dispărea de îndată ce-i auzea paşii? Nedînd cu ochii de Mâche, Mătuşa Martine uita de ea şi Mâche nu mai exista. Mâche era tare nefericită din pricina aceasta şi şi-ar fi dat două degete de la mînă, de dragul de-a se învrednici de-o simplă privire de la Mătuşa Martine. Însă lucrul acesta părea aproape cu neputinţă.

Şi totuşi...

Căci, mai puţin proastă decît părea, fetei îi veni în cele din urmă o idee straşnică.

Mâche se aşeză, într-o seară, pe lespedea pragului, cu faţa spre sud. Prin forţa împrejurărilor, Mătuşa Martine trebuia să plece pe acolo şi s-o vadă. Şi s-o vadă stînd degeaba...

Deci nici nu se putea să nu rezulte de aici un val de reproşuri. Ceea ce aştepta şi ea, tremurînd, dar cel puţin, în momentul acela, Mătuşa Martine avea să se uite la ea şi Mâche, din neantul ei, avea să treacă brusc la existenţă.

Era o idee eroică. Şocul risca să fie neplăcut, dar Mâche îl accepta dinainte, numai de dragul de-a apărea în hohote amare de plîns sub ochii miraţi ai Mătuşii Martine. Căci — evident — Mâche avea să plîngă. Fata ştia lucrul acesta şi se bizuia mult pe lacrimile ei.

Dar, contrar prevederilor, cînd sosi Mătuşa Martine şi o văzu şi o dojeni, potrivit obiceiului

ei, Mâche fu trădată de lacrimile ei, care refuzară să curgă.

Ochii uscați ai bietei Mâche rămaseră larg deschiși, dar în zadar. Deschiși și ațintiți nespus de departe, într-un punct nevăzut, un punct de dincolo de pădurea Statorniciei.

Trădată de ochi și terorizată de glasul Mătușii Martine, Mâche, înțepenită și ca fascinată de punctul acela invizibil, nu putu oferi decît o privire neclintită și goală în fața privirii ascuțite a Mătușii Martine, care, prin forța împrejurărilor, îi spuse :

— Așadar, Mâche, stai gură-cască ?... Și trîndăvești fără rușine, fără ca măcar să-ți mai poți mișca ochii din cap ?

Dar, spre marea ei mirare, Mâche vorbi :

— Nu stau gură-cască, doamnă Martine.

— Nu stai ? Dar ce faci, mă rog ?

— Privesc.

— Ce privești ?

— Marea Pîrloagă.

Dacă după răspunsul acesta Mâche n-a primit pe loc o palmă strașnică, asta se explică prin faptul că Mătușa Martine rămase pur și simplu împietrită de cele două cuvinte, neașteptate în gura unei astfel de fete. Și adevărul este că și avea de ce !...

— Marea Pîrloagă ? Așa ai spus ? Nu am cumva năzăreli ? Repetă, Mâche !

— Așa am spus. Am spus Marea Pîrloagă, nu vă fie cu supărare, doamnă Martine. Și ce vreți să fac ? Marea Pîrloagă este Marea Pîrloagă. Nu are alt nume. Ea e.

Dintr-odată, Mătușa Martine, care nu se mira de nimic, fu cuprinsă de mirare, și anume de o mirare care îi spulberă mînia.

— Uite, fetițo, ca să-mi vorbești cum îmi vorbești tu, un grai care cu siguranță nu iese din gura ta, cred că diavolul și-a vîrît limbuța... Ai și tu vreun pic de judecată, oare ? Știu că nu e cine știe ce de ea, dar niciodată nu i-ar fi îngăduit bietului tău cap, dacă diavolul n-ar sălășlui în el, să-mi vorbești așa cum îmi vorbești. Marea Pîrloagă — nu văd așa ceva, cîtuși de puțin nu văd ! Ceea ce e gol e gol ; nu e altceva decît un gol, iar cînd nu e nimic, asta înseamnă că necuratul joacă în el tontoroiul... Hai, îngenunche, spune de șapte ori *Kirie* și du-te repede în patul tău și trage-ți dintr-odată cearșafurile peste ochi. Eu voi veghea jos ; cît despre Necuratul, lasă-l în seama mea. Șterge-o !

Mâche se sculă, dar, cînd ajunse în prag, se întoarse, apoi, brusc, îi trimise o sărutare Mătușii Martine, care strigă :

— Păi, n-am spus eu ? E diavolul împielițat !

Dar, ca printr-o vrajă, Mâche dispăruse și afară se întuneca.

■

Am intrat în Marea Pîrloagă într-o după-amiază de septembrie. Și, pesemne, sub ochii diavolului : Mătușa Martine o ținea una și bună.

— Fata asta, Pascalet dragă, toanta asta de Mâche nu ne-a vorbit cu propria ei voce, ci

cu glasul diavolului. Ascultă-mă pe mine, i-am recunoscut suflarea. Cum Mâche nu are cine știe cîtă minte, Necuratul s-a folosit de naivitatea ei ca să ne insufle încredere și să ne atragă, pe toți trei, pe tărîmul lui, unde totul e fals, primejdios, trist. Ne vom duce totuși. Căci, te iau cu mine și pe tine și pe Barboche. Nu vom fi prea mulți tustrei, Pascalet, ca să înfruntăm dihania. Și acum spune-mi drept dacă ți-e frică.

— Da, Mătușă Martine, mi-e frică.

— Vei veni totuși cu mine. Am nevoie să am cu mine pe unul căruia să-i fie frică. Asta îl ispitește pe diavol. Atunci se arată. Și dacă o să se arate el, am să mă arăt și eu, — fii liniștit. Îl cunosc. I-am și pîrjolit în mai multe rînduri mustățile.

Declarația aceasta îmi mai dădu puțin curaj.

— Și Barboche, Mătușă Martine ?

— Barboche va trece înainte, iar tu, tu vei veni după Barboche, și eu, eu am să închei coloana.

— Lui Barboche o să-i fie frică ?

— Poate că da, dar o să meargă. Și acum, la drum.

Și am intrat în Marea Pîrloagă.

Am intrat vitejește. Înainte de a trece de șanțul uscat, care îi trasa hotarul, Mătușa Martine a înfipt un băț în pămînt și a legat de el o batistă.

Apoi și-a făcut semnul crucii, a rostit trei cuvinte, pe care nu le-am înțeles, și, cu un pas mare și curajos, a trecut șanțul uscat cu toată laia. Cu Barboche în chip de cercetaș,

ne-am pomenit tustrei pe teritoriul Marii Pîrloage.

Și m-am înfiorat.

Barboche și-a zbîrlit părul, tot părul, dar n-a dat îndărăt nici cu o pătrime de labă.

Mătușa Martine a spus :

— La drum ! La drum ! Cu cît aștepți mai mult, cu atît îți pierzi vremea. Cine se oprește se simte la ananghie, cine merge capătă curaj.

Totuși, deschizînd niște ochi mari, ne-am uitat mult timp la Marea Pîrloagă. Și stăteam neclintiți. Trupul ne era țeapăn, capul de asemenea ; doar inima, care bătea, dealtfel cu destulă greutate, continua să trăiască. Și, cu toate acestea, nu era încă decît Pîrloaga, prefigurarea Marii Pîrloage, masca falsă pe care Marea Pîrloagă și-o înfățișa mai întîi curioșilor. Era de ajuns să te paralizeze, să-ți atragă atenția asupra primejdiilor pe care aveai să le înfrunți mergînd mai departe. Încă de pe acum parcă nu-ți mai era mintea întreagă.

Numai Mătușa Martine părea să-și fi păstrat o bună parte din judecată.

Și se folosi îndată de ea :

— Un pas e un pas, și e mai mult decît un pas, Pascalet ; e chiar un moment de curaj. Ne-am zgîit destul la terenurile astea pîrjolite. Să pășim drept înaintea noastră și o să vedem noi dacă va veni Careva să ne taie calea.

Firește, s-a ferit să vină. Am înaintat în urma cozii lui Barboche, coadă care nu dădea nici un semn de dramă. Era dreaptă și țeapănă.

Pentru un drumeţ obişnuit, de bună seamă Marea Pîrloagă nu oferea, la prima vedere, nimic care să ne poată stîrni îngrijorarea. Şi acelui drumeţ banal coada lui Barboche i s-ar fi părut liniştitoare.

Cu toate acestea, nu era. Cel puţin pentru noi, care îl cunoşteam pe Barboche.

— Barboche adulmecă, adulmecă ! spunea Mătuşa Martine, căci L-a mirosit. Sînt sigură de asta... Adulmecă fără să pară, ca să-L păcălească. Uite, trebuie să te uiţi la nasul lui, Pascalet. Vezi cum miroase aerul, apoi atinge în treacăt pămîntul... Nu vînează iepuri, ci pe Împieliţatul, pe „Pîrlitul"... Asta zic şi eu cîine !...

Dar noi, care nu aveam nici flerul nici dubla vedere a lui Barboche, noi nu respiram decît mirosul amar al rădăcinilor uscate, iar ochii noştri nu vedeau decît tufişuri pipernicite de argilas şi mărăcinişuri negre pe o întindere pustie.

Căci asta era Marea Pîrloagă, o întindere, o uriaşă întindere nedesţelenită. Solul ei era tare şi insonor. Sub paşii noştri nu răsuna nici un auit subteran care să ne tulbure inimile, dar imensitatea pătrundea încetul cu încetul în ochii noştri, se întindea în sufletele noastre. În zadar căutai în zare vestirea vreunei limite : nici un acoperiş, nici un arbore, nici un popas posibil, nici sfîrşitul unei sihăstrii.

Am mers aşa toată după-amiaza. Doar de două ori am făcut popas, cînd ne silea oboseala. Nu vorbeam sau vorbeam foarte puţin, chiar şi Mătuşa Martine.

Către ora şase seara, brusc, Barboche a căzut în „aret". N-a lătrat, dar a mîrîit înăbuşit.

— E un om, şi încă un Om-Ţap, a spus, făcîndu-şi semnul crucii, Mătuşa Martine.

Şi, de fapt, cineva a luat-o la fugă de-a lungul unui gard viu, doar la vreo douăzeci de metri de noi. O formă stranie. Cum se însera şi văzduhul era întunecat, n-am putut desluşi dacă era vreo jivină. (Cred că era o jivină.) A fugit.

— Eu îţi spun, Pascalet, c-a fost ceva mai rău decît o jivină, zicea mai tîrziu Mătuşa Martine. Dacă ar fi fost o jivină, Barboche s-ar fi dus la ea, gata s-o înhaţe. Însă a rămas locului, gata să muşte, de bună seamă, dar n-a cutezat să atace... Un Om-Ţap, asta a fost dihania aceea... Credeam că nu mai există... Dar uite că mai există !...

Acest Om-Ţap însemnă sfîrşitul drumului nostru prin Marea Pîrloagă !

— Acesta e „Semnul", şi în ungherul acela, cu siguranţă, începe Infernul, ne dădu de veste Mătuşa Martine. Să ne întoarcem acasă pînă nu se înnoptează şi fii liniştit, Pascalet. Niciodată nu vor cuteza să ne urmărească. Eu am, cusută în mîneca dreaptă, o relicvă a sfîntului Théotime, care face aproape cît o găleată de agheasmă. Diavolii o cunosc bine şi le e o teamă cumplită de ea. Îi împietreşte.

Acei Oameni-Ţapi şi semenii lor nu cutezară desigur să ne urmărească de aproape de teama sfîntului Théotime ; dar, cu vicleşug şi de departe, presupun eu, nu ne făceau mai puţin anevoioasă întoarcerea la ferma Cheză-

șiei. Mai întîi, cerul se întunecă, veniră niște nori negri, nori din aceia joși, doldora de ploaie, de grindină, de vînturi și de pucioasă.

Noaptea coborî brusc, vîntul rece dinspre nord se auzi gemînd și lungi fulgere măturară cerul la orizont. Barboche, care nu suferea furtunile, se apropie de noi și, fără să pară, trecu încetul cu încetul, fățarnic, de la avangardă la ariergardă. Degeaba îl apostrofă Mătușa Martine : „Cîine tîrîtor ! Melcule ! Broască-țestoasă !“ Barboche se făcea că nu aude. Dar cum numele astea de ocară îl amărau mult, se lipi de călcîiele mele, știind că eu îl înțelegeam, căci și mie îmi era la fel de teamă ca și lui. Vai, ne dădurăm repede seama că, fără flerul lui călăuzitor, înaintam orbește. El răsturnase rolurile. Nu-l mai urmam noi, el ne urma. Înspăimîntîndu-l pe Barboche, duhurile rele din Marea Pîrloagă ne siliseră să ne căutăm singuri drumul, adică să-l pierdem, și, firește, nu pierdurăm prilejul acesta. Fapt care o mînie — dar în zadar — pe Mătușa Martine. Ei nu-i plăcea să se declare învinsă. Și, cu toate acestea, vîntul dinspre nord, care se întețise, șuiera în mod sinistru prin mărăcinișuri. Vîntul acesta — ne dădeam bine seama — își bătea joc de Mătușa Martine, care replica viguros, după obiceiul ei : „Poți să rînjești, hoinar prăpădit, că eu am urechea din os și capul din lemn. Vezi ? Merg ! Dacă nu mai am în ochi drumul tău, îl adulmec cu vîrful nasului...“ Însă a adulmeca nu înseamnă a vedea, iar la vîrful nasului ce zărea oare ? Căci oricît de fin

i-ar fi fost nasul, nu se asemănă, vai ! — cu nasul cel mare al lui Barboche...

Am rătăcit astfel vreme îndelungată, doar în voia acelui fler uman pe care îl avea Mătușa Martine. Minunat cînd adulmeca obiecte casnice, rămînea neputincios în imensitatea Marii Pîrloage care, de fapt, nu avea alt miros decît acela pe care l-ar fi putut răspîndi neantul, dacă neantul ar avea miros. În timp și în spațiu, eram de-a binelea pierduți.

Într-adevăr, cît timp ne-am tot sucit și învîrtit în inima beznelor ? Cu atît mai înspăimîntătoare, cu cît uneori licărirea fantomatică a unui fulger le străbătea. Ne dădea atunci în vileag, pe neașteptate, singurătatea și imensitatea landei albăstrii. Și ne pierdeam speranța de a mai ieși din ea. Dar presimțeam că nu ni se întîmplase încă ce era mai rău. Încetul cu încetul, vîntul dinspre nord potolindu-se, tăcerea se înscăunase iarăși în landă. Ceea ce nu prevestea nimic bun. Aerul era de data aceea întru totul neclintit, dar greutatea lui devenea din ce în ce mai apăsătoare și ne chinuia. O căldură neguroasă se tîra pe fața pămîntului și arborii urcau prin niște crăpături invizibile. Emanații sulfuroase, care îl făceau pe bietul Barboche să tușească. Noi simțeam în trupuri o oboseală stranie.

În cele din urmă pierdusem speranța de a mai sosi. Dar unde să sosim ?...

E nevoie de un semn, de un reper...

A sosi înseamnă să găsești un puț, o casă, o bancă, ceva făurit de mîna omenească... Oriunde ar fi, așa ceva ar însemna să ajungi cu

adevărat. Pe urmă regăseşti. Noi, însă, mergeam şi tot mergeam pe undeva fără să ne regăsim tustrei pe undeva...

Îmi adusei totuşi aminte că am trecut, către miezul nopţii, printr-un loc din care se zărea o clădire mare. O fărîmiţă de lună răsărise în cele din urmă şi, cu toată opacitatea aerului, răspîndea o lumină slabă. Lumina aceasta ne dădu în vileag, la vreo sută de metri, clădirea aceea întunecată. Închisă, mută, ostilă. Părea nelocuită, cel puţin aşa îţi lăsa impresia. De aceea, nimic nu arată atîta ostilitate ca o casă în care nu locuieşte nimeni. Chiar — şi mai ales — dacă e bună de locuit.

Căci atunci, redată în întregime făpturii ei, trăieşte pe propria ei socoteală şi sihăstria ei, acolo, departe de oameni, nu le e niciodată primitoare. Asta e cel mai neînsemnat lucru din cîte se pot spune. Zărită, vag, în stînga noastră, lăsa impresia unei fantome de piatră pe jumătate adormită în negură şi pe ascuns atentă din adîncul somnului.

Mătuşa Martine murmură :

— Să ne despărţim, Pascalet. E o capcană. Stau toţi acolo, la pîndă, dar le vom arăta că sîntem în stare să mergem, singuri, mai departe, tu, cu mine şi cu Barboche. Orice, decît să ne oprim în acea lume tragică, tivită cu negru... Să-i dăm drumul !

Şi pornirăm la drum, în ciuda oboselii care ne copleşea din ce în ce mai mult.

Cu coada ochiului totuşi, riscai să arunc o privire spre clădirea aceea socotită infernală de Mătuşa Martine.

De fapt, apărută spectral, chiar unor călători rătăciţi, ca noi, nu te îmbia deloc să cauţi un refugiu. Luna, care se făcuse mai mare, îi lumina în momentul acela faţada şi, în faţa faţadei, o terasă de piatră care sta aplecată peste nişte ape moarte.

Dincolo de faţa apei, crescuse din pămînt, desigur, de secole, o pădure întunecată, cu copaci enormi. Ridica un zid de nepătruns şi din ea venea un miros amar de fermentaţie vegetală şi de limfe veninoase.

Grăbind pasul, am trecut de clădirea aceea misterioasă. Cînd nu se mai vedea, spre mirarea mea, Barboche ne părăsi, umblă puţin cu paşi mărunţi şi îşi reluă locul în avangardă, nu fără să fi auzit, în trecere, cîteva aspre reproşuri.

— Ia te uită, leul-paraleul ! Mai bine mai tîrziu, nu-i aşa ? Hai, cu nasul cînd sus, cînd jos, adulmecă şi fă-ţi meseria, acum. Doar nu e, măi, nici un risc !

Sînt sigur că Barboche suferea de pe urma acestor mustrări îndreptăţite, dar mergea acum cu atîta siguranţă, încît eram convinşi că regăsise drumul care ducea la Chezăşia.

Ne mai trebui totuşi încă o jumătate de oră de mers, înainte de a da de el ; dar parcă era mort. De obicei, cînd porneam spre Chezăşia, după o plimbare la Statornicia sau la Renovarea, casa ne surîdea cu toată blajina ei faţadă. Aşa ne vorbea ea... De data aceasta rămînea atît de nepăsătoare încît Mătuşa Martine fu mirată şi ne-o spuse :

— Ferma nu are o mutră voioasă, Pascalet, şi asta e semn rău. Nu e mulţumită de noi, se vede cît de colo. Numai să nu se fi întîmplat, în timpul lipsei noastre, ceva rău la bucătărie. Hai să vedem numaidecît !

Ne-am dus să vedem. În asemenea cazuri, e cel mai bun lucru. Un sfeşnic mare de aramă ardea singur în bucătărie. Fusese înfiptă în el o lumînare frumoasă, care lumina oleacă masa. Masa era pusă : pîinea, vinul, sarea, uleiul, piperul, dar nici o mîncare.

— Dar nu văd carnea înăbuşită ! strigă Mătuşa Martine. Cu toate acestea, o pusesem pe foc, ca să fiarbă înăbuşit, pe îndelete, în timpul lipsei noastre...

Focul se stinsese, iar mîncarea, deasupra, nu era nici măcar călduţă.

Şi casa părea nelocuită.

— Unde e Mâche ? Ce-nseamnă asta ?...

O strigarăm pe Mâche în gura mare. Dar ea nu răspunse.

Mâche plecase, fără îndoială. Zadarnic scotocirăm pînă la remiză : nici urmă de Mâche.

Mătuşa Martine îi promise o sumedenie de pedepse, menite să cutremure şi fetele de fermă cele mai nepăsătoare.

Dar, cum ne era foame, şi nouă şi sărmanului Barboche, puserăm iar mîncarea înăbuşită pe foc şi o mîncarăm.

A fost o masă bună, în ciuda eşecului, a fugii Mâchei şi a orei tîrzii. Apoi, cu Barboche în frunte, plecarăm la culcare, fiecare

spre culcuşul lui. Trebuia să căpătăm forţe noi.

Eu dormii dus.

*

Eşecul suferit în Marea Pîrloagă avu în mod inevitabil urmări. Era firesc. Fusese usturător. Cu toate acestea, în zilele următoare Mătuşa Martine nu-şi schimbă nici înfăţişarea, nici rîvna şi nu se lăsă pradă văicărelilor amarnice. Dar, în inima ei, simţea amărăciunea aceasta.

Aş fi crezut că, învinsă (căci fuseserăm învinşi) va încerca să-şi ia revanşa. Dar n-o cunoşteam bine. Dacă, prea adesea, dădea frîu liber iureşului ardorii ei fireşti, îl stăvilea de îndată ce instinctul îi spunea că avea să dea de-a dreptul peste un obstacol pe care îl socotea de netrecut. Se descurca atunci cu o vorbă de duh. Căci avea întotdeauna o vorbă de duh pe care s-o adreseze, pe şleau, obstacolului, fie că era o jivină, un arbore sau o piatră. Dar, fără să dea ceva în vileag, profita de ocazie ca să-şi sporească experienţa. Se va vedea mai tîrziu. Era nevoie mai întîi să salveze aparenţele. Le salva prin vorba aceea de duh, vioaie, pitorească, apoi îşi relua viaţa de toate zilele.

Aşa o descoperii a doua zi după Marea Păţanie. La urma urmelor, cînd o vedeai şi o auzeai, nimic deosebit nu se petrecuse din ajun.

Cu toate acestea, Mâche dispăruse... Dar Mătuşa Martine nu se sinchisi de dispariţia ei.

Își desfășură activitatea în așa fel, încît nici zece Mâche nu s-ar fi putut ține pe urmele ei. Atunci, de ce era nevoie de o Mâche ?...

Iar eu fusei bine tratat, adică la fel ca mai înainte : îndemnat la lucru, mustrat, răsfățat și înzestrat din belșug cu proverbe...

De cazi cumva și-ți pare rău,
N-ai multă minte-n capul tău.

Sau :

Căpățînosul fără rost
Nu e decît un mare prost.

La urma urmelor, toate astea erau niște „mea culpa" deghizate și vestirea unei noi politici.

Căci Mătușa Martine nu se culca pe-o ureche.

Încă din a treia zi, se văzu că avea să opereze o rapidă retragere. Și o retragere completă în casă, în pivniță, în grajd, în grădină, la drept vorbind, o retragere către viața chibzuită, casnică. La est, Statornicia, la vest, Renovarea aveau să ne marcheze hotarele exterioare. Dar pe teritoriul acesta liniștit se va dubla activitatea intensă, nechibzuit împrăștiată pînă atunci în spațiu. Ferma va deveni mai vie și hălăduitorii ei mai fericiți. Ceea ce căutaseră dintr-o vinovată curiozitate în Marea Pîrloagă vor căuta din dragoste pentru fermă în ungherele și răsungherele ei, în adîncurile

și în tainele ei. Ideea minunată a Chezășiei se lumină din nou și își răspîndi razele din pod pînă în pivniță, din puț pînă în grădina de zarzavaturi. Ne cuprinse deodată o rîvnă atît de surprinzătoare, încît mă apucai și eu să caut, cînd alături de Mătușa Martine, cînd în ascuns, pe cont propriu.

Barboche fu cuprins și el de febra asta. Născut ca să adulmece, să rîcîie, să scormonească, ca un strașnic cîine de rasă, fu nespus de fericit să ne urmeze repede, de aproape, și era o încîntare să vezi neastîmpărul plăcerii cu care dădea peste vechi galerii de șobolani, cînd stîrnea o mică șopîrlă înspăimîntată, pe pe care o apuca uneori de coadă, care se rupea pe loc.

Astfel, Barboche și cu mine o ajutam din toată inima pe Mătușa Martine în noua și entuziasta ei încumetare.

Alergam peste tot, ne vîram nasul peste tot și unul și altul. Eu ciocăneam zidurile și, dacă sunau a scobit, Barboche lătra nebunește.

Nu numai că se amuza, dar ne ajuta în înflăcărarea noastră. Se avînta cu toată mîndria lui în vălmășag. Mîndrie de cîine și, cum știe toată lumea, mîndrie extraordinară. Uneori îl surprindeam așezat în fața vreunui dulap în perete, nefolosit, și atunci nu exista ceva mai chibzuit decît capul lui îngîndurat. Înțelegeam că mă aștepta. Ochii lui îmi spuneau : „Caută aici. Am auzit un șoarece mișcîndu-se. Asta trebuie să știe ceva. Mai la curent cu bortele decît un șoarece, Pascalet, acolo nu e nimeni și tu cauți niște borte..."

Mătuşa Martine ne încuraja, se înțelege de la sine, dar în curînd îmi dădui seama că îşi separa treptat activitatea ei de-a noastră.

— Du-te în hulubărie, Pascalet, şi uită-te la cuiburi, la cuiburile vechi, pe rînd. Eu mă ocup de etaje. Cînd ai puţin timp, coboară-te în pivniţă... E mult de lucru acolo.

Însă mie îmi era groază de pivniţă. De cînd mă ştiu pe lume, pivniţele, subteranele, grotele, cavernele, puţurile, hăurile, beznele, toate astea îmi dădeau coşmaruri. Era de ajuns doar să mă gîndesc la ele, ca să simt că o spaimă cumplită mă sugrumă.

Nici lui Barboche nu-i plăceau pivniţele. Era un cîine minunat sub cerul liber, pe lumină puternică. Negura nu-i plăcea decît în zilele cu lună plină, cînd e deschisă zborurilor de planete, trecerii îngerilor, vigilenţei cîinilor. Nu e atunci decît ca o negură uşoară care pluteşte în voia unei lumini fugitive, plăcute.

De aceea nu mă însoţi cînd coborîi în pivniţă, pentru prima şi, dealtfel, pentru ultima oară. Se opri în pragul scării. De acolo îmi trimitea necontenit mustrările cele mai întemeiate. Cîinii reproşează pe un ton care e hazliu şi înduioşător totodată. În felul acesta şi prin alte mărunte farmece de cîine ajung cîinii să fie iubiţi. Dar unde e răul, de vreme ce ne iubesc ?

Aşadar, nu găsii altceva decît întunecime, iz de mucegăială, umezeală şi butoaie vechi de vin. Sosirea mea puse pe fugă nişte vietăţi ciudate, care o zbughiră printre picioarele mele către ascunzători mai adînci, în care, pentru

tot aurul din lume, n-aş fi îndrăznit să-mi vîr mîna.

Mătuşa Martine neglijă să-mi ceară veşti din coborîrea mea în infern. Gîndul ei se fixa în altă parte, şi anume, la pod.

Aşadar, crezui cu toată naivitatea că, după pivniţă, voi avea, în sfîrşit, acces în podul acela, pe care îl întorsese singură cu susul în jos. Cînd, la întoarcerea din descinderile mele subterane ajunsei la ultimul etaj al fermei, în faţa podului, găsii uşa podului, în faţa mea, larg deschisă de perete. Săvîrşii greşeala de-a o chema pe Mătuşa Martine, căci nu cutezam să trec singur dincolo de uşa aceasta sacră. Însă Mătuşa Martine se ivi, îmi închise uşa în nas şi strigă :

— Mie nu-mi plac făţarnicii, Pascalet. Şterge-o de aici şi du-te să vezi dacă e apă în cisternă...

Nu mă dusei de dus, şi veţi înţelege de ce. Eram jignit şi mă simţeam mîhnit. Jignirea ţine de amor-propriu ; mîhnirea merge mai departe, se împlîntă în inimă. Dar — omeneşte vorbind — arareori se întîmplă ca un astfel de simţămînt să rămînă pur. Este însoţit uneori de un altfel de simţămînt, mărturisesc, prea puţin vrednic de laudă. La mine era pasiunea curiozităţii, firească şi puternică. De data aceasta fu înzecită, aşa încît, lăsat astfel la o parte şi nevoind să rămîn acolo, nu mă putui stăpîni (deşi găseam că nu e bine ce fac) să n-o spionez, în mod clandestin, pe Mătuşa Martine. Îmi luai masca, acea mască de copil, care dă vicleniei un aer nătîng, sub care

însă sînt ochi care privesc și gînduri care se vîrtejesc și care uneori sfîrșesc foarte rău. Dar asta e treaba cerului și a infernului.

Oricum, a le pune, în mod dramatic la întrecere, este, și așa, un păcat mare. Rețineți faptul că îmi dădeam bine seama, dar îmi găseam, pentru purtarea mea ostilă, scuzele cele mai fățarnice. Ghiciți care...

Barboche, care era cinstit, se așeză, discret, la distanță, între mine și Mătușa Martine, gata în caz de conflict, să dea fuga la cel mai bun dintre noi, fără să-i arate celui mai puțin bun alt semn de reprobare decît o mutră cuprinsă de mare tristețe.

Dacă spun așa, o fac pentru că am văzut tristețea aceea. Vorbesc despre ceea ce știu. Și chiar după atîția ani, cînd mă gîndesc, nimic nu mă tulbură mai mult decît tristețea aceea răscolitoare.

Cu toate acestea, nu mă părăsi cu totul, ci își împărți serviciile, în mod cinstit, între mine și Mătușa Martine. Poate că totodată ne supraveghea pe amîndoi, căci și el era curios, dar cu destulă cumpătare, pentru ca totuși curiozitatea aceea să rămînă o dorință dezinteresată de cunoaștere doar de dragul cunoașterii. Sînt sigur de asta, căci luîndu-i seama vreme atît de îndelungată, în cele din urmă citeam în gîndul lui, cum citea și el într-al meu.

*

Din această nouă stare de lucruri reieși că după dezastruoasa întoarcere de la Marea Pîrloagă, destul de des mă pomeneam singur. Singurătatea însă îmi este nesuferită și totodată îmi este dragă. Ca s-o îndur (și țin la lucrul acesta), o populez cu acele ființe imaginare care, și ele deopotrivă înzestrate cu imaginație, născocesc, la rîndul lor, întîmplări dramatice. Lumea făurită astfel ajunge atît de vie, încît fac și eu parte din ea. Îmi place să mă închid în ea. Viețuim laolaltă. Însă pentru ca nimic să nu-i tulbure desfășurarea (și o nimica toată ar putea-o tulbura), mă izolez și caut unghere în care izolarea aceasta să fie întru totul la adăpost. De multă vreme, găsisem trei adăposturi : camera mea, puțul și plopul Agricol. Mă întorsei deci la ele. Mă primiră bine.

Cum, la rîndul ei, și Mătușa Martine se izola în propriile ei cercetări și îmi lăsa frîu liber, nu ghici că mă întorsesem, de nevoie, la visurile mele. Numai că, în timp ce visurile ei trăiau cu înflăcărare și o exaltau, ale mele se înfiripau învăluite în melancolie.

Despărțit de Mătușa Martine, nu mă aveam decît pe mine ca să-mi ofer aceste visuri, în vreme ce visurile ei, cu mult mai vii și mai frumoase, m-ar fi încîntat fără trudă de o sută de ori mai mult, și m-ar fi bucurat într-adevăr.

De bună seamă, Mătușa Martine nu se retrăgea întru totul în lumea ei de explorări misterioase, căci, deși adesea absentă din lumea noastră, nu era mai puțin ca de obicei sufletul casei și Mătușa mea. Mai mult decît o mamă.

Însă o mamă cu firea Mătușii Martine, aci îi acordă orbește încrederea ei copilului care o

iubește și pe care îl iubește, aci devine, în mod inexplicabil, autoritară. Atunci poruncește, pretinde, supraveghează, te dojenește, te pedepsește, cu o severitate nedomolită. Dar asta ține puțin. După ploaie, timp frumos. După dezastrul Pîrloagei, a triumfat timpul frumos. Apoi de la dezastrul acela încolo, pe nesimțite, ferma avu parte mai mult de timp frumos decît de vreme rea. A fost un lucru foarte important. Căci îmi oferi, apoi, înlesniri de evadare atît de prielnice, încît, după ce prinsei gustul evadării și-i simții plăcerea și teroarea totodată, mă lăsai ispitit să mă hazardez singur, în taină.

Am povestit în altă parte prima dintre escapadele acelea ; dar este multă vreme de atunci și poate că a fost dată uitării. Cu prilejul acela, Gatzo (vă mai amintiți de Gatzo ?) intră, ieși și reintră în mod misterios în viața noastră. Pentru plăcerea mea (și totodată ca să-i păstrez pomenirea), am scris niște povestiri în care regăsesc, cu o emoție nemaipomenită, cînd le recitesc, zilele cele mai frumoase ale copilăriei mele.

Dar nu ajunsesem încă acolo cînd Mătușa Martine, întoarsă la fermă cu Pascalet și cu Barboche, își schimbă țelul și luă hotărîrea să se consacre, sub zodia lui, cîrmuirii modestului nostru cămin și exploatării misterelor fermei.

Fusei astfel redat, trup și suflet, mie însumi, adică acestui limpede și de nepătruns mister al copilului care eram încă, mister mai profund decît toate cele pe care le presimțise (sau le închipuise) mintea atît de serioasă a Mătușii Martine.

Avusei mai întîi cruda impresie că fusesem părăsit și nu numai de Mătușa Martine, dar și de acel tovarăș al ființei mele care mă urma pretutindeni de vreme îndelungată și care îmi rămăsese totdeauna credincios.

Zadarnic pornii în căutarea lui acolo unde ne întîlneam de obicei ; în camera mea, la puț, sub plopul Agricol, nici urmă de el. În curînd renunțai la camera mea și la plop, deveniți prea nepăsători. Numai puțul ar fi putut (cel puțin așa mi se părea) să recheme iarăși acele personaje extraordinare despre care știu că abia dacă mai dorm în așteptarea unei chemări de sus. Dar puțul nu răspunse la chemarea aceasta.

Fusei năpădit de o mare tristețe și chiar de mirare. De ce eram singur, atît de straniu singur ? Și atît de singur încît chiar și noaptea eram singur, pînă și noaptea ! — cîtă vreme niciodată noaptea, care mă dăruia cu atîtea visuri, nu mă lăsase fără ajutor ?

Acum, noaptea era pustie. Marea Pîrloagă pusese stăpînire pe ea. Adusese pînă la ea dihania aceasta care o înhățase, o devorase, o nimicise de la un capăt la altul cu negurile ei.

Dar cum n-o mai aveam decît pe ea, și cum anotimpul era plăcut, mă întorsei la deprinderile mele nocturne și la locul cel mai prielnic coborîrii tihnei — puțul. Cerul se întindea sus, pe deasupra crengilor copacilor, un cer foarte înstelat ; și mă tot uitam la astrele ace-

lea întrucît, încă de cînd eram mic, aveam o mare slăbiciune pentru stele. Da, — vai ! — de data aceasta eram pe deplin convins că nu-mi mai rămînea decît amintirea lor, întrucît luminile lor iluzorii ardeau singure în neantul Marii Pustietăți cerești...

Cu toate acestea, prezente sau imaginare, ele continuau să se deplaseze cu gravitate de la est spre vest, ca de obicei, adică de la vîrful compact al stejarilor care învăluiau ferma Statorniciei pînă la plopii lungi ai Renovării, dincolo de care cădeau, rînd pe rînd, toate stelele și, cînd le vedeam că își mai urmau încă vechiul crug, inima mea își recăpăta oleacă de curaj.

În ciuda calamităților Marii Pîrloage cerul, chiar și în starea de simplă amintire, nu era mai puțin în ochii mei, același cer ca înainte de pățania noastră, iar noaptea, și ea, era aceeași noapte. De aceea nu mi se întîmplase niciodată ca noaptea să mă fi părăsit cînd aveam și eu necazurile mele de copil. Există, în noapte, ceva, nu știu ce anume, grav și matern, care m-a încurajat totdeauna. Pe cînd atîția alții se temeau de neguri, eu unul, încă din copilărie, în sihăstriile mele nocturne, mi-am strîns trupul de copil singuratic lîngă marele ei trup matern și i-am simțit căldura. Căci noaptea nu e rece, cînd o atingi, decît pentru mîinile cu degete de gheață. Dar sub podul palmelor larg deschise și călduțe, misterioasa Mamă nocturnă este emoționată și, în schimbul încrederii pe care i-o oferă aceste mîini omenești, ea dăruiește oleacă din căldura aceea care

plutește și care circulă în ea, prin spațiile sale sumbre de la obîrșia lumilor, pentru a trezi în ea, agale, materia și sufletele.

Astăzi, gîndurile acestea îmi vin în minte după atîția ani și după atîtea depărtări, dar cred că în vremurile acelea depărtate, în capul meu de copil, fără să știu încă, le aveam de pe atunci gata să se înfiripe, ca să-mi pregătească norii de meditații și de vise, fără de care n-aș fi putut trăi.

Între un copil care visează și un bărbat care visează, chiar de-ar fi un om foarte bătrîn, se întîmplă uneori să nu existe vreo prăpastie, nici măcar o spărtură care să-i despartă. De la naștere și pînă la sfîrșit, aceeași mișcare, un lung șuvoi neîntrerupt de idei, de prospețimi și de visuri, privilegiu rar — poate — și pe care, întru totul asemenea grației, nici o altă virtute nu-l justifică, decît aceea pe care o ai de a te minuna.

De aceea ajunsei să mă întreb cum se făcea că, sub un cer și sub o noapte imaginare, simțeam treptat o fericire la fel de mare ca mai înainte, sub cerul și sub noaptea autentică în care, de la adierile nocturne pînă la focurile planetei, totul exista la fel de real ca lampa aprinsă cu punctualitate în fiecare seară la ferma Renovării.

În curînd cerul imaginar îmi cotropi ochii și mintea în așa măsură încît era pe punctul de a se confunda cu cerul pe care îl pierdusem, și-atunci nu mai avusei decît un singur cer, decît o singură noapte și o singură dorință, aceea

de a-mi regăsi ultimul vis al meu, în care din puț s-ar fi putut ivi personajele acelea pe care le iubisem și care nu așteptau decît glasul meu.

Iată de ce, într-o noapte, glasul acela le-a chemat.

Desigur, reîntoarcerea lor nu s-a făcut decît cu acele zăbavnice precauțiuni pe care le iau, după o absență prea îndelungată, făpturile pe care le născocim noi și pe care un lucru de nimic le înspăimîntă. De îndată ce le simțim destul de vii ca să sperăm că urcă iarăși din somn pînă la visul care le făurise, e prudent să le înlesnim apropierea, iar dacă ne vin pe buze cuvinte de bună primire și dacă nu răspund încă decît prin tăceri pline de teamă, trebuie să insistăm și să vorbim, totuși, să îngăimăm nume necunoscute și să le facem, acestor fantome susceptibile, promisiuni, așa cum le facem ființelor care ne sînt dragi pe pămînt. Căci le este drag pămîntul, și din lumea închipuirii prin care mai rătăcesc încă, după atîta somn, trecerea este pentru ele la fel de nesigură, la fel de primejdioasă ca reînnoirea unui suflet ce se ridică din noaptea subterană la lumina unui impalpabil paradis terestru.

Însă astăzi mă întreb : oare nu eram eu paradisul acela ? De ce m-aș îndoi ? Eu eram. Prin exaltarea sufletului în obscuritatea trupului meu, pe care o zdruncina. Atunci tot ce este vădit real devine imaginar și tot ce socoteam imaginar își schimbă natura și devine real.

Admit că mi se dă anevoie crezare. Fapt este însă că în mai multe dintre nopțile acelea nesigure, am trăit într-o lume pe jumătate închipuită, pe jumătate aievea, în care se confundau, cu ce se plăsmuia din visurile mele, mirosurile, glasurile și zgomotele, plante, arbori, jivine tiptile, care viețuiau din nou în jurul puțului, unde îmi restabilisem scena viselor.

Dar prin visele acestea și dincolo de ele, ce se întîmpla cu Mătușa Martine ?

Fapt este că o vedeam mai puțin. Cu toate acestea, era acolo. O auzeam. Circula și ea între treburile casnice și între unele încumetări ciudate. La fel ca mine, fusese înhățată iar, încă de la întoarcerea noastră, de către vocația ei naturală, care îi atrăgea adesea activitatea, atît de iscusită în lucrările materiale, către alte opere, mai puțin ușoare în care mînuia umbrele cu nu mai puțină iscusință, dar cîteodată și cu mînie, cînd umbrele acelea o dezamăgeau.

În timpul zilei, viața noastră casnică nu oferea nimic deosebit, și din nou cele trei evenimente care ne caracterizau mereu zilele : dejunul, prînzul și cina, rămîneau cu dîrzenie la locul lor. Orele le erau de multă vreme sacre, și pentru toți ai mei ajutorul, patronajul Sacrului, erau necesare în cele mai mici demersuri. Ba ceva mai mult, dacă se poate, pentru Mătușa Martine, care dădea un sens religios obiectului celui mai uzual. Cît despre Barboche, născut, crescut, păzit, inspi-

rat de zei (acei zei cunoscuți de el sub înfățișările lor omenești), era, dintre noi trei, cel mai credincios actelor rituale ale vieții casnice, mai ales la mese. Singura deosebire însemnată, singura noutate : se vorbea mai puțin în cursul lor. Fără să se petreacă într-o tăcere deplină, mesele noastre aveau parte într-o mai mică măsură de expresii pitorești, de sentințe morale cu nemiluita, de zicale imperioase. Mătușa Martine tăcea. Eu nu cutezam să-i tulbur tăcerile, pentru că fața i se încrețea atunci atît de profund, încît eram cuprins de respect și de teamă. Ea se uita în altă parte, arareori în depărtare, dar nu în gol. Oh, niciodată în gol ! Se uita la o ființă, la o imagine, la un obiect bine determinat pe care numai ea putea să le zărească, întrucît nu existau decît în ea, dar eu le presimțeam prezența. Căci femeia aceasta atît de ascunsă nu reușea să-mi ascundă multe imbolduri ale sufletului ei. Nici eu ei curiozitățile mele. Rupînd deodată tăcerea, spunea fără menajamente :

— La ce te gîndești, Pascalet ? Pun rămășag că la mine...

Și, fără să mai aștepte răspunsul meu, pe care îl și auzise într-însa, adăuga :

— N-ar trebui să-ți închipui că eu nu știu, chiar cînd tu dormi, tot ce visezi. Eu veghez asupra ta zi și noapte, dragul meu... Bunul Dumnezeu m-a făcut pentru rostul ăsta...

„Dar atunci, îmi spuneam eu, ce știe ea despre celelalte visuri ale tale, cele pe care le visezi dincolo de somn, lîngă puț, cînd te crezi

singur ? Ascunsă după un tufiș ori după un arbore, nu vine oare să te pîndească ? Mirată că stai de vorbă cu niște făpturi pe care dînsa nu le vede, făpturi care îți răspund, ce poate să creadă despre tine, ea care te iubește, decît că ți-ai pierdut mințile ?..."

Numai la gîndul că s-ar putea ivi ca din pămînt, să mă surprindă în stările acestea de exaltare, de bună seamă condamnabile, aș muri de rușine. Aveam impresia confuză că săvîrșesc o greșeală.

Probabil că mă îndemnase cineva. Poate vreunul dintre personajele mele fictive. Căci nu cunoșteam bine personajele acelea. Făceau deodată gesturi și rosteau cuvinte născocite chiar de ele. Printre ele, nu exista oare, sub o mască anonimă, chipul prefăcut și viclean al unui demon ?...

Astfel chibzuiam și băteam cîmpii despre născociri fără noimă. Nu renunțam însă, de dragul lor, la jocurile mele nocturne, care mă îmbiau de îndată ce se afunda în somn toată casa.

Dar socotii că era prudent să-i supraveghez îndelung împrejurimile mai înainte de a-mi chema nălucile. După vreo cinci sau șase zile de supraveghere, căpătai astfel convingerea că Mătușa Martine dormea cînd începeam eu să visez. Dar era oare atît de simplu ?

Mai tîrziu, cu mult mai tîrziu, m-am întrebat adesea dacă în timp ce dormea nu-i urzeam chiar eu visurile, dacă visurile mele și ale ei nu alcătuiau decît unul singur, care trecea de la un suflet la altul, dacă ea, ador-

mită, și eu treaz nu călătoream prin aceleași meleaguri fără să știm de unde ajungeau în noi imaginile lor misterioase, dintre care unele erau amenințătoare, altele duioase și pasionante, dar toate dramatice.

Îmi aduc aminte că într-o zi mi-a spus (aveam pe atunci doisprezece ani și ne așezasem sub plopul Agricol) :

— Sînt prea bătrînă, Pascalet, ca să am parte de vise frumoase. De aceea nu mai visez...

— Niciodată, niciodată, Mătușă Martine ?

— Ba da, o dată sau de două ori, din șase în șase luni, întîmplător, cred, și cînd răsare luna nouă, dar astea sînt niște visuri de copil. Eu știu cum pătrund în mine și îi sporovăie capului meu bătrîn, de parcă aș mai fi și acum la vîrsta ta, Pascalet... E oleacă trist să știi, chiar și cînd dormi, că ești bătrîn și că grădinile, păsărelele, florile și fructele, chipurile care îți apar sînt întru totul acelea care îți fuseseră dragi cînd erai tînăr, și să știi totuși că nu mai există... Dar, oricît, ai avut clipele tale de fericire. Numai că, Pascalet, nu eu, nu, nu Mătușa Martine își deapănă singură visul acela... Îl făurește careva pentru ea și i-l strecoară în taină, în timp ce ea doarme dusă...

Așa îmi vorbea Mătușa Martine...

Astăzi, în zilele acestea atît de grave, ale unei vîrste la care îți depeni amintirile, mi se pare și acum că mai aud glasul Mătușii Martine vorbindu-mi despre visele ei, glasul acela care, de cele mai multe ori, era răspicat și autoritar, dar care atunci se îmblînzea pentru

că visa în ritmul molcomit al inimii ei. De aceea, auzind-o cum îmi vorbește așa și de atît de departe și atît de voalat, mă simt întors la zilele mistuite ale copilăriei pe care am trăit-o. E o vrajă. Mă face să trăiesc de parcă aș viețui cu mult în urmă, în altă parte, și atît de singur ! Regăsesc nopțile acelea în care, lîngă puț, în întuneric, încercam să mă consolez de singurătatea aceea, fără știrea Mătușii Martine, în tovărășia viselor mele. Tovărășie vană și primejdioasă (dar habar nu aveam), cînd abuzezi de magia aceasta. Îți pierzi capul dacă i te lași în voie.

Căci mi se întîmpla să confund cu decorul real în care mă izolam, lumea aceea ireală, pe care o strecurasem dramatic în ea.

Dar cum să nu inventezi ceea ce dorești ? Atunci nu am stîrnit oare, cu închipuirea, un cîntec de pasăre nocturnă ? Pasăre necunoscută, pasăre invizibilă, dar care era acolo. I se putea auzi tînguirea... Căci se tînguia, cînd în plopul Agricol, în preajma fermei, cînd mai departe, pe acoperișul unei stîne părăsite, în direcția Statorniciei.

Și tînguirea ei provoca dezordinea tuturor personajelor mele și le punea pe fugă.

Atunci rămîneam singur, cu vietatea aceea necunoscută. Se tînguia un pic, apoi tăcea.

Ascultam, cuprins de o mare neliniște. Ascultam îndelung.

Cînd își luase zborul — fără îndoială, către altă lume — nu mai încetam să ascult, căci lăsase în urma ei ecouri, niște ecouri depărtate, care se îngînau din ce în ce mai stins,

din ce în ce mai trist, și mă chemau cu durere din depărtarea țarinei.

Astea erau momentele halucinațiilor celor mai puternice. Îmi dădeau uneori o luciditate amăgitoare. Atunci, sub lumina aceea înșelătoare, obiecte, întîmplări și personaje reale ajungeau în mod primejdios imaginare.

Dacă lătra un cîine la ferma Renovării, eu îmi spuneam : „Visezi, Pascalet. Cîinele lor a murit de multă vreme..."

Și, cu toate acestea, nu murise, de vreme ce lătra, dar în lumea stranie în care trecusem eu tot ce mi se întîmpla aievea în lumea oamenilor ajungea vis pentru mine...

ȘI ASTFEL, ÎNTR-O NOAPTE...

Și astfel, într-o noapte (eram încă în septembrie), gardul viu de rosmarin, care împrejmuia puțul, se mișcă, apoi se mișcă din nou, mai tare, și chiar păru că îngaimă niște cuvinte.

Dar unor astfel de evenimente mă mulțumeam de obicei să le fac o bună primire printre mirajele mele statornice. Erau niște iluzii pe care nimic nu le deosebea de celelalte iluzii în care învăluiam atunci tot universul meu de copil izolat. Se înțelegeau bine și participau fără efort la joc.

În noaptea aceea, totuși, mă mirai în cele din urmă, căci tufișul se mișca mai departe, niște crengi se agitau nu la nivelul solului, la înălțimea unor jivine, ci în desișul frunzișului, de parcă le-ar fi zguduit o mînă, mai întîi cu prudență, apoi cu mai multă putere, ca să-mi atragă atenția...

Procedai atunci cu necunoscutul acela ascuns în frunziș cum procedam de obicei : îl strigai :

— Apropie-te, nu-ți fie teamă... Vino lîngă mine... Ai să vezi cum bătrînul Millitel pune un lup să joace sub lună... Ascultă bine, uite-l că și-a și luat fluierul în mînă și cîntă, cîntă încetișor, pentru lup... Îl auzi ?...

Și un glas (și cunoșteam glasul acela) mi-a răspuns :

— Nu, domnule Pascalet, eu nu aud nimic și nu văd nimic, nici pe bătrîn, nici lupul... Dar pe dumneata, domnule Pascalet, te văd, te văd ca-n toiul zilei, te văd în picioare, sprijinit de puț, și cu o înfățișare de parcă ai dormi...

M-am gîndit : „Glasul ăsta... L-ai mai auzit pe undeva... Dar unde ? Dar cînd ?... Cu neputință !... Visezi !..."

Și glasul a continuat :

— Poate că ți-i somn ; dar nu-i nimic, trebuie să vorbesc... Vii aici de mai multe zile, știu prea bine... Așa ți-a venit într-o seară... Eu m-am ascuns, căci îmi era frică de dumneata... Și, acasă, doamna Martine suflase în lumînare, iar dumneata, ajuns lîngă puț, ai făcut niște gesturi și după aceea ai vorbit, dar nu știu cui, că nu era nimeni... Însă cineva ți-a

răspuns... ca în noaptea asta, și asta mă înspăimîntă, domnule Pascalet... Omul, cînd vorbește, vorbește cu cineva... Oare cu dumneata este cineva pe care nu-l văd eu ?...

Am răspuns :

— Nu ești decît tu. Cine ești ?

— Domnule Pascalet, eu sînt Mâche.

— Mâche ai spus ?... Știu...

— Mâche de la Renovarea, roșcovana pe care n-o poți suferi...

Încetul cu încetul, coboram iar pe pămînt... Mâche care dispăruse... Mâche pe care eu n-o suferеam (era adevărat), dar pentru care, fără s-o mărturisească prea mult, Mătușa Martine avea totuși o slăbiciune...

Și Mâche începu iar să vorbească...

— Așa că, domnule Pascalet, nu vezi și dumneata ?... Adu-ți aminte : ai spus că sînt slută, am auzit bine, cu urechile mele am auzit... Din pricina asta am fugit... Sînt urîtă, dumneata ai dreptate și oamenilor nu le place mutra urîtelor... Asta îi face să sufere...

În momentul acela auzeam cu adevărat, auzeam și pricepeam ce-mi spunea Mâche, o Mâche invizibilă, dar adevărată, nu o Mâche imaginară ; o Mâche care exista aievea, dar se ascundea după un tufiș sălbatic.

Îi spusei :

— Acum arată-te, dacă ești Mâche.

— Nu, domnule Pascalet, nu vreau, pentru că sînt Mâche... N-am uitat ce mi-ai spus dumneata...

Un cîine a început să latre foarte departe, apoi, fără să se plictisească, a început să se

tînguiască, poate din pricina vreunei vietăți, poate și din pricina unei amintiri, una dintre amintirile acelea dureroase ale unui cîine, pe care nu ajungem niciodată s-o cunoaștem.

Mâche mi-a spus :

— E Barboche, domnule Pascalet, cîinele dumitale... L-am văzut cum a luat-o din loc cînd doamna Martine a suflat în lumînare, ceva mai devreme decît dumneata... Se află pe undeva, în pădure, nu departe de Sirena.

— Barboche la Sirena ? Ce-nseamnă asta, Mâche ?...

— Asta înseamnă că se duce adesea acolo, dar totdeauna noaptea, și adesea singur singurel... Între luna nouă și luna plină... De multă vreme se duce acolo... Și-acum, domnule Pascalet (dar jură că mă vei ierta !), se mai duce cineva acolo...

— Cine, Mâche ?

Fata a șovăit, apoi a îngăimat :

— Cîteodată, doamna Martine.

— Ai văzut-o tu ?

— Am văzut-o, domnule Pascalet. S-au dus împreună, o noapte din două, vreme de cincisprezece zile... Dar cum nu era încă nimeni acolo, doamna Martine nu se mai duce... Barboche se duce singur acuma... Și e amărît...

Am intrat cu brutalitate în tufiș. Mâche era în genunchi. Am apucat-o de păr, ea a gemut, dar s-a ridicat dintr-o săritură. Atunci mi-a căşunat năprasnic s-o iau la bătaie. Dar, cum se afla în picioare, ea a spus, nespus de liniștită :

— În picioare, nu-mi mai e frică... Dar m-a durut. Cu atît mai rău pentru mine, că am vorbit... Acuma știi și dumneata cît știu și eu și-i cu atît mai bine...

Am scos-o din tufiș. Nu s-a împotrivit... Dar cînd a ajuns la lumină, acolo unde strălucea luna, și-a ascuns dintr-o dată fața, acoperind-o cu mîinile, și a izbucnit în plîns...

N-a plîns prea mult. Și-a oprit micile-i suspine, care mă scoteau din sărite, cînd i-am spus :

— Șterge-o ! Șterge-o ! N-am chef să te văd smiorcăind așa... E prea prostește...

Dar ea nu s-a clintit. Am constatat că era mai mare decît mine, ceea ce m-a tulburat.

I-am spus :

— Întrucît simți nevoia să plîngi, plîngi, Mâche, plîngi cît vei pofti...

Atunci și-a descoperit fața.

Am fost uimit. Era o față adevărată, o față care plînsese și care, acum, sub ochii mei, păstrase pe ea ca o penumbră și poate ca o licărire ușoară a luminii lunare...

Chipul ăsta m-a răscolit.

I-am spus Mâchei :

— Și tu ?

Rău am făcut că i-am spus așa, căci n-a răspuns imediat ; a stat să chibzuiască. Apoi a spus în șoaptă :

— În noaptea asta, domnule Pascalet, mi-a fost teamă și te-am căutat...

Dar îndată a amuțit. Totuși îmi dădusem seama că mai avea încă de vorbit. Pentru asta venise, doar pentru asta...

Era de ajuns să aştept.
Apoi, din vîrful buzelor, a şopotit :
— S-au întors, domnule Pascalet...
Nu m-am clintit.
— De două ori pe an se întorc... Mă auzi, domnule Pascalet ?... Îți vorbesc...
— Da, Mâche, te aud.
— ...Mereu către sfîrşitul lui septembrie, şi anume, în noaptea în care pică toamna... Pică la miezul nopții...
De data asta avea să spună tot. Era de-ajuns s-o ascult.
— ...Şi sînt acolo de-o săptămînă, dar cred c-au să plece... Şi luna pleacă...
Ceva o mai tulbura încă, ceva grav ; dar nu cuteza să spună...
— Şi tu îi cunoşti, Mâche ?
— Nu, domnule Pascalet, nu-i cunosc. Nimeni nu-i cunoaşte aici... Vin noaptea şi tot noaptea pleacă, la şapte zile după aceea. Şi în tot răstimpul cît sînt acolo, nici gînd să se încumete careva la Sirena !... Dar uneori îi poți auzi...
— Îi auzi, spui ?
— Da, domnule Pascalet. E una care cîntă... O fată, cu siguranță... E un glas de fată... Şi-apoi, după ce-o auzi, ai tot vrea s-o auzi... Atunci, te apropii... E ceva mai presus de tine...
— Şi tu te-ai apropiat ?
— Un pic. Dar era prea departe ca s-o văd... Am ascultat totuşi...
— Şi ea cînta ? Ce cînta ?

— N-o înțelegeam, că vorbea în limba ei ; dar cînd auzeai glasul acela, te făceai tare ciudat... Nu mai erai acolo...
— Şi-atunci ?
Mâche nu mi-a răspuns. Eram îngrijorat. Aşteptam alte cuvinte... Inima îmi bătea anevoie.
S-a depărtat puțin de mine, apoi, pe un glas plin de teamă, mi-a spus :
— Mi-ar plăcea s-o văd, domnule Pascalet...
Atunci m-a cuprins frica şi am luat-o la fugă spre casă.

*

Amintirile din noaptea aceea stranie mi-au rămas incrustate pe răbojul memoriei. S-au întipărit în chip durabil. Sînt tot acolo, neştirbite, la dispoziția mea.
Desigur, sînt unele pe care a trebuit să le uit ; altele plutesc în mine ca nişte forme vagi. Se cade oare să-mi pară rău ?
N-ar fi făcut şi mai de necrezut povestirea pe care am depănat-o ?
Mă tem că da.
Puținul pe care îl descopăr m-ar face să mă îndoiesc de mine însumi.
Nu sînt oare, de pe acum, prea multe fapte neobişnuite în evenimentele pe care le-am trăit atunci ?
Din fericire, regăsesc în ele şi amănunte familiare. Ele marchează viața noastră cotidiană de atunci cu fapte şi cu vorbe pur şi simplu utile, cu idei calme, cu simțăminte limpezi.

Şi asta mă linişteşte.

Evenimentele acestea din viaţa noastră banală garantează exactitatea tuturor celorlalte amintiri ale mele. Desigur, am visat mult, am visat — poate — un pic prea mult, dar eram cu mintea sănătoasă. Şi mai sînt şi acum.

Copil singuratic, dacă îmi născoceam întîmplări, nu astăzi, în adîncul vîrstei, pot să le propun memoria fictivă. Se cade să fiu crezut pe cuvînt.

Nu-mi mai închipuiesc, vai ! Îmi amintesc. Dar nu e nici una din amintirile acestea care să nu mă răscolească pînă în suflet...

*

Era foarte tîrziu cînd m-am întors. La ce oră ?... Cum să aflu ?... Mătuşa Martine luase mica pendulă : „Asta îţi face nopţile cu mult mai lungi, cînd nu dormi", spunea ea. Cît despre orologiul din bucătărie, nu mai mergea de-o săptămînă. Era şi asta o idee, încă o idee a Mătuşii Martine : „Se cade să se odihnească şi şapte zile pe lună nu e prea mult..." Trăiam deci o parte din timpul cuvenit vieţii noastre fără să-i acordăm cea mai mică atenţie. Scularea, culcarea, odihna, mesele nu cădeau mai puţin la momentul voit. Lentele şi regulatele mişcări ale dimineţii, ale zilei, ale serii şi ale nopţii transportau prin fermă ceasuri mute şi juste, a căror trecere precisă peste casa noastră o percepeam printr-un simţ intim.

Însemna o grijă mai puţin pentru economia gospodăriei şi pentru libera orînduire a gîndurilor noastre. Ajungeau uneori chibzuite...

Inima avea şi ea de cîştigat prin uitarea faptelor zorite, a temerilor, a regretelor şi a căinţelor. Ignorarea timpului şi a orelor însemna, trup şi suflet, favorizarea tihnei fiinţei. Atunci pămîntul se învîrteşte, dar sufletul, suspendat deasupra pămîntului contemplă neclintit lenta mişcare planetară şi se bucură de fiinţă în toată plinătatea ei.

Asta este o fericire durabilă.

Dar în noaptea aceea, cu toate că în afara timpului, graţie tăcerii pendulelor, ştiam că e tîrziu. Gîndul acesta mă chinuia, în timp ce escaladam bolta de verdeaţă pe unde mă întorceam în camera mea, fără să se ştie.

Însă gîndul acesta era neliniştitor, pentru că vedeam aţintiţi asupra mea ochii limpezi ai Mătuşii Martine.

Dormea oare ?... Tot ce se poate. Se culca devreme şi, de cum ajungea în pat, stingea lumînarea. Ca să lumineze, avea în cameră, la căpătîi, o lumînare şi, aşezată pe cufărul ei, o lampă. Urca scările cu lumînarea în mînă şi eu o urmam, iar Barboche forma avangarda. Era o procesiune la care ţineam mult, pentru că arunca umbre pe perete. Nopţile (rare, dealtfel) în care veghea, Mătuşa Martine îşi aprindea lampa. Era o lampă modestă, o lampă de aramă, cu trei feştile totuşi, în care se turna ulei. Dar presupun că Mătuşa Martine nu aprindea niciodată decît una din cele trei feştile.

Dealtfel, toate ritualurile acestor mijloace de luminat se săvîrşeau dincoace de uşa pe

care Mătuşa Martine o încuia de două ori. Totuşi, ştiam că dacă prin partea de jos a uşii se strecura o dîră de lumină, atunci lampa ardea.

Uneori ardea foarte mult timp, chiar pînă în zori.

Tare aş fi vrut să ştiu ce făcea Mătuşa Martine la lumina acestei lămpi. Dar uşa rămînea inexorabil închisă şi ar fi însemnat o nebunie să vrei să baţi în ea !... Închipuiţi-v-o oleacă pe Mătuşa Martine apărînd, dreaptă şi severă, într-o cămaşă lungă de noapte, desculţă, în prag, privindu-mă de sus şi spunînd :

— Hei, Pascalet, ce pofteşti ?

Desigur, aş fi putut (cu un imens curaj) să răspund :

— Să te văd, Mătuşă Martine.

Dar de unde mi-aş fi luat curajul acela ?

Dealtfel, aveam destul bun simţ, sau destulă teamă, ca să prevăd şi ca să mă tem de ea, o altă întrebare, atît de imposibil de satisfăcut, încît n-aş fi putut răspunde la ea decît izbucnind brusc în lacrimi.

Şi apoi, în noaptea aceea, trebuie să mărturisesc, eram cu cugetu-ncărcat. Escapada mea la puţ, strania întîlnire cu Mâche, lătratul depărtat al lui Barboche, la ananghie în mijlocul pădurilor din preajma Sirenei, întoarcerea mea clandestină, ora atît de tîrzie, toate se îngrămădeau peste mine, apăsau greu pe inima mea şi mă acuzau.

Pesemne că săvîrşisem o greşeală cumplită... cu siguranţă cumplită !...

Atît de cumplită, încît era cu neputinţă de ascuns. Aveam impresia că se şi aflase de ea. Mă supraveghea cineva care stătea în picioare în fundul camerei mele şi care mă privea în tăcere. Căci nu eşti niciodată singur cînd ai săvîrşit o greşeală, mai ales dacă-i gravă. Şi greşeala mea era gravă, nici nu mă mai îndoiam. Nu aştepta nici o îndurare din partea judecătorului ei... Nici una !...

Dar atunci de ce — şi aşa, dintr-odată, m-am gîndit că îmi rămîne, totuşi, împotriva acestui judecător crud, un ajutor, un refugiu, care era acolo, sus, în podul Mătuşii Martine ?

Acolo, sus ?... (Să urc pînă în podul interzis ?...)

Mîine, ar fi mai uşor să intru în vorbă cu ea jos, în grădina de zarzavaturi sau în bucătărie. O găseam acolo destul de bine dispusă, după ce lua masa. Dar, mîine... Mîine negreşit... Şi dis-de-dimineaţă, în faţa ceştii de cafea, din care se înălţau colaci de aburi... Dar de-acum şi pînă atunci...

De-acum şi pînă atunci, pesemne, n-aş putea închide ochii... Cu neputinţă să aştept. Mai bine să mă urc în pod acum, s-o chem şi să-i mărturisesc totul, cît mai repede, să îngaim, să mă crispez, să-mi dezlănţui nervii... O dată golit sacul, vor mai fi mustrări, dar trebuie să trec prin ele : plăteşti şi plîngi şi aştepţi iertarea.

Uşor de spus !...

N-aveam putere... Planul acesta smintit mă îngheţa de spaimă numai la gîndul că-l născocisem.

Abia atunci fusei izbit de prezența unui obiect nou.

Ca în toate nopțile, la căpătîiul meu ardea o lămpiță. „E nevoie de ea ca să dormi, spunea Mătușa Martine. Ea îi dă somnului tău gînd curat." Ea însăși aprindea cu infinite precauțiuni fitilul care plutea deasupra uleiului. De aceea, calcula atît de riguros cantitatea uleiului, încît ajungea pentru toată noaptea, dar nu mai mult. Cînd se revărsa de ziuă, nu mai era ulei sub fitil și flăcăruia se stingea. Se prăpădea singură, încetișor.

Atunci dormeam. Dar mi se întîmpla uneori să nu dorm și atunci mă uitam la modesta luminiță. O surprindeam în timp ce se micșora și îmi părea rău că se stinge, cu toată revărsarea discretă a zilei, ale cărei licăriri, primele, atingeau vechile mele obloane de lemn.

Însă de data asta, lîngă lămpiță fusese așezată o sticluță plină cu ulei. Era în ea ulei ca s-o umpli pentru o întreagă noapte. Niciodată nu se petrecuse un asemenea fapt. Era oare un avertisment ?... Mătușa Martine știa oare că aveam să sosesc tîrziu, aproape în zori, cînd uleiul, poate, se va fi terminat ?...

Mă uitam, în lămpița de noapte, la păhărelul fără picior în care plutea fitilul. Într-adevăr, nivelul uleiului era foarte scăzut.

Nu mai scăzut ca de obicei.

Pesemne că nu mai era mult pînă la ziuă, dar lămpița avea să se stingă la ivirea primelor lumini. Înainte !... Și un pas cobora agale scara...

Mă aruncai brusc sub cearșafuri și mă acoperii cu păturile. Îmi spusei : „Dormi".

Aveam aerul că dorm. Dar îmi era frică. Ascultam. Ascultam pasul acela. Și nu mai trăiam decît pentru el. Un pas prudent, dar sigur de el, ușor... Un pas neobișnuit la ora aceea... Dar știam al cui e pasul acela și, dacă ar fi fost brutal, greu, aș fi tremurat mai puțin...

S-a oprit în spatele ușii mele. Un răstimp nu s-a mai mișcat. Apoi ușa s-a deschis în tăcere.

Mi-am zis : „E aici, în camera ta". Căci nu îndrăzneam să privesc. I-am ghicit gesturile. S-a apropiat de pat ; a mutat lămpița din loc, a luat sticluța, a turnat ulei și a dat iarăși viață micului fitil care a început să licărească. Fitilul s-a aprins.

A mai așteptat cîtva, apoi a plecat, închizînd ușa cu luare-aminte și, cu același pas, mai ușor încă, mult mai ușor, s-a urcat la mansardă și s-a închis cu cheia în camera ei. Am auzit cheia care se învîrtea scrîșnind, în broască, și un țăcănit.

Somnul m-a năpădit pe neașteptate.

N-am visat nimic.

*

Mătușa Martine prevăzuse că aveam să mă scol tîrziu.

Cînd am deschis ochii, lămpița mai ardea încă. Dar razele soarelui izbeau cu putere în obloanele mele. Luminau lungi crăpături. De obicei, dimineața, nu zăboveam în pat. Îmi plă-

cea grozav răcoarea, mai ales pe fața mea, pe care o întindeam, ca însetată, spre aerul proaspăt. La ora aceea, cînd tisele, pinii, stejarii și păduceii sălbatici, din belșug în jurul casei, își împrăștie miresmele sevelor, ale scoarțelor, și amara umiditate a frunzișurilor, putința de a respira atîta viață era pentru sîngele meu o îmbărbătare vie. Aerul abia începea să se evapore de pe pămînt ca să se înalțe către soare. Putea să mai dăinuie încă, molcom. Profita de întinderi de păduri, de heleșteie, de grădini, scotea din somn zgomotele țarinei, pe jumătate adormite, care se trezea treptat. Cocoșii cîntau mai pretutindeni cu o tinerească semeție. Și pămîntul se simțea ca vrăjit. Iar eu mă simțeam fericit.

Și acum, ascuns după obloane, eram lipsit, poate, de atîta fericire. În camera mea răzbătea într-adevăr cîte ceva, abia ajungeau pînă la mine miresme, zgomote și bule de aer !... Dar nu mă atingeam, cu tot trupul meu, de juvenilul trup al lumii matinale.

Atunci am întredeschis, cu multe precauțiuni, obloanele.

Am ascultat, am privit, am văzut.

SUB FEREASTRA MEA...

Sub fereastra mea și pînă lîngă puț nu era nimeni. Dar în stînga, pe o banchetă de piatră, ședea un bărbat scund. Așezat cuminte, așezat cum se așază omul cînd așteaptă, cînd nu e grăbit să plece, dar e deprins cu timpul cît trebuie să dureze popasul, cînd cunoaște locurile și folosința lor și cînd e încredințat că îndată va apărea cineva. Ca să aștepți așa, trebuie, prin forța lucrurilor, să ai o inimă curată. Și bărbatul acela scund avea o inimă curată. Căci era Ciobănașul, prietenul meu. L-am recunoscut numaidecît, i-am recunoscut

pălăria rotundă, barba în dezordine, traista, cîinele Riscă-Tot — sfiosul — și pe el, Béranger de Sivergues !...

Am vorbit odinioară despre el și poate că vă mai amintiți ce-am spus : că venea în fiecare marți să-și ia de-acasă codrul de pîine și două centime. Era așadar într-o zi de marți, de vreme ce el era acolo și aștepta...

Am coborît în fugă. Nici urmă de Mătușa Martine sau de Barboche. Pesemne că plecaseră la Statornicia, la Claire. Béranger nu întîlnise pe nimeni în cale, dar ferma nu era pustie, era sigur de asta. Și aștepta cu răbdare, căci era un bătrîn cu harul răbdării. Știa să aștepte. Nu oricine știe să aștepte, dar el știa.

De îndată ce m-a văzut, a zîmbit și a ridicat brațele, spunînd :

— O, Pascalet, ai crescut grozav de anul trecut și pînă acum...

— Și pe dumneata, Béranger, să tot fie șase luni de cînd nu te-am văzut... De unde vii dumneata așa ?...

— De unde viu ? Știi bine, Pascalet. De la Sivergues. Numai că drumul a ajuns pentru mine mai lung și asta face, cu totul, peste șase ore...

— Dar dumneata ai încă picioare bune, Béranger...

— Hm !... Picioare bune, dacă vrei tu, dar mai trebuie să cruț și restul șandramalei...

A chibzuit.

— Păi, aici ești singurel ?... Ai tăi sînt tot plecați, bănuiesc. Nu-i așa ?...

— Da, Béranger, dar am primit-o aici pe Mătușa Martine. Ai s-o vezi îndată. Are să țină la dumneata.

A chibzuit din nou.

— Poate că da, Pascalet, dacă așa i-o fi scris în zodie...

— Așa e scris cu siguranță, Béranger. Ai să vezi. Dar pe acolo, pe vechile dumitale meleaguri, cum au mers lucrurile în lunile astea de primăvară și de vară ?

— Cum a dat bunul Dumnezeu, Pascalet. E acolo și trebuie să aibă grijă de toate. Mai întîi, mi-am văzut oile. Au trecut în mîini bune și stăpînul mi-a spus : „Sînt tare mulțumit de tine, Béranger. Mi-ai găsit un cioban cinstit, care să calce pe urmele tale". Atunci am coborît, liniștit de-a binelea, cale de două zile. Aș avea toată plăcerea să trăiesc iarna asta. Ce e de cuviință este de cuviință. Unul pleacă, altul sosește... Acolo sus, în timpul iernii, oile au nevoie de un cioban de meserie. Așa e viața...

I-am spus atunci lui Béranger :

— E-adevărat că vine cineva... Privește, Béranger, pe Drumul ouălor...

Pe Drumul ouălor, dar încă destul de departe, se zărea într-adevăr venind Mătușa Martine. Barboche, cu nasul în vînt, mergea în fața ei. Mătușa Martine ducea două coșuri. Nimic nu era mai precis în zare, ca silueta ei.

I-am spus lui Béranger :

— Ea știe tot.

El mi-a răspuns :

— Cu atît mai bine, Pascalet, că am multe de învățat...

— Dumneata, Béranger ?

El a zîmbit.

— În afară de oi, de miei, de capre și de cîini, și poate în afară de numele a vreo șase sau șapte stele, nu știu mare lucru, nici despre pămînt, nici despre cer ! Dar atît îmi ajunge... Mi-i drag ce știu...

Mătușa Martine sosea lîngă noi, cu fruntea încruntată.

Béranger nu s-a sculat. I-a spus :

— Precum vedeți, sînt și eu de-ai casei...

S-au privit un moment fără să vorbească. Ea, neîncrezătoare, el, calm, dar un pic îngîndurat. Ea era nemulțumită — și asta se vedea cît de colo, — dar de ea însăși. Cînd inima-i lua parte la ceva, era mai tare decît ea... Nu mă înșelam în privința asta. Știam de mai înainte ce-avea să spună :

— N-avem decît o varză și niște ouă pentru prînz, creștine. Și cum te cheamă pe dumneata ?...

Béranger și-a descrețit atunci fruntea, încetișor.

— Doamnă Martine, eu sînt Béranger, și-atîta tot. Trec pe-aici în fiecare marți, îmi iau de aici codrul de pîine și două centime, ca de obicei, apoi plec și nu mă mai întorc o săptămînă. Nu știu dacă asta vă convine... dar dacă vă convine, mă veți vedea iar marțea viitoare.

Mătușa Martine a spus :

— Atunci ai să te duci să strîngi niște lemne ca să aprindem focul pentru crătiți. În familie, ne ajutăm unii pe alții...

— Prea bine, a răspuns cu gravitate Béranger, dar ce se aude cu codrul meu de pîine și cu cele două centime ?

Mătușa Martine a spus :

— Asta-i treaba lui Pascalet. Toată lumea ascultă, aici, de mine. Am nevoie de lemne, de foc și de apă.

Béranger a intrat în fermă după ea. Și-a pus undeva traista și a ieșit. S-a întors după cîtva timp cu un braț de viță și de conuri de brad. Și, în felul acesta, în lipsa părinților mei, a mîncat pentru prima oară între Mătușa Martine și Pascalet, într-o frumoasă zi de septembrie, la ferma Chezășiei.

O masă fără nori. Cel puțin între Mătușa Martine și Béranger. Dar în mine mai zăbovea pîcla unei furtuni mereu amenințătoare și îi pîndeam semnele prevestitoare pe fruntea Mătușii Martine, brăzdată de o cută.

În vremea aceasta, drama mea nocturnă părea uitată, dar rămîneam cu ochii în patru. Căci îmi aminteam ce spunea uneori Mătușa Martine : „Eu tac, dar nu uit, nici chiar amintirile urîte. Nu-mi place însă să mă enervez. Atunci trimit patru rugăciuni în minte, și ele dau cu mătura. Diavolii dau fuga să se ascundă, plouați, iar Mătușa Martine respiră, ușurată".

Ceea ce mă mai liniștea un pic era calmul lui Barboche. Căci Barboche, în taină, e deosebit de sensibil la apropierea vicleană a fur-

tunilor omenești. Le adulmecă, dar se teme de ele. De îndată ce izbucnesc, începe să geamă, latră, urlă chiar și se retrage sub un scaun. Cum nu se produsese nici una dintre manifestările acestea, conchisei că nu era primejdie pentru moment. Și rămăsei cu urechile ascuțite.

Căci, după o foarte îndelungată tăcere, respectată pînă la sfîrșit de Béranger, Mătușa Martine spuse :

— Cîinii noștri se înțeleg bine.

Și Béranger a fost gata cu răspunsul :

— Se cunosc. Riscă-Tot îl stimează pe Barboche. Barboche îl stimează pe Riscă-Tot.

Mătușa Martine :

— Asta contează.

Și începură să viseze, cuminte, fiecare pe scaunul lui.

Eu, unul, mă uitam cînd la Béranger, cînd la Mătușa Martine și eram bucuros să-i văd așezați față în față, așezați în mod firesc și atît de calmi încît nu aveau nevoie să-și vorbească...

*

Am însemnat cu o pietricică albă, cu o pietricică rotundă, ziua aceea frumoasă de toamnă, în care un bătrîn, o bătrînă, un copil și doi cîini de treabă s-au simțit fericiți că se află împreună. O asemenea fericire nu este oare, pe pămînt, o prevestire a fericirii de care ne vom bucura — poate — în paradis ?

În picioare, sub plopul Agricol, l-am văzut pe Béranger pornind la drum. S-a dus fără

să se mai întoarcă spre noi o singură dată, cu pasul lui cuminte de bătrîn mulțumit, cu Riscă-Tot după el. L-am urmărit cu privirea pînă la pădurea Statorniciei. S-a mistuit sub stejari.. Era ora două după-amiază și timp frumos.

Ne-am dus să ne așezăm în preajma puțului. Și tăceam. Eram amîndoi emoționați și aveam și de ce. Béranger aducea totdeauna cu el un aer de fericire, cînd sosea, marțea. Tata observase și el. Și-i spunea mamei :

— E curios, Louise, ne face bine prin prezența lui, moșneguțul ăsta. Nu știu de ce nici cum anume, dar așa e... Strașnic om Béranger, orice s-ar spune !...

Și astfel, cînd pleca de la noi, rămîneam oleacă triști.

Triști de o tristețe sănătoasă, străină de acele posomorîte porniri care îți clatină curajul de a trăi, dar cu acea ușoară părere de rău care îți dă de gîndit. Și te gîndești atunci că, pe lumea asta, fericirea vine și pleacă și că ai mare noroc dacă trece cîteodată prin fața casei tale. Chiar de n-ar poposi decît un sfert de ceas, pietrele și acoperișul îți sînt luminate de ea pentru întreaga săptămînă.

Fără îndoială, de aceea a spus Mătușa Martine :

— În seara asta, e lucru hotărît : am să fiu bună.

Apoi, întorcîndu-se către mine :

— Dar tu, Pascalet, cum ai să fii ?

— Am să fac și eu ca dumneata, Mătușă Martine : am să fiu bun !

S-a uitat la mine. Avea ochii ei limpezi de zile mari, în care totul e aproape de lumină.

Apoi mi-a spus :

— Voi veni aici, astă-seară, cu tine. Tu vii aici, știu bine. Nu-i poți ascunde nimic Mătușii Martine. Vreau să văd de aproape ce uneltești... și mai ales cu cine...

Cuvintele acestea m-au cutremurat. L-a văzut !

— Nu-ți fie teamă, Pascalet : cînd sînt eu de față, bătrînul Malastru se scarpină la nas fără să facă ceva...

— Și cum știi toate astea, Mătușă Martine ?

— Pascalet, la vîrsta mea, auzi ce nu auzi și vezi ce nu vezi cînd ești prost și tînăr... Asta e și, crede-mă, Pascalet, eu sînt cu capul pe umeri... Nici îngerii nu mă uimesc...

Am ascultat-o, apoi am spus :

— Ai văzut îngeri ?

Mi-a răspuns :

— Nu, Pascalet, dar mi-au vorbit o dată sau de două ori.

— Și ce ți-au spus ?

— Mi-au spus să tac.

Deci, toată după-amiaza a fost molcomă și calmă. Parcă vedeai orele trecînd una cîte una pe deasupra țiglelor acoperișului, îndreptîndu-se dinspre răsărit către apus, și schimbînd pe nesimțite culoarea și greutatea pietrelor. Bătrîna fermă se simțea consolidată. Putea s-aștepte noaptea fără teamă.

Platanii se apropiau de fațada mare și pe aurul și pe căldura pietrelor bine legate vesteau umbrele nopții prin umbrele aurii ale frunzișului lor.

Așezat cuminte pe prag, Barboche privea sosirea înserării și părea fericit.

Planul de a mă însoți la puț, în seara aceea, și de-a asista la ceea ce numea ea „uneltirile" mele m-a frămîntat tot timpul mesei. Își dădu seama de starea mea și îmi spuse :

— Pascalet, ți-i nasul lung și obrajii aprinși. Nu cumva ai febră ?

Dar ea însăși părea îngrijorată. De aceea, am răspuns brusc :

— Nu mai mult decît dumneata, Mătușă Martine !

Cutezanță smintită ! Cu siguranță, o neobrăzare ! Mi-am plecat capul, înspăimîntat.

Îmi spuse totuși cu blîndețe :

— Mie mi-e somn, asta-i tot. Și mi-am schimbat planul. Nu ne vom mai duce astă-seară la puț, ci mîine sau poimîine. Așa încît, acum, tu ai să te duci la culcare. A fost foarte cald toată ziua și căldura obosește.

Cuvinte care mă ușurară. Primejdia se depărtase...

Mă urcai iute în camera mea, dar în loc să mă culc în pat, mă așezai lîngă fereastră și privii cîmpul...

Căci acesta era felul meu de chibzuire, pe vremea aceea. La vîrsta pe care o aveam eu atunci nu reflectezi ca la douăzeci de ani. Asculți, privești, adulmeci, atingi, guști și după aceea îți vin ideile...

Și iată că-mi veni prima idee : chiar în dimineața aceea, factorul adusese o scrisoare. Mătușii Martine nu-i plăceau scrisorile. Le lăsa uneori să zacă opt zile în șir fără să le deschidă și, o dată deschise, cerea cuiva să i le citească.

— Am niște ochi ca vai de lume, Pascalet ; abia dacă deslușesc literele destul de mari, din *Cheia Visurilor*...

Nu-mi venea să cred că n-avea ochi buni. Niște ochi atît de limpezi și de strălucitori văd un ou de furnică într-o căpiță de fîn...

Fapt este însă că nu-i plăcea cu nici un chip să citească orice era scris de mînă, fie și de mîna tatălui meu, care avea un strașnic talent de caligraf. Iată de ce, de fiecare dată din cele patru ori cînd părinții mei au scris de la sosirea ei la noi, Mătușa Martine îmi ceruse de fiecare dată să citesc eu scrisorile în locul ei. Dar scrisoarea sosită dimineața, în ziua aceea, o vîrîse imediat în buzunar și nu mai pomenise un cuvînt despre ea toată ziulica. Sînt sigur totuși c-o deschisese. O surprinsesem cînd o deschidea... Era o taină aici... Poate chiar mai ascundea și altele...

Și, dealtfel, aerul ei de îngrijorare...

Și schimbarea planului în legătură cu puțul ?

Nu voia cumva să se ducă singură la puț ?...

Gînd rău, firește, unul dintre gîndurile acelea cărora le dăm, prea adesea, o proastă urmare. Gîndurile bune sînt atît de plăcute, încît te mulțumești să le contempli. Dealtfel, n-ai ce să faci cu ele. Dar gîndul ăsta fiind rău, îi descoperii din nefericire puterea, care mă împingea, vai ! — să fac ceva, ca bunăoară să mă duc de-acasă la puț, să mă ascund acolo și s-o aștept pe Mătușa Martine. Ceea ce nu era bine, o mărturisesc, și îmi dădeam seama chiar atunci, dar curiozitatea e un demon activ în fața căruia puțini copii rezistă...

Eu unul rezistai. Coborîi așadar din cameră, desculț cum eram, și mă pregăteam să trec în bucătărie, cînd îmi dădui seama că era încă luminată... Pe brîul căminului, mai ardea încă o lampă. Răspîndea puțină lumină ; fără îndoială că, din motive de economie, îi coborîse fitilul.

Astfel, sub brîul acela, căminul rămînea afundat în penumbră și, în penumbra aceea, așezată pe scaunul ei cel înalt, dormea Mătușa Martine.

Căci Mătușa Martine era acolo și dormea.

Dormea cu mîinile pe genunchi, cu spatele drept, cu capul aplecat, dar abia aplecat, pe umărul stîng.

Și o vedeam din profil, în ciuda penumbrei. Niciodată n-o văzusem decît din față, căci ceea ce privim mai întîi la o ființă este chipul. Profilul acela precis era o necunoscută. Descopeream o Mătușă Martine nouă.

Mă înspăimînta. Nu îndrăzneam nici să înaintez, nici să fug, dar eram atras de ea. Apariția aceasta mă chema. Prezența ei era un lucru sigur pentru mine, dar nu și gîndirea ei. Gîndirea ei veghea în afară de corp, altundeva, în timp, despărțită de el, depărtată. Fără

îndoială că suferea din pricina asta, în felul în care suferă gîndurile.

O Mătușă Martine în exil, departe de mine, dormea probabil pe vechi amintiri a căror taină o păstra. Pesemne că secretul acesta o apăsa, întrucît profita de somn ca să se desprindă din adîncul memoriei.

Asemenea strigoi pot să inspire groază și eu îmi rețineam răsuflarea. O rețineam din prudență, întrucît îmi era teamă ca nu cumva să se trezească necunoscuta aceea și ca în locul Mătușii Martine, familiară, cu inima duioasă, să se ridice de pe scaun și să vină spre mine fantoma celei pe care o iubeam.

Dar așa sînt eu făcut ca în momentul în care sînt stăpînit de emoție, aud, văd și simt cu o extraordinară acuitate. Prin spaima care mă face să tremur sau care mă îngheață, cele mai mici amănunte ale faptului care mă tulbură, care mă oprește, îmi sar în ochi. Astfel, nu-i nimic de mirare dacă am văzut deodată capătul unui plic alb care ieșea din buzunarul Mătușii Martine, un plic mare, așa cum nu foloseau părinții mei.

Însă de la sosirea Mătușii Martine la noi, în afară de scrisorile mamei, nu primisem altele. Iar scrisoarea aceasta nu era de la mama.

Deci, de la cine era ?

Îi scrisese cineva de a cărui existență nu știam nimic și pătrunderea, în familia noastră, a unui necunoscut, care își aroga dreptul să trimită scrisori, mă neliniștea și mă enerva totodată. Eram supărat pe Mătușa Martine că le primea și că le citea singură. Ascunsese de

noi corespondentul acesta necunoscut, care trimitea la fermă niște plicuri ciudate, al căror conținut era un mister. Și un mister atît de grav, încît Mătușa Martine îl păstra pentru ea.

Eu aș fi vrut într-adevăr — de ce nu ? — s-o mustru. Dar cum să mustru cu temei de judecată o femeie cu un profil atît de subțirel, încît părea aproape imaginar ? Dealtfel, ar fi însemnat să dau dovadă de lipsă de curaj. Mustrările se fac cu ochii în ochii celuilalt... Iată de ce îmi veni ideea cutezătoare să mă mut din loc, ca să am în față chipul Mătușii Martine.

Cum dormea dusă, am avut cutezanța aceasta.

Și i-am văzut chipul. Era oare cu adevărat Mătușa Martine ? M-am gîndit : „A murit“, și am vrut s-o rup la fugă. N-am putut. Un chip care mă fascina. Aveam să-l țin minte toată viața, gravat în fier, de neșters. Chiar și acum îl am în fața ochilor. Îl recunosc, îngust, slab, precis. Căci atît din față cît și din profil era precis, iar din față, închis. Pesemne că se ferecase în sine în timpul somnului. Fără îndoială că prinse din zbor o veche amintire, încă dureroasă, care se imobilizase. Între frunte și gîndire, plutea imaginea aceasta necunoscută, așa cum plutește peste un vis un nor uitat de vînturi. Dar ce vis ? Fusese numai un vis ? Chipul îngust mai trăia oare ? Era țeapăn ca o mască peste care ar fi coborît un giulgiu mare, dar giulgiul și masca se contopiseră. Eu însă așteptam tremurînd ca o mînă să ridice vălul acela. Dar nu mîna Mătușii Martine, care părea stăpînită de o vrajă, ci o altă mînă, des-

prinsă din întuneric, una dintre mîinile acelea care se ivesc dintr-un zid și te înspăimîntă... Mîna mea ar fi voit să ajungă pînă la masca de piatră și s-o atingă, deoarece în ciuda groazei pe care mi-o inspira, era Mătușa Martine. Însă tot trupul îmi era ca paralizat. Cu toate acestea, o putere tainică o menținea mereu dreaptă, cu mîinile pe genunchi, cu spatele țeapăn, pe scaunul ei înalt, din paie împletite. O putere sau mai degrabă un fel de voință impersonală. Și reieșea că, în adîncul acestui mister, Mătușa Martine era intactă. Era într-adevăr ea. Numai că, pesemne, suferea, însă tăcea mîlc, așa cum îi cerea firea ei tainică.

Cel puțin așa cred. Rigiditatea acelui trup și sufletul acela mut îmi inspiră judecata aceasta, astăzi, după o fidelitate de cincizeci de ani față de Năluca ei.

Și după aceea lampa s-a stins și a fumegat. Chipul Mătușii Martine a dispărut. M-am putut smulge din farmec și am putut să mă dau îndărăt. Trăgîndu-mă îndărăt către scară, am izbit o masă de pe care a căzut cu zgomot o carafă de sticlă, dar nimeni nu s-a clintit.

M-am apucat de rampă. În timp ce urcam, m-am gîndit la Barboche... Unde era oare ?... Ce-ar fi să-l chem ? Dar îmi era teamă să-mi aud sunetul glasului. Am închis cu cheia ușa camerei mele și am stins lămpița.

Avea să-mi fie greu să adorm, știam prea bine. Trebuia să aștept, să ascult. Și pesemne

că era tare tîrziu. Cu cît e mai tîrziu, cu atît mai puțin aștepți și în cele din urmă ațipești...

Ceea ce am și făcut. Ți se întîmplă atunci să ți se pară că veghezi, dar visezi. Cu toate acestea, percepi zgomote, glasuri, licăriri, parfumuri și chiar și sufluri, suflurile multiple și necontenite ale vieții firești, ale cărei întîmplări își continuă desfășurarea la granițele acestui vis. Astfel, probabil că la o oră neprecizată din noapte am auzit pași pe scară, niște pași tîrșiți, de oboseală. Eram prea afundat în somnolența aceea ca să mă scol și să mă duc să-i ascult mai de aproape, dar îi urmăream închipuindu-mi-i și în acest răstimp îi auzeam.

Căci erau atît de deosebiți de pașii vioi ai Mătușii Martine, încît am crezut că era un vizitator misterios, care șovăia în casa aceasta necunoscută și care era, poate, tare înspăimîntat de tăcerea ei. Căuta doar o cameră, ca să se culce în ea... Și Mătușa Martine nu mai era sus, ca să-i dea un pat în pod. Totuși, un pat numai bine pe măsura acelui oaspete ireal. Trebuia să fi fost vreunul acolo, în acel dormitor al Nălucilor.

Apoi, sus, auzii deschizîndu-se o ușă și pe Barboche trecînd. Alerga. Lămpița mea mai ardea încă. Credeam totuși că o stinsesem, dar nu, ardea... Niște glasuri vorbeau deasupra mea, în mansardă, două glasuri slabe, cu cuvinte înăbușite, care își răspundeau monoton. Sunetele lor alcătuiau doar ca un murmur grav.

Am uitat însă să spun că m-am dat jos din pat și cum am deschis ușa, fără să fie nevoie

să răsucesc cheia. Odată ajuns afară, am urcat fără ezitare pînă la palierul mansardei. Pe cărămizile solului ardea o lumînare. O trîmbă verticală de lumină ieșea din camera în care vorbeau glasurile acelea. Două glasuri într-adevăr, unul, glasul Mătușii Martine, și celălalt, grav, era glasul unui bărbat... Le ascultam fără remușcări. De altfel, parcă ieșisem din lumea aceasta. Nu vedeam ce se petrecea în cameră, dar auzeam ce-și spuneau cele două glasuri.

Nu prindeam decît fărîme, fără să înțeleg sensul tuturor vorbelor. Dar distingeam destul de clar cînd era glasul Mătușii Martine. Tot încordîndu-mi auzul, înțelegeam mai bine ce spunea ea, mai ales cînd punea întrebări...

Ultima frază mă răscoli tot :

— Nu-mi mai rămîne decît să mă rog pentru ea...

Urmă după aceea o tăcere nemaipomenită. Apoi auzii din nou pașii aceia fantomă care coborau din mansardă și auzii jos, scîrțîind ușa fermei.

Barboche a scos un geamăt. Atunci m-am smuls din scena aceasta stranie. Fără să-mi fi dat seama, coborîsem iar în camera mea.

M-am refugiat în ea. Mi-era somn, dar desigur că nu dormeam, căci auzeam foarte bine chemarea unei cucuvele, nu departe de fermă, din plopul Agricol. Era o chemare într-un ritm monoton, consolatoare, care liniștea noaptea pe îndelete, de la pădurea Statorniciei pînă la heleșteiele Sirenei.

*

Zilele care urmară fură cu desăvîrșire calme. Mătușa Martine se ivi așa cum se arăta ea de obicei. Doar sunetul vocii îi era mai clar și vorba mai vioaie. Îmi dădui seama de schimbarea aceasta. Căci neavînd-o decît pe ea de observat în sihăstria noastră, eram atît de adesea preocupat s-o observ, încît mai nimic nu-mi scăpa din schimbările glasului ei, nici din toanele ei. Totuși, își ascundea simțămintele, mai ales pe cele mai înduioșătoare, cum și pe cele mai dureroase. Așa era firea ei. Vioiciunea ei nu m-a amăgit niciodată. Nu era firească. Ghiceai lucrul acesta după cutele frunții. Culoarea gri a ochilor se întunecase și mă întrebam ce zăreau privirile ei cele mai profunde dincolo de lucrurile folositoare pe care mîinile ei le mînuiau zilnic cu familiaritate.

În timp ce-o ajutam să pună masa, îmi spuse :

— Azi-noapte ai țipat, Pascalet. Mi-am spus : Visează... Și era cît pe ce să cobor... De la o vreme încoace ești tare nervos... Astă-seară am să-ți pregătesc un castronaș de mușețel...

...care nu-mi plăcea. Bănuia ea, căci adăugă :

— Îndulcit cu miere, că mierea taie amărăciunea...

Tot trebăluind de zor în jurul mesei, vorbea ca de obicei cu glas tare.

— Cînd țipă cineva în somn, Pascalet, nici vorbă nu poate fi de un vis frumos...

Mă ferii să-i răspund.

— Iar visul pe care l-ai visat azi-noapte, pun prinsoare că nu era frumos, nu-i aşa ?

Cum stăruiam în tăcerea mea, mă întrebă pe un ton de nepăsare :

— Şi tu îţi aduci aminte de el, Pascalet ?...

Am stat în cumpănă să spun *nu*, dar aşa am spus.

S-a uitat la mine, apoi a îngăimat cu blîndeţe (parcă o aud şi acum) :

— Ştiu că eşti un copil de treabă, Pascalet...

Mi se umpluseră ochii de lacrimi. S-a prefăcut că nu le vede, iar eu am întors capul în altă parte...

*

Nici un incident n-a însemnat ziua aceea, dar a doua zi factorul a venit iar. De data aceasta, scrisoarea venea de la mama. Mătuşa Martine îşi puse ochelarii, aruncă o privire în scrisoare, apoi mi-o dete :

— Hotărît lucru, Pascalet : în dimineaţa asta îmi sînt ochii foarte înceţoşaţi... Ia citeşte-mi-o tu.

Mama scria că Claire de la Statornicia îi dăduse de veste despre o mare nenorocire : Mâche dispăruse de o săptămînă...

Mătuşa Martine şi cu mine ştiam, şi dînsa spusese fără să se tulbure :

— Pesemne că Mâche s-a întors la părinţii ei dintr-un capriciu, dintr-o nesăbuinţă, fără să-i fie ruşine... E clar. De ce să ne mai batem capul ca să ştim cu de-amănuntul pe unde hăimănăleşte fetişcana asta ?

Cît despre părinţi, ei îi spuseseră liniştiţi Clairei :

— N-are rost s-o căutăm ; se întoarce singură de fiecare dată... Ce rău credeţi c-o să facă ? E o fată prostuţă...Are apucăturile ei...

Claire fusese scandalizată.

Mama şi mai mult decît ea. Şi o ruga stăruitor pe Mătuşa Martine s-o găsească neapărat pe Mâche. „Sîntem, scria ea, răspunzători pentru o fată care era în slujba noastră. Daţi de veste pîndarului fără nici un pic de zăbavă."

Asta stîrni hazul Mătuşii Martine.

— Pîndarul ? Bătrînul Francobol ? Păi tu îl cunoşti, Pascalet ! Îl apucă bîţîielile cînd sare un iepure. Parcă-l aud de aici : „Dar mă trimiteţi la moarte ! Nişte hoţi de copii ! Şi zece contra unu ? Ca şi cînd aş ataca şase lupi deodată — şi asta la vîrsta mea !..."

Am rîs cu poftă.

Apoi am întrebat-o pe Mătuşa Martine dacă pornim în căutare, ea, eu şi Barboche, pe urmele acestei Mâche dispărute pe care nimeni nu voia s-o caute.

Şi Mătuşa Martine mi-a spus pe un ton destul de sec :

— Pascalet, ascultă-mă bine. Unde este, acolo să rămînă.

Cel ce pleacă de acasă,
Inima şi mintea-şi lasă.

Cu atît mai rău pentru ea. Adu-ţi aminte vorbele astea.

Apoi, deodată :

— Sper, Pascalet, că tu nu ştii unde e fata asta ?

Iar eu, puţin prea repede :

— Oh, nu ! Nu, Mătuşă Martine...

A luat o înfăţişare plină de neîncredere :

— Te cred, Pascalet, dar n-aveai nevoie să mă asiguri atîta... Un „nu" era de ajuns, unul singur !... Dar treacă-meargă !... Poftim, ia uită-te la Barboche...

Şi iată că Barboche ne asculta. Îşi ridicase botul şi bunii lui ochi cafenii către faţa mea. Avea botul trist şi ochii îndureraţi.

Mătuşa Martine spuse atunci mîngîindu-l pe bot :

— Barboche înţelege mai bine decît noi graiul oamenilor... Hai să dăm o raită pe la alde Branquebras de la Renovarea. Vreau să le văd mutrele...

Şi ne-am dus la Renovarea.

Era ora şase şi ai casei se întorceau de la muncă. Erau toţi acolo, în afară de Mâche, voinica roşcovană.

Şi toţi foarte calmi, spătoşi, grei, mulţumiţi, strînşi uniţi.

Unirea aceasta te impresiona, la ei, mai mult decît orice. De la unul la altul, nici o spărtură. Cele zece picioare ale lor se afundau în acelaşi teren, iar cele cinci capete nu ofereau decît un singur chip, foarte simplu, şi nu aveau decît o singură privire inexpresivă.

— Nu mi-a mai fost dat să văd aşa ceva ! mărturisi, uimită, Mătuşa Martine.

Vorbise în şoaptă. Dar o auziseră totuşi. Căci bătrînul Branquebras îi spuse liniştit :

— Se prea poate. Sîntem, într-adevăr, o familie de treabă.

Şi toţi cinci simţiră în mod vădit o tresărire de mulţumire.

Chipurile li se înseninară, toate cinci.

Am rămas aproape o oră la ei ca să cumpărăm ouă, zarzavaturi şi fructe, dar nimeni nu pomeni de Mâche.

Eu însă mă gîndeam la ea. Îmi spuneam că dacă Mâche ar fi dispărut în vremea cînd părinţii mei conduceau gospodăria, lucrurile n-ar fi rămas acolo şi eram întrucîtva scandalizat de atitudinea Mătuşii Martine. Şi apoi, să spun drept, de la întîlnirea mea nocturnă cu Mâche, fără să vreau, îmi părea rău de ea. Şi ştiam bine că-mi părea rău de ea, ceea ce mă uimea întrucîtva şi mă înspăimînta. Desigur, aş fi putut — poate — să vorbesc şi să dau în vileag ciudata existenţă a Mâchei, a cărei taină i-o cunoşteam. Dacă n-am făcut-o, ruşinea unei trădări nu a avut nici un amestec în asta, nici teama de mustrare. Curios ca întotdeauna, eram obsedat de dorinţa stăruitoare, confuză, de a cunoaşte urmarea. Dorinţa stăruitoare şi de asemenea, o mărturisesc, jena nu mai puţin îngrijorătoare de a mă complace în situaţia aceea. Eram ispitit, nu mai încape nici o îndoială.

Dar ceea ce mă ispitea mai mult era un cuvînt, cuvîntul „magic" de Sirena, care denumea locul misterios al acestei ispitiri. Doar cînd mă duc cu gîndul astăzi la toate astea, mai tremur şi acum. Căci de ce oare moşia aceea izo-

lată, singuratică, singura din ținutul acela, în care rămăseseră două heleșteie, se numea ferma Sirenei ?

Nu aveam, pe atunci, despre creaturile acelea stranii alte cunoștințe decît o singură imagine, aceea care împodobea mînerul din abanos al chitarei tatălui meu. Chitară veche, la care ținea, dar de care nu se servea niciodată în fața noastră. Mamei, care își arăta mirarea, îi răspunsese, într-o zi, surîzînd puțin, că, dacă ar fi atins o singură coardă, întreaga chitară ar fi cîntat deodată prin gura Sirenei. „Și nu știi niciodată, adăugase el în șoaptă, pe un ton destul de grav, pînă unde poate să te ducă o Sirenă."

Și astfel, pe cînd mă întorceam, pe amurgite, la ferma Chezășiei, o evocam pe Mâche și Sirena. Cu toate că Mâche nu avea nimic din creatura aceea, nici trupul, nici cîntecul, ci un chip molîu și un glas țărănesc, nu reușeam s-o despart de personajul acesta echivoc, al cărui cîntec primejdios se ferea tatăl meu să-l stîrnească... Căci nu uitam nimic din spusele tatii. Vorbea puțin. Dar glasul lui vorbea cu ecouri. Ecourile îi prelungeau mult timp și în chip melodios sunetele clare. Dacă se pricepea la Sirene, era pentru că avea un glas la fel de straniu ca al lor, un glas venit de la mare.

Pe cînd mergea, Mătușa Martine examina de obicei cîmpia. Și îmi spunea :

— Pascalet, nu trebuie s-o pierzi niciodată din vedere. E plină de avertismente. Un scaiete, de pildă, dacă se închide, vestește ploaia.

Iar rîndunica, în zbor razant pe lîngă sol, anunță furtuna.

Apoi, după ce se gîndește puțin, adaugă :

— Ca pe tine, Pascalet : nu te pierd niciodată din vedere. De pildă, tu. Chiar în momentul ăsta, prin ochii tăi trec niște licăriri de furtună. La ce te gîndești ?

Iar eu, îngrijorat :

— Că sîntem pe punctul de a ne pierde drumul, Mătușă Martine. Întoarcem spatele casei. Ne îndreptăm către pădurea Sirenei.

Observația aceasta o supără :

— Și ce dacă ? Doar nu-i interzis să mergi în partea aceea... S-ar zice că ferma asta înspăimîntă pe toată lumea...

În momentul acela, la cincizeci de pași de noi, de sub un copac, se ridică un bărbat lung și uscățiv, care avea în mînă o armă cu țeava lungă pentru vînătoarea de rațe sălbatice.

Îl recunoscusem numaidecît.

— Cine e ăsta ? întrebă Mătușa Martine. Și de ce cu pușca aia ? Doar nu se vînează la ora asta.

— E Bargabot, Mătușă Martine. El vînează la orice oră. Și face tot ce poftește. E braconier. Și tot așa și pescuiește. Locuiește într-o cabană de stuf, pe malul rîului, departe de ținutul nostru. Cumpărăm pește de la el...

— Atunci, vreau să-l văd, și numaidecît.

Îl strigă cu glas tare.

Dar Bargabot dispăru imediat prin niște tufișuri sălbatice.

— Unde e ? strigă, uimită (și, evident, mîniată) Mătușa Martine. Tu știi cumva ?

— Da, ştiu, Mătuşă Martine : e în Marea Pîrloagă.

Cuvintele acestea şi negura care creştea din pămînt, dispariţia omului cu puşca şi vremea supei, iată tot atîtea temeiuri pentru întoarcerea la fermă. Mătuşa Martine făcu deci stînga-mprejur spunînd tare :

— Sînt femeie chibzuită.

Totul, după aceea, se petrecu cît se poate de bine. Seara a fost plăcută şi noaptea şi mai plăcută.

*

Dar a doua zi cine era oare acolo ?... Ei bine, Béranger cu Riscă-Tot al lui. Ceea ce ne-a făcut mare plăcere.

Béranger ţinea în mînă un mic buchet.

— Şi unde l-am găsit, mă prind pe una la mie că n-o să ghiciţi... Pur şi simplu sub plopul Agricol, legat de sfînt cu o sforicică... E un buchet de calce [1]...

A rîs :

— Şi asta nu creşte la poalele plopului, mi se pare, doamnă Martine...

— Creşte în apă, Béranger, de-a lungul heleşteielor, pe malul rîurilor...

— Ştiai, deci ?

— Dacă ştiam ?... Ei bine, mai mult decît atît... Ştiu ce vesteşte... Nu de florile mărului îl am, bine catalogat, în *Cheia Visurilor*.

Şi spuse pe de rost :

[1] Caltha palustris.

Calce de apă, vreme bună de scaldă,
Cam prin septembrie, culege-ţi buchete...
Şi-ai să visezi, de ţi-i inima caldă,
Un vis minunat dormind neîntors, la perete.

— Asta e, Béranger !

Apoi mi s-a adresat mie :

— Pascalet, dă fuga la puţ şi adu apă. Trebuie să ajutăm plantele să trăiască... Chiar dacă diavolul ne trimite darul acesta... Căci, la urma urmelor, cine ştie de unde ne vine buchetul ?... Cel Viclean scoate uneori din sacul lui pozne drăguţe... Totul e să ai nas bun...

Béranger zîmbi, blajin :

— Poate că dumneavoastră îl aveţi, doamnă Martine...

Ea chibzui.

— Buchetul ăsta, dragă Béranger, ne vine de la o fată. Şi e ceva mai rău decît Cel Viclean. De Necuratul nu mă tem... dar de fete, mă feresc...

Că nu se temea de Necuratul, eram convins. Căci n-am cunoscut, invizibil sau nu, natural sau supranatural, duşman în stare s-o înspăimînte. Afară de unul singur, — pe care nu-l ascundea prea bine, — inima ei cumplită...

Din partea asta ar fi putut s-o înhaţe Necuratul, şi se întîmpla să reuşească, dar pentru scurtă vreme. Căci dacă inima ei avea slăbiciuni, luciditatea minţii care o lumina pe Mătuşa Martine nu avea niciodată. Era ca un fel de Înger păzitor, puţin cam uscat, care nu şovăia să-i vorbească de la obraz inimii sale de o ruşinoasă duioşie, şi asta fără menajamente.

Şi astfel, sufletul Mătuşii Martine era cîmpul de lupte dramatice între doi Îngeri, îngerul atît de emoţionant al afecţiunii şi îngerul clarviziunii. Zadarnic încerca ea să-i împace. Cu toate acestea, uneori, reuşea să-şi înduplece clarviziunea, şi nu era totdeauna lucru chibzuit... De cele mai multe ori scăpa de luptă cu vorba, adresîndu-şi ei însăşi cuvinte sentenţioase care îi ţineau loc de temeiuri riguroase, dar verva lor era atît de animată încît nu te puteai îndoi de înţelepciunea lor.

ERA SCRIS UNDEVA...

Era scris undeva că aveam să-i revedem în curînd, rînd pe rînd, pe familiarii casei, Béranger, Bargabot, Saladin-Turcul şi Jéricho. După plecarea părinţilor mei, bătuseră în retragere. Căci un personaj nou, dar foarte activ, domnea la ferma Chezăşiei. Din prudenţă (şi din discreţie) preferaseră să-l observe mai întîi pe îndelete. Apoi s-au apucat să chibzuiască. Judecata lor fusese înceată şi circumspectă, dar la urma urmelor favorabilă. Sub această nouă domnie, era probabil că aveau să fie primiţi la fel de des şi la fel

de bine ca sub domnia preabunilor părinți ai lui Pascalet.

Atunci se ivise Béranger. Am ghicit repede că venea cu rostul de avangardă. Dar putea să fie alt sol mai bun ? Nu exista în tot ținutul o singură familie care să nu fi ținut la el. De îndată ce se arăta chipul său bătrîn, plin de bunătate, ușile i se deschideau în cale. Unde mai pui că avea cuvinte care îi surprindeau pe cei mai isteți, și chiar care îi tulburau pe cei neciopliți.

Celor de la ferma Mesclat (greoi fără pereche), care, ca să-l pună în încurcătură, îi ceruseră într-o zi : „Béranger, dă-ne niscai farmece, că ciobanii au din belșug. Ai putea să ne faci serviciul ăsta...“, știți ce le răspunsese, rîzînd, bunul Béranger ? „Cum vreți să fac ? În capul meu n-am decît stele. Dar prind bine totuși cînd umbli noaptea cu turma prin munți...“

Mesclații rămăseseră cu gura căscată, căci nu pricepeau o boabă în legătură cu stelele. Și de atunci le era teamă de el...

Însă cînd s-a stabilit în mod categoric, printre vechii noștri familiari, în urma mărturiei lui Béranger, că atmosfera era foarte curată la ferma Chezășiei, primul și cel mai anevoios dintre toți se arătă Bargabot, dar în felul lui sălbatic și nestamnic de braconier nocturn. Străbătu Marea Pîrloagă și se mulțumi să se arate. Oricînd și pretutindeni își păstra vechea lui neîncredere.

— Tu îl cunoști bine, îmi spuse Béranger : e mîndru... A ținut întîi să-l vadă Mătușa Martine, dar să-l vadă de departe... Pentru Bargabot însemna mult, însemna că face primul pas... Dînsa n-a făcut bine că l-a strigat, căci imediat a dispărut, cum se cuvenea... Dar mi-a spus : „Era acolo și ăla micu. Am să mă întorc“.

Deci, s-a întors.

S-a întors în taină. Ne răcoream, Mătușa Martine și cu mine, pe banca de piatră de lîngă puț. Dar Barboche l-a scos din ascunzătoare. Barboche a lătrat bucuros. Căci îl adora pe Bargabot. Eu am înțeles. Tufele de merișor s-au mișcat și Mătușa Martine mi-a spus :

— Mi se pare că e careva care se mișcă dincolo de gardul viu...

Am spus cu hotărîre :

— E Bargabot, Mătușă Martine.

— Acela pe care l-am strigat eu și care a fugit, în ziua cînd eram aproape de Marea Pîrloagă ?...

A tăcut cîtva timp, apoi m-a întrebat dacă îmi place rața sălbatică pregătită cu măsline...

Îmi plăcea...

— Ei bine, am să-ți pun una la cuptor, una grasă, dolofană, cînd se va deschide sezonul vînătorii, de pildă o rață sălbatică obișnuită...

Cum era chiar anotimpul vînatului, cum știa și ea la fel de bine ca mine, înțelesei că a doua zi o să avem negreșit rață sălbatică la masa de prînz și de seară.

Rața sălbatică sosi în cursul nopții, căci o găsirăm agățată de picioare la ușa bucătăriei, a doua zi, dis-de-dimineață.

— Nevăzut, necunoscut, spuse Mătușa Martine, omul ăsta umblă pe aripile vîntului... Va trebui să se întoarcă.

Cum asta dorea și el, prin forța lucrurilor se întoarse.

Ca un adevărat Bargabot ce era, nu se întoarse a doua zi, ci peste cincisprezece zile. Ne aducea un soi de sardea [1].

Îl așteptam cu nerăbdare, căci mă împrietenisem cu el de multă vreme.

Se împrieteni și cu Mătușa Martine. A fost nevoie cel puțin de vreo șase luni, dar cît a mai trăit, încă vreo zece ani, ne-a purtat de grijă cu credință. Ne-a purtat de grijă în felul lui, fără să se arate, sau arătîndu-se prea puțin. Cu toate acestea, știam că e prin preajmă.

Însă prima dată cînd a apărut pe neașteptate în fața noastră, Mătușa Martine și cu el s-au privit mult timp... Nici un cuvînt, dar ochii le vorbeau.

— Cine ești tu, măi ? se întrebau ochii lor, încrucișîndu-și privirile ascuțite.

— Alteia i-ar fi fost frică, Pascalet, m-a asigurat, după plecarea lui, Mătușa Martine.

Bargabot nu spuse nimic, dar i-a mărturisit în taină lui Béranger, ca și lui Pascalet, că era într-adevăr Mătușa care i se potrivea.

---

[1] *Culpea oloia.*

Ceea ce îl bucură pe Béranger, căci Bargabot și cu el, atît de diferiți, erau la fel de înțelepți.

Apoi își făcu apariția Saladin.

Și iată cum. Într-o bună zi, cu noaptea în cap, Mătușa Martine se duce la hulubărie, ca să le dea grăunțe porumbeilor. Aveam șase. Or, ce-i este dat să vadă sub un cireș, în mijlocul grădinii noastre ? Un bărbat corpolent, așezat turcește pe un crîmpei de covor. Avea craniul ras și mustăți lungi.

Întors către răsărit, se legăna ritmic, apoi, deodată, partea de sus a trupului se înclina și fruntea lui izbea tare pămîntul. După aceea bustul acesta puternic se ridica și brațele se înălțau spre cer. În clipa aceea omul invoca puternic pe Cineva Necunoscut, cu o limbă guturală neștiută de Mătușa Martine.

„Oh ! Oh ! își spuse ea, iată ceva nou și adevărat !...“

Dar, devenită prudentă, în loc să ia la întrebări personajul acesta curios, se duse pînă la hulubărie și îi urmări de acolo mișcările.

Se mai prosternă încă de cinci ori, își ridică de cinci ori brațele spre cer, rosti de cinci ori niște cuvinte misterioase, apoi sărută pămîntul și se ridică de jos. După un moment de neclintire desăvîrșită, luă o cazma care se afla sub pom și, cu calm, curăță șănțulețele săpate sub cireși.

Și atunci apăru apa. Fața i se lumină deodată și el se apucă să îndrepte, cu dragoste și cu luare aminte, răcoarea aceea de la un pom la altul.

În vremea aceasta, Mătuşa Martine constatase că insul purta nişte mustăţi lungi şi că părea neprimejdios. Fapt care îi convenea.

Şi se gîndi : „Probabil că ăsta e Saladin-Turcul, despre care mi-a vorbit alaltăieri Béranger. Şi, dintre cei trei nu lipseşte decît unul..."

Şi Saladin, care era întors cu spatele, nevăzînd-o venind, o lăsă să treacă fără să ridice capul, atît de ocupat era să conducă bine apa sprinţară în acele mici canale de argilă.

Se vedea bine că-şi regăsise, de acum, deprinderile, modesta lui îndeletnicire şi o apă folositoare.

N-a fost nevoie de multe zile ca să fie primit.

Dar Mătuşa Martine, care era curioasă, îmi spunea :

— Pascalet, tare aş vrea să ştiu ce-şi povestea în graiul lui şi de ce, legănîndu-se aşa, vorbea cu pămîntul.

Nici eu nu ştiam mai mult decît ea. Căşună atunci pe Béranger.

— E un vlăstar al regilor magi, răspunse Béranger cu toată seriozitatea. Le vorbeşte în graiul lor — şi bine face.

Mătuşa Martine se mulţumi, de voie, de nevoie, cu răspunsul acesta nemaipomenit, care o puse pe gînduri.

Cu timpul, în ierarhia casnică pe care o stabilise în mod riguros, Saladin trecu, în ciuda regilor magi, după Béranger şi Bargabot, dar îşi ţinu cu cinste rangul.

Şi el vorbea puţin şi cu sentinţe, ceea ce îi plăcea Mătuşii Martine. Dar sentinţele acelea o descumpăneau de fiecare dată.

— Ascultă, Pascalet, iată cum se vorbeşte la el, în Turquin-ul lui, hăt departe, în străfundul Chinei, despre un şobolan care îşi dă ifose că e cineva şi care vrea să-şi dea importanţă. Chiar şi în faţa regelui, îşi ridică botul mai sus decît capul, aşa încît în cele din urmă un cotoşman îi ia chiţăitul cu o singură lovitură de labă. Şi acum, ascultă oleacă, Pascalet...

De-ar fi avut măcar un dram de minte
Ar fi-nţeles, cumva, mai dinainte
Cum că un rege nu-i un şoricel.
Şi-i vai de el
Că l-a-nhăţat motanul, frumuşel...

Înţelegi, Pascalet : şobolanul ăsta este ca broasca din fabulă care se umflă ca s-ajungă bou. Atunci ce rost mai are şobolanul ăsta, regele, şoricelul şi motanul, cînd broasca şi boul sînt de-ajuns ?...

I-ar fi plăcut să tăgăduiască, dar Saladin, apărat din toate părţile de flegmatica lui înţelepciune, înfrunta discuţia cu o mutră îndîrjit de blajină şi tăcea mîlc...

Mătuşa Martine se simţea jignită, dar, fără să-şi mărturisească, dobîndea faţă de acest Saladin taciturn o tainică preţuire. Cu toate acestea, păstra o neîncredere instinctivă faţă de toate „bulinele" acelea de înţelepciune exotică rostite cu gravitate de Saladin şi în care vorbeau, şuierau, răgeau, scheunau lei, şerpi,

dromadere, șacali, gazele, elefanți, maimuțe, șopîrle, după nevoile subiectului. Un întreg bestiar de care se temea și despre care spunea, clătinînd din cap :

— Aici vorbește toată Arca lui Noe ! Nu e chip să te mai recunoști, Pascalet, printre atîtea dobitoace !

Apoi, după o clipă de chibzuință :

— Și de ce a spus despre Bargabot : „A băut vinul leului în pustiu“ ?... Degeaba îmi bat capul, și capul meu bătrîn cunoaște atîtea și atîtea lucruri ! — căci nu pricep o iotă, Pascalet !...

Acest cumsecade Saladin, copil găsit, fusese crescut la Azil, dar își închipuise, de tînăr, că era vlăstarul unui emir, descendent direct al marelui Saladin... Cum ? În privința aceasta, tăcere... Avea într-adevăr un cap atît de maur, încît puțini mauri poartă pe umeri capete atît de maure... Trăia din mici lucrări cînd pe la unul, cînd pe la altul și era un grădinar destul de bun, dar nu lucra decît după rostul celor șapte planete al căror nume li-l cunoștea. Unde le învățase oare ? Încă o taină. Vara, culcat într-o căpiță, îi plăcea să contemple cerul nopți întregi. Cu ochii întorși către răsărit, petrecea ore în șir așteptînd răsăritul stelelor, dintre care îi plăcea mai ales una. Era Aldebaran, dacă îmi aduc bine aminte.

Altă dragoste, nu mai puțin uluitoare : dragostea pentru numere. Calcula în gînd cu o precizie năucitoare. Tata l-a întrebat într-o zi:

— Tu ești arab, Saladin, și mi s-a povestit că arabii erau nemaipomeniți la calcule.

Atunci, ia spune-mi, din minte, cît fac 127 înmulțit cu 644 ?

Saladin, calm și grav, își închise ochii, așteptă o clipă, apoi răspunse :

— Allah este cel mai mare și cel mai milostiv ! Lui i se cade și Ruga și Pacea !... El mi-a destăinuit că de 127 de ori 644, face 81.788 de unități, așa cum se cuvine.

N-a fost nevoie decît de trei săptămîni să se înfăptuiască întoarcerea lui Béranger, a lui Bargabot și a turcului Saladin. Își reluară deprinderile ca pe vremea părinților mei. Și dacă fură pe placul Mătușii Martine, și ea le plăcu lor la rîndul ei.

Barboche, care-i cunoștea de multă vreme și-i prețuia mult, era fericit văzîndu-i că se întorc, credincioși fermei. Chiar și Riscă-Tot, atît de sfios, părea fericit la noi și liniștit.

Dar Béranger, care era capul gînditor al grupului, nu-i ascunsese Mătușii Martine că mai lipsea careva dintre intimii noștri, și încă cineva important.

— Doamnă Martine, îi spusese el, ferma — cu voia dumneavoastră, mai așteaptă un vizitator ; dar ăsta nu vine decît de patru ori pe an, și pleacă. Sosește seara, doarme în podul cu fîn și pleacă iar, a doua zi, în zori. Este Jéricho.

— Jéricho ? Ce nume ! Și de unde vine Jéricho ăsta ?

— De departe, doamna Martine, căci nu se știe mare lucru despre el ; dar chiar de-ar fi să vină de la Carpentras, oricît, tot nu m-ar mira...

— Dacă e ca dumneata, Béranger, vom şti cum să-l primim.

— Eu sînt sigur de asta, doamnă Martine, dar el nu e chiar ca noi.

— Atunci cum e ? E mai bine să-mi spuneţi chiar acum. Nu-mi place să fiu luată prin surprindere.

— De aceea, cred, doamnă Martine, că lucrul ăsta nu-i totdeauna lesne, dacă ne este îngăduit să vă spunem aşa, cu tot respectul pe care vi-l datorăm ; dar Jéricho e Jéricho...

— Dacă Jéricho e Jéricho, aş vrea totuşi să ştiu cînd va sosi în faţa casei noastre...

— La Saint-Mathieu, cînd e ziua lui... Cade într-o zi de marţi anul ăsta. Voi fi aici. Ca totdeauna. Avem atîtea lucruri să ne spunem...

— Şi ce lucruri, Béranger ?

— Cu privire la planeta noastră. Ne-am născut în aceeaşi zi, la aceeaşi oră, iar el are un calendar care lămureşte toate astea...

Nu era nevoie de atîtea ca să răscolească mintea Mătuşii Martine.

— Un calendar care explică toate astea !... Tare aş vrea să văd şi eu calendarul acela...

Dar Béranger îi dădu, politicos, de înţeles, că nu trebuie să pună mare temei pe el, şi că, avînd o *Cheie a Visurilor*, era şi aşa destul de bine înzestrată ca să poată intra în vorbă cu întîmplările nevăzute, atît de pe tărîmul acesta cît şi de pe tărîmul celălalt.

Mătuşa Martine rămase totuşi cu dorinţa foarte vie de a-şi mai îmbogăţi, prin calendarul acela misterios cunoştinţele pe care i le oferea *Cheia Visurilor*...

Aşadar, îl aştepta pe Jéricho în fiecare zi cu cea mai vie nerăbdare... Însă Jéricho, cu punctualitate, trecea pe la fermă de patru ori pe an, dar nu mai mult. Cum am spus, la solstiţiile de iarnă şi de vară şi la cele două echinocţii. De aceea fusese poreclit „Cele Patru Anotimpuri“ şi nimic nu i se potrivea mai bine, atît de mult părea că întruchipează, în mod deosebit, imaginea clasică pe care ne-o facem despre Timp în mers, de-a lungul anului, cu bocceaua în spate, cu bastonul în mînă şi cu o barbă mare, albă, pe bărbie. Dar el, fără coasă... Căci spunea :

— Eu sînt bătrîn, ba chiar foarte bătrîn, dar încă mai călătoresc... Asta, precum vedeţi, pentru binele vieţii...

Şi, în aşteptare, zilele tot treceau şi, vai, nu mai isprăveau de trecut. Se scurgeau totuşi în acelaşi ritm pe care îl aveau de obicei. Erau toate deopotrivă de loiale, dar parcă îşi depănau ceasurile cu prea multă zăbavă, după părerea Mătuşii Martine, şi încetineala asta o nemulţumea. Nu se sfia să spună în gura mare :

— Sînt momente în viaţă în care lucrurile ar trebui să umble ceva mai iute, pare-mi-se.

Şi socotea :

— De la Sfîntul Emilian la Sfîntul Mathieu, va trebui să aştept nouă zile pline. Mîine, va fi rîndul Sfîntului Guidon să fie scos din firida lui, şi Sfîntul Guidon nu e viu, cum de-altfel nici ceilalţi opt nu sînt...

Mătuşa Martine voise să-şi consulte *Cheia Visurilor*, dar oricît de lămuritoare ar fi fost, tot mai trebuia să-i faci rost de vise. Însă Mă-

tuşa Martine, uluită, nu mai visa nimic, din ajun pînă a doua zi, fără să ştie cineva de ce.

Neliniştită şi mîniată, îşi făcea singură reproşuri :

„Ai visat prea mult, sărmană Martine! Ba nici în timpul zilei nu mai conteneai. Uite unde ai ajuns..."

Nu care cumva să credeţi, totuşi, că era demoralizată de aşteptare, din pricina regretelor şi a nerăbdării fără rost, căci vioiciunea cuvintelor ei, vigoarea şi mulţimea gesturilor ei, în loc să slăbească, ţîşneau cu mai multă putere. Era peste tot, vedea tot, făcea tot şi îşi îndrepta mîna foarte sus. Dar era necăjită.

Or (ştiţi la fel de bine ca şi mine), nu putea să sufere una ca asta!

— Nu pricep de ce, dar mă plictisesc, spunea ea. E într-adevăr pentru prima oară în viaţa mea...

Apoi, cînd plictiseala ajungea prea apăsătoare, mă trimitea să cumpăr ouă de la Statornicia şi se ducea să stea pe bancă, singură cuc, în preajma puţului. Acolo era refugiul ei.

Şi al meu de asemenea (ştiţi prea bine), cînd aveam nevoie, fără ştirea Mătuşii Martine, de un taifas cu personajele mele şi, de asemenea, fără îndoială, vă aduceţi aminte că le chemam mereu în timpul nopţii. Mi se pare astăzi că puţul acela atît de răcoros, atît de adînc, cu apele atît de grave şi atît de dense, era un loc deosebit de prielnic acelor jocuri făcute din farmece. Era de ajuns o dorinţă, o părere de rău şi chiar un simplu suspin pentru ca tufele de argilacee, străvechiul smochin şi zidul

tapisat cu iederă să fie înfiorate de o viaţă stranie, mai ales dacă le vorbeai în şoaptă. Atunci se desprindeau cu prudenţă din frunzişuri făpturi încă invizibile, care hălăduiau acolo în taină.

În drum către ferma Statorniciei, mă gîndeam că Mătuşa Martine le va surprinde — poate — pe cînd vorbeau în limba lor, limba aceea pe care o folosesc locuitorii viselor, pe care o vorbeam şi eu, pe care ea o cunoştea la fel de bine ca mine, întrucît, născuţi amîndoi din acelaşi sînge, purtam în noi, ea şi cu mine, în ciuda vîrstelor noastre, lumea aceleiaşi copilării.

Era (dar oare nu mai este încă?) o lume reală şi imaginară, care cuprindea în sine şi în acelaşi timp pămîntul şi cerul celor patru anotimpuri. Toamna intra în ea fără mofturi chiar în inima iernii, iarna în inima primăverii, primăvara, în inima verii. Vedeai grîul pîrguindu-se în decembrie, peste cireşii în floare cernîndu-se zăpada, viţa de vie roşindu-se primăvara şi în cerul verii călătorind laolaltă, sub arborii scînteietori ai Altairului, ai lui Arturus şi ai Casiopeei, cele şapte planete, cele mai vrednice de respect din Grădina planetară.

După nevoile inimii mele, găseam acolo ţipătul sturzului dren [1], atît de viguros, atît de viu, chemarea mierlei sau a grangurului, care mi-au fost atît de dragi, ceea ce deapănă flu-

1 Turdus viscivorus.

ierarul-gulerat[1] heleşteielor cu glasul lui plîngăreţ şi, la căderea nopţii, confidenţele pe care le face cucuveaua cucuvelelor celor mai depărtate de pe pămînt.

Tot ce au pe inimă ciocîrlia, silvia cenuşie, masivul — o specie de sturz, melancolica fîsa de luncă *(Anthus pratensis)*, numai atunci şi numai acolo poţi să auzi, cînd, adunate laolaltă prin forţa misterioasă a visului, se miră toate că nu au decît un suflu, decît un singur elan să cînte şi, în trupurile lor atît de felurite, decît o dragoste, aceeaşi dragoste a sufletului universal.

Plăcerea mea era atît de mare acolo încît o dată cuprins de deosebita emoţie pe care mi-o inspira lumea aceea imaginară, atît de mare, zic, era plăcerea aceea, încît o duceam pretutindeni cu mine, oricare ar fi fost rostul drumului meu. Chiar ca purtător al soliei banale a Mătuşii Martine trimisă Statorniciei sau Renovării pe drum căram, odată cu mine, mai ales dacă era către sfîrşitul zilei, arbori, păsări, glasuri, izvoare, miresme şi freamăte de frunzişuri în largul cîmpiei. Cîteodată chiar vreun cîntec, al cărui sunet sau al cărui ecou abia atunci ajungea pînă la mine, fără să fi ştiut vreodată din ce gură, un cîntec mă însoţea pînă la căderea nopţii, în care vestea mereu ivirea stelelor. Abia atunci amuţea.

Lumea aceasta stranie, lumea aceasta născocită a trebuit s-o strămut anume, în seara aceea, ducîndu-mă de la Chezăşia la Statornicia, căci faptul de a mi-o închipui pe Mătuşa Martine în preajma puţului aşteptînd în vis visul acesta care ajunsese în mintea ei imaginea aievea a bătrînului Jéricho, mă umplea şi pe mine de o atare dorinţă de a-l vedea, încît împleteam aşteptarea Mătuşii Martine cu aşteptarea mea şi cele două vise ale noastre alcătuiau un singur vis. Nu mă mai duceam unde mă duceam, eram la puţ lîngă ea. Şi aşa am intrat la ferma Statorniciei, avînd aerul că soseam din altă parte şi că mai visam şi atunci încît buna Claire fu uimită şi izbucni în rîs... Dar chiar şi rîsul ei, care era atît de sincer, nu putu să mă trezească din visul meu. Degeaba îmi arăta cei doi cai robuşti de muncă, măgarul, cocoşul, găinile, raţele, caprele, cîinii, nu-mi reveneam de pe tărîmul unde mă pierdusem. Şi abia dacă o auzeam pe Claire, care vorbea cu fraţii ei, uluiţi ca şi ea.

— L-au năucit, spunea ea, şi niciodată n-am mai văzut aşa ceva...

Iar fraţii i-au răspuns :

— Va trebui, poate, să-l conducă cineva acasă, peste puţin. S-ar putea pierde, căci aproape s-a înnoptat.

Dar Claire spuse nu.

— Se va duce singur. Are cu siguranţă un tovarăş de visuri care îl va conduce pînă la ferma Chezăşiei, prin visul pe care l-au născocit...

Fără îndoială că avea dreptate, căci n-am ştiut niciodată cum am ajuns pînă la ferma Chezăşiei străbătînd toate ţarinele Statorniciei. Am mers cu ochii mari deschişi fără să văd.

[1] Philomachus pugrax.

N-o mai apucasem pe cărarea de care ne foloseam de obicei ca să trecem de la o fermă la alta. Cu toate că se înnoptase de-a binelea, m-am îndreptat către plopul Agricol. Nu știam unde mă duceam, dar mă duceam acolo. N-am înțeles unde anume decît în momentul în care, dintr-odată, marele copac s-a ridicat în fața mea. Am simțit atunci că aveam în mînă un coș ; mi-am revenit în fire. Mi-am adus aminte de ouă. Coșul și ouăle, obiecte imponderabile, le transportasem, fără să-mi dau seama, în mînă, de-a lungul rîului. Se purtaseră cu atîta discreție, încît uitasem de existența lor și mai ales că ele fuseseră motivul, scornit de Mătușa Martine, al acelei vizite la ferma Statorniciei.

Cum, în ciuda trezirii mele, visul mai zăbovea în adîncul minții, am drămuit de mai multe ori coșul în mînă și am numărat ouăle în mai multe rînduri. Erau douăsprezece. Atunci mi-am spus : „Nu, n-ai visat, ai fost într-adevăr la ferma Statorniciei, trimis de Mătușa Martine ca să cumperi ouăle astea pe care le ai în coș. Dar cine ți-a pus ouăle în coș și cum te-ai întors ? Cine a spus : «Lăsați-l să plece. Nu se va pierde în visul pe care îl visează ; are un tovarăș care îl conduce...» ? Cine a spus toate astea ? Sînt sigur că Claire, dar ea nu vorbise niciodată așa... Și acum, ia să vedem unde-i Mătușa Martine“.

M-am apropiat de fermă și am auzit niște glasuri care veneau dinspre puț. M-am gîndit : „Mătușa Martine e acolo. Încetișor, Pascalet : o să-i facem o surpriză strașnică...“

Dar surpriză ea mi-a făcut-o mie, fără s-o fi pregătit anume, o surpriză în felul ei, o mare și misterioasă surpriză. Căci, la umbra puțului, ea și cu un bărbat stăteau așezați față în față. Ea, ca de obicei, pe banca de piatră ; el, pe ghizdurile puțului.

Nici unul nici celălalt nu mă auziseră venind.

Și Mătușa Martine spunea :

— În schimbul almanahului dumitale, Jéricho, aș putea chiar, la nevoie — dar ar însemna un sacrificiu — să-ți încredințez pînă mîine dimineață *Cheia Visurilor*. E completă. Vei găsi în ea toate visele pe care ești în stare să le visezi atît în patul dumitale. cît și sub cerul liber, și asta în orice anotimp. De pildă, visul apei limpezi care fierbe singură, visul vîntului care vorbește cu măgarii, visul cu coridorul care se strînge din ce în ce mai mult, visul cu picioarele care aleargă pentru o nimica toată, visul cu cîinele care îți linge urechea, visul cu oul de aur pe care îl ouă un șarpe, visul cu pistolul care nu se sloboade, și chiar acela (dar aici îmi fac semnul crucii) cu calul morții... Ce zici ?

Atunci l-am auzit pe Jéricho vorbind :

— Preabună Doamnă, nu pun la îndoială, cartea dumitale cu *Cheia Visurilor*, dar fiecare vis, știi prea bine, nu valorează decît pentru scurtă vreme, pentru dumneata și pentru mine dar nu pentru toată lumea. Cartea asta îți povestește, în felul ei, vrednic de respect, ceea ce ți se va întîmpla în rău sau în bine (și mai ales în rău, cred că recunoașteți) cel mult pen-

tru a doua zi. Şi e bine aşa. Dar Almanahul meu are o altă măreţie, doamnă Martine !...

Şi Mătuşa Martine fu gata să răspundă, dar cu oleacă de nerăbdare :

— Poate într-adevăr, omule, dar *Cheia Visurilor* îşi are şi ea măreţia ei, măreţie care nu datorează nimic Almanahului dumitale. Bunica mea spunea : „Cînd visezi, Martine, înseamnă că eşti pe lumea cealaltă, în care Îngerul Domnului şi Arhidiavolul se privesc în albul ochilor. Şi a doua zi, cînd te trezeşti, ce ţi se întîmplă ? Îţi aminteşti, de pildă, că Îngerul Domnului a răsucit nasul lui Cifer sau că Cifer l-a ciupit pe Înger de coapsă ?... *Cheia ta*, doar *Cheia* ta, Martine, cheia somnului tău şi somnul e lung, ţine toată noaptea..." Ce răspuns dai dumneata la toate astea, Jéricho ?

Şi Jéricho răspundea :

— Că bunica dumitale era tare chibzuită, dar ea nu vorbea decît despre somnul cel mic, cel pe care îl dormim, prin forţa lucrurilor, pe bietul nostru pămînt. Dacă dînsa ar fi cunoscut Almanahul meu, ar fi pus acolo măcar o steluţă. Căci Almanahul meu înseamnă Cerul cu cele şapte zile pe săptămînă, cu cele douăsprezece luni, cu cele patru anotimpuri şi cu cele şapte planete ale sale care se rotesc în vîrful degetului Celui Prea-Înalt şi, fără să se clintească, El le priveşte cum se rotesc... Chiar cînd aţipeşte oleacă, ca să se odihnească puţin, iarna, la începutul anului, ele continuă să se rotească singure. Şi le lasă în pace. Ştiu ele ce fac. Atunci chiar El, doamnă Martine, începe să-şi viseze visul, singurul pe care îl visează tot anul, un vis pe care toate *Cheile* dumitale nu vor izbuti niciodată să-l lămurească, căci ceea ce visează El este sufletul lui, sau, dacă preferaţi, sufletul lumii, aşa cum Almanahul meu, care este copia lui exactă, ar putea — poate — să te facă să afli, dacă ai avea ochii deschişi, nu pe pămînt, ci către Cel Veşnic.

— Înţeleg, preabunul meu prieten ; dacă va trebui, îl vom deschide... Deocamdată, uite cum văd eu lucrurile... Dumneata mi-ai vîndut un mosor de aţă chinezească, un pachet de şireturi de piele, un degetar de cusut, două gheme de lînă (unul alb, altul negru), un pacheţel de chibrituri, patru ace de tricotat, puţin şofran şi o amuletă contra greutăţilor de mistuire, la urma urmei ceea ce îţi propune totdeauna orice negustor ambulant care se respectă, lucruri de care, ştii bine, nu aveam cîtuşi de puţin nevoie, în afară de chibrituri. Dar dumneata îţi cunoşti bine meseria, în privinţa asta, nimic de spus ! şi ai sacul, balotul, bastonul şi ţinuta oamenilor profesiunii dumitale.... Dar, pentru un negustor ambulant, pe cuvîntul Mătuşii Martine, dumneata vorbeşti prea bine... Aşadar, cine eşti dumneata Jéricho ?

Şi Jéricho, foarte blajin, a răspuns :

— Eu sînt Jéricho, nici mai mult nici mai puţin, Mătuşă Martine.

— Asta, o ştiu ; dar fii sincer, pentru cine lucrezi dumneata, Jéricho ?

El şi-a întredeschis vesta. Şi pe cămaşă purta, brodată în argint, o stea...

Înmărmurită, Mătușa Martine a amuțit, apoi a spus în șoaptă :

— Dacă-i așa, înțeleg...

Și amîndoi, fără să se privească, au păstrat tăcere cîtva timp.

Apoi Jéricho a spus, tot cu blîndețe :

— Am să mai vin, Mătușă Martine. Fie ca Pacea lui El Shaddaï să coboare asupra domniei-tale !

A trecut prin fața mea fără să mă vadă și s-a îndreptat cu pasul lui larg de drumeț încercat către heleșteiele și către pădurile fermei Sirena.

Cîtva timp, Mătușa Martine nu s-a clintit de pe bancă.

Cu mîinile așezate pe genunchi, cu bustul aplecat înainte, privea pămîntul, la picioarele ei.

Pesemne că gîndurile-i erau grave. Le ținea dinainte-i și desigur că le vedea.

Iar eu nu puteam să-mi întorc ochii de la figura aceea neclintită, care pe nesimțite ajungea ca o umbră, umbra unui trup, umbra unui suflet.

În cele din urmă, se ridică și porni spre casă.

Așteptai un moment, apoi, la rîndul meu, mă sculai.

O găsii punînd masa. Aprinsese o lampă de aramă, de care nu se servea nimeni, o lampă veche, cu șapte lumini.

Cele șapte lumini îi luminau mîinile bătrîne, niște mîini slabe, ca pergamentul, niște mîini puternice.

Mă auzise oare ? Poate...

Dar nu cutezasem să-i vorbesc, cum făceam în fiecare seară, la masă.

Masa se termină în tăcere.

Cînd se ridică de la masă, stinse lampa.

Atunci mă luă de mînă și plecarăm să ne așezăm amîndoi alături, pe treptele de piatră de la ușă.

Se lăsa peste noi o noapte adîncă. O vedeai cum se mișca în întregime, dar agale, pe deasupra capetelor noastre. Luna, la primul pătrar, cobora la apus peste marea pădure a Sirenei. Ajunsese în vîrful stejarilor și, la răsărit, pe Calea Lactee, se vedeau stelele mijind.

Și Mătușa Martine vorbea (dar cu cine vorbea oare ?).

— Totdeauna există pe pămînt un ovrei, un biet ovrei ; care călătorește de dragul Celui de Sus... Nimeni n-o să-mi spună niciodată că nu-i așa...

Ciudată reflecție în gura ei. Dar ceva se schimbase ! Îmi dădui seama de-a doua zi. Era de ajuns s-o observ pe Mătușa Martine. Dealtfel, mai puține cuvinte biciuitoare, salturi de dispoziție, proverbe. Dar după gesturile nervoase, după privirile mînioase și după cutele frunții, se vedea bine că Mătușa Martine își vorbea în gîndul ei, discuta cu ea însăși și, ca de obicei, nu izbutea să-și pună de acord mintea cu inima.

Tot ca de obicei, fără să vrea, lăsa să-și ia zborul unele vorbe care trădau această dezbatere lăuntrică.

Eu le prindeam din zbor...

— Şi cu toate astea, ei L-au răstignit de-a-devărat !.... I-am spus-o faţă în faţă, şi ştiţi ce mi-a răspuns fără ocoliş, neobrăzatul ?... „Voi îl răstigniţi în fiecare zi !..." Ce îndrăzneală ! Da, ce îndrăzneală !... Şi, cu toate acestea, n-am ajuns oare să mă întreb dacă nu-i adevărat, sărmana mea Martine ?... Şi tu, cea dintîi, da, tu ?... În legătură cu asta, va trebui să-l văd pe abatele Pontin... M-o lămuri dînsul.

Dar unde să-l găsesc pe abatele Pontin ? Nu în ţinutul nostru, evident. Căci în ţinutul nostru nu există parohie. Duminica, ne duceam să ascultăm slujba la doi kilometri de fermă, la Saint-Agricol. Şi, în oraş, la Saint-Agricol, nu cunoşteam paroh sau vicar, nici măcar vreun mic abate căzut din cuib !

— Adevărat că Fratele Théopiste se află la Moulinelle, spunea Mătuşa Martine, dar ăsta e un sărac cu duhul... E sărac, bătrîn, neputincios şi se crede în Paradis !...

Ne-am dus totuşi la el. Cu Barboche în frunte, a fost o frumoasă plimbare peste ţarini. El ţopăia, zburda, lătra, iar eu culegeam mure.

Dar la Moulinelle, sălăşluinţa bunului Théopiste, am fost primiţi de sora lui, Zeloasa. Ne-a primit cu o mutră pocăită, cu fraze de tînguire şi cu gesturi triste...

— E suferind. Noaptea, doarme prost, iar ziua prea bine... Ce vreţi, stimată Doamnă ? Vîrsta... Tocmai a luat o infuzie purgativă şi se odihneşte... Doarme aşa de tihnit, cu capul pe două perne, încît e o plăcere să-l vezi... E

cu neputinţă să-l deranjez dintr-un somn atît de plăcut. Are tabieturile lui...

Mătuşa Martine o asculta cu o răbdare de necrezut. N-o mai recunoşteam. Aştepta, fireşte, ca Zeloasa, nedumerită de vizita noastră. să ne întrebe de ce venisem.

Ceea ce se şi întîmplă.

În vremea aceasta, Barboche mirosea pe jos, pe la ţîţîna uşilor. Erau trei uşi, două mici şi una mai mare.

La cea mare, începu să geamă şi se apucă să rîcîie. Zeloasa, numai urechi la povestirea Mătuşii Martine, nu auzi zgomotul labelor.

— La urma urmelor, doamnă Martine, spuse ea cu durere, insul acela gata de orice nelegiuire a vrut să-ţi spună de la obraz că nu se căia că-l răstignise şi că noi sîntem, talmeş-balmeş, în acelaşi sac cu ei, ba chiar mai rău decît ei ! Cel puţin în fiecare vineri !... Ei bine, eu, una, nu-i dau crezare... Dar dumneata ce zici, sărmană Doamnă ?...

Dar iată că în momentul acela, trezit de Barboche, se ivi Fratele Théopiste.

Deschise uşa alene şi se arătă, puţin cam mirat că dă cu ochii de noi, dar calm, binevoitor, mătăhălos, între cele două pervaze pe care le atingea cu umerii, căci era foarte corpolent.

— Doamne Dumnezeule ! Doamne Dumnezeule ! strigă înspăimîntată, Zeloasa, noi te-am trezit din somn vorbind prea tare... Că atît am vorbit şi am tot vorbit, dar subiectul acela merita osteneala...

Fratele Théopiste păru mirat :

— Da de unde! Da de unde! Dacă ați fi vorbit, aș fi auzit și eu. N-ați spus nimic, sînt sigur... absolut nimic...

Și s-a uitat spre Barboche cu bunăvoință:

— Cîinele ăsta a rîcîit.

Spunînd așa, s-a retras cu luare-aminte și a închis ușa la loc.

— Îl vezi cum e, preabună Doamnă, sărmanul meu Théopiste?... Neprihănirea întruchipată...

Ne luarăm bun rămas. Dar Mătușa Martine, neîncrezătoare, bombănea, tot bombănea:

— A auzit tot, și ne-a mustrat... Nici că sînt alții ca săracii cu duhul în stare să joace asemenea feste urîte.

MĂTUȘII MARTINE NU-I PLĂCEA SĂ NU AIBĂ DREPTATE...

Mătușii Martine nu-i plăcea să nu aibă dreptate, e ușor de bănuit, dar chiar cînd i se întîmpla năpasta asta, ținea să aibă totdeauna ultimul cuvînt. Și îl avea. Fapt curios, cu cît nu avea dreptate, cu atît era mai hotărîtor acest ultim cuvînt. Era tăios.

După ultimul ei cuvînt, nu-ți rămînea altceva mai bun decît să taci.

Iată însă că o singură dată, spre rușinea ei, ultimul cuvînt îl avusese acel cumsecade Frate Théopiste. Și atît de bine o pironise pe Mătușa

Martine încît, năucită cum era şi din lipsă de timp, nu mai putuse să-i răspundă.

Căci Fratele Théopiste, ca să evite orice dezbatere, închisese uşa în urma lui. Mătuşa Martine înţelesese că în faţa unui astfel de gest şi a unei asemenea uşi, nu mai avea nici un rost să continue conversaţia. O lovitură tare! Pe care o primise, dealtfel fără să crîcnească; dar nemaiţinînd, totuşi, la o astfel de discuţie, profitase, la întoarcere, de „Drumul ouălor", ca să-şi lămurească eşecul şi să-şi sloboadă jelania. După care, nici un cuvînt, nici o aluzie, nici o enervare (în afară de cele pe care le cereau canoanele casnice) în timpul primelor trei zile care urmară.

Dar, în sinea ei, mintea clocotea şi mai tare.

În cazul acesta, Mătuşa Martine, care nu putea suferi tăcerea totală, nu mai vorbea decît prin aluzii iscusit calculate, aşa încît să ne dea de înţeles, fără să scoată un cuvînt, ce anume gîndea şi, mai ales, ce avea de gînd să ne pună să facem pentru ea...

— ...Şi fata aia, Mâche, cînd mă gîndesc! După tot ce-am făcut chibzuit şi bun pentru ea, ca s-o dăm pe brazdă, îşi ia tălpăşiţa şi dispare — şi unde?... Căci unde naiba şi-o fi vîrît tărtăcuţa ei de prostănacă?... Ah, de-oi mai da vreodată de ea!...

Ascultam şi înţelegeam că, adresîndu-se ei însăşi, Mătuşa Martine mi se adresa mie.

Căci „de-oi mai da vreodată de ea..." însemna: „Bunul meu Pascalet, caut-o şi găseşte-o cît mai curînd cu putinţă..."

Ceea ce mă ducea cu gîndul la proverbul pe care îl repeta ea cîteodată:

Cel ce-o şterge ca un prost
Cu temei sau fără rost
De acasă-n depărtare,
Merită o pleasnă mare.

„Pleasna" era o palmă zdravănă, cît tot obrazul. Cuvînt deosebit de evocator...

Parcă vedeam scena — şi nu fără oarecare plăcere, mărturisesc.

Căci omului, făurit bun şi ajuns rău, îi place adesea, cînd nu are de ce să se teamă, să vadă cum cad loviturile pe spinările — vinovate sau nevinovate — ale semenilor săi.

Dar înţelegînd imediat ceea ce voia de la mine Mătuşa Martine, de data asta pentru fala mea, fusei oprit de un sentiment onorabil: „Pascalet, poţi tu să faci asta?" La care Pascalet răspunse: „Poate că da, dar ar fi ceva rău".

Replică virtuoasă, care nu mă împiedică totuşi să fac, chiar de-a doua zi, ceea ce socotisem că era rău, fapta pe care o aştepta de la mine Mătuşa Martine.

La luptă de-a doua zi? Nu, ci doar la drum... Ştiam că, în cele din urmă, voi realiza misiunea care mi se sugerase prin aluzii, dar mai ştiam totodată că o voi îndeplini în felul meu. Căci aveam să pornesc în căutarea Mâchei, de parcă n-aş fi plecat în căutarea ei.

Amintirea fermei Sirenei îmi prilejui la timp un pretext de hoinăreală peste cîmpuri pînă

la hotarele Marii Pîrloage. Nu dincolo de ele, căci e lesne de înțeles de ce... Dar dacă, într-o bună zi, țineam să explorez ținutul acela necunoscut și de temut, nu trebuia oare mai întîi să studiez locurile de acces ?... Nimic mai chibzuit. Mai mult încă, prin ocolul acesta mă feream de reproșurile acestui Pascalet atît de cinstit, care, cu toată sfiala, ce e drept, înfierase căutarea mea. Condamnare dreaptă, căci scadența finală nu va fi oare o pereche de palme pe obrajii Mâchei ? Însă, în mod fățarnic, degeaba mă făceam că le cred binemeritate, aș fi vrut să nu am nici un amestec...

Pornii, totuși, pe amurgite, ca pentru o simplă plimbare și, evident, doar pentru atîta tot, dar, în taină și, fără tragere de inimă, ca s-o găsesc pe Mâche, o Mâche, la urma urmei inoportună, pe care doream să n-o întîlnesc în drumul meu...

Cu toate acestea, aveam presentimentul că trebuia să merg spre vest. Într-adevăr, la vest, între heleșteiele și pădurile ei, ne aștepta acea fermă a Sirenei care o atrăgea atît de mult pe Mâche.

Mă atrăgea și pe mine, dar mă înspăimînta.

Dealtfel, de la primii mei pași dincolo de propriile noastre țarini, teama aceea, venită de foarte departe, dădu de mine și mă înhăță, iar eu băgai de seamă, cu o stranie îngrijorare, că nu era o teamă ca atîtea altele.

Cunoscusem multe feluri de teamă, pînă la acele temeri imaginare, care sînt cele mai cutremurătoare ; cunoșteam și lucrul acela straniu, care, luat în el însuși, golit de lucrurile

care te tulbură, te cuprinde totuși o frică grozavă, care exală din el ca un miros deosebit. E propriul ei miros, un parfum al ei, care nu-mi amintește de nici un miros cunoscut, și care parcă ar fi ca teribila pîclă a negurilor legată de spaima deosebită pe care o răspîndește fiece frică...

Teama care de departe se năpustea asupra mea aducea un iz de ape stătute. Și aerul cîmpiilor, de obicei atît de uscat, rămînea umed și mă atrăgea. Cum și începuse să alunece la nivelul solului un perfid văl de negură, noaptea se unea cu teama, ca să-mi anunțe drumuri nesigure, miraje nocturne care mă abăteau de la drumul meu și întîlniri mai rele decît monștrii însărcinați cu distribuirea viselor urîte.

Dar, din fericire, eu nu întîlnii nici unul. Cu toate acestea, auzeam zgomote. Uneori șerpuia cîte un trup suplu și fluid. Se furișa printre bălăriile înalte.

Vedeam în față, dar destul de departe de mine, legănarea plantelor. Totuși, jivina o zbughea la apropierea mea. Atent, urmăream aceste mișcări tăinuite după freamătele tulpinilor mlădii. Apoi, deodată, jivina se oprea. Și eu împietream imediat pe loc. Apoi iarba freamăta din nou și eu îmi reluam cu prudență mersul șovăitor în urma acelui ghid care se tot furișa, dar care, în ciuda ocolurilor lui, se îndrepta (așa cum constatam treptat) către heleșteiele Sirenei.

Ceea ce mă cutremură. Căci eram prin preajma matahalei întunecate a acelei ferme

necunoscute care se profila ca o umbră enormă în negura nopții. Dar ondulațiile o apucară oblic spre dreapta, se depărtară puțin de Sirena și încetară pe neașteptate la vreo sută de pași, de parcă jivina ar fi găsit o bortă și s-ar fi mistuit în ea... Nimic nu se mai clinti. Așteptai un moment. Din nou îmi fu frică, frica de a fi singur. Căci jivina care mă călăuzise pînă acolo, umplîndu-mă de îngrijorare, îmi dăduse totodată un itinerar de viață. Semn nocturn, fără îndoială, dar singurul pe care mi l-ar fi putut oferi pămîntul acela în sihăstria lui.

Părăsit în beznă și dezorientat, nu mai îndrăzneam să mă clintesc din locul nesigur în care dispăruse șarpele invizibil și mă întrebam cu mare îngrijorare dacă aveam să-mi regăsesc drumul întoarcerii.

Unde mă aflam ?

Pierdut desigur și pierdut fără nădejde. Iată unde mă condusese șarpele acela...

Dar deodată îmi veni în minte una dintre povețele acelea bune pe care le împărțea cu dărnicie Mătușa Martine. Mi-adusei aminte cîteva cuvinte. Și le rostii tremurînd :

De te-ai pierdut cumva în noapte,
Tu spune-i „Mamă“, cheam-o-n șoapte.
Nu-i nume mai frumos pe lume
Și-i vei fi drag de-i spui pe nume.

Și Noaptea m-a-ndrăgit, în noaptea aceea... Căci îmi dădui seama numaidecît că mă aflam nu prea departe de o colibă.

Mă apropiai de ea.

Era într-adevăr o colibă. O colibă conică făcută din crengi, din buruieni, din frunzișuri, cu o deschidere scundă, în fața căreia atîrna o perdea, un simplu sac, pe care îl ridicai. Și, spre marea mea uimire, văzui că în fundul acestei colibe ardea, pe o piatră lată, o lămpiță cu ulei.

Răspîndea o lumină săracă, dar de ajuns ca să poți cerceta interiorul colibei...

Pe pămîntul bătătorit, la dreapta, se întindea, de-a dreptul pe lut, o rogojină de paie. Deasupra, bine împăturită, o pătură de lînă. La stînga, un urcior de pămînt, un taburet, o ladă și un castronaș. În costronașul cu apă se afla un buchet. Erau niște scaieți, niște scaieți mari, albaștri. Aerul închis parcă îți apăsa greu peste inimă. Respirai greu. Îți dădea dureri de cap.

În partea de sus a colibei fusese agățată o cruce mică, alcătuită doar din două crîmpeie de trestie legate cu o sfoară.

Și în izul acela de argilă, de fîn și de rămurișuri uscate plutea peste tot o mireasmă sălbatică, un miros omenesc.

Coliba era locuită.

Se desprindea din ea un farmec țărănesc, unul din farmecele acelea care se îmbibă în corturile ciobănești de la munte sau în vreunul dintre copacii aceia mari și singuratici sub care vine să doarmă uneori, vara, un mic ciopor de capre sălbatice.

Îmi aduc bine aminte de toate astea. Nu, nu-i vorba de un vis. E o amintire, o adevărată amintire și nici c-am mai avut cîndva o

amintire mai vie. Totuși, atunci, totul fu ca ireal, mai ireal decît e astăzi imaginea care mi-a rămas întipărită în memorie. Ireal ceea ce se petrecu, dar real ceea ce revăd acum în gîndul meu...

Căci nu știu cum a sosit fata. A intrat totuși în colibă, dar eu eram fascinat. Priveam uimit neclintirea flăcării care ardea în lămpița cu ulei și nu puteam să-mi desprind ochii de la ea. Fata era totuși acolo...

Fără îndoială că stătuse mult timp nemișcată în spatele meu. În cele din urmă am simțit că mă privește cineva. Dar nu eram în stare să întorc capul.

Ea mi-a vorbit.

— Ce vrei de la mine, domnule Pascalet ?

— Să te văd.

Și m-am uitat la ea.

Era într-adevăr ea, Mâche.

— N-o să mă trădați, domnule Pascalet, nu-i așa ? mă întrebă ea.

— Nu, Mâche. Dar ia spune-mi, coverga asta, de aici, e casa ta ?

— Da. Uneori dorm în ea. Cînd îmi vine mie chef.

— Și cînd îți vine cheful ? Și mama ta, tatăl tău ?...

— Nu-mi poartă de grijă. Dar îmi lasă, în spatele fermei, cînd plec, o ușă deschisă. Și atunci pot să plec, să mă întorc...

— Și nu ți-e frică ?

— Frică de ce, domnule Pascalet ? Eu nu fac rău nimănui.

— Dar jivinele ?

— Jivinele, domnule Pascalet, le cunosc și mă cunosc și ele... Nu există decît una sau două rele, poate ; dar și acelea !... Cînd vorbești cu ele, totul e bine... Mai ales, nu trebuie să le sperii... Și e ușor, dacă nu ți-e frică...

Ea mă gîndeam la șarpe. Ea îmi ghici gîndul...

— E foarte cuminte, îmi spuse ea... Îi place laptele și îi plac cuvintele blajine... Lapte îi aduc de la fermă, un castronaș ; iar vorbele nu costă nimic, cînd îți sînt dragi jivinele... Îți vin cuvintele numaidecît.

— Și ție îți place viața asta, coverga, jivinele, îți place să rămîi singură și să te culci pe pămînt ?

Ea mi-a răspuns în șoaptă :

— Mie îmi place să trăiesc noaptea, domnule Pascalet. După gustul meu...

Era și gustul meu și mă simțeam tulburat. Pînă atunci, nu încetasem să privesc lampa. Dar, cînd îmi vorbi despre noapte, îmi întorsei privirea către Mâche. Abia dacă, în penumbra aceea, întrezăreai un chip. Și nu mai era un chip, chipul banal al Mâchei, ci o lumină vagă, care înflorise în beznă...

Și ea a vorbit iar :

— Dar dumneata nu mi-ai spus, domnule Pascalet, de ce ai venit să mă cauți ?...

— Păi, Mătușa Martine... Vrea să te vadă, Mătușa Martine...

— Mă așteptam, domnule Pascalet, dar găseam că întîrzie prea mult... Sînt momente în care, aici, mă simt tristă...

Un țipăt lung de pasăre veni dinspre heleșteie.

Niciodată nu mai auzisem un strigăt atît de îndurerat.

O întrebai pe Mâche :

— Ai auzit și tu pasărea aceea ? O cunoști ?

— E pasărea care vine să petreacă în păduri cîteva zile, către sfîrșitul lui septembrie. Nu are nume...

— Și țipătul acela, Mâche, ce vestește ?

— Vestește că vor sosi pe malul heleșteielor oamenii de la Sirena. Atunci e mai bine să te depărtezi ; cînd sînt acolo, se aud copacii vorbind...

Pasărea țipă din nou.

Noi am tăcut.

După un răstimp de tăcere, Mâche mi-a spus :

— Poate că e tare tîrziu... Am să te conduc... Ferma Chezășiei e departe de-aici... Ai putea să te rătăcești... Cînd ieși, fii atent la picioare... Căci șarpele e în iarbă, la ușă... A ascultat ce ne spuneam...

*

Mi-a trebuit mult pînă să adorm. La întoarcere, găsisem gata, tacîmul meu pus la masă și lampa în fața farfuriei. Mătușa Martine adormise pe scaun, de partea cealaltă a mesei. Nu s-a trezit. Cu capul drept, cu spatele sprijinit de spătar, cu mîinile încrucișate pe șiragul de mătănii, cu ochii închiși, părea că meditează. În somnul ei, un gînd stătea de-

sigur de veghe. Căci niciodată n-am mai văzut un chip atît de calm și atît de pur în taina somnului.

Am fost cu mare grijă să nu tulbur taina aceea. Mă simțeam vinovat. Știam că mă întorsesem tîrziu, dar nu știam decît vag. Orologiul m-ar fi putut informa, dar nu cutezam să mă uit la el. Căci era un personaj important. Îl consultam de patru ori pe zi, la revărsatul zorilor, la amiază, la începutul serii și la primele văluri de întuneric. Orologiul ne dădea lungi și grave răspunsuri, fără să greșească vreodată, căci, prin bătăile limbii lui împingea pe cadranul de smalț orele anunțate cu regularitate cu un sunet de bronz care vibra îndelung. Orele acelea și bronzul cădeau parcă din cer. Mătușa Martine îmi spunea că așa mergeam, zi și noapte, în deplină armonie cu mișcarea — cu sfințenie pusă la punct — a soarelui, a lunii și a venerabilelor stele. Un înger veghea, dealtfel, asupra orologiului și-i asigura funcționarea. Un înger discret, care n-a trezit-o pe Mătușa Martine, cînd am șters-o ca să mă urc în camera mea.

Ușa camerei mele era deschisă. Lămpița era aprinsă.

La picioarele patului, dormita Barboche. Dormita fără îndoială în felul în care Mătușa Martine dormita jos, cu ochii pe jumătate închiși, cu urechea la pîndă.

A trebuit să pășesc cu luare-aminte peste el ca să mă urc în pat. Nu se clinti. Eram bucuros că se afla și el acolo, căci, înainte de

a adormi, aveam să-mi pun multe întrebări și să le găsesc răspunsurile. Știam că ori de cîte ori era Barboche acolo, nu-mi veneau în minte decît idei simple și prin urmare binevoitoare. Gîndurile noastre erau în armonie cu inimile noastre.

Iată însă că doar mă vîrîi în fundul patului și prima întrebare se și înfiripă: „De ce are acuma nevoie de Mâche Mătușa Martine?" Nu găsii răspuns. A doua întrebare veni numaidecît: „Are să se întoarcă Mâche, în ciuda unei primiri mai degrabă aspre?" Căci, în mod loial o avertizasem că primirea nu se va limita la reproșuri. La care Mâche răspunsese așa: „Eu nu sînt decît Mâche". Asta voia să spună că se va întoarce.

Un gînd rău îmi grăi atunci în șoaptă: „Trebuie să te scoli cu noaptea-n cap, Pascalet, ca să fii prezent la întîlnirea aceasta".

Se va vedea în ce anume era condamnabilă dorința asta, pe care o formulasem în șoaptă în adîncul ființei mele...

Dealtfel, eram tulburat din pricina aceasta și crezui, cîtva timp, că n-aveam să dorm.

Dormii totuși.

Mirat însă de dorința mea urîtă, în timp ce mă păzea Barboche, mă aplecai peste marginea patului ca să-i reproșez că tăcuse. Dar Barboche nu mai era acolo. Nu-mi mai rămînea altceva decît să-mi închid ochii și să dorm. Și adormii.

Dar, ca să mă chinuiască, somnul nu veni singur. Pe urma lui se strecurase o grijă, grija trezirii următoare. Mâche va fi aici cu noaptea

în cap, ca și Mătușa Martine. Și eu trebuia să fiu. Despre toate astea, visai ceva, mai întîi un vis urît; dar, din fericire, se transformă încetul cu încetul, căci auzeam în el niște voci cunoscute.

O auzeam în vis pe Mătușa Martine care vorbea cu Mâche și îi spunea așa:

— Pascalet crede că ești urîtă... Nu ești chiar așa de urîtă... vreau să spun că nu mai ești urîtă... E ciudat... Și visezi bine... Te-am ascultat în mai multe rînduri cînd dormeai, acolo, sus, lîngă camera mea...

Și Mâche îi răspunse:

— Și eu vă ascultam pe dumneavoastră, doamnă Martine; vorbeați uneori singurică, dar eu nu vă spionam, ci doar vă auzeam, noaptea, în timpul viselor pe care le visam... Și apoi, nu pricepeam toate cuvintele, dar unele, oricît... De pildă, în noaptea în care am părăsit ferma, am auzit bine ce spuneați... Și spuneați așa: „Mă gîndesc la tine, biata mea copilă, cînd îmi fac rugăciunile de seară... Și acum, ai cincisprezece ani, iar eu tremur toată pentru viața ta... Spune-mi de ce ne-au despărțit..." Asta, am auzit-o bine, doamnă Martine, și îmi aduc aminte și tare aș fi vrut să știu despre cine și despre ce anume vorbeați...

În tăcere, Mătușa Martine o asculta pe Mâche povestindu-și visul. Tăcerea dăinui vreme îndelungată, apoi spuse cu voce slabă:

— Dumnezeu mi l-a trimis pe Pascalet. E băiat bun.

Și eu, atunci, eu, Pascalet, am fost atît de tulburat, încît am pierdut firul, firul acela miste-

rios care îmi trăgea visul nu știu unde... M-am trezit.

Dealtfel, se revărsa de ziuă la răsărit și lumina îmi bătea în fereastră. Orologiul sună. Era ora șase. Mereu domol la rosturile lui, le număra una cîte una cu gravitatea lui obișnuită.

Dar de data aceasta era ocazional...

M-am sculat, am alergat, m-am dus să mă ascund în preajma puțului.

De acolo, vedeam ușa fermei. Era încă închisă.

Așezată pe scară, Mâche dormea cu capul sprijinit de ușă.

Ținea pe genunchi un buchețel de scaieți sălbatici. Soarele lumina fațada fermei și lumina ușa de stejar de care își sprijinea Mâche capul, adormită.

Apoi a venit Barboche, ușa s-a deschis. Am văzut-o pe Mătușa Martine ridicîndu-se de jos. Am început să tremur. O trezire brutală pentru biata Mâche. Nu ! Nu voiam să asist la așa ceva. Cum să fac ?...

Dar Mătușa Martine, nemișcată pe ultima treaptă a scării, s-a aplecat și s-a uitat cum dormea, neprihănită, Mâche.

Și-a făcut semnul crucii. Apoi a coborît două trepte și s-a așezat lîngă fată.

Cu nespus de multă grijă, i-a luat buchetul, l-a așezat pe genunchii ei și i-a spus lui Barboche :

— Hai ! Nu mai lipsește decît Pascalet. Du-te și caută-l și adu-l repede... Trebuie să fie și el părtaș la plăcerea mea...

*

Și viața fermei și-a urmat cursul mai departe.

Că Mâche plecase, apoi se întorsese, nimica nou n-a decurs de aici. Mătușa Martine rămase Mătușa Martine, activă, dojenitoare, autoritară, bună. Nimic nu s-a schimbat în legăturile dintre noi. Eu rămăsei Pascalet al ei cel preferat. Barboche își primi zilnic rațiile lui de reproșuri și de destăinuiri, iar Mâche se întoarse, fără mofturi, la treburile casnice. În grădină, Saladin putea fi văzut trebăluind, cu fireasca și buna lui nepăsare. Béranger se întoarse cu Riscă-Tot la data statornicită de ani de zile. Și zilele treceau... Tihnite și bine împărțite între răcoare, soare și micile răpăieli de ploaie, cu una sau două bubuituri de tunet, depărtate, și niște zboruri de sturzi, care vesteau toamna. Zilele acelea ni se păreau cuminți, adică în armonie cu voința anotimpului.

Graiul lui septembrie
Nu-i al lui noiembrie.
Ele-și văd pe rînd
Zilele trecînd...

Judecată chibzuită, în care ați recunoscut-o pe Mătușa Martine.

În vremea aceasta, eu unul continuam să mă întreb pentru ce temei ținuse Mătușa Mar-

tine s-o aducă iar pe Mâche la fermă după o escapadă pe care ar fi trebuit s-o socotească de neiertat...

Temeiul acela nu reuşeam să-l găsesc.

Cît despre Mâche, ai fi jurat că dormea în picioare. În vreme ce-şi îndeplinea îndatoririle gospodăreşti, numai mîinile ei le îndeplineau, în vreme ce ochii contemplau zidul, tavanul sau cutia cu sare... Faptul acesta mă nedumerea. Dar cum să-l lămuresc?

Din noaptea în care ne întîlnisem în coliba ei, ne evitam. Cînd mă vedea, îşi lăsa ochii în jos, iar eu întorceam capul.

Pentru hatîrul regulilor locuinţei, din nevoie şi din deprindere, Mătuşa Martine o mustra; dar asta era soarta comună a noastră, a tuturor. Cu toate acestea, nu mă înşelam. Pe ea o dojenea altfel.

Acestor reproşuri frecvente, Mâche le opunea un fel de mutră fără vlagă. Nu auzise nimic, n-o priveau pe ea reproşurile. Şi cine îi putea face reproşuri?... Era ascultătoare...

În privinţa asta, vedea limpede! Astfel, era trimisă devreme la culcare şi ea se ducea să se culce devreme.

Cu supunere, ca una căreia îi plăcea atît de mult noaptea!

De unde, în sufletul meu, oarecare neîncredere.

— Doarme prost, spunea Mătuşa Martine; în cazul acesta, trebuie să doarmă mult, cel puţin zece ore. Aşadar, trebuie să se culce devreme.

Iar eu mă gîndeam aşa: va avea astfel tot timpul să viseze... Căci nu uitam cum caracterizase Mătuşa Martine somnul personal al Mâchei. „Tu visezi bine“, îi spusese ea. Ce anume însemnau cuvintele acestea întrucîtva bizare, eu unul nu izbuteam să ghicesc. Erau prea simple. De aceea îmi revenau prea adesea în minte şi adulmecam în ele o aluzie; dar care anume?... Încă un mister...

Cît despre supunerea neobişnuită a Mâchei, am ajuns să cred că nu se urca în camera ei cu atîta supuşenie decît ca să ne facă să credem că avea să doarmă. Dar Mătuşa Martine, atît de şireată, cum se lăsa oare păcălită?

Eram deci cu ochii în patru şi supravegheam casa. Dacă avea să se ivească vreun eveniment în casă, nu se putea întîmpla decît noaptea. Dar vigilenţa mea rămînea fără rost. Noaptea, casa era cuminte. Ceea ce mă dezamăgi, fără să mă convingă, însă. Şi stăruii...

Or, iată că într-o noapte, pe cînd mă aflam la pîndă, la fereastra mea, cineva ieşi, străbătu terasa şi dispăru dincolo de puţ. Nu putea fi altcineva decît Mâche. Se întoarse după o oră. Era miezul nopţii. Orologiul tocmai bătea ora.

Nimic şi nimeni nu se mişca. A doua zi dimineaţa, totul părea în ordine.

Mă hotărîi atunci să ies şi eu, în noaptea următoare, şi s-o surprind pe Mâche.

Dar în noaptea următoare vegheai în van. Mâche rămase, cuminte, în patul ei. Şi tot aşa timp de patru zile şi eram gata să-mi slăbesc supravegherea, cînd, în cea de-a cincea zi, se întîmplă ceea ce aşteptam...

În ziua aceea, Mătușa Martine mormăise mai mult ca de obicei și vorbise aspru cu mobilele. Le mustra că nu se gîndeau la nimic, cu toate că aveau multe de spus.

— Se întîmplă ba una, ba alta, și voi faceți totuși parte din familie... Ați văzut și vedeți și o să mai vedeți încă... dar sînteți mute ca lemnul de pat și încăpățînate ca niște ziduri vechi... Faptul ăsta nu ține de deprinderile voastre... Ce se petrece oare ?

Or, cuvintele acestea le spunea în fața mea, în fața Mâchei, în fața lui Barboche, fără să se simtă cîtuși de puțin stingherită. Faptul că lua la rost mobilierul nostru n-avea de ce să mă surprindă ; dar reproșurile pe care i le adresa în ziua aceea erau totuși atît de ciudate, încît mă făcură să ciulesc urechile...

Urechile acestea, de o atenție nemaipomenită, îmi dădură de veste că venea noaptea multașteptată.

Iată de ce, în taină, îmi părăsii camera la orele zece și mă așezai la pîndă.

Eram aproape sigur că nu va trece mult și Mâche va ieși din casă.

Ceea ce și făcu după o oră.

Și am urmărit-o. Trecuse fără să mă vadă foarte aproape de mine și se îndreptase către heleșteiele Sirenei. Umbla cu un pas elastic, ireal, cu un pas de somnambulă. Aveam impresia că mergea nu din dorința de vagabondaj nocturn, ci de-a dreptul către un scop. Că țelul acela era coverga ei, nu mai puneam la îndoială ; dar ce-avea să facă oare acolo ?... M-am apropiat, cu inima bătînd... A pătruns

în covergă, dar n-a aprins lămpița. („Ochi de pisică, am ochi de pisică“, spunea ea.) A ieșit din covergă destul de repede... Atunci am zgîlțîit puternic tufișul în care eram ascuns... N-a țipat. A spus doar atît :

— Dacă ești dumneata, domnule Pascalet, de ce cauți să mă sperii ?

Am răspuns : „Eu sînt“ și am înaintat. Și i-am spus cu mînie :

— Ce faci tu aici, atît de tîrziu, în toiul nopții ? De-ar ști Mătușa Martine...

— Știe, domnule Pascalet, chiar dînsa mă trimite.

— Mătușa Martine ? Pe tine ? Să pleci noaptea ? Să umbli razna pe cîmp ?... Pentru ce, Mâche ? Răspunde numaidecît sau țip...

Am împins-o.

Ea a căzut și-mi era rușine... Dar s-a ridicat aproape imediat, mi-a atins mîna și mi-a spus :

— Nu mă lovi, domnule Pascalet, am să-ți spun totul...

Iar ceea ce mi-a spus m-a răvășit...

ATÎȚIA ANI...

Atîția ani au trecut peste mine și tot mă mai gîndesc încă la toate astea.

A venit vîrsta și a intrat în joc, inevitabil, reflecția. Văd lucrurile mai limpede decît le vedeam la zece ani și, despre taina dată în vileag de Mâche, știu mai mult. Dar e puțin, e prea puțin pentru curiozitatea mea, prea puțin mai ales pentru dragostea pe care am păstrat-o chipului Mătușii Martine. Căci și astăzi imaginea aceasta mai are încă unele umbre pe care nu le-am putut destrăma. Chiar dacă

puritatea ei nu e întunecată, cuprinde totuși taine.

Din fericire însă, Mătușa Martine a rămas pînă la capăt tot Mătușa Martine. O revăd, aidoma. Ca o ființă vie, la doi pași de mine, sub ochii mei, mă privește și îmi grăiește. E ea, într-adevăr, ea, un trup subțirel și activ potrivit întru totul cu un suflet drept, acel suflet potrivit cu viața, o viață în armonie cu o dragoste profundă pentru cîteva ființe, atît de profundă, încît ai putea să te pierzi în adîncurile ei, atît de mult aparențele banale care o învăluiau erau pitorești și familiare.

Lucru într-adevăr vădit. Te lași amăgit...

Dar iată, sub aparențele acestea, vigilența unui mister, nestrămutatul mister al oricărui suflet, sufletul însuși ascuns în suflet...

Pentru noi, abia o licărire, acea licărire pe care Mâche mi-a dat-o fără să vrea în vileag cînd am surprins-o în fața refugiului ei, unde venise în căutarea unei solii (căci de solie era vorba), o solie pe care o aștepta Mătușa Martine...

— O am, domnule Pascalet, o am în buzunar... E a doua pe care o duc. Înainte, era un bărbat... Sosea noaptea și lăsa solia în mîinile Mătușii Martine.

— Și atunci, dacă nu mai vine el, îl înlocuiești tu ?

— Da, eu, domnule Pascalet... Doamna Martine ghicise că dumneata îl auziseși pe omul acela... Căci urca pe scara care trece prin fața ușii dumitale... Și i-a fost teamă să nu te întîlnești cu el...

— De ce, Mâche ?

— Cred că din pricina scrisorii. Pesemne că e o taină în scrisoare...

— Şi despre scrisoare ce crezi ?...

— Cînd aştepţi şi aştepţi de la cineva care ţi-e drag, te simţi amărît, domnule Pascalet...

— Şi ea e amărîtă, Mâche ?

— Poate că e, domnule Pascalet, dar asta nu se vede, şi apoi, nu ştiu mai mult decît dumneata în privinţa asta, ba chiar mai puţin... Eu nu-s decît o biată fată...

— Şi omul acela l-ai văzut ? Aici, în coverga ta ?

— Nu. Cînd sosesc eu, el a şi plecat. În locul lui găsesc scrisoarea, sub lămpiţă... Dar am descoperit ceva, acum trei săptămîni... Soseşte noaptea cu o cabrioletă la răspîntia de la Patru cîini. Îşi leagă calul de un copac, crescut acolo, şi pleacă... Înainte vreme, se ducea pînă la fermă, dar acum vine aici... Acum ştii tot... Am putea să plecăm şi noi... Ea aşteaptă, domnule Pascalet.

Mâche trecu în faţă. Şi eu am aşteptat să se mistuie în depărtare.

Dar înainte de a ne despărţi, jurasem să nu scoatem o vorbă.

Şi ne-am ţinut de cuvînt. Ce-ai jurat ai jurat. Şi am jurat cu atîta străşnicie în noaptea aceea, încît amintirea care îmi mai rămîne m-a pecetluit pentru toată viaţa. Pentru întîia oară făceam un legămînt, şi încă îl făceam cu o fată !... Dar copiii au gustul jurămintelor. Jurămintele presupun un legămînt misterios şi neapărat o taină. Asta îi ridică peste vîrsta lor. Îşi dau atunci ifose. Şi ce oare e mai plăcut ?... Iată-i în faţa cuvintelor care capătă, de îndată ce le rosteşti, o putere magică. Presimţi că nu te poţi scutura de nişte făgăduinţi atît de grave fără să jigneşti Martorul necunoscut care a ascultat jurămîntul.

Din nenorocire, în ceea ce ne priveşte pe noi, care jurasem să tăcem şi pe care tăcerea aceasta avea neapărat să ne apese greu, în ciuda dorinţei şi a voinţei noastre de a respecta pactul, ne venea prea uşor să ne trădăm legămîntul.

O privire, un gest furiş, o năzbîtie, unele tăceri prea lungi, nişte cuvinte nenorocite, iată tot atîtea capcane întinse lipsei noastre copilăreşti de experienţă şi toate astea sub ochii pătrunzători ai unei Mătuşi Martine mereu cu ochii în patru. În mod fatal avea să adulmece dînsa ceva.

Eram sigur de faptul acesta şi mă temeam de el şi, cum toate simţămintele mele aveau proasta deprindere să mi se întipărească pe chip, Mătuşa Martine îşi îndreptă bănuielile asupra aerului meu de îngrijorare, care nu le ascundea de ajuns.

Cît despre Mâche, ea se apăra mai bine. Totuşi, ea fu prima atacată, căci ştia taina... Dar avea un dar atît de expresiv de a lua o înfăţişare de nătîngă, încît renunţai numaidecît să mai insişti.

— ...Dar, Mâche, ce te adoarme aşa, poate că laba păroasă a necuratului ?

Şi Mâche, cu ochii ei mari şi albaştri, deschişi în gol, începea să rîdă şi tăcea mîlc.

— Proasto, nu eşti decît o proastă, fetiţo !
Dar nu era chip să scoţi ceva de la ea.

Şi atunci Mătuşa Martine, care o menaja, avînd şi de ce, se mulţumea cu mine, care m-aş fi lipsit de cinstea asta.

— Ia să vedem, nu-ţi mai arde de joacă, micul meu Pascalet ? Te duci, te întorci, te învîrteşti, tîromeşti, caşti gura, poate pui ceva la cale ?... Te văd cu obrajii cam pălijori... Un borcan bun de salce o să-ţi facă bine după gustarea dinainte de culcare... Dar s-ar zice şi că eşti amărît ?...

Eram. Şi chiar ştiam bine de ce, dar să suflu o vorbă, niciodată !

Pot să mărturisesc astăzi aici că toate soliile acelea clandestine pe care le aştepta cu mare îngrijorare Mătuşa Martine îmi zbuciumau inima.

Îmi închipuiam că-i aduceau veşti de la un alt copil pe care îl iubea pesemne şi poate mai mult decît mă iubea pe mine... Un băiat, poate...

— Era o fată, domnule Pascalet, mă asigurase Mâche. Nu ştiu sigur, dar bănuiesc... Şi dacă e o fată, doamna Martine n-o iubeşte. Fetele nu sînt iubite...

De la jurămîntul care ne legase, eu şi cu Mâche ne tot întîlneam. Aci ne revedeam lîngă puţ, aci în pragul covergii ei, dar niciodată înăuntru. Şi vorbeam despre fata aceea care avea atîta însemnătate pentru Mătuşa Martine, despre fata aceea pe care ne-o închipuiam cînd ca pe cineva înduioşător, cînd ca pe o insă fără inimă care o tiraniza de departe pe Mătuşa Martine, cea cu o inimă minunat de bună.

Mâche o socotea o fiinţă fără inimă, căci ei nu-i plăceau fetele şi nu se ferea s-o arate. Din partea ei, găseam ceva foarte firesc. Dar eu eram cu înflăcărare de partea fiinţei mişcătoare şi îi spuneam Mâchei :

— E frumoasă şi bogată, şi stă, ca şi cum aş vedea-o, aşezată lîngă puţ, să-şi pieptene fuiorul părului...

La care Mâche nu răspundea nimic, dar suspina.

Pesemne că o vedea urîtă, dar nu cuteza să-mi spună... Ea proceda altfel...

— Dar dacă ar fi ca mine, domnule Pascalet ?... La urma urmelor, e cu putinţă...

Să auzi aşa ceva !

Aş fi zdrobit-o pe Mâche...

Şi n-aş fi făcut bine. Trebuia s-o înţeleg, şi, la vîrsta pe care o aveam atunci, la nevoie poţi iubi sau poţi să nu suferi fetele, dar nu poţi să le înţelegi. Încă n-ai apucat să suferi. Aştepţi... Prezenţa lor, dealtfel, pare un mister.

Ca să revin la Mătuşa Martine, care se pricepea la mistere şi care îşi păstra cu străşnicie misterul ei — ea nu admitea să faci ca ea.

Neputîndu-ne face să vorbim, a vorbit ea însăşi într-o bună dimineaţă...

— Copii, eu adulmec, simt, gîndesc, hotărăsc... Căci toate astea nu-s prea bune pentru căpşoarele voastre. Diavolul dă tîrcoale. Ar cam fi vremea să punem mîna pe mătură. Du-

minica viitoare ne vom duce la biserică, să stăm la slujbă.

Veste mare !

Ei, da, într-adevăr veste mare ! Doar n-ați fi crezînd că Mătușa Martine n-ar fi evlavioasă ! Credință religioasă, adevărată, avea cît șapte mironosițe de bune cucernice. O religie, dealtfel foarte meticuloasă care se adresa mai întîi sfinților, sfintelor și cîtorva preafericiți nu prea cunoscuți de calendar. Acestora le venera numele uneori bizare (preafericitul Fransit sau preafericita Origane) și mai ales icoanele. Că erau din piatră sau din lemn colorat, bine lustruite sau aspre, încredințate unor vechi paraclise sau înălțate în largi catedrale, erau niște Interlocutori absolut necesari. Mătușii Martine îi trebuia cineva, vizibil, prezent acolo, în stare să răspundă, careva căruia să-și trimită rugile, cererile și reproșurile... Căci fără reproșuri nu există discuții și fără discuții nu există viață religioasă categorică.

Nu există într-adevăr credință fără convorbiri în grai limpede cu Dumnezeu, dialog sincer, de la înălțimea omului. Pe Domnul nostru Isus Christos îl învinuia, în mod familiar, de preferință.

— El răspunde cel mai bine, spunea ea. Ajunge pînă la urmă să descurce orice.

După cum se vede, Dumnezeu-devenit-om și Mîntuitorul oamenilor avea de furcă mult cu Mătușa Martine. Se folosea în mod indiscret de faptul ciudat, și, în definitiv, de șansa

aceasta, că se făcuse om pentru noi. Minunat prilej care i se oferea să stea de vorbă cu Dumnezeu cum ar fi stat cu cel mai bun prieten al familiei.

Din toate astea, se pare că ne-am putea închipui fără greutate care erau legăturile ei cu Sfînta Treime. Dar ar însemna să conchidem cu o nechibzuită grabă. Căci Prea Sfînta Treime numără Trei Personaje, dintre care unul a fost om ca noi (ceea ce ușurează lucrurile), dar dintre care ceilalți doi rămîn la distanță. Și Mătușa Martine știe bine toate astea.

Mai întîi Tatăl o impresiona puternic : „Cînd tună, înseamnă că e în Slăvi singur-singurel, deasupra creștetelor noastre..." Icoanele din care Îl cunoștea Îl înfățișau sub chipul destul de ursuz al unui bătrîn Patriarh. Ursuz, — fie și ursuz ! — dar în fond de-o îngăduință părintească ! Mai îngăduitor decît Fiul. Căci Fiul, care viețuiește printre noi, care, vai, ne vede de foarte aproape și care ne povățuiește (în vreme ce prea adesea nu-l ascultăm), Fiul, din pricina aceasta se vede nevoit să ne aplice pedepse aspre. Mai mult încă, Fiul are stranii pretenții : „Eu vă iubesc, spune El, și trebuie să Mă iubiți și voi !"... Pînă aici e destul de ușor, dar Fiul mai adăuga ceva, care e mai puțin ușor : „Cuvine-se așadar să vă iubiți unii pe alții".

Poate că, la drept vorbind, ne-am putea înțelege mai lesne cu Tatăl său... Dar Mătușa Martine, care n-o lua pieziș, nu cerea niciodată ajutorul Tatălui : „Ar fi o adevărată nelegiuire și o rușine, afirma ea. Fiul își cu-

noaşte bine rostul şi cu atît mai rău pentru Mătuşa Martine".

Dar Treimea socoteşte şi un alt Personaj, pe care îl pomenim totdeauna puţin cam repede şi pe care nu-l aşezăm întru totul la rangul său, potrivit măcar cu ce socotea Mătuşa Martine.

Era Sfîntul Duh.

Or, faţă de Sfîntul Duh, în ciuda evlaviei, a inimii, a temeiurilor şi a curiozităţii sale nepotolite, Mătuşa Martine nu ştia ce atitudine să ia. „Nu l-am văzut niciodată, am încercat de sute de ori, atît ziua, cît şi noaptea, să-mi închipui cum arată, am vrut să-mi fac o idee, dar niciodată n-am reuşit. Şi, dealtfel, nimeni nu-l zugrăveşte..." Cînd i se obiecta prin făptura plină de atîta har a Porumbelului, dînsa scutura din cap şi spunea : Atît nu-i de ajuns, sînt sigură... Ar trebui un vultur... Vulturul sfîntului Ion, de pildă".

Neputînd să-L vadă, îl proslăvea în cîntec. În timpul săptămînii Rusaliilor, nu uita să-i înalţe zilnic cîntarea *Veni, Creator*, la ceasul slujbei de vecernie. Şi chiar în latineşte ! Căci ştia în latineşte cele mai mari rugăciuni ale liturghiei, şi fără să priceapă ceva din această străveche limbă, spunea : „Cînd îi cînţi cuvintele, îi înţelegi Tîlcul. Dar trebuie să le cînţi, micul meu Pascalet".

Mai constatase totodată că Sfîntul Duh avea puţine biserici. „Este, aici, un temei, poate fiindcă nu-L vedem şi toată lumea e, în faţa Lui, la fel de oarbă ca Mătuşa Martine... Păcat ! Căci Îl putem auzi şi fiecăruia îi vorbeşte în graiul lui... De pildă, eu, una, Îl aud, micul meu Pascalet, Îl aud cînd începe să mă prindă somnul şi mă gîndesc la cei ce-mi sînt dragi."

Cea de-a Treia Fiinţă o obseda astfel, fără să se arate, căci e discretă. Şi Mătuşa Martine o iubea cu atît mai mult cu cît îi era cu neputinţă s-o zărească. O iubea în aşa măsură încît, într-o bună zi, cînd se credea singură, am auzit-o spunîndu-şi : „Nu e cu putinţă ca Sfîntul Duh să aibă mai puţine biserici decît Ceilalţi. Pesemne că are biserici nevăzute".

Aici — să nu ne amăgim — cred că ne apropiem de ceea ce se cheamă taina inimilor. Vreau să spun : taina lumilor.

Căci Mătuşa Martine putea să împace cele mai modeste manifestări ale vieţii cotidiene ca Credinţa cea mai curată şi cea mai riguroasă. Sublimele Fiinţe ale cerului (sau, la nevoie, un sfînt celebru sau vreo sfîntă binecunoscută) participau în mod firesc la starea aceasta. Căci fiinţele acestea sînt foarte binevoitoare. Nu trecea un ceas din zi fără ca Mătuşa Martine să nu fi recurs la ele pentru a le cere părerea, mai ales dacă o prevedea neprielnică.

— Asta nu dintr-un spirit de sîcîială, spunea dînsa, ci ca să mai învăţ cîte ceva.

Le evoca astfel, ritual, în legătură cu pîinea, cu vinul, cu sarea şi cu untdelemnul, care sînt sufletul hranei.

Toate astea cu ştiinţa şi în văzul oricui.

Dar îşi avea şi momentele ei de sihăstrie, chiar şi în faţa noastră, în timpul zilei, şi atunci, deodată, uita de noi, stăpînită cum era, lăuntric, de un gînd necunoscut.

Nu auzeai de la ea nimic altceva decît un murmur, iar uneori chiar un suspin ușor.

Această dragoste intensă pentru pronia cerească îi lăsa totuși Mătușii Martine destule libertăți în manifestarea credinței ei.

Așa, de pildă, în privința slujbei bisericești. Trebuie să mărturisim într-adevăr că nu ne duceam cu regularitate la biserică în fiecare duminică.

Meleagurile noastre nu aveau parohie. Trebuia să facem pe jos mai bine de o leghe ca să asistăm la slujbă, în oraș. Vremea nu era totdeauna frumoasă. Alteori însă era prea frumoasă... Mătușa Martine nu putea să sufere ploaia și vîntul.

Pe seama lor, cita un proverb care le înfiera :

Ploaia și vîntul, după cîte știu,
Ucid tot ce e viu.
Ave Maria !

Cu toate acestea nu lipsea de la slujba sfintelor Paști și totdeauna se împărtășea în duminica Sfintei Treimi, chiar dacă ploua sau bătea vîntul.

Pentru celelalte duminici ale anului în care și-ar fi putut îndeplini — dar n-o îndeplinea — această îndatorire religioasă, pur și simplu își mărturisea remușcările și cerea iertare Fiului : „Rău am făcut, rău am făcut, o știu prea bine, Doamne ; dar ce să fac, ce să fac ?..."

Fiul, care, deosebit de atent față de sufletul Mătușii Martine, o asculta cu răbdare și pleca

nemulțumit de pocăita lui, dar se reîntorcea stăruitor în fiecare duminică...

— Și, atunci, ce-ai de gînd să faci, Martine ?...

— Voi mărturisi de zece ori mai mult dintr-odată, la Sărbătoarea Paștilor și sînt sigură că vei fi milostiv cu sărmana Mătușă Martine...

Presupun că era mereu milostiv, căci Mătușa Martine se ducea cu o încredere desăvîrșită și cu un pas voios la slujba Învierii, sigură că va obține, pentru păcatele ei, iertarea pe care nu i-o putea refuza unei astfel de fiice a lui Dumnezeu.

Dar de cînd venise în casa lor și-l luase în grija ei pe Pascalet, se întrebase cinstit dacă ceea ce îi convenea Mătușii Martine convenea și nevoilor religioase ale unui copil ale cărui legături de credință aveau să depindă de ea. Procedă ca de obicei mergînd de-a dreptul la țintă.

„Așadar, pentru sfinți și pentru sfinte, am eu lecturile mele bine alese. Băiatul le va citi cu glas tare, din timp în timp, iar cu începere din iarna aceasta, la privegherea de după cină. Apoi îmi cunosc bine catehismul. Am să i-l vîr la timp în cap. Dar ceea ce-i lipsește și-i va lipsi, dacă n-am să fac mai mult, e o liturghie. Îi trebuie o liturghie".

Dar unde s-o găsească ? La oraș ? Nu voia la oraș. Ar fi însemnat un șir întreg de oboseli și de necazuri și o răvășire a deprinderilor.

Prin părțile noastre ? Și de ce nu ? Nu exista parohie, dar, căutînd bine... Și căută...

Şi astfel, la chemarea stăruitoare a Mătuşii Martine se iviră în mintea ei trei persoane din vecinătate, Fratele Théopiste, sora lui Zeloasa şi un bătrîn abate retras la ţară, abatele Bibanel. Şi iată că abatele, întrucît pe Fratele Théopiste nu-l mai ţineau picioarele, venea din prietenie în fiecare duminică, la ceasurile nouă, să facă slujba, pentru fratele şi sora lui, la domiciliu. La Moulinelle se schimba, cu prilejul acesta, o dată pe săptămînă, în inima cîmpiei, în Sălăşluinţa lui Dumnezeu.

„Am aici ce-mi trebuie, se gîndea Mătuşa Martine, şi Bunul Dumnezeu va fi mulţumit de mine. Doi credincioşi nu-s de ajuns. Dacă ne vom duce şi noi, vom fi patru. Multe parohii, la începuturile lor, nu aveau mai mulţi. Să pornim spre Zeloasa. O să facă mofturi, dar las' pe mine..."

De unde vizita noastră neprevăzută la La Moulinelle, în casa Zeloasei, care era cît pe aci să ţipe în gura mare...

— Nici să nu vă gîndiţi ! Ce-o să spună fratele meu ? O să fie tulburat rău şi doar asta i-ar mai lipsi la sănătatea lui şubredă... Sufere de un astm care cere îngrijire... Şi abatele ? E şi el bătrîn ; e şi aşa destul de obosit şi îi vine tare greu să facă slujba în faţa a două persoane... Şi o să aibă patru pe cap !...

Mătuşa Martine o lăsă pe Zeloasa să spună tot ceea ce, după prevederile ei, avea neapărat de spus, apoi conchise :

— Vom veni duminică. Voi aduce şase pituşti cu anason pe care le va binecuvînta abatele, şi o sticluţă cu vin de liturghie, alb, din

recolta noastră, ca lacrima de curată... Fratele dumitale şi abatele vor fi de acord ; sînt sigură că vor fi foarte bucuroşi, iar eu mă voi împărtăşi, căci am nevoie...

Zeloasa rămase năucă. Dar Mătuşa Martine o domina grozav. Iar uneori aveai impresia că o înfricoşează întrucîtva.

Un incident neînsemnat era mai-mai să strice totul...

Prezenţa lui Barboche.

Venise după noi. Căci ne urma oricînd şi pretutindeni. Se strecurase între fotoliul în care se aşezase Mătuşa Martine şi scăunelul pe care şedeam eu. Discret ca de obicei, nu-l observase nimeni. Dar cînd ne-am luat bun rămas, se scoală şi el ca noi şi iese din ascunzătoare. Zeloasa, înmărmurită, deschide nişte ochi îngroziţi şi nu se poate stăpîni să nu spună :

— Dar e un cîine, un adevărat cîine ce mi-i dat ochilor să văd ?

Îndată o auzim pe Mătuşa Martine, care spune (tăios) :

— Şi ce-ai vrea să fie ? E într-adevăr un cîine, cîinele nostru, Barboche, mă rog...

Cîinele, oprit în loc, ne priveşte.

— Şi spuneţi că se ţine pretutindeni după voi ?

Mătuşa Martine îi răspunde, din ce în ce mai tăios :

— Pretutindeni.

— Dar sper că nu şi la slujba liturghiei ?

Mătuşa Martine (enervată) :

— N-a avut pînă acum prilejul. Dar am să-l aduc duminică. E curat, cuminte, respectuos și va sta lîngă mine... Neapărat... Dealtfel, sfîntul Roch avea un cîine, la fel ca Barboche, și îl aducea cu dînsul de cîte ori se ducea la Saint-Jacques-de-Compostelle...

Cu gura larg deschisă, Zeloasa era gata să protesteze din nou, cînd, din adîncul camerei lui, se auzi glasul Fratelui Théopiste, care spunea :

— Vreau cîinele. Vom face slujba afară, sub migdal... Sînt ultimele zile frumoase ale anului... Și cade de Sfinții Arhangheli.

— Dar astmul tău, Doamne Dumnezeule, dar astmul tău ?... Și toate astea din pricina unui cîine !...

Fratele Théopiste grăi iar :

— Zeloaso, ai niște vin fiert. Dă-i de două degete Doamnei Martine și de un deget lui Pascalet... Nu-i mare lucru, dacă îți vor aduce, duminica viitoare, vin de precestanie și șase pituști cu ananas.

Zeloasa n-avu încotro și, cum era o femeie bună, ne mai oferi pe deasupra doi biscuiți, e adevărat, mici de tot, pe care îi scoase dintr-o cutioară. Nu m-am putut opri să nu-i dau jumătate din biscuitul meu lui Barboche. Ea se făcu însă că nu vede.

După aceea plecarăm...

*

Am asistat la multe slujbe religioase, în multe țări, și îmi aduc bine aminte de ele. Îmi amintesc că unele au fost mărețe, altele ciudate, altele dramatice. Ca de pildă cea pe care am ascultat-o, în grecește, pe un debarcader din insula Lemnos, în fața mării.

Dar nici una nu m-a mișcat ca slujba de la La Moulinelle, consacrată, într-o zi de septembrie, sărbătorii Sfinților Arhangheli în grădinița Fratelui Théopiste.

Atît de simplă, de proaspătă, cu atîta modestie oficiată sub un copac, în fața unor inimi curate, în vreme ce soarele, un soare molcomit de sfîrșitul lui septembrie, lumina întinderea țarinilor. Slujba aceasta, cum nu mi-ar fi oare ceva mai dragă decît celelalte și nu i-aș păstra un loc privilegiat în zilele copilăriei ?

Sub copac fusese așezată o masă mică, împodobită cu o față de masă de in, scoasă din umilul trusou al Zeloasei. Pe fața de masă, două sfeșnice de aramă cu toartă și, între sfeșnice, o oală cu apă în care se aflau cîteva flori de cîmp. În dreptul altarului și în fața casei, un fotoliu mare, Voltaire, și patru scaune de bucătărie, două în dreapta fotoliului, pentru Zeloasă și pentru Mătușa Martine, două în stînga lui, pentru Mâche și pentru mine.

Susținut de Mâche și de Mătușa Martine Fratele Théopiste, sprijinindu-se în bastoane, ieși din casă și, ajungînd la fotoliu, se nărui în el.

Era o matahală. Bătrînele lui picioare nu-l mai duceau, dar le oferea tuturor un chip bărbos pînă în umerii obrajilor și pe tot acest chip o patriarhală neprihănire.

Atît era de ajuns ca să dea modestei slujbe un aer de familiaritate și de măreție care se

potrivea desigur cu cei Trei Arhangheli. Căci eu unul aveam o siguranță de neclintit că cei Trei Arhangheli erau acolo. Mi-i închipuiam așezați îndărătul nostru, cu fața, ca și noi, spre altar (acea măsuță de lemn pe care se aprinseseră două lumînări) și foarte mulțumiți că eram prăznuiți la Fratele Théopiste. Dintre toate locurile de sărbătorire, umile sau mărețe, unde avea să se slujească pentru ei liturghia, îl aleseseră pe cel mai simplu acolo, în inima țarinilor. Căci nu există arhanghel sau înger căruia să nu-i placă sub cerul liber, pe cîmp.

Cum erau așezați înapoia noastră, nu-i vedeam, dar îi auzeam cum vorbeau între ei în șoaptă. Pesemne că erau încîntați de sfințenia slujbei, căci coborîseră glasul, cum facem noi în biserică.

Dealtfel, presupun că nu există pe lumea asta liturghie în stare să înduioșeze mai profund decît liturghia asta sub cerul liber pentru asemenea Drumeți cerești.

Cînd se ivi abatele Bibanel, cu ochii evlavios plecați peste anafornită, unul dintre ei se mișcă și îl auzii șoptind : „E arhanghelul Gavril, îmi spusei eu, și e înduioșat de înfățișarea acestui biet abate, atît de slab !..." Căci își încovoia spinarea, sărmanul abate, sub stofa totuși ușoară a modestei sale mantii albe, tivite cu purpură. Era cel puțin tot pe atît de bătrîn ca Fratele Théopiste și umbla anevoie. Venea, cu toate acestea, de departe, pe jos, cu o valijoară în care avea sfînta cuminecătură, ca să oficieze slujba sfintei liturghii la La Moulinelle, căci ținea mult la Fratele Théopiste

și la Zeloasa. Ca și ei, avea o inimă fără ascunzișuri... Se împiedică de o piatră nenorocită, dar își reveni și, în fața micului altar, se închină. Se închină cu atîta încetineală, încît Zeloasa îi atrase atenția Mătușii Martine.

— E mai nervos de obicei... Au ce-o fi așteptînd de nu se duce la altar ?

Căci, după ce săvîrșise gestul ritual, rămînea neclintit.

Zeloasa se mira.

— Numai de nu i-ar fi cumva rău, sărmanul !

Cum nu se clintea, așteptam... Și ceea ce așteptam era, cum se cuvenea, acel *introibo !...*

Îl auzirăm în cele din urmă, dar atît de slab murmurat încît doar primul cuvînt fu înțeles, restul se destrămă...

Și după murmurul acela se așternu iar tăcerea.

În sfîrșit, abatele făcu o mișcare, se întoarse, sau mai degrabă întoarse capul, numai capul, dar fără să privească în urmă. Ai fi zis că nu îndrăznea...

În momentul acela cineva își ridică încet glasul îndărătul nostru și spuse : *Ad Deum qui laetificat...*

Zeloasa întrebă :

— Cine a vorbit ?

Abatele se făcuse palid.

— Pe cuvîntul meu, cred c-o să i se facă rău... Dar ce se întîmplă oare ? Priviți, Doamnă Martine...

Fapt e că abatele tremura din toate mădularele.

Din direcția Statorniciei, porni o chemare îndurerată și înduioșătoare de pasăre. Ce chemare ? Ce pasăre ? Ce înger ?

Mi-era frică.

Dar Mâche mă împinse cu cotul.

— Domnule Pascalet, uită-te la Barboche. Doar a venit... Nu îndrăznește să intre în grădina asta. S-a culcat de-a curmezișul ușii... Supraveghează drumul... Sîntem bine păziți în dimineața asta !...

N-am răspuns nimic. Eram neliniștit. Unde ajunsese slujba liturghiei ?...

Zeloasa, amuțită și fascinată, se uita la abatele Bibanel, care se întorsese cu totul spre noi. De pe fața lui îngustă, doi ochi mari, deschiși, priveau și iar priveau peste capetele noastre...

Atunci, aceeași voce care mai vorbise se auzi și spuse agale cuvintele Psalmului :

— *Confiteor tibi in cithara Deus !...*

— Doamne Dumnezeule ! (spuse gemînd Zeloasa), dar cine a vorbit iar ?...

Și căzu în genunchi. Și noi la fel cu ea.

Cum treci, în vis, într-o rugă, noi și pătrunsesem în slujba liturghiei... Sub copac se desfășura în șoaptă o misterioasă și domoală liturghie. Rugăciunile urcau din inimă și porneau din noi ca niște murmure.

Dar din cînd în cînd se împletea cu glasurile noastre, mai înalt și mai clar, în mod inexplicabil, acel glas necunoscut.

De îndată ce-l auzeai, îți plecai fruntea și îți ascultai inima bătînd...

Dar sub copac totul se petrecea de data aceasta minunat.

Ajungea pînă acolo un pic de soare, care își picura aurul prin frunziș, și o adiere ușoară, atît de ușoară, pe deasupra țarinei, încît simțeai în ea în același timp toate miresmele toamnei, ale livezilor de pomi, ale viilor, ale pajiștilor, ale bolților de viță, ale pădurilor și, în același suflu, emanațiile gliei și ale apelor. Pe măsură ce slujba înainta spre *Missa est*, temerii misterioase pe care ne-o impuneau arhanghelii îi lua locul o bucurie atît de vie de a trăi încît am fi putut, fără spaimă, să ne întoarcem capul către ei, ca să-i vedem în picioare, îndărătul scaunelor noastre, în timp ce se rugau ca noi.

*

Revin...

Au trecut ani de atunci, — oh, atîția ani !... Nu-i număr, că sînt mulți, atît de mulți încît nu cutez să le socotesc lunile, săptămînile, zilele. Totuși, o aud clar pe Mătușa Martine : „De data asta, copii, am visat cu toții“. Și o spunea cu glasul acela atît de familiar, de care se slujea să comenteze muncile gospodărești. Poate din cauza acelui ton nu credeam că visasem. Dimpotrivă. Am crezut că la slujba de la La Moulinelle, oficiată întru slăvirea celor trei arhangheli, cei trei arhangheli erau acolo, așezați cuminți înapoia noastră.

Așezați, căci eu așa îi vedeam, stînd jos, nu în picioare, într-o ținută de arhangheli, așezați cum ne așezăm noi seară de seară in familie, in fața mesei pe care tăiem pîinea pentru masă.

Şi atunci tăcem, atît de frumos e gestul cu care o tăiem.

Ei bine, tot ce s-a petrecut, în dimineaţa aceea, în grădina de la La Moulinelle a fost la fel de simplu... Nimic de necrezut nu s-a întîmplat. Nu ne gîndeam că visăm şi totul era atît de pur, atît de familiar, încît ne spuneam totuşi : „Era frumos ca un vis"...

Imaginile care mi-au rămas în minte erau de-o claritate desăvîrşită. Tot astfel, pe bărbatul acela care mergea la o sută de metri în stînga noastră, în direcţia Statorniciei, cînd noi o apucasem pe Drumul ouălor, ca să ne întoarcem la ferma Chezăşiei, îl mai văd şi acum.

Mic, încovoiat sub bocceaua lui voluminoasă, îndreptîndu-se ca şi noi spre casă, cu paşi mari. Căci înainta cu paşi mari şi ne depăşea mereu, pe noi, care nu ne grăbeam pe Drumul ouălor, pe care păducelul şi iarba miroseau atît de plăcut. Astfel, din cincizeci în cincizeci de paşi se oprea. Înfipt în inima cîmpiei, ne aştepta pe toţi patru, cu Barboche în frunte, după care urma Mătuşa Martine, dincolo de Mâche şi de mine, unul lîngă altul.

— Domnule Pascalet, uite un om... Ne urmăreşte de cîtva timp... L-ai văzut ?

— Da, l-am văzut !...

— Duce o boccea şi e cocoşat... Îl cunoşti ?

— Da, Mâche.

— Atunci, cine e ?

Aruncai o privire spre el.

— Este Jéricho, spuse Mătuşa Martine, dar ce-o fi făcînd acolo ? S-ar zice că-i e teamă să vină la noi...

Şi Mâche mai adaugă :

— Cînd se opreşte, se uită la noi...

— Nu la noi, Mâche. Se uită aiurea, la altceva. Se uită dincolo de noi... Dar dincolo de noi nu e nimeni...

Deodată, omul acela s-a depărtat. S-a îndreptat spre Statornicia, dar înainte de a ajunge acolo, şi-a întors capul de mai multe ori...

Apoi o dispărut.

Atunci Barboche a lătrat, a lătrat în surdină, jalnic.

Mâche a spus :

— Doamne Isuse Christoase şi Maică Precistă, ce frică mi-a fost... Acum am scăpat...

Mătuşa Martine a înălţat din umeri. Ajunsesem la fermă. Mătuşa Martine i-a spus Mâchei :

— Du-te şi scoate apă şi mai taci din gură.

Bargabot, aşezat pe prag, cu flinta lui lungă între picioare, părea că ne aşteaptă anume.

Mâche s-a dus la puţ fără tragere de inimă.

— Du-te şi ajut-o, mi-a spus dintr-odată Mătuşa Martine.

Şi s-a aşezat şi ea pe bancă, alături de prag.

Am văzut că Bargabot îi dădea ceva, poate că un plic...

L-a vîrît în buzunarul ei încăpător şi au stat de vorbă împreună.

Am găsit-o pe Mâche, cu o găleată în mînă, lîngă puţ.

Mi-a spus :

— Domnule Pascalet, pesemne că se petrece ceva... Am auzit ceva mişcînd în fundul puţului...

Dar, în faţa unei fete, cum să nu-ţi joci rolul de băiat ?

— În fundul fîntînii sînt broaşte, Mâche... Ţi-e teamă şi de broaşte ?...

Nu mi-a răspuns. A coborît găleata în fîntînă, apoi mi-a spus brusc :

— O s-o scoţi dumneata, că eu nu pot... Sînt nişte dihănii...

Am scos găleata care era foarte grea. Cînd a ajuns afară din puţ, în faţa mea, am şovăit să mă aplec deasupra apei, mărturisesc... Şi Mâche şi-a dat seama.

Mi-a spus :

— Şi dumitale ţi-e teamă, domnule Pascalet... În apă, ştiu, sînt lucruri pe care nu le vezi decît în apă... Dumneata ai văzut ?

Îmi văzusem chipul şi, dincolo de el, dar vag, un chip necunoscut al meu, care nu era imaginea mea.

Îmi amintesc că în momentul acela Mâche m-a privit cu un fel de spaimă.

— Ah, Domnule Pascalet, ţi-am spus eu !...

A plecat în fugă.

Rămas singur, mi-a fost frică. Nu cutezam să mai ating găleata. Am lăsat-o acolo, lîngă puţ, şi am pornit spre fermă.

Mătuşa Martine şi Bargabot dispăruseră. Nimeni nu mai era pe terasă, nici Mâche, nici măcar Barboche.

Uşa rămăsese întredeschisă. Părea tristă. Totuşi era o uşă primitoare, cel puţin în timpul

zilei. Desigur, gravă, solidă, autoritară şi de o siguranţă de neclintit, şi deodată, pentru prima oară, descopeream neliniştea şi neîncrederea. Căpătase înfăţişarea aceea echivocă a uşilor pe care le-ai lăsat întredeschise, fie din nebăgare de seamă, la plecare, sau anume, şi asta se vede cît de colo. Fiinţa casei e alta. Nu pătrunzi în ea fără oarecare strîngere de inimă, chiar în toiul zilei. Cineva te pîndeşte în ea. Cînd eram copil, aveam de pe atunci acest sentiment ciudat al unei primejdii necunoscute şi vii, încît, înainte de a intra în casă, strigam totdeauna, măcar o dată. Nu împingeam uşa decît dacă îmi răspundea glasul Mătuşii Martine sau al părinţilor mei.

Dar în ziua aceea eram atît de sigur că Mătuşa Martine nu era în casă, încît m-am dus să mă ascund în spatele unei cornişe.

După puţin, am văzut-o venind pe Drumul ouălor.

Singură.

Ţinea în mînă un plic, făcea zece paşi, apoi se oprea.

A trecut pe lîngă mine fără să mă vadă. Chipul său, de obicei atît de vioi, exprima îngrijorare. Şi ceva mai mult decît îngrijorare. N-o văzusem niciodată atît de preocupată.

Ajungînd în faţa scării de la intrare, s-a aşezat pe prima treaptă, a despăturit scrisoarea şi a împăturit-o la loc, fără s-o citească.

A rămas aşa vreme îndelungată, apoi s-a sculat, a împins uşa, dar cu atîta încetineală încît mi-am spus : „Îi e teamă să vadă ceva". Uşa odată deschisă, s-a oprit în prag, şi-a

făcut semnul crucii și a dispărut cu părere de rău în casă.

Am auzit-o umblînd cu vesela și chemînd-o pe Mâche.

— Dar unde ești, netoato, unde ești ? În pod — pun rămășag...

Netoata nerăspunzîndu-i la chemare, Mătușa Martine a spus :

— Vin eu în pod și-o să mă pomenești...

Am intrat în bucătărie și am văzut-o la puțină vreme după aceea pe Mătușa Martine trăgînd-o pe Mâche după ea cu străşnicie.

Cînd a dat cu ochii de mine, Mâche și-a acoperit fața cu mîinile și a vrut să dea înapoi. Mătușa Martine a smucit-o fără cruțare.

— Dar ce ți-a mai venit ? Ți-e teamă, acum, și de Pascalet ? N-are nimic năzdrăvan în el. Mișcă-te, proasto !... Și apa ?... Da, apa, unde e apa ?... O fi rămas găleata în fundul puțului... Du-te numaidecît după ea !...

Mâche s-a supus. Trecînd pe lîngă mine, care mă aflam în picioare lîngă ușă, a lăsat capul în jos.

Fapt care nu i-a scăpat neobservat Mătușii Martine.

După ce s-a depărtat Mâche, Mătușa Martine m-a chemat.

— S-ar zice că-i e teamă de tine, Pascalet. Tu poate știi de ce ?...

Știam, dar nu îndrăzneam să spun. M-am descurcat totuși printr-o mărturie pe jumătate, aproape onorabilă...

— A văzut niște dihănii în adîncul puțului. Și i-e teamă.

Mă așteptam la un răspuns ironic. Dar Mătușa Martine a luat o înfățișare serioasă.

— Există. Sînt dihăniile pe care le vedem uneori în vise, în visele rele. Dar nu mi-ai spus totul, Pascalet. Ei îi e teamă de tine și asta mă miră întrucîtva. Ce s-a întîmplat ?

Cum tăceam mîlc, mi-a luat mîna în mîinile ei.

— Pascalet, vîră-ți bine-n cap ce-ți spun eu, fetele văd în apă ceea ce nu văd băieții. În apă, Pascalet, băieții nu-și văd decît chipul și nimic mai mult...

Glasul ei, atît de vioi, se făcuse grav.

I-am spus :

— Ai necazuri, Mătușă Martine ?

M-a împins către ușă.

— Du-te și caut-o pe Mâche, în fuga mare. Amîndoi o să-mi puteți aduce găleata aceea chiar plină. Apa trebuie să fie acuma limpede, chiar bună de băut.

Furtuna de care ne temeam se destrămase. Ziua a pornit atunci pe clina ei bună. A alunecat fără grabă către după-amiază, către seară, dar cîmpia era atît de frumoasă, încît lumina mai zăbovea încă. Rînd pe rînd, în timp ce se îndepărta, ne cuprindea pădurile, livezile de pomi și lungile acoperișuri de aur și dăruia fiecărui lucru iluminația care se potrivea cu firea lui. Zidurile fermei, tari și masive, nu alcătuiau decît un singur bloc în flăcări, iar plopul Agricol își azvîrlea spre cer lunga lui pălărie. Pămîntul nepăsător părea a nu avea alt jind în trupul lui decît să-și ocro-

tească fericirea ca să-i prelungească astfel dăinuirea. Tîra, în mişcarea lui către seară, nețărmuririle verii. Vara îl părăsise totuşi de o săptămînă, dar el se mai ținea încă agățat de ea cu atîta patimă, încît octombrie se ivea pe lume într-o deosebită splendoare. Soarele își revărsă atunci peste trupul ființei iubite, asemeni unui bun rămas rostit cu părere de rău, focurile atotputerniciei lui şi glia coboară în mijlocul toamnei doldora de lumină şi de dragoste, ca să poată înfrunta mai tîrziu asprimile iernii.

Arhanghelii plecaseră, dar, luîndu-şi zborul, lărgiseră între glie şi cer toate dimensiunile țarinei. Ogoarele ajunseseră mai lungi, mai largi, iar zările mai depărtate. Statornicia se depărtase la mai multe leghe, iar codrii ei atît de deşi de pini, de ulmi, de stejari bătrîni şi de platani seculari păreau sădiți în adîncurile lumii.

În vremea aceasta limpezimea zilei pătrunsese atît de adînc în străveziul văzduhului încît, în ciuda acestor leghe imaginare, Statornicia şi celelalte ferme împrăştiate pe țarini nu rămîneau mai puțin ele însele. Statornicia şi celelalte ferme necesare prieteniei noastre, adesea neliniştită din pricina singurătății ei. Atît în preajma solului cît şi mai sus, în spațiu, aerul se putea respira atît de uşor, încît era o plăcere să-ți umpli plămînii cu şuvoiul lui înmiresmat. Căci mirosea totodată a iarbă, a copac, a viță de vie, a apă ascunsă a mijirilor de izvoare şi chiar a scoarță de stejari. Îți umplea de vigoare pielea, sîngele, inima şi duhul, reîntinerindu-l, adiind molcom spre noi dinspre răsărit. Era un aer venit din vechile grădini solare, aşa cum plutea odinioară în paradis deasupra creştetului încă neprihănit al omului.

ASTEA-S NIŞTE ZILE ...

Astea-s nişte zile de-o imensă amploare, în care cîmpia nu-i decît sihăstrie. Nimeni nu trudeşte şi nici măcar nu trece peste ţarinile pîrjolite. În slăvi, pălălăi, dar nici o pasăre. Cu toate acestea, la graniţele acestei pustietăţi aurii vezi uneori mişcîndu-se coloane de aer cald care se vîrtejesc pînă ce se destramă, cînd dau de dealuri. Pe întinderea solitară este singura mişcare care tulbură spaţiul.

A tot ţinut aşa pînă către ceasurile patru.

Atunci s-a ivit un om. Mergea destul de departe de fermă, cu capul înclinat înainte, cu spatele rotund. Nu l-am recunoscut.

Poate că ar fi trebuit să-i dau imediat de veste Mătuşii Martine ; ea s-ar fi ocupat de treaba asta şi ar fi găsit un mijloc de a-l izgoni pe venetic. Dar curiozitatea mea ar fi rămas nepotolită, căci eram curios să văd omul şi să-i supraveghez uneltirile. Dădea tîrcoale... Mătuşa Martine avea o cumplită groază faţă de tot ce dă tîrcoale şi aşteaptă noaptea, — dihănii, oameni, duhuri, strigoi cu cătrănite ţeluri, cum se cuvine...

— Cine tot dă tîrcoale în jurul caselor, spunea dînsa, aruncă făcături... Este, cum s-ar zice, un suflet rău, puiule. Şi buruieni rele, găseşti cîte vrei. Numai aplecîndu-te după un zid vechi, pe unde a trecut o nevăstuică, poţi să culegi coşuri întregi. Buruiana rea n-are nici o putere, dacă ţi-i inima neprihănită. Dar dacă mîna unui hoţ şchiop sau a unui „Arribassou" în toane rele îţi freacă, la miezul nopţii, pietrele uşii cu ea, atunci să vezi năpaste !... Ah ! Chiar vezi !... Toată lumea, în casa asta, începe să gîndească anapoda şi diavolul pufneşte de rîs în horn.

Mărturisesc că aş fi simţit oarecare plăcere să aud diavolul hohotind în horn, că îmi cam ieşisem straşnic din ţîţîni.

Or, iată că omul acela diavol, care se oprise din mers la capătul ogorului, cu siguranţă că aştepta căderea nopţii ca să ajungă fără risc pînă la fermă. Atîta timp cît mai zăbovea o urmă de lumină nu s-a mişcat. Dar l-am pierdut din vedere la căderea nopţii...

Şi mi-a fost teamă şi de data aceasta. Mi-l închipuiam cum străbate cîmpul şi cum se şi

află în preajma casei. Oare n-avea să mă atingă în trecere ?

Nu îndrăzneam să fug. Oare unde putea fi ? Cum aş fi scăpat din încurcătura asta dramatică, dacă foarte încet, lîngă urechea mea, n-aş fi auzit un glas pe care l-am recunoscut numaidecît ?

— Domnule Pascalet, în noaptea asta trebuie să părăsim amîndoi casa... Cu siguranţă c-or să se petreacă în ea nişte lucruri...

— Ce lucruri, Mâche ?

— Omul ăla care ne urmăreşte de azi-dimineaţă, ştii unde e şi ce face ?

— Jéricho ?

— Jéricho. Ei bine, a intrat, cînd s-a înnoptat, a intrat în bucătărie, unde doamna Martine, aşezată, cu mîinile împreunate pe genunchi, într-un fotoliu mare de paie împletite, aştepta... Sînt sigură că-l aştepta, deoarece, cînd Jéricho a păşit în încăpere, ea nici măcar n-a întors capul, dar i-a spus : „Jéricho, cu ce veşti ai venit ?“ Şi Jéricho a spus : „Ea te cheamă mereu“. Atunci, doamna Martine, fără să se întoarcă, l-a întrebat pe Jéricho, de ce pe el, iar nu pe Martin, vizitiul, îl însărcinase cu comisionul acesta. El a răspuns : „Am băgat de seamă că venea uneori aici, pe ascuns, cu cabrioleta Doamnei, şi Doamna l-a pedepsit să rămînă acasă“. Atît a spus, domnule Pascalet, nu mai mult, dar atunci Doamna Martine a suferit...

— Şi cum ai văzut tu, Mâche, că suferea ? Plîngea, poate ?

— Nu, domnule Pascalet, nu plîngea. Nici nu i s-a clintit chipul. Doar a ridicat capul şi i-am văzut ochii. Apoi a spus : „Jéricho, fă-i tu să aibă răbdare... Acum trebuie să rămîn mult timp aici, cu cei din sîngele meu. Sîngele e lucru sfînt... Dar de ce-ţi spun eu toate astea ? Abia te cunosc“... Jéricho i-a răspuns : „Doamnă Martine, sîntem odraslele aceleiaşi Cărţi, atît dumneata cît şi eu... Iată de ce mi-ai vorbit despre ea...“ Am auzit astea, domnule Pascalet. A spus răspicat : „Cartea“. Care carte ?

Nu ştiam mai mult decît ea, dar cuvîntul a rămas adînc înfipt în mintea mea.

Atunci Mâche mi-a spus :

— La miezul nopţii, domnule Pascalet, am să rîcîi la uşa dumitale...

Apoi m-a părăsit.

Seara a fost totuşi întru totul calmă. O seară ca toate celelalte. Mătuşa Martine a bombănit un pic, de formă.

Înainte de a ne trimite la culcare, pe fiecare în camera lui, ne-a spus numai atît :

— Făceţi-vă rugăciunea.

Şi s-a aşezat în fotoliul ei cel mare. Apoi foarte uşurel a suspinat. Suspin misterios, cum nu suspina Mătuşa Martine.

Noi am urcat scara fără să scoatem un cuvînt. Ajuns la etaj, eu am întredeschis uşa cu luare-aminte. În momentul în care urma s-o închid la loc, a venit şi Mâche, la rîndul ei, şi s-a oprit în faţa mea. Se uita lung la mine şi am înţeles că avea chef să-mi vorbească, dar nu cuteza s-o facă.

Ținea în mînă un sfeșnic. Flacăra îi lumina chipul, auriu, ca și părul ei. Nu știu de ce, l-am socotit frumos pentru întîia oară și m-am simțit tulburat... Cine era fata asta ?... N-o mai recunoșteam... Mi-a zîmbit, apoi, întorcînd capul agale, a continuat să urce scara.

La cucurigu, lîngă pod, avea o cămăruță pe care o zăvora cu grijă în fiecare seară, cămăruță în care numai Mătușa Martine avea dreptul să pătrundă. Cît despre mine, n-aș fi îndrăznit niciodată să pășesc în ea.

Atunci s-a înnoptat.

Mai întîi m-am vîrît în pat, cu gîndul la Mâche, dar n-am putut să adorm. Adesea îmi venea în minte imaginea Mătușii Martine așezată în fotoliul ei cel mare. Și tot ce-mi depănase Mâche despre vizita bătrînului Jéricho mi se învîrtea în cap... Despre cine vorbiseră ei amîndoi ? Ce vești adusese dînsul în ascuns ! Și cine era persoana aceea căreia îi spuneau „Doamna“ și de care toată lumea părea că se teme ? Am visat îndelung și îmi închipuiam... Și gîndul meu mai ales se îndrepta neîncetat către personajul acela atît de misterios de care era așa de îngrijorată Mătușa Martine... Mătușa Martine îl iubea oare și îl iubea cît mă iubea pe mine ?... Aici, simțeam ca o neliniște, căci nu mă îndoiam o clipă : îl iubea... Totuși, dacă înțelesesem eu bine, ea se hotărîse să rămînă la fermă, lîngă mine... Mă prefera pe mine... Dar eram, cu toate acestea, trist...

Apoi întorcîndu-mă cu gîndul la Mâche, mă întrebam ce aflase ea atît de grav. Ce-avea oare să se întîmple în noaptea aceea ? De ce să fugă ? Avea să vină oare, potrivit făgăduinței, să „rîcîie“ spre miezul nopții la ușa mea? Doream să vină, dar îmi era teamă. Cum nimic nu se mișca nici înăuntru nici în afară, mi se părea că timpul nu mai trece odată. Cu cît îl găseam că trece agale prin camera mea, cu atît mai mult i se încetinea mișcarea în așa măsură încît, la unele răstimpuri, îmi părea neclintit. Cu toate astea, nu-mi pierdeam răbdarea, căci în fond eram sigur că Mâche avea să vie la ușa mea. Dar, în ciuda dorinței mele de a nu-i scăpa cumva semnalul, îmi era cu neputință să-mi alung întru totul somnul. Mă atingea ușor, mă apuca încetișor de tîmple, mă trăgea cu el în fluiditatea umbrei lui încă străvezii și pluteam. Dedesubt se deschideau prăpăstii. Dacă nu m-am afundat în el, e datorită micii flăcărui care ardea la căpătîiul patului în lămpița de sticlă. Dar între ea, atît de liniștitoare, și noaptea fără stele care se afunda sub somnul meu pînă în hăurile necunoscute ale viselor, vedeam cum trec chipuri lungi, făpturi cu neputință de definit, care încercau să-mi atragă gîndul învăluindu-l în faldurile vălurilor lor. Totuși, gîndul acesta, dacă ceda uneori la ispitele lor și la lîncezeala lor, se întorcea mereu la o amintire înfiptă cu dîrzenie în memoria mea, căci îmi reamintea un fapt fără precedent, straniul suspin al Mătușii Martine...

Mai tîrziu, Mâche a venit și a rîcîit. Mi-a spus : „La ora asta totdeauna doarme... Vino

iute..." Am ieşit. Pe palier era întuneric beznă. Mi-era teamă să nu cad pe scară. Mâche m-a luat de mînă. „Noaptea, domnule Pascalet, eu văd ca o pisică... Fii liniştit..." Scara era lungă şi se răsucea de două ori : mai întîi, douăsprezece trepte şi douăsprezece după aceea. Apoi, gata... Pînă la prima cotitură, nici o surpriză, dar, în clipa cînd o apucam pe cea de-a doua cotitură, am văzut pe perete o licărire... Mâche mi-a strîns brusc mîna. Am spus tremurînd : „E cineva. Să urcăm îndărăt..." Şi Mâche tremura, dar m-a tras totuşi înainte. Am mai coborît încă cinci trepte şi atunci am înţeles... Lumina venea de la un sfeşnic de aramă aşezat pe un colţ al mesei. Flacăra îi era atît de pirpirie încît părea gata-gata să se stingă. În faţă, în fotoliul ei cel mare, se afla înaintea noastră Mătuşa Martine. Cu bustul drept, sprijinit de spătar, cu cîte o mînă pe fiecare genunchi, dormea.

Dormea cuprinsă de un somn ciudat cum nu se doarme pe pămînt. O femeie necunoscută dormind un somn necunoscut. Căci ăsta era somnul ei, un alt somn decît al nostru, un somn numai al ei, făurit în noaptea aceea anume pentru ea. În adîncul acelui somn, se adăpostise bine. Nimic din afară, nimic străin de misterele ei nu pătrundea în el. Cînd îl ferecase în tainiţele vieţii ei, îşi reţinuse răsuflarea şi nimic nu se mai desprinsese din fiinţa ei, în afară de forma acestui corp care rămăsese la locul lui, neclintit în fotoliul cel mare. Un corp mai prezent decît oricînd, dar de o prezenţă suprafirească... Mai era oare încă

Mătuşa Martine ? Fără o mişcare, nici chiar un suspin, acel corp, neclintirea unui chin sau poate a unui gînd unic, o căpătase şi o înţepenise în poziţia unui somn mijind. Dar atît de puternică era natura lui terestră, încît îşi ocupa locul uman între vatra întunecată şi sfeşnicul cel mare de aramă a cărui flacără pirpirie nu-l lumina decît cu puţină lumină. Noi înşine eram ca încremeniţi. În faţa unui somn firesc, poţi — dacă pasul e furiş — să treci fără să tulburi tihna celui care doarme. E de ajuns să ştii dacă celui care doarme îi place somnul. Dar, în faţa somnului imaterial în care se adăpostise Mătuşa Martine, nu cutezam să ne mişcăm. Ne înfricoşa. Ne strîngeam unul lîngă altul, Mâche şi cu mine. Eram fascinaţi de vederea acelui corp care părea încă ireal, şi ceea ce ne înspăimînta cumplit era trezirea, poate iminentă. Nu putea fi o trezire banală, ci trezirea unei făpturi reîntoarse în corpul terestru din adîncul unei alte lumi.

Nici gînd să plecăm sau să ne mişcăm : nu îndrăzneam. Dealtfel, eram în aşteptare, — o aşteptare pasionată, poate şocul unei minuni. Căci ar fi trebuit o minune, ca să ne hotărască să ne clintim din loc, şi cu cît aşteptam mai mult, cu atît personajul acesta necunoscut ajungea pentru noi cu neputinţă de cunoscut. Totuşi, în atitudinea sa, nimic ostil nici ameninţător, dar ne inspira o teamă. Căci dacă prezenţa lui reală părea vădită, ea rămînea o taină. Corpul şi poate sufletul acesta erau în faţa noastră şi în altă parte...

Mâche îmi șopti la ureche : „Mi se pare că nu doarme“. Avea totuși ochii închiși. Îi spusei. Mâche mă trase înapoi : „Sînt sigură că mă vede, domnule Pascalet, și mi-e frică. Să plecăm, s-o lăsăm singură ; altfel, o s-o împiedicăm să-și revadă pe cei ce-i sînt dragi... Căci e cu cei ce-i sînt dragi...“

Am urcat iar scara cu prudență.

Înainte de a dispărea, în locul unde cotește scara, m-am întors.

Nimic nu era schimbat în odaie.

Doar lumînarea ajunsese atît de mică, încît era pe cale de a se stinge.

De-a curmezișul ușii sta culcat Barboche.

Avea ochii larg deschiși și ne privea.

N-am vrut să mă culc. M-am așezat pe marginea patului.

De mai multe ori un gînd dureros mi-a venit în minte... „Și dacă n-avea să se mai trezească niciodată ?“

Gîndul acesta m-a obsedat într-atît, încît am ajuns la deznădejde.

Și pretutindeni tăcere.

Dar către ora două, spre dimineață, am auzit un pas pe scară.

Era agale și greu.

M-am întrebat în gînd : „Cine o fi ?“

A doua zi am întrebat-o pe Mâche. Ea nu auzise nimic.

M-am gîndit atunci că visasem.

Astăzi, nu mai cred așa. Pasul acela, îl aud și acum.

*

Cum avea să se întîmple adesea, cu timpul, în cursul anilor pe care i-a petrecut printre noi Mătușa Martine, ea ne-a înșelat prevederile. După noaptea aceea dramatică, ne gîndeam că avea să arate prin vreun semn drama pe care o trăise și despre care bănuiam, Mâche și cu mine, că fusese dureroasă. Dar nici pomeneală. De a doua zi, Mătușa Martine ne păru așa cum era de obicei : activă, cu vorbe de dojană, cu fruntea voluntară. O repezi pe Mâche puțin mai tare și-i spuse lui Barboche cu glasul aspru :

— Nu știu ce ai astăzi de mi te tot încurci așa, în fuste. De azi-dimineață îți lipești nasul de picioarele mele. Dar Pascalet ? Du-te și caută-l !

Barboche se supuse, veni la mine, mi se culcă la picioare și se întristă.

Or, știam din capul locului cînd era trist Barboche. Își vîra botul între labe, apoi devenea de o neclintire atît de desăvîrșită, el, cel atît de întreprinzător, încît nu puteai să nu fii uimit. Îi vorbii cu blîndețe. Nu-mi răspunse, nu se mișcă, dar deodată își întoarse ochii duioși către mine. Atunci avea privirea cea mai mișcătoare, o privire la fel de frumoasă — poate că mai frumoasă decît privirea unui om amărît... Dar nu-și lăsa privirea aceasta decît asupra celor de-a căror dragoste era sigur. Și cum dragostea mea față de el era la fel de fierbinte ca a lui față de mine, ochii ni se întîlniră și ai lui îmi arătau că, dacă Mătușa Martine avea necazuri mari, și el, Barboche, avea la fel.

În momentul acela sosi Mâche.

Barboche, fără să țină la ea cît ținea la Mătușa Martine, sau la mine, nutrea pentru ea bune sentimente. Și ea știa. Spuse deci :

— Barboche e plin de simțire, domnule Pascalet. Se vede cît de colo. Poate că trebuie să-i vorbim. Cîinilor le place să le vorbești.

Și Mâche îi vorbi, dar Barboche rămase zăvorît în tristețea lui și fata se simți un pic jignită.

Îi spusei :

— N-avem nici o putere. Lasă-l. El știe mai mult decît noi amîndoi și cum nu poate să ne spună ce anume, e nespus de amărît. Să tăcem...

Barboche suspină și se făcu că doarme.

Între timp sosi Bargabot. Se duse și se așeză pe scara de la intrare, își puse alături flinta pentru vînat rațe sălbatice și începu să-și umple cartușele cu praf de pușcă și cu alice.

Îmi plăcea de Bargabot și pornii fuga spre el. Bargabot nu era vorbăreț din fire. Știam. Lucrul cel mai bun cu el era să taci.

Nu mă învrednici nici cu cea mai mică atenție și își văzu de treabă mai departe : pulbere neagră (o doză bună), fultuială, plumbi, iar fultuială, toate astea bine înghesuite.

De obicei nu se ivea decît seara. Cu ce rost venise ? Dar Mătușa Martine se arătă în momentul acela pe scară.

— Bargabot, mă duc la Statornicia și iau fata cu mine. Vă las, dumitale și lui Pascalet, întreaga casă în pază. Mă voi întoarce tîrziu...

Mari mistere...

Și iată-mă singur cu Bargabot să păzim Chezășia.

Mă simțeam tare mîndru de misiunea asta, ceea ce mă consola că nu mă duc la Statornicia.

Îmi puneam totuși întrebări despre vizita asta la Statornicia. Și născoceam răspunsuri, ca de obicei. Nici unul nu era bun. Dar ceea ce mă intriga mai ales era avertismentul acesta : „Mă voi întoarce tîrziu". Se întoarse tîrziu, într-adevăr, și singură. Nici urmă de Mâche.

Am cinat așadar singuri, amîndoi. Îmi venea tare greu. În timpul mesei, Mătușa Martine vorbi puțin, cu toate acestea zîmbi o dată sau de două ori. Era mult și atît, dar zîmbetul ei nu tulbură cu nimic expresia obișnuită a chipului ei bătrîn. Abia dacă unele trăsături tresăriseră, dar ochii rămîneau atît de puri încît nu-mi venea să cred într-un adevărat zîmbet. Mă ferecai și eu în mine însumi, ferm hotărît, la rîndul meu, să nu surîd. Mătușa Martine își dădu seama:

— Pascalet, ai amuțit ?

Ce să răspund la o întrebare atît de stingheritoare ? Tăcui mîlc.

Ea găsi un temei tăcerii mele.

— Pascalet, dacă simți lipsa Mâchei, fii liniștit că se va întoarce...

Asta mă puse într-o nespus de mare încurcătură. Era mai-mai să spun în gura mare : „Nu, nu din pricina asta !"

Dar ce să spun, dacă, într-adevăr, „asta nu era din pricina asta“, dacă era altceva ?... Ce anume ?...

Se ridică de pe scaun și-mi făcu semn :

— Vino, Pascalet.

Șovăiam un pic și, deodată, văzui cum i se prelinge o lacrimă din ochi.

Mă aruncai atunci în brațele ei bătrîne și izbucnii în plîns.

Ea nu mai plîngea. Mă strîngea încetișor lîngă ea.

Nu mai aveam decît o inimă în care zvîcnea același sînge.

În momentul acela, lanțul puțului a început să scîrșnească.

— Cineva scoate apă. O fi pesemne Béranger, abia sosit. Îi e sete. Du-te la el și spune-i că am pîine proaspătă.

Béranger rămase cu noi un ceas încheiat.

Cînd bănuia că în casă timpul nu arăta „vreme bună, statornică“, Béranger privea mai întîi cu neîncredere spre nord (ceea ce însemna înțelepciune), apoi privea spre apus, cu precauțiune ; dar răsăritul îi inspira un chip zîmbitor. Cît despre sud, sudul însemna dragoste. Avea astfel, pentru fiecare din cele patru puncte cardinale, părerea lui personală și anunța schimbările văzduhului cu siguranță pe temeiul acestor orizonturi care, spunea el, nu te înșelau.

— Vom avea, astă-seară, un vîntișor bunicel, ne anunța el în ziua aceea, iar mîine o slabă, slabă ceață. Asta ne vestește timp frumos pentru două săptămîni...

Grăind așa, așteptă.

Eu înțelesei că nu voia să pună întrebări despre starea vremii din casă, în care adulmecase miros de furtună...

Era discret, binevoitor și îi era dragă ferma Chezășiei, la care apa era limpede, pîinea mereu proaspătă și cele patruzeci de biete centime ce i se strecurau în traistă mai valoroase decît un ludovic de aur. Erau timpuri bune pentru el și pentru noi. Ne dăruia mai mult decît primea de la noi ; poate că habar n-avea. Ce-are a face ? Eram fericiți.

Și astfel ziua de după praznicul sfinților arhangheli a fost mai degrabă o zi bună. Bună pentru Mătușa Martine și pentru mine. Singura umbră — cel puțin pentru mine, era Mâche. Se întorsese în ajun de la Statornicia cam cînd se îngîna ziua cu noaptea. O pîndisem. Fără doar și poate, ținuse să se întoarcă în taină, dar, așteptînd-o în zadar toată după-amiaza, cu nerăbdare și prost dispus, nu voiam să-mi scape întoarcerea ei.

De îndată ce se ivi pe Drumul ouălor, mă ascunsei. Mâche trecu deci fără să mă vadă. Ducea o boccea și mergea repede.

Șovăii o vreme, dar, cînd, ieșii din ascunzătoare, ea și intrase în curte. Plecai, nemulțumit de mine, și rămăsei un moment în fața ușii.

Cînd împinsei ușa, bucătăria era goală.

Mai așteptai puțin, apoi urcai la etaj în vîrful picioarelor. Deasupra, auzii vorbă : două glasuri, Mâche și Mătușa Martine. Mereu în tăcere, urcai mai sus.

La al doilea palier, camera Mâchei era cu ușa la perete și se vedea Mătușa Martine în momentul în care îi da Mâchei o rochie.

Era nouă-nouță, trandafirie, plină de floricele.

Mâche spunea :

— N-o să arăt bine cu ea, doamnă Martine.

— Taci. Eu am destule zdrențe. La cincisprezece ani, trebuie să fii curățică. Dar n-ai s-o îmbraci decît în prima duminică a lunii, și de Paști, și de Crăciun, iar la nevoie de Sfîntul-Sylvestru.

De ce de Sfîntul Sylvestru ? Mă mai întreb și acum...

Odată îmbrăcată în rochia ei trandafirie, Mâche nu mai știa unde să se vîre. Dealtfel, țesătura scrobită era țeapănă, și Mâche avea în picioare pantofi noi, în care își păstra anevoie echilibrul.

— Ei ? spuse Mătușa Martine, pierzîndu-și răbdarea.

Mâche își lăsă capul în jos.

— Sînt prea urîtă, doamnă Martine, ca să port rochia asta frumoasă. Nu voi îndrăzni să merg cu ea prin fața dumitale și mai ales prin fața lui Pascalet...

Și începu să plîngă.

Mătușii Martine nu-i plăcea să vadă lacrimi, mai ales la fete. Mâche fu plesnită. Se șterse la ochi și nu mai crîcni. Cum lucrurile luaseră o întorsătură proastă, am luat-o din loc cît am putut mai iute și n-am mai apucat să văd sfîrșitul scenei...

Tot ce-a mai ajuns pînă la mine, pe scară, a fost o frază a Mătușii Martine :

— Păi dacă așa stau lucrurile, Mâche, ai să te îmbraci mîine dimineață cu ea și ai să te apuci de gospodărie... Am să fiu eu cu ochii pe tine...

Asta mi-a plăcut îndeajuns, căci fără doar și poate aveam să fiu acolo și încă devreme... Pornirea rea, o recunosc, pentru care îmi găsii o scuză trasă de păr : noaptea la Statornicia, de la care fusesem îndepărtat...

Așteptai să vină dimineața visînd.

Dar n-am avut parte de somn bun. A fost un somn de nerăbdare și de teamă. Un somn din acelea în care, poate, nu se petrece nimic, în afară de faptul că ești nemulțumit de tine însuți. Nu-ți dai seama, dar ești...

Fui trezit devreme, de un zgomot de roți. Venea din drumul de pe dîmb. Alergai la fereastră și o crăpai puțin. Nu avusei decît vremea să zăresc fusta cu cute mari a Mătușii Martine, care se urca într-o cabrioletă. Cabrioleta o porni în trap iute în direcția Statorniciei. Mă îmbrăcai repede. Mă pregăteam să cobor la bucătărie, cînd auzii pe cineva mișcînd la etajul de deasupra, acolo unde era podul, camera Mătușii Martine și mansarda Mâchei. Nu putea fi altcineva decît Mâche.

Ea era, într-adevăr, dar — minune mare! — ușa Mătușii Martine era dată de perete și în camera ei se vedea Mâche, — îmbrăcată în rochia ei scrobită, cu mătura în mînă, — care tocmai se admira în fața unui mic dulap cu oglindă !...

Încerca mai multe atitudini... Se întoarcea la dreapta, se întorcea la stînga, încerca să se vadă din spate și, în poziția aceea incomodă, își surîdea...

Apoi făcu cîțiva pași, înaintă, se dădu înapoi, ridică un braț în sus, își puse mîinile în șolduri și se legănă puțin. În timp ce se legăna, murmura ceva. Nu-i înțelesei cuvintele, dar murmurul ei abia auzit era plăcut și un pic tînguios... Din cînd în cînd își trecea mîna prin păr, îl răvășea, îl netezea, îl trăgea pe tîmple și, pe măsură ce-și aranja pieptănătura, se schimba într-o fată ciudată, care nu mai avea nimic cu Mâche pe care o știam noi. Era o făptură necunoscută...

Își sprijinise mătura de dulap și, scăpată de unealta asta casnică, preocupată numai de ea, din clipă în clipă se transfigura.

Deodată făcu un pas înainte și își sprijini fruntea de oglindă.

Mă gîndii atunci : e nebună ! Și nu mai putui suporta. Împinsei cu piciorul un scaun, care căzu jos...

Mâche se întoarse, înspăimîntată, mă văzu, schiță o mișcare de fugă sălbatică, mă izbi, se duse fuga spre mansarda ei și se zăvorî înăuntru cu mare zgomot.

Așteptai o clipă. Nu mai mișca... Mă oprisem în pragul camerei. Cheia era deasupra ușii. De unde o dibuise ?...

Făcui cîțiva pași... Eram atras de o mobilă, așezată lîngă fereastra din fund, un mic scrin.

Mă dusei pînă la scrinul acela pentru că, și el, rămăsese deschis. Oare scotocise cineva în el ?...

Găsii înăuntru un mic portret, o miniatură. Se vedea în el un chip de copil, o fetiță cam de vîrsta mea... Avea o căutătură tristă.

Alături, o scrisoare, sau mai degrabă un bilet, un scurt bilet. Citii :

„Agarithe te iubește și te cheamă..."

Chiar în momentul acela strigă cineva. Glasul venea dinspre puț. Un glas de bărbat. O zbughii la fugă și mă încuiai în camera mea.

Bărbatul acela strigă iar, apoi tăcu.

După cîtva timp o auzii pe Mâche trecînd... Cobora pe scară...

Oare mai era îmbrăcată cu rochia frumoasă? Și sus închisese ușa la loc ? Ce dramă dacă Mătușa Martine avea s-o găsească deschisă la perete...

Nu trebuia cu nici un preț...

Dar la gîndul de a mă duce s-o închid, înghețam de frică... Unde era Mâche în momentul acela ?

Nu aveam curajul să ies din cameră, să cobor pînă la bucătărie, s-o înfrunt pe Mâche, care era jos, cu siguranță, poate că la capătul scării, ca să mă aștepte...

Dar nu dădea nici un semn de viață.

Poate că plecase ? Mă dusei la fereastră. Pe dîmbul dinspre puț îl văzui pe Béranger așezat pe bancă, acolo unde, seara, ieșeam să ne răcorim puțin. Mînca dintr-un colțuc de pîine. Riscă-Tot, la picioarele lui, cu botul în sus, aștepta. Și Béranger îi spunea :

— Ai răbdare. O să capeţi un ciolan cînd se vor întoarce.

Cîtă tihnă peste cele două fiinţe !... Abia dacă se simţea o adiere. Se strecura printre frunzele de platan şi mirosea a pămînt reavăn.

Deschisei ferestrele. Béranger mă văzu.

— Vino jos, Pascalet. Pacă-mi vine să cred că nu ştii — dar ai vrea să ştii — unde s-a putut ascunde Mătuşa Martine... Mâche doar a trecut pe aici şi a pornit-o către Statornicia.

Îl întrebai :

— Dar cum era îmbrăcată, Béranger ?

— Cum să fie ? Ca de obicei... Şi Barboche o însoţea... Se vor întoarce, presupun, înainte de prînz, ea şi cu Mătuşa Martine.

Dar către prînz o văzurăm sosind, dinspre Statornicia, pe Clara, tînăra stăpînă a fermei. Mâche venea în urma ei.

Clara spuse :

— În noaptea asta ai să dormi aici, Béranger. Am să-ţi trimit eu ceva de mîncare. Cina se află în magazia mică şi am să mai trec eu înainte de a se însera. Mătuşa Martine se va întoarce negreşit, mîine, spre seară...

Mâche lăsa ochii în jos.

Îi lăsai şi eu, dar o observam pe furiş.

Ea îşi dădu seama şi mă privi, îndurerată.

Nu ştiam încotro s-o apuc şi întorsei capul.

Claire observă :

— Aştia doi au o mutră nostimă, Béranger...

— Sînt trişti, doamnă Claire, din pricina plecării Mătuşii Martine...

— Poate că e altceva, preabunul meu Béranger...

Se uită la mine, apoi i se îndreptară ochii către Mâche, căreia îi spuse :

— Astăzi nu mai eşti aceeaşi... Unde ţi-ai găsit mutra asta ?

Dar Mâche nu răspunse nimic.

Chiar şi în vechile ei haine, nu mai era Mâche, ci strania fată nocturnă care se privise într-o oglindă.

Claire îngăimă :

— Au amîndoi o taină, pesemne o taină copilărească.

— Oricît, o taină e o taină, doamnă Claire... Cînd ai o taină eşti tare mulţumit... Şi o păstrezi...

— Ai şi tu o taină, Béranger ?

Béranger zîmbi.

— Ca toată lumea...

— Şi n-ai împărtăşit-o nimănui, niciodată?..

— Hei, doamnă Claire, de îndată ce-o povesteşti, nu mai e o taină, e orice... Şi pierzi...

Claire căzuse pe gînduri.

— Pierzi, e adevărat, Béranger. Te părăseşte cineva...

Şi ne părăsi, pe toţi, destul de brusc.

O urmării din ochi pînă la ferma Statorniciei.

Mâche dispăruse.

Béranger spuse :

— Ce păcat ! O fată aşa de frumoasă !... Riscă-Tot, cîine credincios, o să dormim amîndoi, în noaptea asta, sub cerul liber... E vreme frumoasă...

MĂTUȘA MARTINE SE ÎNTOARSE...

Mătușa Martine se întoarse a doua zi, foarte tîrziu. O auzii trecînd prin fața camerei mele. Nu intră însă. Eram necăjit. O așteptasem toată ziulica socotind că va veni pînă la patul meu, ca să vadă în ce hal adormisem. Prevăzusem și că avea să se aplece ca de obicei, deasupra mea, iar eu aveam să mă prefac că dorm, dar că dormeam în așa fel, încît să-i dau de înțeles că știam că era acolo, că nu voiam să deschid ochii atît timp cît va fi în camera mea și că astfel prezența ei nemaifăcîndu-mi plăcere, eram în sfîrșit fericit că dormeam după plac...

Slabă răzbunare și crud eșec.

Pentru că trecu fără să deschidă ușa.

Totuși, mai așteptai încă. Poate că urma să coboare. Nu coborî. Vegheai aproape toată noaptea. Dar în zadar.

Cu puțin înainte de revărsatul zorilor, auzii ca o jelanie de pasăre din direcția Statorniciei. Ce pasăre? Cunoșteam bine chemările tuturor păsărilor din ținut și mai ales ale păsărilor nocturne, dar niciodată nu auzisem o asemenea jelanie.

În zori își curmă tînguirea.

Adormii înainte de răsăritul soarelui.

*

În cursul zilei următoare, fără să ne fi înțeles anume, printr-un comun acord, nimeni nu făcu aluzie la absența Mătușii Martine.

Nici ea nu pomeni nimic.

Tare aș fi dorit s-o descos, dar, după aerul ei, înțelesei că era mai înțelept să tac.

Prostește, mă gîndeam: „Te așteaptă să vorbești și tu nu vorbești. Atunci se inciudează, se inciudează!..."

Greșeală! Era, o dată mai mult, pur și simplu ce era mereu: rămînea Mătușa Martine. La nevoie puteai să descoperi o umbră într-un cuvînt, un gest, o privire cu care nu eram obișnuiți.

Mâche nu îndrăznea s-o privească și, în ascuns, îmi adresa chemări pline de frică, pe care mă făceam că nu le văd.

Béranger plecase iar. Barboche, întors de nu știu unde și rupt de oboseală, căzuse lat sub

masă, dar mîrîia din cînd în cînd cum mîrîie cîinii în timpul viselor. Pesemne că avea vise urîte.

Scene dintre cele mai fireşti, la urma urmelor, în care totul părea să fi reintrat în făgaşul obişnuit, dar după un nu ştiu ce anume îngrijorător şi trist ghiceai că făgaşul nu mai era acelaşi.

Ordinea stabilită, care nu aştepta nimic, nu e ordinea plină de îngrijorare care adulmecă o ameninţare.

Şi eu simţeam ameninţarea aceea.

Şi Mâche la fel.

*

Viaţa totuşi îşi relua cursul. Vreme de o săptămînă, tot ce se petrecea de obicei se petrecu iar cu punctualitate. Felul vieţii casnice nu se abătu cu nimic de la făgaşul lui : mesele, aceleaşi trebăluiri în casă, Saladin în grădina de zarzavaturi, Bargabot pe amurgite, sîmbătă seara : Béranger lunea, credincios băncii lui din preajma puţului, Mâche muştruluită la ore fixe ; eu la fel, Barboche, ceva mai puţin, iar Mătuşa Martine mereu zorită. Mai mult decît oricînd o vedeam nemulţumită de toate lucrurile.

Dar lucrurile se obişnuiseră. Nimic nu e mai în măsură ca ele să îndure, la nevoie, toanele Mătuşii Martine. Au experienţă în privinţa asta.

Cu toate astea, în atmosfera paşnică proprie ţarinii noastre plutea mereu ameninţarea cu neputinţă de lămurit care ne oropsea, mocnit,

de la întoarcerea Mătuşii Martine. Şi pe ea chiar mai mult decît pe noi... Nu spunea nimic, dar ne dădeam bine seama. Mai curînd sau mai tîrziu, trebuia să se aştepte la intrarea în scenă a unui eveniment neprevăzut.

A început într-o vineri. Nimeni n-a luat în seamă, în afară de faptul că, în ziua aceea, pe neaşteptate, a fost văzut sosind Béranger. Şi altă surpriză : sosind seara, el care nu ne vizita niciodată decît dimineaţa. Cu toate acestea, nimic din ţinuta nici din vorbele lui nu anunţa acest eveniment. Totuşi, Béranger era acolo... Şi evenimentul era acolo, gata să se işte...

Mătuşa Martine se dusese la Statornicia să cumpere ouă, ceea ce de obicei ţinea mai mult decît o simplă vizită.

Béranger s-a aşezat pe bancă şi Riscă-Tot lîngă el, iar Barboche la picioarele lui. Mâche da tîrcoale prin împrejurimi ; continua să nu-mi vorbească. Dar cu cît tăcea mai mult, cu atît mai mult dorea să rupă tăcerea, o ghiceam bine, căci şi eu, la rîndul meu, aşteptam cu nerăbdare să-mi adreseze un cuvînt...

Este de asemenea adevărat, vedeam prea bine : cu cît vorbea mai puţin, cu atît părea mai frumoasă. Căci acum era frumoasă.

Chiar dacă n-aş fi observat eu, Mătuşa Martine ne-ar fi dat de înţeles. Oare nu-i spune ea din bun senin :

— Păi visezi, sirenă ? Dar eu cunosc bine sirenele... Mergi dreaptă !

Sau :

— Te schimbi, te tot schimbi, și nu ești decît o nimica toată ; dar în curînd o să te crezi cineva...

Se întîmpla ca Mătușa Martine să-și vorbească ei însăși. O ascultam, cînd se credea singură. Am surprins-o într-o zi murmurînd :

— Cine ne-ar fi spus așa ceva cînd o sosit ?... Era o îngălată, și iat-o ca o zînă... Nimic mai primejdios, va trebui să fiu cu ochii în patru.

Eram acolo cînd a venit Béranger.

Era îngrijorat. Se vedea cu atît mai bine cu cît n-avea nici o grijă de obicei. Arăta o frunte fără scamă de nor. Dar îi cunoșteam cu toții culoarea ochilor : două picături albastre de apă limpede care păstrau pe chipul său o tinerețe neștirbită. Albastrul acela se cam întunecase.

După cîtva timp, ne spuse :

— Atunci, aici, toate se petrec așa cum doriți ?

— Toate, Béranger.

— Și n-ați văzut nimic care să vă fi mirat ?

Mâche, care se apropiase fără să fi observat cineva, spuse :

— Ba da, Béranger, un măgar...

— Asta-i bună ! Dar ce avea măgarul ăla de stîrnea mirarea ?

— Mergea singur-singurel, fără să-l mîne cineva, și părea că știe unde îl duce drumul.

— De unde venea ?

— Din Marea Pîrloagă și se ducea către Sirena...

Tot vorbind, Mâche se apropiase treptat.

Spuse :

— Măgarul ăsta purta între urechi o ramură de pin și niște iederă...

Béranger chibzui oleacă.

— Și nu era nimeni în urma măgarului ?

— Nu, domnule Béranger. Am stat acolo foarte multă vreme și n-am văzut pe nimeni...

Béranger tăcea. Mâche era, în momentul acela, chiar în spatele meu. Mi-a șoptit aproape la ureche :

— Domnule Pascalet, domnule Pascalet...

Eu i-am răspuns :

— Ești o proastă...

— Poate că e adevărat, domnule Pascalet, dar nu din pricina acelui măgar îmi spuneți că sînt proastă... E pentru rochia mea de ieri-seară... Aveți dreptate...

— Ți-e urîtă rochia...

— Nu. Eu sînt urîtă.

Béranger părea că visează departe de noi. Ne asculta totuși...

Își întoarse către noi ochii limpezi și ne spuse cu multă blîndețe :

— Copii, vă iubiți mult, văd bine... Atunci primiți o povață bună, o povață de la bătrînul Béranger. În noaptea asta și în nopțile următoare nu ieșiți din casă, că n-ar fi bine pentru sufletele voastre. Eu unul am să dorm în seara asta în hambar...

Și a plecat, cu Riscă-Tot în urma lui.

Mătușa Martine a sosit ceva mai tîrziu. Mâche dispăruse.

Și seara a fost apăsătoare. Mătușa Martine își iscodi îndelung *Cheia Visurilor*, pesemne fără să găsească în ea visul care o interesa — dar care anume ?

Își închise, brusc, cartea. Mi se părea mî-nioasă.

După un moment de tăcere, îmi spuse :

— Du-te la culcare, că e timpul. Vei spune de șapte ori *Ave Maria* în genunchi. Și vei dormi bine, că ți-am pus cearșafuri curate. Asta ajută somnul. Sînt proaspete și moi... Și vino-ncoa' să te sărut...

Și mi-a pus pe frunte unul din săruturile acelea uscate care dădeau mereu în vileag o grijă, un necaz. Îi simțeam cu durere tristețea.

Ea ghici lucrul acesta, mă trase lîngă ea și îmi spuse :

Dacă vei visa, mă vei chema... Și nu uita cele șapte rugăciuni...

Mă urcai cu părere de rău pînă în camera mea. Dar înainte de a intra înăuntru, coborîi cîteva trepte ca să văd ce făcea Mătușa Martine.

Își reluase cartea și citea.

De-aș spune că am avut o noapte bună, ar însemna să mint ; dar rea, n-a fost. De vreme ce Mătușa Martine veghea, nu era încă nimic de temut. Acolo unde se afla dînsa, diavolul și nefîrtații lui nu cutezau cu nici un chip să-și strecoare labele. Avea ea îngerii ei.

Pierdut e cine înger n-are
Și-n iad ajunge în frigare
Și sorți nu are de scăpare...

spunea dînsa.

Bizuindu-se pe îngerii ei, luminată de *Cheia Visurilor*, neclintită din curajul ei, Mătușa Martine înfrunta, fără să dea îndărăt nici-o șchioapă, toate evenimentele vieții cotidiene și chiar și somnul ei, atacat de vise urîte, rămî-nea neștirbit pînă la trezire. În adîncul nop-ților ei era mereu o lumină ,căci era revăr-sată de sufletul ei.

O dată mai mult, ziua se scurse fără nici un incident. O zi ca toate celelalte. Spre marea mea părere de rău.

Mâche stătea îmbufnată și, în mod vădit, stătea îmbufnată fără să vrea. Aștepta un gest. Or, tare aș fi vrut să fie iar față de mine ceea ce fusese pînă atunci. Un prim pas ar fi fost de ajuns. Dar îmi era cu neputință să-l fac. Ne intimidam unul pe altul.

Mătușa Martine vorbea puțin, dar în anu-mite zile, așa era obiceiul ei. Știam. Vocea îi rămînea clară, poruncea, dojenea, certa nici mai mult nici mai puțin ca de obicei, în legă-tură cu ceva sau fără nici o legătură, după dis-poziție.

Așteptam cu nerăbdare să iasă printr-un cuvînt, printr-un gest, printr-o privire mai vie, din moderația aceea relativă, care mă decep-ționa.

Totuşi, către ora cinci se opri în vîrful scării. Îşi duse mîna deasupra ochilor şi privi în depărtare.

În depărtare era un bărbat, care se tot ducea încoa' şi-ncolo, peste cîmpuri. Îl recunoscui : Bargabot.

Ea îmi spuse :

— Ce-o fi făcînd acolo pe grămada aia de pietriş ? Şi încă la ora asta ?

Fără îndoială, dădea tîrcoale la marginea marilor păduri ale Sirenei. După cîţiva du-te-vino, cu paşi mari, dispăru. Se mistuise sub bolta copacilor.

Incidentul acesta o preocupă atît de tare pe Mătuşa Martine, încît închipuirea mea începu să se tulbure. Căci, contrar obiceiurilor lui nocturne, Bargabot apăruse brusc, în plină zi, ca să dispară nu mai puţin brusc.

Curiozitatea mea, mereu trează, nu era împăcată şi mă apucai, de-a doua zi, să supraveghez ţinutul acela către ora cinci, spre seară.

Bargabot se ivi, dar şi mai de departe. Nu mai era decît o siluetă. Se mistui, ca în ajun, sub bolta copacilor. Curiozitatea îmi spori, dar în acelaşi timp, îşi făcuse loc şi o nelinişte.

Timpul, dealtfel, nu era prielnic. Era din ce în ce mai cald, o căldură nepotrivită cu anotimpul. Alunecam agale prin zile înăbuşitoare, cu toate că ne aflam aproape la sfîrşitul lui octombrie. Aerul devenea apăsător în cursul după-amiezii.

Către apus, se ridica, în fiecare seară, un nor care se spulbera în chip misterios îndată după scăpătatul soarelui. Ameninţare de furtună, căci o dată cu căderea nopţii, lungi fulgere orizontale scăpărau, apoi se mistuiau dincolo de dealuri. Nu tuna, dar după acele repezi străfulgerări, o imensă tăcere acoperea întinderea ţarinilor... Totdeauna mi-au plăcut apropierile şi renunţările norilor mari de furtună. Ei dau acestor aburi de temut — un fel de intenţie răuvoitoare, care şovăie înainte de a străbate zarea.

Intenţie care apasă cu atît mai mult peste viaţa pămîntului cu cît, pe măsură ce întîrzie, masa furtunii acumulează mai multe puteri. Furtuna va fi şi mai cumplită cînd va ataca jivinele din codri şi oamenii ascunşi în adîncul caselor.

Aşa a ţinut-o cu străşnicie vreme de-o săptămînă şi starea noastră se resimţea mult. Mătuşa Martine ne arăta mereu acelaşi chip. Ghiceai că era voit inexpresiv. Asta era masca ei de zile mari. Era de ajuns să te apropii de ea, ca să te zbuciumi şi tu, şi atunci îţi spunea :

— Ce ai, Pascalet, de eşti aşa de nervos ? Va trebui să-ţi port de grijă. Un ceai straşnic ţi-ar prinde bine.

Toate ceaiurile mă îngrozeau şi mă străduiam să-mi iau o mutră veselă, care n-o amăgea...

Cît despre Mâche, mă ocolea stăruitor. Mărturisesc că-i regretam prezenţa cu cît se ferea mai mult de mine. Ajunsese destul de sălbatică. Hotărît lucru, nu mai era fata pe care o ştiam. Uneori avea o mutră cam smintită şi unele născociri bizare. N-ajunsese oare, într-o

bună seară, pînă acolo încît s-a încununat cu o ghirlandă, punîndu-și iederă în părul ei roșcovan și strîns pe tîmple cu o sfoară ! Am surprins-o împopoțonată așa privindu-se în apa bazinului de stropit. De cum m-a zărit, a zbughit-o la fugă. Dar astăzi cred că mă văzuse de cîtva timp, iar fuga ei nu era decît o prefăcătorie.

Prezența ei devenea astfel, în fiecare zi, din obișnuită tot mai ciudată. Mătușa Martine, căreia — evident — purtarea aceasta nu putea să-i scape neobservată, nu spunea totuși nimic, absorbită cum era de către una din ideile ei îndîrjite, care uneori o despărțeau de lume.

Béranger trecu marți și avură împreună o lungă convorbire lîngă puț. Pe mine mă îndepărtaseră. Aș fi dat o lume întreagă să ascult ce spuneau. Am încercat eu să mă apropii pe furiș, dar a lătrat Barboche. A trebuit să bat în retragere. M-am dus atunci să mă așez pe ultima treaptă a scării de la intrare, ca să fac pe îmbufnatul. În zadar. Nimeni nu m-a luat în seamă. Atîta doar că l-am văzut pe Bargabot cînd a ajuns lîngă puț.

S-a așezat puțin mai la o parte și a luat parte în tăcere la consfătuire. Căci ăsta era obiceiul lui, să nu spună nimic, să asculte și, în mod misterios, prin lungi tăceri, să-și comunice ceva din gîndirea lui prudentă.

Cînd se termină consfătuirea, Mătușa Martine, Béranger și Bargabot porniră spre casă. Acolo, în sfîrșit, auzii... Nu mare lucru, de fapt ci numai atît :

— Poate că am putea trimite copiii, în seara aceea, la Statornicia...

Era din ce în ce mai probabil că avea să se petreacă un eveniment, un eveniment destul de grav, de vreme ce trebuiau să ne încredințeze, pe Mâche și pe mine, celor de la Statornicia.

Or, primul gînd care îmi încolți în minte, cu o putere dramatică, a fost gîndul că ferma Chezășia avea să fie pustie în noaptea aceea. Ideea neagră a singurătății ei puse în așa măsură stăpînire pe mine, de parcă eu însumi aș fi fost în locul fermei, de parcă eu aș fi fost ferma părăsită. Mă cuprinse frica... Dar cum să aflu ce se urzea ?

Joi se dezlănțui o furtună mai puternică. Îi văzurăm fulgerele pe deasupra dealurilor, iar tunetele îi tălăzuiră pînă la noi. Dar, ca toate celelalte, furtuna asta nu se abătu peste zona noastră. Rămase dincolo de creste. Ajunseră pînă la noi doar aburii aceia sufocanți de sulf, care răbufneau uneori din furtunile ce se vîrtejesc pe loc. Încarcă și îngreuiază aerul în jurul centrului magnetic în care își așteaptă sorocul.

Nici un eveniment deosebit nu a însemnat mai întîi ziua de vineri, în afară de faptul că încordarea nervilor mei ajunse atît de puternică, încît îmi era de nesuportat.

Dar la ora cinci, în sfîrșit, Mătușa Martine vorbi.

— Copii, eu trebuie să lipsesc de acasă o zi sau două. Nu vreau să vă las singuri în casa asta izolată. Chiar cu Barboche... Vă veți duce

să vă culcaţi la Statornicia... Pregătiţi-vă bulendrele...
— Şi Barboche ? — am întrebat eu.
— Barboche rămîne aici. Ştie.
— Singur-singurel, Mătuşă Martine ?...
— Singur-singurel, Pascalet. Asta e rostul lui aici : să păzească.

Nu cutezai să-mi spun părerea, că Barboche dacă era acolo pentru asta, sărmanul. „să păzească“, ar fi preferat să ne urmeze. Înţelesei lucrul acesta din ochii lui plini de bunătate, cînd pornirăm spre Statornicia. Dar cum era un cîine al datoriei, plecă să se culce pe scara de la intrare şi îşi întoarse capul.

La Statornicia eram aşteptaţi. Ni s-au aşezat două paturi în două cămăruţe foarte curate. Două camere alăturate. Apoi Mătuşa Martine plecă. Faimoasa cabrioletă o aştepta. Cum se întunecase, n-am putut decît să întrezăresc un bărbat îmbrăcat în negru de sus şi pînă jos, şi un cal voinic, care fremăta de nerăbdare. Negru ca omul.

Am cinat cu Claire şi cu fraţii ei : Victorin şi Michel. Ca şi Claire voinici şi ei şi blonzi. Toţi trei aidoma, calmi, puternici şi cu ochi mari, albaştri. Erau tare frumoşi. Niciodată n-am văzut asemenea bărbaţi şi o asemenea fată.

Unul dintre fraţi spuse la sfîrşitul mesei :
— Poate că o să mai tune şi în noaptea asta, dar furtuna nu va izbucni...
Claire spuse :

— E apăsător. Parcă îţi striveşte inima. Respirăm greu...

Ne-a condus în camerele noastre şi Mâche s-a zăvorît cu atîta zor în camera ei, încît Claire a izbucnit în rîs...
— S-ar zice că-i e frică de tine, Pascalet ?...

Nu-i răspunsei nimic şi, la rîndul meu, mă încuiai şi eu brusc în camera mea. Totuşi, după un moment, mă dusei discret să răsucesc cheia, ca să deschid broasca uşii. Şi aşteptai...

Camera era vag luminată de o lumînare lungă. Flacăra se clătină şi umbra mea se mişca pe perete. Mi se păru monstruoasă. Mă prinse frica.

Aveam pe atunci idei ciudate. Toate licăririle, toate ecourile, toate umbrele se schimbau uşor în fiinţe, şi încă în fiinţe reale. După ce se desprinseseră de mine, îmi împrumutaseră glasul, după ce luaseră o licărire de la lucruri, se despărţeau de ele şi începeau să trăiască aparte, cu o viaţă proprie, să trăiască pe ape, lîngă ziduri, în adîncul peşterilor, de unde le pîndeau nişte sunete ascunse şi nişte făpturi tainice. Nu mai repetau ce le spuneam. Vorbeau ele însele. Umbra corpului meu nu mai era o umbră. Era ea însăşi un corp... Glasul meu, pe care ecoul îl trimitea înapoi, nu ieşise din gura mea. Ecoul era o fiinţă vie, necunoscută, care vorbea din altă planetă, cu un accent anonim şi cu stranii sonorităţi.

Ca să ajungă în starea asta, probabil că o teamă, o spaimă mare, sau chemarea unui vis,

veneau să tulbure ordinea simțămintelor mele firești. Stare anormală, din fericire rară, dar care, răvășindu-mă, îmi halucina simțurile și îmi tulbura forma știută a gîndurilor. Intram în starea asta înfiorat, cutremurat, dar, după ce treceam pragul, acceptam ca firești imaginile cele mai smintite. Nu mai eram eu cel care le născoceam, ci cine știe ce duh picat din altă lume...

Ei bine, în noaptea aceea, înainte de a adormi, am văzut deodată ivindu-se primele nălucirí ale acelui delir. Presimțeam că, încetul cu încetul, aveam să mă transform în umbra mea... Am stins lumina, ca să scap de ea, dar dacă umbra nu se mai vedea, o teamă cumplită, m-a cuprins : oare umbra aceea nu avea să se apropie de mine prin întuneric ?

Am crezut, deodată, că o aud alunecînd pe podea, alunecînd cum alunecă umbrele, și deplasîndu-se către patul meu. M-am ghemuit repede sub cearșafuri. Și atunci umbra a venit, a pipăit și, cu mîna ei, m-a mîngîiat pe umăr. Îmi spuneam : „Dacă Barboche ar fi aici, ar fi lătrat și ar fi alungat fantoma asta ; dar sînt singur..." În disperarea mea, am dat o lovitură grozavă cu piciorul, prin cearșafuri, în fantoma aceea, care a scos un geamăt și a zbughit-o din cameră. Nu i-am auzit zgomotul pașilor, dar cînd a închis ușa la loc, ușa a scîrțîit, și asta am auzit-o bine... Visasem oare ?...

Mă gîndeam că făptura necunoscută care îmi atinsese umărul era cu siguranță o fantomă și era firesc să nu facă zgomot ; dar ușa, — ușa scîrțîise. Nu era așadar o ușă-fantomă.. Asemenea uși nu scîrțîie niciodată. Am fost cuprins de dorința puțin cam nebună de a mă duce să văd dacă scîrțîise într-adevăr ușa mea, dar nu îndrăzneam să aprind lumînarea... Mă temeam de vreo apariție monstruoasă...

Nu sînt cutezător, dar o irezistibilă curiozitate îmi ține loc de curaj. Și, în cele din urmă, m-am dus la ușă și am împins-o. A scîrțîit. Cineva intrase deci în cameră, cineva viu, ca mine. Nu mai încape nici o îndoială, căci, după cît se spune, o fantomă nu deschide niciodată nici nu închide ușile, ci trece prin ele...

Pe scară pîlpîia o lumină slabă, un *calèn.*

Departe de a mă liniști, luminița aceasta mi-a inspirat o teamă, teama pe care stîrnește noaptea, mărimea și măreția unei case pe care n-o cunoști bine. Atunci ești cuprins de un imens simțămînt de singurătate. Niciodată n-ai mai fost atît de singur. Și încerci o nestăpînită nevoie de a găsi pe cineva ca să te liniștești, pe cineva care, în propria-i singurătate, caută un alt singuratic, fie și o jivină, un cîine, sau, la rigoare, o femeie, o fată, dar niciodată un bărbat...

M-am gîndit la Mâche. M-am dus la ușa ei. Era închisă ; am deschis-o, dar încăperea era goală. O lumina o veioză. Nici urmă de Mâche.

Fugise, dar fără grabă (desigur), căci își așezase cu grijă rochia peste macatul patului. Și astfel, pe îndelete, părăsise casa, știind cu

limpezime, dinainte, unde se duce... Acolo unde doream și eu să mă duc, căci sîngele acela rece, rochia aceea așezată cu grijă pe pat, mă tulburau, nu știu de ce, și mă cuprindea o dorință, o năprasnică dorință de a ști, și fără îndoială, și mai ales, un imbold al inimii pentru căutarea fugarei, într-atît încă mă obliga să fug și eu, fără altă noimă decît atracția smintită a unei fugi.

MAI TÎRZIU...

Mai tîrziu, mult mai tîrziu, am vorbit.

Imediat, de comun acord, părinții mei au spus în gura mare că, pur și simplu, visasem, și eram cît pe aci să-i cred : aveam cincisprezece ani. Cum Mătușa Martine nu suflase un cuvînt, am înțeles că asta nu era și părerea ei. Visa și ea prea mult, dar eu nu îndrăzneam să spun nimic. Totuși, în adîncul cugetului meu eu unul credeam în pățania mea. Nu visează nimeni evenimente care se înlănțuiesc atît de bine, nu observă fapte atît de precise, mirosuri, glasuri, obiecte atît de reale, cînd visează.

Numai veghea ni le poate oferi. Memoria nu reține decît 'crîmpeie, niște epave de vis, iar nu scene întregi, în care toate faptele sînt legate și se desfășoară în chip verosimil.

Or, oricît de neobișnuite fuseseră cele la care asistasem eu, chiar dacă păreau că vin dintr-un vis, eram cu toate astea pe pămînt. Trăisem, printre ele, cu ochii larg deschiși. Și toate astea din momentul în care, ieșit din camera mea, constatasem că Mâche fugise nebunește din camera ei...

Și mă aflam acolo, pe palierul acela pustiu, într-o casă necunoscută... singur...

Mă intimidase mereu. Vastă, profundă, mărimea aceea, zidurile, înălțimea ușilor, bolțile scunde, complicația camerelor și, dincolo de pereții vizibili, atîtea adăpostiri interzise, — clădirea asta îmi impunea prin forța lucrurilor. Își împlînta străvechi rădăcini de piatră în grosimea solului, prin humus, pînă la rocă, a cărei viață minerală o respira parcă. Părea ivită acolo, în mod fatal acolo, ieșită chiar din pămîntul căruia masivitatea ei își impunea apăsător voința, acea voință a marilor clădiri zidite, în decursul anilor, de mîna plină de răbdare a oamenilor.

Așa îmi explic, în momentul acesta, după o jumătate de veac, simțămintele cu neputință de definit de teamă și de neliniște care mă tulburau atunci intens, fără ca mintea mea să înțeleagă din ce cauză.

Nu mai erau decît mai multe sentimente profunde. Profunzimi din care urcă, noaptea, un fel de beție, și noaptea însăși mi se oferea în jurul vechii ferme a Statorniciei.

Astăzi îmi dau bine seama că îmi pierdusem capul. Căci aventura în care m-am vîrît nebunește n-aș fi înfruntat-o niciodată cu sînge rece. Dar m-am simțit deodată cuprins de o puternică dorință de a regăsi urmele nocturne ale Mâchei, de a apuca pe ele în taină și de a descoperi, în taină, unde o dusese propria ei dorință, căci presimțeam că o dusese către o lume necunoscută mie.

Dar, aici, totul se tulbură...

Am părăsit ferma Statornicia.

Cum am părăsit-o ?... Nu reușesc să-mi aduc aminte.

M-am pomenit în mijlocul unui cîmp. Iată primul fapt de care îmi aduc aminte. Un cîmp zbîrlit de ciulini, care mă zgîriau.

M-am uitat în jur, dar nu era chip să văd ceva. Luna nu se ivise încă pe cerul în care nu ardeau decît niște stele firave. Dar se cernea din ele puțină lumină. La nevoie, puteam să mă călăuzesc după lumina lor.

În față, dar încă destul de departe, se ghiceau niște păduri. Un zid înalt, negru, — pesemne pădurile Sirenei. Dar atunci, bezna imensă din stînga mea, ce era oare dacă nu cumva hăul Marii Pîrloage ?

Îndată m-a străbătut un fior. Era amintirea ce-mi rămăsese despre Marea Pîrloagă... Acolo se rătăcise Mătușa Martine și chiar și Barboche se cutremurase de spaimă, el cel atît de viteaz...

Mi-era teamă să mă mişc. Pornind la drum, riscam să ajung iar în Marea Pîrloagă. Cîţiva paşi ar fi fost de ajuns... Şi îmi închipuiam că dihania aceea cu gura deschisă — cît toate zilele — mă pîndea. Îmi aştepta prima mişcare, prima nechibzuinţă, şi se pregătea să mă sfîşie... Dar, dacă rămîneam pe loc, atît de aproape, tocmai în marginea acelui hău, nu însemna s-o ispitesc, cu toate primejdiile care decurgeau pentru mine? Dacă refuzasem să cedez, n-avea oare să mă ajungă nămetenia? Căci matahala o şi pornise la drum către mine.

O aşteptam... Pămîntul trosnea, în adînc.

O luai la fugă.

Fugeam drept înainte. Ar fi trebuit s-o iau razna şi să mă pierd. Cu toate acestea, mă îndreptai fără şovăire către un ţel. Care? Nu ştiam care, dar mă simţeam chemat într-acolo.

Pe măsură ce mergeam, puterea care mă împinsese deodată s-o rup la fugă se depărta de la mine şi mă simţeam atras înainte, tras de o forţă tăinuită care, ea însăşi, mă chema, şi încă din ce în ce mai clar, îmi deschidea un drum prin noapte şi eu îmi dădeam seama, căci era în direcţia Sirenei, ale cărei păduri şi a cărei masă neagră începeau să se ivească din beznă. Scăpasem de Marea Pîrloagă şi, cu toată ciudăţenia ei, ferma misterioasă a Sirenei, prin numele ei, doar prin numele ei, exersa asupra inimii mele, mereu tulburate, de ani de zile, o fascinaţie în faţa căreia îmi venea să cedez, căci mi se adresa cu putere, mereu în aşteptarea vreunei minuni.

Şi atunci, deodată, cineva m-a strigat, m-a strigat pe nume, Pascalet...

— Pascalet, domnule Pascalet, chiar dumneata eşti?

Glasul Mâchei.

— Mă cauţi, ştiu bine şi sînt aici, da, eu, Mâche... Te aşteptam...

— Unde?

— În covergă.

Şi a aprins o lumînare.

— Trebuie să ne ascundem. Sînt acolo, ăia...

— De ce să ne ascundem?

— Au să înceapă îndată şi nu le place să fie văzuţi... E noaptea lor.

— Ce noapte?

— Noptea în care vorbesc cu copacii...

— Cu copacii, Mâche?

— Da. Dar vino-ncoa, vino iute. Nu ştiu că sîntem aici... Am să-ţi spun totul...

Era în picioare, lîngă lumînare.

— De doi ani vin aici, foarte aproape de Sirena, ca să văd ce-au să facă...

Oare Mâche îmi vorbea? Era de nerecunoscut...

— Şi ce zici c-au să facă, Mâche? Vor vorbi cu copacii?

— Şi copacii au să le răspundă... Au să le răspundă numai dacă nu vor şti că sîntem aici...

Cînd umbră, cînd lumină (o slabă lumină), Mâche stătea în picioare în faţa mea. Palidă, încununată cu un frunziş negru, îmbrobodită cu o basma întunecată, mă înspăimînta...

Ochii ei, de-o claritate stranie, deveneau încetul cu încetul imenși.

Și tot căutau... Căutau un lucru, o făptură, poate mă căutau pe mine, care o priveam fără să clipesc.

— Sînt prietena dumitale, domnule Pascalet. Înțelegi bine ce înseamnă asta ? Căci mă iubești un pic, imi dau seama, pentru că m-ai căutat în noaptea asta... De dumneata nu mi-e teamă... dar noaptea asta mă înspăimîntă. Nu puteam să stau singură... O fată care aleargă își pune sufletul în primejdie... Te-am strigat... Acuma, am un tovarăș. O să-mi dai mîna stîngă, aia care tremură cînd n-ai curaj... Și, ascunzîndu-ne, o să ne strecurăm amîndoi prin păduri pînă la heleșteie... De acolo se vede mai bine fațada Sirenei... Luna încă n-a răsărit. Să tragem folos din asta...

Ne-am strecurat prin tufișurile de la marginea pădurilor pînă la heleșteie. Apoi ne-am întins unul lîngă altul sub un tufiș.

În fața noastră, Sirena, încă întunecată, ferecată.

În urma noastră, pădurile, stejarii.

Și nici un glas, nici un zgomot.

Apele dormeau, pădurea tăcea.

— Mâche, nu văd nimic, n-aud nimic... S-ar zice că nu-i nimeni...

— Sînt acolo, domnule Pascalet ; drept în fața noastră, pe terasă...

— Și ce fac ?

— Nimic. Tac. Așteaptă.

— Ce ?

— Răsăritul lunii... N-are să întîrzie. Se înalță. Dar se va ivi în urma noastră... Noi n-o s-o vedem, dar îi vom vedea pe oamenii ăia și pe femeile alea, în picioare, în dreptul fațadei luminate, și, dacă luna le va fi prielnică, vor chema pădurea, dar nu numaidecît, ci mai tîrziu... Vor plînge mai întîi. Întîi trebuie să plîngă...

— De ce, Mâche ?

— Uite, așa...

— Tu i-ai văzut plîngînd ?

— I-am văzut. Taci. Uită-te bine, luna se va ivi în curînd și ei vor fi acolo, în fața casei... orînduiți lîngă perete... Și se vor uita înspre heleșteie, acolo unde pădurea atinge apa... De fiecare dată e același lucru...

Mă întorsei.

Într-adevăr, îndărătul nostru, în vîrful copacilor, mijea o lumină, zorii planetei, o lumină care se făcea destul de repede albăstrie. Pe măsură ce se mărea, aerul mișca încetișor în vîrful copacilor și își strecura spre noi niște șuvoaie lungi și calde, care miroseau a frunză și a apă de heleșteie.

— Nu te mai mișca, murmură Mâche. Doar cînd se ivesc o să ai de ce să-ți fie frică... Se uită mereu către pădure, unde ne aflăm noi, și ei văd ce nu se vede... Dă-mi mîna, dă-mi-o, Pascalet.

Îi dădui mîna.

Și se iviră.

N-am să uit cîte zile voi mai avea...

O vedenie supranaturală.

Se înfiripă cu o încetineală din cale-afară, o încetineală evlavios armonizată cu înălțarea lunii.

Mai întîi se învălui într-o lumină albă acoperișul bătrînei locuințe. Lumina aceea se prelinse peste frontonul de piatră. Mai jos, pe fațada încă întunecată, ardeau în adîncul a opt ferestre opt lămpițe de sticlă. Cînd lumina lunii atinse fațada, lămpile se stinseră și se auzi trecînd un foarte lung suspin.

Iluminarea se lăsă mai jos. Se văzu atunci deasupra ușii monumentale trupul misterios al Sirenei, o mare Sirenă care ieșea din mare ținînd în mînă o mică harpă. Lumina înfiripînd muchii și umbre, dădea viață trupului aceluia pe piatra moale. Și astfel, prin jocul luminilor și al umbrelor, lungile plete plutitoare ale temutei Zeițe păreau că se mișcă pe deasupra apelor. Cu cît cobora mai mult lumina, cu atît făptura aceea punea, peste freamătul nopții și peste scena fantomală care, treptat-treptat, cu fața spre heleșteie, se pregătea să capete viață, o stăpînire care orînduia dramatic întîlnirea personajelor gata vizibile, de-a lungul peretelui, cu ființele încă ascunse ale Naturii...

Și inima îmi spunea atunci cu propriile ei cuvinte, cuvintele ferecate ale inimii, că dacă scăpam de pățania aceea, amintirea ei avea să-mi rămînă adînc înfiptă în minte și că, chiar în anii bătrîneții, îmi vor reveni în minte, la fel de proaspete ca în noaptea aceea, acele puternice imagini. Mai tîrziu, aș putea să vorbesc despre ele cum fac astăzi, să vorbesc cu emoția aceea care îmi punea noduri în gît. Căci chiar gura mea, chiar în momentul acesta, spune mai mult decît știa să spună copilul de atunci, înseamnă că noaptea aceea a fost atît de puternică încît avea să atragă, de-a lungul vieții mele, pînă la cuvînt, celelalte pățanii care dormitau în mine, dintre care unele, uneori, trec în visele mele. Sînt prezent în ceea ce-a fost cîndva, iar ceea ce a fost rămîne cu aceeași vigoare tinerească pînă la ultimele zile din viața mea. Este prelungirea unei vechi tinereți încă în stare de minune.

Da, de minune !...

Căci spectacolul care se dădea în vileag nu era dintre acelea care se șterg vreodată.

De îndată ce ne impresionează ochii, sînt în inima noastră, sînt în trupul nostru, sînt prezente, sînt una cu noi și rămîn. Timpul se destramă deodată, distanțele se spulberă și zidul cel mare al Sirenei începe încă o dată să se ilumineze în fața mea...

Cu toate acestea, de ce mi-e teamă, teamă să-l văd urcînd iar din beznă la lumină ? O fi din pricina intrării în scenă a unor personaje așteptate cu încordare dramatică ? Căci la poalele acelui zid se află acum bărbați, se află femei. Și ei se desprind din beznă și ivirea lor deschide drama cu încetineală și cu o teamă parcă sfîntă de evenimentul care se apropie.

Ci oricît de lentă ar fi apropierea, scena evoluează totuși, și două grupuri se înfiripă, unul la dreapta, — al bărbaților, și celălalt la stînga, — al femeilor. Sînt cel puțin vreo douăzeci, toți strînși unul lîngă altul, dar între

ei, așezat într-un mare fotoliu, se vede un bătrîn.

Stă cu mîinile așezate pe genunchi. Și pare că așteaptă.

— E orb, îmi spune Mâche. Închină-te, Pascalet. Este El !

Și, brusc, s-au aruncat în genunchi și au început să geamă. Douăzeci de guri, dar un singur, un lung, un sălbatic geamăt. Chemare, implorare, reproșuri pe care i le adresau, cu bustul aplecat în față, cu mîinile cu palma întinsă pe pămînt, cu o sumbră violență, zbuciumați cum erau de o nelămurită disperare.

Noi eram prea departe de disperarea aceea, ca să-i putem prinde cuvintele amare, dar rosteau oare cuvinte ? Căci gemetele acelea care urcau și care coborau cînd ascuțite, ca niște țipete, cînd grave, ca niște horcăieli, alcătuiau o melopee în care, din lipsa unor cuvinte cu neputință de prins, accesele alternative ale glasurilor și ale inimilor, cu paroxismele și cu slăbiciunile lor, schimbările lor pasionale căpătau un sens misterios, care nu se putea adresa decît unor făpturi în stare să priceapă un grai necunoscut de oameni, un grai pe care îl înțelegeau, poate, apele, pădurile și ființele, munții aceia reținuți în beznă sau captivi în corpul materiei...

Și apoi — deodată — au amuțit.

Mâche mi-a spus :

— Acum au să vorbească îndată cu copacii...

Un glas s-a desprins atunci din tăcere. Un singur glas care psalmodia. Niciodată nu mai auzisem așa ceva. Din ce gură se desprindea

oare ? Era ca o melopee. Trecea peste noi fără să articuleze cuvinte, desfășura un singur sunet. Avea să se piardă foarte departe, în afara spațiului firesc, dincolo de locurile în care îl auzeam, poate că undeva în noi, unde se afunda, îndurerat. Impersonală implorare adresată pădurilor, adresată Nopții și întunecatelor întinderi. Și întinderile ne trimiteau îndărăt ecourile lui, pînă în adîncul cel mai tainic al inimilor noastre...

Mâche se strînse lîngă mine :

— Ascultă. O să știm îndată dacă vor răspunde copacii...

Eu nu mă îndoiam, nici Mâche. Doar cîntul acela era o chemare, și la orice chemare răspunde un glas, dar uneori nu-l poți auzi, căci nu totdeauna vorbește un glas omenesc...

Și nu un glas omenesc se ridică din pădure, ci pădurea însăși, pădurea sălbatică și nocturnă, pădurea cea atît de temut pentru oameni.

Și cu toate acestea o auzeam...

Nimic nu se mai clintea în codri nici în fața Sirenei. Deasupra frunzișului, chiar în desimea copacilor, nu trecea nici o adiere de aer și astfel pădurea nu le vorbea oamenilor cu glasurile ei obișnuite — șuierături, tînguieli, țipete, trosnete de crengi, suspine ale tufărișurilor. Părea să fi lăsat tăcerii cuvîntul, și doar tăcerea ajunge pînă la noi. Auzeam tăcerea. Descopeream deodată un glas necunoscut, glasul lucrurilor care tac și care își au totuși dorințele lor, gîndirea lor, necazurile și bucuriile lor, o întreagă viață profundă, dar nepu-

tincioasă de a se exprima altfel decît prin tăcere și care suferă din pricina asta, dar ajunge, totuși, în cele din urmă, să găsească, dincolo de sunete, un freamăt vital capabil de-a ajunge pînă la dorințele noastre, la necazurile noastre, pînă la gîndirea noastră, pentru a obține răspunsul uman la un grai tragic, cu neputință de definit, căci este vechiul grai al Nopții, și la oferirea lui de temut, uneori oamenii tăcerii răspund printr-un cînt religios. Lumina care-i vorbește Nopții. Și atunci sufletul nostru este sufletul lumii.

Dar cu gura lipită de urechea mea, Mâche îmi șoptea între timp :

— Bătrînul nu mai vede : de aceea cîntă, căci el *vede* ce-i cîntă ei, vede tot, heleșteiele și stejarii. Tot !... Ei au puterea asta... Dar, în noaptea asta, nu aud ce le răspunde pădurea. Și suferă. Pentru el, pentru ei, rămîne mută. Dar tu o auzi, Pascalet, cum o aud și eu, o auzi ca mine, că sînt prietena ta și pădurea ne iubește... Ascultă, se povestește în taină că pădurea ascunde suflete... Și asta spune ea acum, despre sufletele adormite în copaci, iar ei, acolo, oamenii aceia caută, printre toate sufletele astea, un singur sufet, un suflet pe care l-au pierdut acolo, pentru că nu mai știu în ce copac l-au pus... Pădurea însă nu vrea să li-l dea înapoi ; pădurea ține mult la somnul acelor suflete care înfiripă vise în crengile ei, iar visele acestea sînt viața ei. Ei o consolează că are rădăcini care n-o lasă să umble cum umblă toate jivinele de pe pămînt...

Oh, ciudată fată ! Mă înspăimînta.

O întrebam tremurînd :

— Cine ți-a spus, Mâche, toate astea ? Chiar tu vorbești cu-adevărat ? Tu ești marea Mâche ? Spune Mâche !

Dar Mâche nu mi-a răspuns.

*

Aici, din nou, totul se pierde ca într-o ceață... Doar niște nori... Mă pierd printre ei...

După cîtă vreme m-am pomenit chiar în camera Clairei, la Statornicia ? Acolo, într-un ungher întunecos, nu stăteau oare de taină Claire, Mătușa Martine și Michel, primul născut, — de taină, în șoaptă ?...

Eram cumplit de istovit, capul îmi ardea și sîngele îmi tupăia în urechi.

Cu toate acestea, auzeam glasuri și, fărîmițe, din ce spuneau... Pesemne că Mătușa Martine sosise de curînd, căci ea punea întrebări. Ea voia să știe, să știe tot, și stăruia să i se repete, cum era ea obișnuită, ce i se spusese și-i mai rămînea nelămurit. Glasul ei se auzea tot mai tare.

— Mai încet, îi spunea Claire, că se odihnește. Ia gîndește-te ! A venit leșinat... L-a adus Bargabot în spinare.

— Am să-l văd pe Bargabot, spuse numaidecît Mătușa Martine. Vreau amănunte. Am să-l descos pe Bargabot... Unde e oare ?

— A plecat. Îl cunoașteți ? Vine și pleacă și nu mai știi nimic de el. De data asta, totuși,

a vorbit un pic — o, nu mare lucru ! — Dar fără el n-ai şti nimic...

— Şi unde l-a găsit ?

— La Sirena, leşinat sub un tufiş, pe malul Heleşteului... Nu se mişca...

— Şi Mâche ?

— Nici urmă de Mâche. A plecat !...

— Aveam dreptate să mă feresc de ea !... O vrăjitoare, fata asta !... Ar fi trebuit să le-o trimit iute-iute înapoi... Dar lasă c-o să le spun eu tot ce cred... Mă vor înţelege !...

— Ce credeţi dumneavoastră, doamnă Martine, cred şi ei de multă vreme... Mâche nu e fata lor...

— Nu-i fata lor ?...

Şi, în momentul acela, Claire a vorbit, dar atît de încet, atît de încet, că n-am putut să înţeleg un cuvînt... Înţelegeam doar exclamaţiile Mătuşii Martine şi nişte „oh"-uri şi nişte „ah"-uri de uluire, de mînie...

La sfîrşit s-au apropiat de patul meu tustrei.

— Doarme adînc, spunea Claire ; e semn bun, asta nu ne amăgeşte. Mai lăsaţi-l la noi încă trei-patru zile. Ca să vă dea o mînă de ajutor acolo, am să v-o trimit pe verişoara mea, Aglaé, cu care n-o să aveţi nici o bătaie de cap... Aici vom avea noi grijă. Pascalet va fi bine îngrijit... N-o să ducă lipsă de nimic la Statornicia... E un copil bun...

Auzind aşa, am plîns, am plîns prosteşte şi am spus :

— Atunci vreau să mi-l aducă pe Barboche...

Cuvintele mele i-au făcut pe toţi să izbucnească în rîs, chiar şi pe Mătuşa Martine.

— Bine ! Bine ! îngăimă dînsa. Îi e mai bine... Dar am primit o lecţie bună, — da, în privinţa asta, e bună !... Şi acum, orice se va întîmpla, aici sau în altă parte, s-a isprăvit : voi rămîne acasă. E nevoie de o minte aici...

AU TRECUT ANI...

Au trecut ani, foarte lungi ani...

Acum, mă gîndesc la iarnă, la prima iarnă pe care am petrecut-o singur cu Mătușa Martine.

Alți ani au venit mai tîrziu să ne aducă zăpezile lor, dar nici un an nu ne-a oferit zăpezi atît de tăcute, atît de imense, atît de prielnice unor priviri îndelungate.

N-am cum să nu-mi amintesc de ele, căci n-aș putea să-mi înviorez puterile contemplative, mai ales la bătrînțe, n-aș putea împiedica tălăzuirea imensității meleagurilor natale adormite sub zăpadă.

Nu înscriu alte gînduri în afara gîndirii în sine, dar știu că, fatal atrasă de cernerea aceea de cristal, va depăși însemnătatea extremă a

simplelor lumini ca să ajungă un răsărit de stele și de vise.

Căci stelele și visele se contopesc. Îmi făuresc din ele, în somnul meu, noi constelații.

Și invoc constelațiile astea în momentul încheierii, cu părere de rău, a acestei lucrări.

O încheiere, un sfîrșit ?... E de crezut ?

Ah, fie ca ultima pagină să nu se izbească de zidul cu neputință de trecut, ci să treacă pragul unei porți larg deschise, dincolo de care se vor întinde — poate — misterioasele drumuri ale călătoriilor viitoare.

De-oi mai avea cîteva zile de trăit pe pămînt, pe glia aceasta care a fost de atîtea ori maternă, doresc, în ciuda fatalităților unei vîrste înaintate, ca ele să fie credincioase vieții, așa cum au fost, cu atîta patimă, zilele copilăriei mele.

...Niște zile ca zilele acelei lungi ierni privilegiate.

Iarna, mă temeam de frig — și mă mai tem și astăzi — însă puritatea desăvîrșită a iernii îmi farmecă sufletul.

Dar nu totdeauna mi-a plăcut această dublă iarnă, iarna rigorii și iarna spațiului deschis meditațiilor și viselor. Dar ca atîtea alte binefaceri, am avut parte de cunoașterea acestor bogății datorită intimității care ne-a legat, pe mine și pe Mătușa Martine, în cursul acelei prime ierni de singurătate pe care am petrecut-o amîndoi laolaltă sub același acoperiș, lîngă același foc, lîngă aceeași lampă.

Toamna zăbovise multă vreme și a fost foarte caldă. Tîrîse vara după ea pînă la sfîr-

șitul lui noiembrie. Ziua de 16 ale acestei luni, în genere zbuciumate, fusese răsplătită cu un soare călduros. Dar Mătușa Martine spunea :

Toamna lungă nu-i a bună...
Ne vestește-o iarnă grea...
Zăvorăște-ți ușa strună
Să nu tragă... S-ar putea...

Înțelepciune și zicale familiare ale căror prevederi au fost confirmate de o furtună nesăbuită, care a izbucnit la 20, urmată, după două zile, de o vifornită. Vifornița a pornit de pe culmea muntelui, pe ale cărui creste ninsese pretimpuriu, în așa fel încît vîntul dinspre nord ne-a adus deodată și iarna, și frigul...

Timpul rău a ținut cel puțin o săptămînă, dar era scris pe undeva, în cer, că n-aveam să intrăm așa de năprasnic în iarnă. Căci după năpustirea neașteptată a frigului, cerul s-a luminat de o lumină milostivă, mai puțin caldă și mai puțin strălucitoare, ce e drept, decît lumina firească toamnei. Noiembrie dezmințea proverbul Mătușii Martine.

Chiar și Mătușa Martine era surprinsă și, dealtfel, mîniată foc.

— N-am nici o încredere, spunea ea. E o amăgire. Eu una îmi mențin ce-am vestit. Sînt lucruri care nu înșală. Crede-mă, micul meu Pascalet, anotimpul trebuie să se respecte ; recunosc că timpul rămîne frumos, dar nu mă bucur de el ca în iulie, cînd este la rostul lui... Cerul ăsta liniștit și moliu nu-mi spune nimic bun... E prefăcut...

Mă gîndeam că avea dreptate. Dădea ea greș vreodată ? Dar asta nu mă silea să mă bucur mai puțin de acea prelungire neobișnuită a zilelor frumoase. Umblam haihui pe cîmp, dar nu prea departe de fermă. O dată sau de două ori am fost atras în direcția covergii. Am privit-o o vreme de departe, dar n-am îndrăznit să mă apropii.

Cît despre Mâche, nicicînd nici un cuvînt și nici cea mai neînsemnată aluzie din partea Mătușii Martine.

E sigur că Mătușa Martine era tare amărîtă, ca și mine, dealtfel. Mâche ne lipsea.

Dar în privința asta eram de acord cu Mătușa Martine să nu mai vorbim niciodată nimic despre ea. Cu toate acestea, tăcerile noastre spuneau despre ea mai mult decît toate cuvintele noastre de părere de rău sau de supărare, care ne așteptau pe buze, gata să-și ia zborul. Oprite, înăbușite, ele întrețineau în noi o supărare discretă, nu fără oarecare amărăciune și, dealtfel, nu fără oarecare speranță...

În vremea aceasta, zilele își deschideau și își închideau cu regularitate corola de la o zare la alta.

Dimineața, amiaza, seara se scurgeau prietenește ceasuri de tihnă, din zori și pînă noaptea, iar nopțile erau frumoase.

Mătușa Martine spunea :

— Sînt, oricum, cu ochii în patru. Am văzut trei stele căzătoare. Au alunecat aproape de pămînt și asta nu-mi place, Pascalet. Dealtfel, zilele astea frumoase s-au și schimbat, pe nesimțite, și acum sînt pe sfîrșite.

Iar eu :

— Dar, Mătuşă Martine, sînt bune. Mie îmi plac grozav. Aş vrea s-o tot ţină aşa...

— N-o să ţină, Pascalet. Azi-dimineaţă, apa din puţ şi-a schimbat culoarea. Era gălbuie. Dacă e frumos în văzduh, sub pămînt o fi plouat pesemne. Acolo, jos, sînt unghere în care plouă. Căci jos, cele patru anotimpuri se înţeleg între ele ca să aibă iarna, vara, primăvara şi toamna lor, — şi rădăcinile ştiu asta. Cunosc eu rădăcinile. Şi ele se miră la fel ca mine, că faţă de iarna lor, gata înscăunată, cealaltă, cea de sus, nu se îndura să sosească.

Şi aşa era, dar zilele, cu toate acestea, se schimbau pe nesimţite. În fiecare seară, culorile lor se retrăgeau din lucruri. Schimbările acestea erau domoale, căci pămîntul, care părea că-şi regretă toamna, în anul acela, o reţinea prin codrii lui, în case, în apele călduţe şi colorate, pe dealurile lui.

Rareori mi-a fost dat să văd, în viaţa mea, o asemenea gingăşie, în momentul despărţirii dintre soarele toamnei şi pămînt, care — poate — se temea de iarnă.

La fermă, după dispariţia neaşteptată a Mâchei, venea în fiecare zi de la Statornicia verişoara Clairei, Aglaé. Sosea dis-de-dimineaţă şi nu pleca decît după masa de prînz.

Aducea provizii pe care fraţii Clairei se duceau să le procure pentru noi de la băcănia *La grunjul de Sare*, cea mai apropiată, dar şi ea tare departe de noi. Bunătatea celor de la Statornicia nu s-a dezminţit în nici o zi în timpul

iernii aceleia lungi .Mătuşa Martine spunea despre ei :

— Pesemne că vor fi schimbat, Pascalet, între casele noastre, unele chezăşii, de multă vreme. Sînt sigură de asta. De atunci îşi va fi căpătat ferma noastră acest frumos nume. Cîndva, va trebui să lămurim bine povestea asta, care mă sîcîie...

Astfel, acea veche familie, statornicită în propria ei avuţie la Statornicia, ne-a fost de un mare ajutor în zilele prea aspre ale unui antimp care, sosit cu zăbavă, fusese dintr-odată mai riguros. Ajutor nu numai material, ci şi de îmbărbătare. Căci o bătrînă şi un copil, într-o casă singuratică, în inima cîmpiei, unde vîntul aducea frigul şi scotea stranii tînguiri, cu ce-şi puteau nutri gîndurile decît cu nostalgii ? Erau zile în care regretam molcomeala toamnei şi cîntecul matinal al ciocîrliei. Nu se mai vedeau decît corbi.

Dar atunci sosea mica Aglaé. Aglaé, care era ca o floare de cîmp, întruchiparea modestiei, o fată cu o inimă uşoară ca o pană de înger.

O aşteptam cu nerăbdare. Mătuşa Martine o aştepta şi ea la fel ca mine, ea care voia să pară aspră, cum sînt persoanele în vîrstă. Dar era cu cel puţin şaizeci de ani mai tînără fată de vîrsta ei... Şi, dealtfel, cred că de aceea ne iubeam.

Între timp, veni şi dimineaţa zilei Sfîntului Gélase, cu cerul fără o scamă de nor, fără o adiere de vînt, dar palid, metalic, dur. Ziua s-a schimbat pe neaşteptate din pricina asta, părăsind orice urmă de bunăvoinţă...

Un cer prea limpede, firește,
De Sîn-Gélase iarnă ne vestește.

declară pe un ton plin de îngrijorare Mătușa Martine.

Și cum nimic nu e mai prielnic ca iarna pentru ticluirea proverbelor, Mătușa Martine scoase, din memoria ei de toată isprava, un proverb destul de liniștitor, care ne înfățișa latura bună a lucrurilor...

Mărunți sau mari, e vremea-n care
În case ne iubim mai tare.
O bună iarnă — asta-nseamnă :
La resemnare ne îndeamnă...

Proverbe pe care cerul avea să le confirme îndată, de data aceasta. Căci cerul cel atît de palid porni spre noi, împingînd în fața lui un frig ascuțit cu o ciudată putere de pătrundere.

Era un frig pretimpuriu, căci la Sainte-Gélase ne aflăm la patru săptămîni de iarnă, așa cum este înscrisă ea în calendar.

Neîncrederea Mătușii Martine se mai arătă încă o dată.

— Un frig ca ăsta, Pascalet, n-a venit doar așa, cu treizeci și patru de zile înaintea sorocului din almanah. Almanahul spune drept. Și e categoric... Frigul ăsta ne-a fost anume pregătit — pun mîna în foc. E un frig de munte. La munte, se arată foarte devreme și foarte repede și atunci le mai și rămîne — și ne trimit nouă ce prisosește. Lasă că-i știu eu : sînt pizmași...

La întrebarea mea, care voiam să știu cine erau făpturile acelea funeste, îmi răspunse :

— Ei ! Cine ai vrea să fie ? Ei sînt, zău așa !...

Vestită astfel solemn, iarna începu.

Desigur, o cunoșteam bine și iarna e pururea iarnă, dar niciodată nu mai fusese atît de aspră și, dealtfel, atît de minunată — ca iarna în care aveam să intrăm împreună, eu cu Mătușa Martine. Căci a tăbărît pe noi, din dimineața următoare, fără multe formalități. Avea să țină atîtea săptămîni. În mintea mea a șters toate iernile din copilărie.

Mătușa Martine, care o presimțise întocmai, a pus cu hotărîre la punct viața noastră casnică. Statornicia ne-a pus la dispoziție căruțe întregi de lemne, pe care le-am vrăfuit în hambar. Am făcut conserve, am scos din fundul dulapurilor pături și pufoaice, am cumpărat lumînări și, în felul acesta, s-a răspîndit în toată casa o înviorătoare mireasmă de cafea, de legume uscate, de fierturi, de săpun, de ceară de albine, de curpeni, de crengi de stejar, de rădăcini de plop. N-aveai decît să arunci chibritul aprins și să aștepți pîrîitul viu al flăcării care se avînta dintr-un salt în căminul înalt.

Munci importante, duse iute la bun sfîrșit. Mătușa Martine muncea cît o droaie. Aglaé răspunse cu tragere de inimă la ordinele cele mai pretențioase. Și astfel, în mai puțin de o săptămînă, în fața acelei ierni de temut, ferma Chezășiei a înălțat, dintr-o singură bucată, o trainică fortificație în care știam că, sub ploaie,

sub zăpadă, sub vînt, sub grindină, viața noastră va avea sigur, un adăpost călduț, *Deo gratias !*

Iată de ce, cînd am ajuns în toiul iernii, al adevăratei ierni, o privirăm fără teamă, în timp ce înainta spre noi ca printr-o nesimțită alunecare a pămîntului și a cerului. Simțeam iarna cum cobora după izul umed al copacilor, după întărirea țarinilor arate, după acea tainică despuiere a lucrurilor față de care căderea frunzelor nu este niciodată decît un semn prevestitor, dar care ne umple tuturor inima de melancolie, întrucît simțim că viața se retrage și că va trebui un sînge mai activ în inimile noastre și o inimă mai iute pentru a compensa, în măsura în care va fi cu putință pierderea căldurii vitale de care lumea făpturilor va avea în curînd de suferit.

Dar la multă vreme după aceea am descoperit acele suferințe și atunci am luat iarna în brațe și aveam atîta căldură în trup, încît am pătruns dintr-un salt pe tărîmul frigului, fără pagube.

Am ajuns să-mi pară rău că nu era decît o iarnă, fapt care a mirat-o mult pe Mătușa Martine. Ea mi-a mai potolit înflăcărarea.

— Fericirea, Pascalet, o vei găsi la căldurică, în casa ta. Căci casele sînt făcute pentru fericire.

Știa, prin înțelepciunea pe care i-o dăduse vîrsta, că după zilele crude, în care ții piept, urmează zile de tihnă și de tăcere. Și atunci intri friguros în tine însuți. De la singurătățile iernii sălbatice treci la cele mai umane singurătăți ale reveriilor sub flacăra lămpilor.

Căci lămpile iernii sînt mamele visărilor. Totdeauna între ele și mine, între modesta lor lumină și domoala mea gîndire au circulat imagini, sunete, necazuri, bucurii și umbre, din care făuream în taină priveliști lăuntrice și frazele abia rostite ale unei vieți căreia îi erau dragi visele mai mult decît orice pe lume.

Acolo am învățat virtuțile așteptării.

Rigoarea cerului de iarnă ne obligă mereu la meditații. Ne pune în legătură cu dorințe necunoscute. Mătușa Martine și cu mine simțeam prezența unor gînduri vagi care, deși fugitive, nu ne destăinuiau mai puțin faptul că era în noi ceva — sau poate cineva — care căuta o privire și chiar un cuvînt luminos. Or, cum lucrul acela, sau cum acel careva, ne rămîneau cu neputință de definit, simțeam din ce în ce mai mult o nevoie mai urgentă de a-i cunoaște. Vai, nu răspundeau totdeauna la chemarea noastră și trebuia să așteptăm... Dar se întîmpla uneori că ajungeam în cele din urmă să auzim un glas care ni se părea că vine din adîncurile lumii și reușeam să vedem, deși încă mascat de noapte, ivindu-se un chip.

Iarna noastră a auzit acele glasuri, a descoperit acele chipuri — și nu era o iarnă imaginară. Era prin statornicia cu care se lega de noi iarna pe care o făuream după chipul și asemănarea noastră. În felul acesta, Mătușa Martine și cu mine aveam, fiecare în parte, o iarnă a lui. Uneori își contopeau tainele cu sufletele noastre, alteori păstrau în ele misterele cele mai profunde.

PÎNĂ LA SOSIREA...

Pînă la sosirea primelor zăpezi, viața noastră și-a văzut de mersul ei. Nimic nu părea schimbat ținînd seama doar de incidentele obișnuite. Și asta aproape pînă la 11 decembrie, ziua Sfîntului Damasc. Béranger venea marțea cu regularitate, se așeza în fața puțului și își aștepta cu încedere cele patruzeci de centime și pita rotundă. Mătușa Martine, Pascalet și Barboche nu lipseau de la întîlnire. Între Béranger și Mătușa Martine avea loc un tihnit schimb de aprecieri despre timp, despre lungimea zilelor sau despre trecerea ultimului

stol de păsări. Căci trecea cîte unul în fiecare seară, sus de tot, în văzduh, cu gîtul înainte, cu aripile întinse, zburînd spre țări mai calde. Strașnicul Béranger ! Dacă n-ar fi venit în ziua sorocită, grozav i-am fi simțit lipsa ! Cînd întîrzia, eram îngrijorați. Atunci ne ațințeam ochii către Drumul ouălor, pe care apărea mereu, venind dinspre Statornicia. Doar dînd cu ochii de el ni se umplea sufletul de bucurie.

— Îi poartă de grijă zodia lui bună, spunea Mătușa Martine, o zodie de culmi înalte... Atîta tot, Pascalet. Asta îți luminează chipul...

Béranger nu scăpa niciodată prilejul de-a aduce vorba despre punctele cardinale, din care deducea mari certitudini. Asta era obsesia lui.

— Nu le vedem de văzut, dar știm că există. Cerul se rotește, dar punctele cardinale nu se clintesc, doamnă Martine. Dacă s-ar clinti, ce ne-am face.? Nu ne-am mai găsi drumul niciodată...

Uneori, puțin mai deoparte, vorbeau amîndoi în șoaptă, cu glas atît de scăzut încît, în ciuda urechilor mele cu auzul nespus de încordat, nu pricepeam ce-și spuneau. Și tare aș fi vrut să aflu cîte ceva.

Cînd pleca, ne uitam după el cum mergea, cu un pas vioi de-ți era mai mare dragul să-l privești, în direcția heleșteielor.

Nu spuneam nimic.

Dar, întorși acasă, la gustarea de seară vorbeam despre el. Știam doar un lucru : că fusese cioban pe vremuri... Dar unde se ducea,

din ce trăia, în ce bîrlog, habar n-aveam. N-aveam să aflu decît din întîmplare, în anul următor... Şi mai sînt şi acum cu gîndul acolo.

Cît despre Saladin, cel mai bun şi cel mai paşnic dintre oameni, nezorit la lucru, înarmat cu scule, — tîrnăcop, sapă, furcă, foarfece de grădinar — pot spune că venea mereu să îngrijească grădina. Cu mai puţină regularitate decît Béranger, aci se ivea, aci nu, după fantezia lui. Cu toate acestea, era aşa de blajin încît Mătuşa Martine nu-l mustra.

— Aşa sînt turcii, spunea dînsa. Trebuie să-i iei cum sînt. Doar îi cunoaştem bine.

De unde îi cunoştea oare ? mă întrebam eu. Încă o întrebare, dar nu îndrăzneam s-o pun, căci aş fi primit cu siguranţă un astfel de răspuns încît m-ar fi îndemnat să-i mai pun mii de întrebări.

El şi cu Bargabot nu-şi vorbeau, nu din antipatie, ci din simplul fapt că fiecare trăia în propria lui lume...

Totuşi, Bargabot se uita destul de sus la bunul Saladin, aplecat peste salatele lui, dar nu scotea o vorbă.

O singură dată a vorbit :

— Sădeşte, asta-i tot, — a spus el.

Saladin, un turc sociabil, se făcea că nu-l vede pe Bargabot care, în picioare, la vreo zece paşi de el, îl măsura din creştet pînă-n tălpi. La urma urmelor, erau în bune relaţii.

Dar Bargabot era pentru noi (cu excepţia lui Béranger) cel mai apropiat dintre cunoscuţii noştri. După plecarea lui Béranger şi a lui

Saladin, el era acolo. Că-ţi plăcea sau nu, el rămînea.

Ne aducea peşte, uneori cîte un vînat, sau fructe sălbatice, pere sau mere acrişoare, şi bace înţepătoare, care îmi plăceau grozav.

Odată cu el intra în fermă un puternic miros de apă, de stuf şi de trestii proaspete. Îl simţeam îndată. Cu teamă, îmi închipuiam malurile primejdioase ale rîului celui mare unde, în mijlocul plantelor acvatice, se ascundea cabana lui de scînduri. Ştiam că vieţuia acolo singur. Îşi ţinea adăpostul acesta ferit de privirile curioşilor.

Dealtfel, numai faima de sălbăticie şi ar fi fost de ajuns să-i intimideze. Paznicul, care avea rostul să inspecteze meleagurile acelea solitare, nu se apropia niciodată de teritoriul în care Bargabot, nestingherit, pescuia păstrăvi şi ştiuci şi vîna raţe sălbatice în orice anotimp.

Mătuşa Martine îi oferise, încă de la primele zile friguroase, să vină să locuiască în hambar, care avea ziduri groase, cu acoperiş bun şi paie. Bargabot refuzase.

— Şi ce faci dumneata, Bargabot, în timpul iernii, cînd plouă sau cînd ninge ?

El răspunsese :

— Patrulez...

Ceea ce o mirase nespus de mult pe Mătuşa Martine.

Ne vizita rar, căci treceau uneori vreo două săptămîni fără să-l vedem ivindu-se. Dar ştiam că e acolo după semne foarte neînsemnate. Pa-

trula. Nici ferma Chezășiei, nici Mătușa Martine, nici eu, Pascalet, nu aveam de ce ne teme.

Știam, dealtfel, dacă trecea prin apropiere după gemetele de fericire care îi scăpau lui Barboche, cu botul lipit de ușă. Crăpam puțin ușa și Barboche o zbughea lătrînd pe cîmp.

Așa ni se orînduiseră viețile în anul acela, către sfîrșitul toamnei.

Cu toate că aerul se răcorise pînă în pragul frigului, mai ales peste noapte și dimineața, iarna se ținea încă departe de meleagurile noastre.

— Cîtă vreme n-a nins, spunea Mătușa Martine, poate să tot fie frig : nu-i încă iarnă. Iarna, micul meu Pascalet, înseamnă prima zăpadă.

Timpul, care se posomorîse de la Sfîntul Gélase încolo, dar care se mai înseninase, totuși, întrucîtva, vreme de o săptămînă, deveni amenințător, înainte de sfîrșitul lunii, iar în ziua de Avent [1] a bătut grindina. Cu începere din ziua aceea vremea s-a înrăutățit.

Întregul cer căpătă un ton glacial, cenușiu, un aer posomorît de rea prevestire. După puțină vreme, nu mai era decît ca un tavan scund, cu totul neclintit. Nici un nor, nici cea mai mică scamă de nor nu însuflețea acea întindere posacă. Apoi, într-o bună dimineață, a început să ningă.

A nins la 19 decembrie, într-o marți, de Sfîntul Tinoléon. Mi-am dat seama cînd am deschis obloanele camerii. Am strigat :

[1] Avent (lat. *adventus*, sosire). Timpul dinaintea Crăciunului, la catolici.

— Ninge, Mătușă Martine ! Și Barboche aleargă ca un nebun pe terasă !

De jos, de la bucătărie, Mătușa Martine mi-a strigat :

— Coboară ! Vreau să-ți vîri mîinile în zăpadă. Ai să rămîi alb pînă la Rusalii.

Am coborît în grabă.

A luat zăpada și mi-a frecat obrajii cu ea.

— Și acum vîră-ți mîinile, Pascalet, în clăbucul ăsta strașnic.

Le-am vîrît.

Adusese un taler mare de faianță în care a îngrămădit pumni întregi de zăpadă.

— Ce cafea strașnică o să facem îndată, Pascalet, cu apă de zăpadă ! E apa cea mai curată de pe lume. Gîndește-te că vine din cer !...

Înăuntru pîlpîia vesel focul : lemnul uscat de stejar trosnea. Mirosea a pădure, a scoarță și a ghindă sălbatică. Ce prieten, un foarte vechi prieten al familiei, acest prim foc din decembrie, pentru prima zăpadă !

De acum încolo, viețile noastre desprinse de toamnă aveau să călătorească spre toiul iernii.

Știam lucrul acesta și mă bucuram din toată inima. Îmi întinsei mîinile către focul pe care era în clocot apa de zăpadă.

Și afară, zăpada asta, zăpada asta nouă care cădea, cădea întruna, a continuat să cadă toată dimineața !... S-a oprit la amiază, dar a pornit iarăși să cearnă în amurg. Fulgii cădeau în viguri mari și uneori zburătăceau încoa' și-ncolo. Cădeau în tăcere, de-ai fi zis că este ca o cernere fantomatică de zăpadă. Căci păreau să vină dintr-o altă lume, din lumea necunoscută

a Zăpezii-Mame, o lume uşoară, gingaşă, în care nu exista ceva care să nu fie de zăpadă, solul, copacii, codrii, casele, oamenii, toate făpturile ! În care se grăia un grai de nea, în care nu cunoşteai decît gînduri de zăpadă şi în care inimile, fiind de zăpadă, totul devenea imponderabil şi nimic nu rămînea neclintit. Şi treceau îngeri de zăpadă, care alunecau necontenit din cer peste strălucitoarea cetate, tîrînd în urma lor, prin cerul acela imens de iarnă, uriaşe constelaţii de nea siderală. De îndată ce un fulg atingea pămîntul, desprindea din el o tăcere, o tăcere nouă, care lărgea, treptat, pînă la marginile cîmpiei, tăcerea anterioară sihăstriei noastre. Sub cernerea aceasta înaripată, toate tăcerile îşi schimbau natura. Deveneau mai uşoare şi mai largi. Ne pătrundeau pînă în măduva oaselor şi statorniceau, de la gîndirea noastră pînă la acele adîncuri în care gîndirea sfîrşeşte, acea imaterială întindere a tuturor tăcerilor din lume. Încetul cu încetul, cîmpia se făcuse albă, şi nu numai că zăpada se menţinea, dar se îndesea în mod ireal, acoperind livezile, pădurile, rîurile adormite şi, fără îndoială, apa heleşteielor. Urca spre noi dinspre Statornicia, al cărei puternic acoperiş era încărcat de zăpadă şi din care, bine înteţit, dintr-un horn scurt, se înălţa un fir de fum. Înţelesesem că trebuia să tăcem şi că pătrundeam în sanctuarul imensei ierni, în care avea să înceapă acea liturghie a zăpezii, care nu cerea nici gesturi, nici rugăciuni, ci doar o pioasă contemplare. Înlănţuiţi astfel de tăcere, ne închipuiam ceea ce trebuia să nu dăm în vileag şi cum zăpada aceea tînără ne oferea o pagină albă, o pagină neprihănită de semne, visurile noastre se puteau înscrie pe ea.

Tocmai visele acelea vi le povestesc. Căci au rămas vii în adîncul memoriei mele, în locuri necunoscute, în care îşi adăposteşte ţara ei de zăpezi.

Atît de limpezi îi mai sînt culorile, atît de proaspete, încît, la amintirea evenimentelor de odinioară, pot să vorbesc despre ele aşa cum fac astăzi, însoţindu-le de mii de gînduri ale vîrstei mele, căci copilul care am fost cîndva primea aceste proaspete imagini fără să ştie că-l îmbogăţeau, pînă la zilele cele mai încovoiate de bătrîneţe din viaţa lui pe omul care aveam să fiu într-o bună zi.

Acela care vă vorbeşte.

*

A nins fără întrerupere în zilele de 19, de 20 şi de 21, prima zi a iernii din calendar, care s-a nimerit într-o joi. Dintr-odată, cîmpia a rămas pustie. Poştaşul, care venea uneori joia, străbătu pajiştea Statorniciei cu spatele încovoiat sub pelerina lui de lînă. Nu aveam să-l mai revedem vreme de două luni.

Ştiam că era friguros.

Dar îl aşteptam pe Béranger, mereu credincios zilei lui de marţi. N-a venit însă. De unde o mare îngrijorare...

— E atît de bătrîn !... Şi, cu toate că se ţine bine, mai ştii ce se poate întîmpla !... Pretutindeni e atîta zăpadă, că nu-ţi mai vezi drumul, a observat Mătuşa Martine.

L-a trimis pe Barboche să-l caute. Barboche a pornit ca o săgeată, dar s-a întors șchiopătînd, după patru ceasuri.

— Ei ? îl întrebă Mătușa Martine. Ia spune, unde e ?

Barboche nu știa nimic, ceea ce era grav. Și l-am certat.

— Măcar de-am ști pe unde hălăduiește Bargabot... Dar cine naiba ar fi putut spune ?...

Cît despre noi, pe o astfel de vreme, întrucît ninsoarea își întețise violența, nici vorbă măcar să ne îndepărtăm de fermă.

Iar Saladin, nici nu mai încape vorbă, n-avea să vină.

— E gingaș, declară, resemnată, Mătușa Martine. Toți turcii sînt așa.

Zilele de 21 și 22 se scurseră agale, fără să se fi zărit țipenie de om.

Dar la 23, Aglaé a ciocănit la ușă. Era pe la 9 dimineața.

Spuse :

— E un buchet agățat la ușă, un buchet de ilice.

Am luat buchetul.

— E mîna bunului nostru Béranger, spuse foarte emoționată Mătușa Martine, și asta nu m-ar mira. N-a vrut să plece fără să-și ia rămas bun, și e ceva, un rămas bun, la vîrsta lui !... La vîrsta lui, nu ești niciodată sigur c-o să te mai vezi cu cei dragi...

Dar Aglaé ne aducea și invitația de a sărbători noaptea de Crăciun la Statornicia. Ne-a repetat cuvînt cu cuvînt cele spuse de Claire :

eram singuri, țineau la noi și vor veni să ne ia cu brișca...

Eu eram în culmea fericirii.

Dar Mătușa Martine îmi spulberă bucuria. Refuză să se ducă la Statornicia !...

Aglaé, surprinsă și mîhnită, întrebă de ce.

— Atunci, doamnă Martine, spuneți-mi ce trebuie să răspund. Se bizuie pe dumneavoastră...

Cum Mătușa Martine tăcea, Aglaé a adăugat :

— Vor fi amărîți...

Mătușa Martine se încăpățînă și eu înțelesei (cunoscînd-o bine) că și ea era amărîtă...

Atunci spuse cu răceală :

— Nu putem lăsa casa singură.

Ce uluită era biata Aglaé ! Suspină, scoțînd un „oh !“ destul de sfios... Ceea ce-o tulbură pe Mătușa Martine, care își luă atunci chipul cel mai sever.

— Mă înțelegi, Aglaé. E ușor de înțeles. Și Claire mă va înțelege, dacă ai să-i repeți întocmai cuvintele mele... Ascultă... Ferma nu poate să rămînă singură în noaptea asta. E o noapte în care adevăratele case (și ferma Chezășiei e o astfel de casă, ferma Chezășiei, mă auzi ?) trebuie să-și aibă fiecare focul ei, lămpile ei, lumînările ei, toate bine aprinse, toate luminoase. Fermele au nevoie de asta și de asemenea au nevoie de copii, de bărbați, de femei, de vite (neapărat de vite) pe care le ocrotesc de arșiță și de frig, de vînt și de ploaie... Și atunci se cuvine într-adevăr, în răstimpul cel mai frumos al iernii, să fie încălzite, luminate, locuite,

vii... Închipuie-ți, Aglaé, această veche și bună casă în întregime în beznă la miezul nopții, și fără un glas, fără un zgomot, fără un clăbuc de fum pe acoperiș, și singur-singurel în mijlocul zăpezii... Sfîntă Fecioară, ce-ar zice Cerul ?... Casa asta — vezi ? — ne iubește și crede că și noi o iubim. Nu-ți părăsești măicuța bătrînă, căci ea e măicuța noastră, mai ales în noaptea asta de Crăciun, în care auzim îngerii umblînd pe acoperiș. Trebuie să fim aici — și merită osteneala să fim.

Aglaé tace un moment, șovăie și spune în cele din urmă :

— Și totuși, doamnă Martine, n-o să vă fie frică ? Oricui îi este, cînd e așa de întuneric și de frig în nămetenia asta de zăpadă.

Cuvintele acestea o făcură pe Mătușa Martine să tresară.

— Frică ? De ce ? Să-mi fie frică de frig ? Dar, prostuțo, frigul te întărește, iar zăpezi am mai văzut și altele, cu corbi și cu lupi... Dar, din nefericire, aici, nu mai există lupi.. Lupii, ar fi ceva...

Aglaé spuse, lăsîndu-și capul în jos :

— Există „așa ceva“ și pe meleagurile noastre, doamnă Martine, și adevărate fantome, nu departe de casa dumneavoastră, în păduri... Ciobanul Arnaviel le-a văzut cu ochii lui...

— Nu, zău ?... Și unde le-a văzut cu ochii lui ?

— În preajma heleșteielor și în pădurile Sirenei... Acolo trăiesc iarna. Vara, dispar...

— Și cîte a văzut viteazul dumitale Arnaviel ?

— Una, care dădea tîrcoale pe aici...

— Pe aici. Și unde anume pe aici ?

— Dinspre puț. Fantoma a fugit cînd a lătrat cîinele lui Arnaviel... A lătrat cum latră cînd dă peste o potîrniche... Atunci Arnaviel s-a gîndit că trebuie să fi fost o fantomă-femeie. Ar fi lătrat altfel pentru un bărbat...

— Visează de-a-n picioarelea, Arnaviel. Să-i spui, dacă îl vei mai auzi vorbind despre fantome, că mie nu mi-e frică de fantomele-femei. Fantomelor le este frică de mine, pe cuvîntul Mătușii Martine !...

Dar Aglaé, în căpșorul ei, ascundea o încăpățînare care nu era lipsită de oarecare răutate.

— De asta sînt sigură, doamnă Martine. Dar, oricît, vă vom simți lipsa, și asta e trist...

Îmbunată, Mătușa Martine i-l arătă cu degetul pe Barboche lungit, cu ochii pe jumătate închiși, în fața focului.

— Ăsta, Aglaé, ar mirosi fantomele de la o depărtare de zece leghe. Are nas, nu glumă. De așa ceva avem nevoie cu fantomele. Nu le atinge, dar le simte. Au pucioasă pe piele și cîinii nu pot suferi pucioasa. Liniștește-i pe cei de la Statornicia : dealtfel, aș fi foarte mirată dacă Bargabot n-ar patrula prin ungherul ăsta... Ne păzește.

În mod vădit, Aglaé se îndreptă spre ușă cu părere de rău și cu o mutră mai în glumă, mai în serios. O deschide și primește drept peste nas o puternică pleasnă de zăpadă...

O auzim strigînd :

— Mi s-a umplut gura de zăpadă !... Oh...

Şi dispare.
Mătuşa Martine spune :
— Asta nu-i vreme să te plimbi cu gura căscată. Fetele de astăzi nu mai ştiu nimic, zău aşa !
Pune o buturugă în foc şi reflectează :
— Pascalet, ia-l pe Barboche şi haidem să vedem un pic dacă în jurul puţului sînt urme de paşi în zăpadă.
Ne ducem ; dar căzuse atîta zăpadă, încît nu se mai vedeau urme de paşi. Barboche, care mirosea, scormonea, rîcîia, scotea gemete de plăcere. Îşi ridica botul, mă privea şi se apuca iar de răscolit.
— Simţi ceva, Barboche, ceva după placul tău ?...
Dar ce ?
M-am întors fără să ştiu şi am avut de furcă pînă să-l aduc pe Barboche.
— Nu e nimic, Mătuşă Martine, dar Barboche părea mulţumit.
— Asta nu mă miră, micul meu Pascalet : Barboche e un cîine al zăpezilor...
Şi după aceea ne-am apucat să pregătim o mică iesle, am ales douăsprezece lumînări frumoase, am şters sticlele lămpilor, am scos din dulap o frumoasă faţă de masă şi am aşezat o pîine rotundă în mijlocul mesei.
Dar eram totodată mulţumit şi nemulţumit...
Mulţumit că venise Crăciunul, un Crăciun petrecut cu Mătuşa Martine, şi nemulţumit că nu ne duceam la Statornicia, unde am fi găsit oameni care ţineau la noi. Or eu, pe vremea aceea, nu ţineam la cei care ţineau la noi, ceea

ce este, am ştiut mai pe urmă (cel puţin aşa am fost dăscălit) foarte rău văzut de oamenii sensibili...
Vai, de atunci nu m-am schimbat mai deloc : cu atît mai rău pentru mine, dacă e ceva rău...
Ca să mă întorc la sărbătoare, de fiecare parte a pîinii rotunde Mătuşa Martine a aşezat cele două lămpi şi, în faţa ieslei, în douăsprezece sfeşnice douăsprezece lumînări ; pe foc, o buturugă mare şi, ca să înmiresmăm aerul bucătărie, patru conuri de pin pline de răşină. Dar cum mai era lumină, n-am aprins încă.
La drept vorbind, îmi plăcea mult ieslea aceea micuţă. Fusese făcută pe măsura mea chiar de către tatăl meu. Era un om cu o extraordinară îndemînare. De aceea, pe lîngă ieslea cea mică mai construise una mare, foarte frumoasă. Căci iată ce se vedea în ea...
Un şuvoi (cu apa Iordanului) despărţea doi munţi. Pe unul se înşirau, la diferite înălţimi, casele (din plută) ale Ierusalimului, dominate de cîteva moschee. Pe celălalt era Betleemul. Un pod care trecea peste Iordan unea cele două oraşe, amîndouă acoperite de zăpadă şi brăzdate de numeroase poteci pe care urcau o mulţime de dervişi. Dar ce era mai frumos era o moară mare, înfiptă pe un al treilea munte. Domnea, de acolo, peste toată priveliştea. Aripile morii se învîrteau. O clepsidră cu nisip, ascunsă de un munte, le punea în mişcare. Asta mă minuna mai mult decît orice...

Cînd și-a terminat lucrul, tatăl meu mi-a spus :

— Pentru tine am făcut ieslea asta, Pascalet. Ți-o dau, e bunul tău. Dar nu trebuie să te atingi de ea, mă înțelegi ?... Ca să te joci, ți-am făcut una mică. Pe cea mare poți să o privești cît vei pofti. Ca s-o poți vedea mai bine, am s-o așez deasupra dulapului celui mare. E, cred, locul cel mai potrivit...

Era, totodată, și cel mai anevoie de atins, și în timpul întregii mele copilării, a trebuit să mă mulțumesc să admir de departe capodopera aceea, și numai în zilele privilegiate de Florii și de Paști, căci în restul timpului era acoperită cu o învelitoare, din prevedere, împotriva prafului dăunător...

Or, sperasem că Mătușa Martine, întrucît tata nu era acasă, avea să ridice învelitoarea și poate chiar avea să coboare ieslea de pe dulapul pe care era cocoțată.

Dar nici vorbă de așa ceva. Cum îmi ghicise speranța, a hotărît că trebuia să respect poruncile tatălui meu.

— Căci, Pascalet, el a făcut-o, nu tu. E pentru ochii tăi, și atît e de ajuns. Nu există un singur băiat prin partea locului care să aibă o asemenea iesle... Te-a răsfățat...

Era adevărat. Ce puteam răspunde ? Văzîndu-mă că totuși eram îmbufnat, ca să mă împace, îmi dădu de veste că, înainte de căderea nopții, era necesar, pentru sănătatea noastră, să facem o mică plimbare pe afară...

Iată-ne așadar umblînd prin zăpadă. Barboche, cu nasul în vînt, adulmeca din nou nu știu ce urmă care îi sporea mult neastîmpărul. Și se îndrepta, călăuzit de mirosul lui, către puț.

Mătușa Martine, care îi vedea foarte bine mișcările, îmi atrase atenția că părea mulțumit, ceea ce era semn bun.

— Dar un singur semn nu-mi e de ajuns, Pascalet, căci ne vestește doar că ascunde ceva. Așa fac totdeauna semnele. Sînt viclene, însă eu mă pricep în astea...

Ne-am întors numai bine înainte de căderea nopții, fără să fi descoperit pricina nervozității lui Barboche.

Odată ajunși înăuntru, iată-ne iute bine ferecați, cu obloanele închise, într-o plăcută mireasmă de lemn, lîngă focul voios, cu mîncarea fierbînd înăbușit, într-o fredonare amicală, în trei marmite, la cele trei ochiuri ale mașinii de gătit. Dar n-am aprins decît o lampă, din economie.

— Cînd ești înăuntru, Pascalet, păi trebuie să fii de-a binelea. Și ca să fii într-adevăr, trebuie să astupi toate crăpăturile. Fără adieri strecurate prin crăpături — și ești cu drept cuvînt acasă. Asta nu împiedică îngerii, dacă țin, să intre și ei trecînd prin ziduri. Nu există perete în stare să oprească îngerii. Mai avem puțin de așteptat și se va face ora șapte. O să rostim o rugăciune în camera mea, în fața icoanei Sfintei Fecioare, care va fi început să simtă primele dureri.

Ce dureri ?... se întreabă Pascalet. Dar asta nu era o întrebare la care să fi putut găsi, atunci, răspunsul cuvenit...

Am rostit atunci o frumoasă rugăciune în fața icoanei Sfintei Fecioare. O mai știu și acum pe dinafară :

Maică a Domnului, Sfîntă Fecioară,
Ți-aprind pe loc trei lumînări de ceară,
Cînd miezul nopții va suna-n văzduh :
Pentru Tatăl ceresc și pentru Sfîntul Duh
Și cea mai frumoasă, din toate, prinos,
Domnului nostru Iisus-Christos.
Aleluia !

Firește că în timpul rugăciunii (o mărturisesc spre rușinea mea) aruncam priviri furișe de jur împrejurul odăii. Căci era prima oară cînd Mătușa Martine mă aducea acolo. Habar nu avea dînsa că mă strecurasem între pereții ei, în ascuns. Mi se păru că nimic nu se schimbase de la vizita aceea clandestină. Doar că în fața portretului acelei fete necunoscute, atît de frumoasă și atît de tristă, se aprinsese o candelă.

Și nu știu de ce m-am simțit necăjit. Mătușa Martine, care observase, îmi puse mîna pe cap :

— Nu e o zi hărăzită tristeții, Pascalet, fiule, mai ales la vîrsta ta... Asta e treaba celor bătrîni, dacă au iubit pe vremuri...

Apoi mai spuse, suspinînd :

— Tu ești, Pascalet. Noroc că mai sînt și eu, Mătușa Martine, pe lume. Hai !... Și acum trebuie să coborîm... Ne mai rămîne ceva de făcut : să aprindem cele douăsprezece lumînări și lămpile...

Dar, cînd am ajuns la capătul de jos al scării, am văzut cele douăsprezece lumînări și cele două lămpi arzînd liniștit pe masa cea mare de stejar. Le aprinsese cineva !...

Mătușa Martine se făcea că nu bagă de seamă. Căpătase pe neașteptate un chip ciudat. Să mă ierte Dumnezeu, dar cred că visa... Pironită drept în fața ei și parcă ațintită undeva, în gol, privirea îi rămînea neclintită, privirea aceea care nu văzuse cele două lămpi, nici cele douăsprezece lumînări. Pesemne că văzuse altceva, mai fascinant, decît acele umile lumini.

Senzație încă și mai bizară, parcă și corpul însuși avea aerul că visează. Nu știu după ce se putea ghici, căci, cu bustul foarte drept și cu fruntea sus, în picioare, în fața mea, Mătușa Martine rămînea aparent mereu Mătușa Martine, dar nu mai era aceea care mi-era dragă, era parcă alta, care mă înspăimînta...

Privea la foc și nu se clintea.

I-am vorbit, totuși :

— Noi n-am aprins lumînările și lămpile, Mătușă Martine, înainte de a ne duce în camera ta, acolo, sus, ca să ne rugăm... Poate se ascunde cineva în casă...

Nu mi-a răspuns, dar, după un răstimp, mi-a spus cu un glas foarte clar :

— Nu-l văd pe Barboche.

Nici urmă de Barboche, era adevărat, dar nu-mi dădusem seama.

Unde era ?

Și ea ?...

Uitase, pe cît se părea, de prezența mea. Era în altă parte, cu altcineva, și nu cutezam să-i vorbesc.

Atunci, neștiind ce să fac, mașinal, mi-am întors ochii spre masă și am observat că vizitatorul necunoscut, care aprinsese lămpile, pusese și masa.

O masă pentru *trei* persoane...

Pe cine așteptam ?

Peste pîine, pusese o rămurică de ilice și o portocală în fața fiecărei farfurii.

M-am întors către Mătușa Martine, dar n-am putut să-i vorbesc. Mă oprea înfățișarea ei stranie... Se afundase și mai mult în visarea ei. Și, cu toate acestea, era într-adevăr ea, dar cu trupul și cu sufletul înțepenite în visul acela, și poate că și eu visam...

Și deodată a fost cu totul alta. Poate că se întorsese pe pămînt...

Îmi spuse :

— Cel de-al treilea tacîm e pentru cine bate, în noaptea de Crăciun, la ușă... Iar dacă din nefericire n-o să bată, vine careva și-i ocupă locul... De cele mai multe ori e unul dintre cei trei arhangheli... Dar e tîrziu, Pascalet. O să ne așezăm la masă... Avem un foc strașnic, multe lumini, hrană... Ce să ne dorim mai mult ?

O ascultam...

Totuși, unde eram ? Lîngă ea sau în altă parte, în visul acela ?

Căci eram din ce în ce mai sigur că visam. Nu aveam sub ochi decît niște ființe, decît niște lucruri, decît niște fapte inexplicabile, iar în urechi doar niște cuvinte tainice, așa cum rostesc visele, dar pe care le spunea atunci Mătușa Martine, și pe care, fără îndoială, le luase din gura îngerului, a îngerului nevăzut, care i le șoptea...

Cum totuși nu se așezase nimeni în fața celui de-al treilea tacîm, Mătușa Martine și-a făcut semnul crucii și a rostit *Benedicite,* apoi a tăiat trei felii de pîine, a pus cîte una în fiecare farfurie și mi-a spus :

— Pascalet, pe vremuri de zăpadă e totdeauna careva la drum, careva care caută o ușă cu lumină, cu foc bun și cu suflete bune... Căci e frig și-i e foame și simte nevoia să vorbească despre lungile sale călătorii... Dar nu spune de unde vine, unde se duce, unde doarme, noaptea... Sosește de departe, sosește din alte părți, fără să-l auzi, căci zăpada îi înăbușe pașii... Ascultă bine, căci tu ai urechi tinere, iar eu sînt bătrînă... Dacă-l vei auzi că se apropie de casă, în noaptea asta, să nu-ți fie teamă : du-te să-i deschizi chiar tu. Nimic nu-l încălzește atît de mult pe un drumeț, pe vreme de iarnă, cît un copil care-i deschide ușa...

Ciudate cuvinte !... Și totuși, rostindu-le, Mătușa Martine își regăsise tonul familiar și firescul gesturilor. Eu însumi, încă încovoiat, zadarnic o vedeam din nou așa cum era de obicei, căci nu rămînea mai puțin ireală. Masa aceea nu o lua, întru totul pe pămînt...

Vorbea între timp (dar pentru cine vorbea oare ?).

Avea aerul că îmi răspunde. Îi pusesem oare întrebări ?

Nu, desigur că nu, dar ea îmi spunea, totuşi :

— ...Nu mai există lupi în regiunea asta, nu mai există lupi, Pascalet ! Dar, Doamne, să fie cu putinţă ? Şi ce înseamnă un ţinut în toiul iernii fără un lup care să alerge pe zăpadă ? Bargabot mi-a spus într-adevăr că a văzut unu... şi că ieşea din pădurile Sirenei... Bargabot n-a tras... El îşi cunoaşte meseria, nu-i fără inimă... Poate că era ultimul lup... Însă eu, Pascalet, eu, o biată femeie bătrînă, am văzut şi eu lupi, dar în alte părţi, am văzut acolo, — şi încă haite întregi, vreo trei sute de lupi, deodată, alergînd ca nişte nebuni în bătaia vîntului, pe zăpadă, şi oamenilor le era frică de ei.. Asta, da, însemna ceva !... Dar ce e o viaţă în care nu ţi-e teamă de nimic ? Spune tu, Pascalet...

În privinţa asta, Pascalet ar fi putut să-i răspundă, dar ar fi vorbit numai în gînd. Şi se întreba care era ţara aceea de zăpadă, ţara aceea depărtată, în care Mătuşa Martine văzuse alergînd atîţia lupi...

Ea spuse atunci :

— Pascalet, Pascalet, te întrebi dacă visez, pentru că sînt bătrînă şi la vîrsta mea îţi depeni unele amintiri... Şi visele mele te fac să visezi... Nu cere mai mult. Aşa e bine să trăieşti, din lipsă de ceva mai bine, în timpul iernii, chiar dacă iarna nu este, în ţinutul acesta, departe de adevăratele ierni, în care aleargă lupii, decît o primăvară ascunsă sub zăpadă... Trebuie să fii înţelept şi să te mulţumeşti cu atît...

Masa se terminase pe îndelete, dar cel de-al treilea oaspete nu venise. Mătuşa Martine se duse să se aşeze în fotoliul ei cel mare, lîngă foc...

Focul ardea bine. Ea tăcea. Contempla munca focului sub cenuşă şi îşi urmărea mai departe visele...

— Focul ştie multe, Pascalet, şi spune multe, dacă te uiţi la el. Chiar mai multe, în noaptea asta de Crăciun... E noaptea lui preferată ; se mai spune şi că, în vremea de demult, era sărbătoarea lui... Cel puţin aşa se spune în casele vechi... Dar acum mai sînt puţine case vechi pe pămînt... Asta, ferma Statorniciei, — iată ce ne mai rămîne... Totuşi, ele au păstrat adevărate focuri, care răspund ; dar puţini oameni le înţeleg graiul... E anevoios, ca şi graiurile viselor...

*

Nu-mi mai amintesc cum ne-a furat somnul, pe Mătuşa Martine şi pe mine, nici în ce moment al nopţii.

Îmi reamintesc doar că, înainte de-a adormi, m-am întrebat dacă era tare frig afară. Astea sînt idei care îţi vin cînd eşti la căldură. Eu eram. Ştiam numai că în jurul fermei totul era tăcere, imensitate — tăcerea vînturilor şi imensitatea zăpezii. Ştiam de asemenea că pe un cer curat, glacial, puteai să contempli atunci răsăritul celor mai frumoase stele ale anului. Pesemne că am adormit privindu-le cum se iveau. N-a trebuit să merg prea departe în somnul acela. Aveam senzaţia că mă

susținea cu blîndețe chiar deasupra unei penumbre, acolo unde planează somnul cel mai bun. Dormi și știi că dormi. În felul acesta poți să visezi punîndu-ți în cumpănă trupul și sufletul. Căci poți să visezi în timpul lui ; este chiar meleagul fericit al somnului, în care ne vin cele mai bune vise. Și în visul acela auzeam pași, niște pași ca de pîslă, ca de vată, înăbușiți de zăpadă, și mi se părea că se deschidea ușa, căci m-a izbit o pleasnă de frig.

M-am cutremurat, dar ușa s-a închis la loc și, după puțin timp, cineva s-a apropiat de foc și l-a înviorat cu luare-aminte. Cineva care mirosea a zăpadă și a frig, dar și a trandafir sălbatic. Mi-am adus atunci aminte că Mătușa Martine spunea : „O adevărată zăpadă miroase totdeauna a trandafir". Amintirea aceea m-a făcut fericit, atît de fericit încît mi-era teamă să nu se destrame somnul pe care îl străbătuseră trandafirul și zăpada, o zăpadă mai misterioasă decît aceea care acoperea imensitatea cîmpiilor, și un trandafir, singurul trandafir al iernii...

Vreme de un moment nimic nu s-a mai clintit. Auzeam numai suflul atît de ușor al somnului Mătușii Martine.

Abia dacă respira. Știam că în clipele acelea puteai s-o auzi cum visează. Nu vorbea, doar își încredința gîndirea tăcerii, și eu îi înțelegeam gîndirea, dat fiind că ne iubeam. Pesemne ținea sub tăcere atîtea amintiri, atîtea nostalgii, atîtea necazuri cînd umbla, trează, de la un capăt al zilei la celălalt. Activitatea-i neobosită îi ascundea tainele inimii... Și acum, cînd dormea, neclintită, în fotoliul ei adînc, cu mîinile așezate pe genunchi, cu capul sprijinit de spătar, putea să vorbească și să audă vorbind bătrîna și credincioasa ei memorie fără să se teamă, în lumea vieții sale trecute, de amestecul unor personaje și al unor glasuri care, neștiind nimic despre sufletul ei, aveau să spună cuvinte supărătoare și aveau să facă gesturi absurde, care vor înspăimînta ființele duioase ale căror Năluci se întorceau în ea...

Toate astea îmi erau spuse în tăcere, trecînd de la un somn la altul, și nu formau decît un singur somn...

Căci presupun că Mătușa Martine dormea în somnul acela, în care dormeam și eu și că, astfel, pașii aceia înăbușiți, care o pătrundeau încetișor, îi auzea și ea, cum îi auzeam și eu, în somnul ei.

Nimic totuși n-o abătea de la somnul acela umbrit de melancolie. Căci știam de multă vreme că ne ascundea taina aceea și, pentru o inimă ca a ei, nu există taină care să nu ascundă o dureroasă nostalgie. Or, nostalgia aceasta îmi transmitea o amărăciune care ajungea propria mea amărăciune. O simțeam din momentul cînd descoperisem în ființa aceasta, atît de dragă, nevoia pe care o avea să mă atragă lîngă ea în orele ei de melancolie. Ore rar perceptibile ziua, cînd Mătușa Martine își domina nălucile, năluci care se întorceau odată cu căderea nopții.

Și, astfel, dormeam amîndoi, unul lîngă altul, în vreme ce în casă un necunoscut ne pri-

vea cum dormeam în somnul nostru obișnuit...

Necunoscutul acela ințețise focul, apoi nu mai dăduse semn de viață. Dar era acolo. Mă gîndeam că se așezase în fața căminului, pe treapta de piatră, și că avea nevoie de o tăcere îndelungată. Poate că nu venise decît să ne privească.

Dar tare aș fi vrut să ne spună ceva.

Și cum mă străduiam să-mi imaginez chipul pe care îl avea, și-a părăsit, în sfîrșit tăcerea, și a murmurat niște cuvinte pe care nu le-am înțeles. Dar pentru mine le îngăimase, sînt sigur de asta. I-am răspuns ca într-un vis și i-am spus : „făptură !“, pur și simplu pentru că termenul acesta trăia în mine de multă vreme și nu putuse niciodată să capete sensul pe care i-l dădeau, în mod nedeslușit, reveriile mele... Atunci pasul înăbușit veni către mine și cineva se aplecă peste umărul meu. Simții pe obraz cum se revarsă fuiorul unui păr lung, care aducea o mireasmă de zăpadă și de trandafir sălbatic.

Și o voce pe care o recunoscui, dar mai duioasă, îmi spuse, blajin, la ureche : „Continuați-vă amîndoi somnul și dormiți pînă în zori. Voi sta eu de veghe. Dar în zori, vai, va trebui să plec...“

Îi spusei atunci :

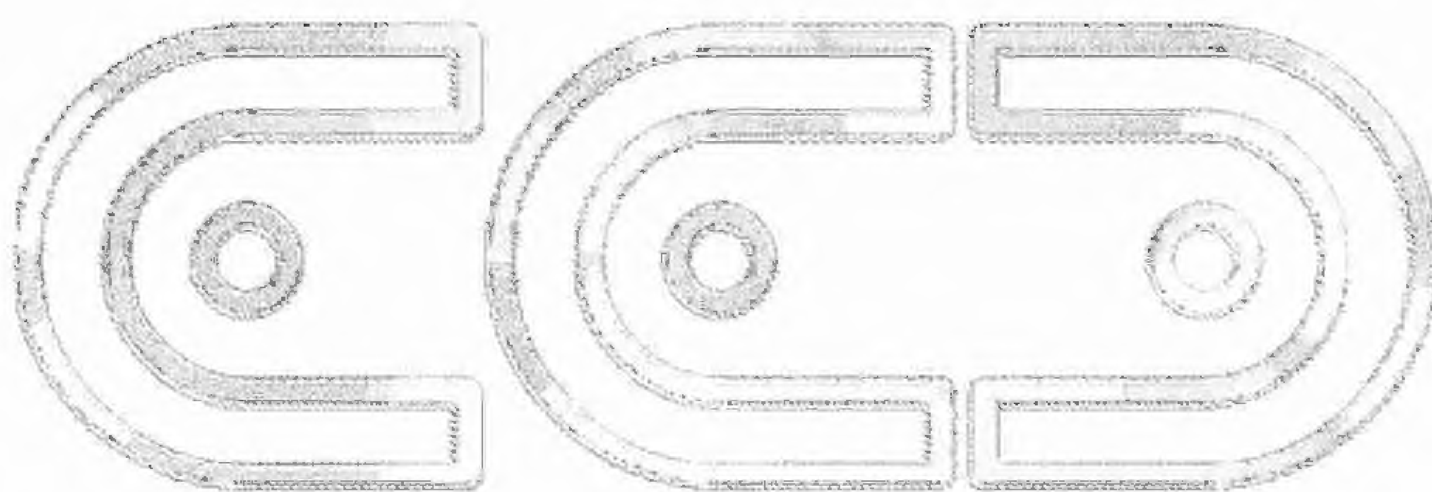
— Dar te vei reîntoarce ?

Nu mi-a răspuns și, cu pasul ei imaterial, s-a dus pînă la ușă...

Și în casă a intrat zăpada și nețărmurirea nopții...

Vineri, 10 martie 1972

Scanare și prelucrare digitală

de

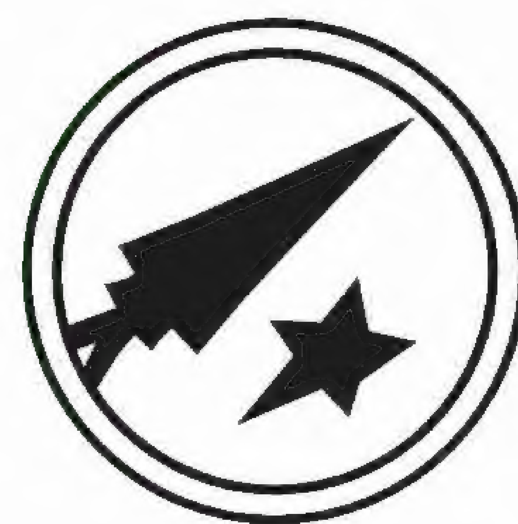
Anonim

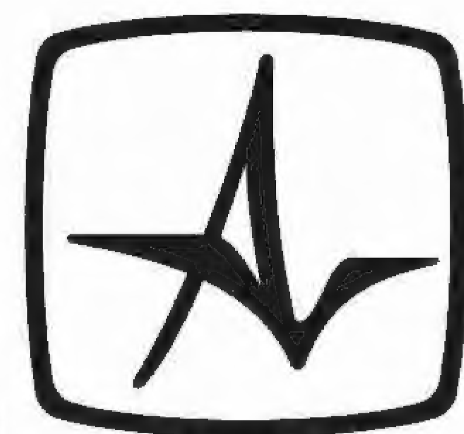
și

CAT Graur

Antwerpen

2024

